

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы

Серия «Педагогические науки»

Series «Pedagogical sciences»

№3(63), 2019 ж.

Алматы, 2019

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№3(63), 2019 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. Қ.Қ. Жампеисова

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., профессор Ш.Ж. Колумбаева

Жауапты хатшы:
п.ғ.к., доцент Б.А. Қиясова

Редакция алқасы:
п.ғ.д., профессор А.А. Романов
(Ресей, Рязань),
п.ғ.д., доцент Ю.Б. Дроботенко
(Ресей, Омск),
психол.ғ.к., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
п.ғ.д., профессор В.П. Тарантей
(Беларусь, Гродно),
доктор Ибрагим Иылдырым
(Түркия),
п.ғ.д., профессор Н.Н. Хан,
п.ғ.д., профессор С.А. Ұзақбаева,

п.ғ.д., профессор
А.Н. Көшербаева,
п.ғ.д., профессор С.Т. Иманбаева,
п.ғ.д., қауымд. профессор
Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., доцент А.Е. Берікханова,
ф.ғ.к., доцент Б.Е. Букабаева

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2019

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 04.10.2019 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 30.5 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 16

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ МЕН ПЕДАГОГИКАНЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

Rovnyakova I.V., Stebletsova I.S., Radchenko N.N. About some modern tendencies in the system of training and retraining of teaching staff.....	7
Елубаева П.К., Оспанғали Ж.Е. Концептуальные основы подготовки медиатора межкультурного взаимодействия.....	13
Жексембаева Ж.Р. Дистанционное обучение как новая парадигма развития современных образовательных систем.....	23
Бурдина Е.И., Жомартова А.Д. Исторические предпосылки становления инклюзивного образования в казахстане.....	28
Рамазанов С.Ж., Юджел Гелешли Рухани құндылықтарды оқу-тәрбие үрдісінде қалыптастыру негіздерінің зерттелу тарихнамасы	34
Таңатарова Ж.Ә. Қазақстандық патриотизм ғылымның зерттеу объектісі ретінде.....	41
Джанзакова Ш.И., Темір А. Рухани жаңғыру идеясын іске асыруда фольклорлық жанрлардың тәрбиелік мүмкіндіктері.....	45
Сарсенова Н., Ондағанова А. Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру.....	49
Иманбаева С.Т. Елбасының «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты идеясын іске асыруда Серғазы Қалиұлының еңбектерінің маңызы.....	53

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ

ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Mukatayeva K.V., Burdina Ye.I. Globalisation, internationalization and the Bologna process in Kazakhstan`s higher education system.....	58
Воронова Н.В., Абубакирова К.Д., Таныбаева А.К. Личностно ориентированное обучение в высшей школе.....	63
Колумбаева Ш.Ж., Ланцева Т.В. Моделирование академического поведения студентов вузов в условиях дистанционного образования	68
Абсатова М.А., Айтуарова А. Студенттердің оқырмандық мәдениетінің құрылымы.....	73
Жумабаева А.Е., Сафарғалиева А.Ы., Сартаева Н.Т., Омарова Г.Ж. Научно-методические основы подготовки студентов к работе в условиях активного функционирования трех языков....	77
Сейтжанов Ә.Ф., Тренова А.Е. ЖОО-да органикалық химия курсының оқыту барысында экологиялық білім мен тәрбиені қалыптастыру негіздері.....	85
Жубандықова А.М., Абдрахманова М. ЖОО-ның оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың ерекшеліктері.....	89
Жумашева Т.С. ЖОО-дағы студенттердің лидерлік әлеуетін дамыту - болашақ мамандарды даярлаудың сапасының артуының кепілі.....	94
Карбаева Ш.Ш. Квалификационные требования к результатам обучения географии в высшем педагогическом образовании.....	98
Гаврилова Е.Н., Сеитова С.М. Современные требования подготовки будущих учителей математики как специалистов.....	104

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№3(63), 2019 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. Жампенсова К.К.

Зам. главного редактора:
к.п.н., профессор Колумбаева Ш.Ж.

Ответственный секретарь:
к.п.н, ассоциированный профессор
Княсова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., профессор Романов А.А.
(Россия, Рязань),
д.п.н., доцент Дроботенко Ю.Б.
(Россия, Омск),
к.психол.н., доцент Михайлова Н.Б.
(Германия),
д.п.н., профессор Тарантей В.П.
(Беларусь, Гродно),
доктор Ибрахим Иылдырым
(Турция),
д.п.н., профессор Хан Н.Н.,
д.п.н., профессор Кошербаева А.Н.,
д.п.н., профессор Иманбаева С.Т.,
д.п.н., ассоц.профессор
Саудабаева Г.С.,
к.п.н., доцент Берикханова А.Е.,
к.ф.н., доцент Букабаева Б.Е.

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2019

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 04.10.2019.
Формат 60x84 1/8.
Объем 30.5. уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 16

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического университета им. Абая

Байдрахманова Г.А., Байганова А.М. Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогикалық мамандарға «компьютерлік графика» пәнін оқыту.....	109
Koshanova G.A. The content of formation of professional image of the future special educational teacher.....	115
Кодекова Г.Б., Жуматаева Е. Болашақ психолог-мамандарда кәсіби ойлауды қалыптастырудың ғылыми-теориялық негізі.....	118
Pak Y.S., Kulgildinova T.A. Technologies of forming argumentative communicative competence of future foreign language teachers.....	124
Torekeyev B.A., Raiymbekova D.L. The methodical model of the step-by-step formation of the intercultural communicative competence for future teachers of foreign language education based on the use of digital educational resources.....	131
Imanaliyeva S.S. Identifying a professionally competent foreign language teacher.....	137
Герфанова Э.Ф., Аяпова Т.Т., Шаяхметова Д.Б. Вузovsky учебники иностранного языка: основные характеристики и принципы построения.....	142
Әмірова С.А., Мирза Н.В., Мағзұмова Н.Қ., Бенчич С. Менеджердің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігіне теориялық талдау.....	149
Рамазанов С.Ж. Жоғары оқу орнындағы студенттердің рухани құндылықтарын қалыптастырудың педагогикалық негіздері.....	155
Чункенова С.С. Бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби-педагогикалық іс-әрекетке дайындау.....	161
Қыяқбаева Ұ.Қ., Мышбаева Г.М. Сабақты зерттеу (lesson study) оқытушылардың кәсіби біліктілігін дамытудың тиімді құралы ретінде.....	165
Таженова Г.С., Мақулова Л.Т., Есенбаева Г. «Медиабілім» ұғымы және оның қалыптасуы мен дамуы.....	169

ОРТА ЖӘНЕ ОРТАДАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ:
ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Иманбаева С.Т., Джанзакова Ш.И., Жубандықова А. Мектептегі тәрбие жүйесін ұйымдастырудың негізгі.....	177
Авдарсоль С., Байман Г. Информатиканы оқытуда оқушылардың жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі.....	182
Исабекова Г.Б., Дуйсенова Н.Т., Ахметова А.Н. Clil в системе школьного образования: Опыт Латвии и Казахстан.....	189
Үсенова Г.А., Шілдебаев Ж.Б., Нурғалиева А.К. Биоэкологиялық мәдениет арқылы оқушыларда күзіреттілік қалыптастыру.....	196
Канапиянова Э.С. Биологиялық өлкетану материалдарын пайдалану арқылы мектептің оқушыларын елжандылыққа тәрбиелеу.....	200
Қуатов А.К. Особенности педагогической деятельности в пенитенциарных учреждениях.....	204
Байкеева Л.Т., Чилдебаев Ж.Б. Педагогикалық колледж студенттеріне өлкетану жұмыстары арқылы экологиялық білім беру нәтижесі.....	208

Abai Kazakh National Pedagogical
University

BULLETIN

of Pedagogical sciences
№3(63), 2019 y.

Periodicity: Four issues per year
Since 2001

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of pedagogical sciences,
professor: **K.K. Zhampeisova**

Deputy editor-in-chief:

Candidate of pedagogical sciences,
professor **Sh.Zh. Kolumbayeva**

Deputy editor-in-chief

Candidate of pedagogical sciences
Kiyassova B.A.

Editorial board:

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Romanov A.A.** (Russia),
Academician, Doctor of pedagogical
sciences, professor

Drobotenko Y.B. (Russia),
psychology, of pedagogical sciences

Mihalova N.B. (Germany),
Doctor of pedagogical sciences,
professor **Tarantey V. P.** (Belarus),

Doctor **Ibrahim Ildirim** (Turkey),
Doctor of pedagogical sciences,
professor **Han N.N.**

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Kosherbaeva A.N.**

Doctor of pedagogical sciences,
professor **Imanbayeva S.T.**

Doctor of pedagogical sciences,
Associate Professor **Saudabayeva G.S.**

Candidate of pedagogical sciences,
professor **Kolumbayeva Sh.Zh.**

Candidate of pedagogical sciences,
docent **S.S.Zhumasheva**

Candidate of pedagogical sciences,
docent **Berikhanova A.E.**

Candidate of philological sciences,
docent **Bukabayeva B.E.**

© **Kazakh national pedagogical
university after Abai, 2019**

The journal is registered by the
Ministry of Culture and Information RK
8 May 2009. N10107 – Ж

Signed to print 04.10.2019

Format 60x84 1/8.

Volume 30.5 – ubl.literature.

Edition 300 num. Order 16.

050010, Almaty, Dostyk ave., 13.
KazNPU after Abai

Publishing house «Ulagat»
Kazakh National Pedagogical University
after Abai

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ

Булшекбаева А.И., Битен С.А. Қазақстанда және Оңтүстік Кореяда мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуы.....	213
Бакетова М.А., Булшекбаева А.И. Ерте жастағы балалардың мектепке дейінгі ұйымға бейімделуінің педагогикалық шарттары	218
Еркебаева С.Ж. Мектепке дейінгі ұйымдағы жаңартылған білім мазмұнының басым бағыттары.....	223
Жусупбекова Г.Г., Ахметова Г.С. Использование коммуникативных технологий обучения для развития речевой деятельности младших школьников в контексте обновления содержания образования.....	227
Текесбаева А.М., Текесбаева Г.М. Бастауыш мектепте пәндік олимпиадаларды ұйымдастырудың маңызы.....	233
Омарова Г.Ж. Көптілділік жағдайында бастауыш сынып оқушыларының сөздіктермен жұмысын ұйымдастырудың маңызы	237

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

**ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ МЕН ПЕДАГОГИКАНЫҢ
ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ
ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ**

МРНТИ 14.35.07

I.S. Stebletsova¹

¹*Candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of pedagogical education and management*

I.V.Rovnyakova²

²*Candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of pedagogical education and management*

N.N. Radchenko³

³*Candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of pedagogical education and management*

East Kazakhstan State University named after S. Amanzholov

**ABOUT SOME MODERN TENDENCES IN THE SYSTEM OF TRAINING AND
RETRAINING OF TEACHING STAFF**

Abstract

It is described the problem of training of competitive teaching staff through the implement of innovative approaches in the system of training future teachers and the system of further training of teaching staff in the article. There is the main directions of innovation are indicated, and brief description of the proposed directions is given. To achieve the most effective results in the process of training and retraining teachers, in the article the necessity of implement of competence approach is substantiated. The possibilities of using innovative approaches in the preparation of competent teachers in higher education through the analysis of trends in modern education are described.

Keywords: training and retraining of teaching staff, trends of education, fundamental nature of education, updating education content, technologization of educational process.

Стеблецова И.С.¹

¹*педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогикалық білім беру және менеджмент кафедрасының доценті*

Ровнякова И.В.²

²*педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогикалық білім беру және менеджмент кафедрасының доценті,*

Радченко Н.Н.³

³*педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогикалық білім беру және менеджмент кафедрасының доценті*

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті

**ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСİNДЕГІ
ҚАЗІРГІ ЗАМАҢҒЫ ҮРДІСТЕР ТУРАЛЫ**

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ мұғалімдерді оқыту жүйесінде инновациялық тәсілдерді енгізу және мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесі арқылы құзыретті мұғалімдерді оқыту мәселесі қарастырылады.

Инновацияның негізгі бағыттары көрсетілген, ұсынылған бағыттардың қысқаша сипаттамасы берілген. Педагогикалық кадрларды даярлау және қайта даярлау үдерісінде ең нәтижелі нәтижелерге қол жеткізу мақсатында құзыреттілік тәсілін енгізу қажеттілігі негізделген. Заманауи білім беру үрдістерін талдау арқылы жоғары оқу орындарында құзыретті оқытушыларды дайындауда инновациялық тәсілдерді қолдану мүмкіндігі қарастырылған.

Түйін сөздер: мұғалімдерді даярлау және қайта даярлау, білім беру үрдістері, білім берудің іргелі сипаты, білім мазмұнын жаңғырту, оқу үдерісін технологияландыру.

Стеблецова И.С.¹

¹кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогического образования и менеджмента,

Ровнякова И.В.²

²кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогического образования и менеджмента,

Радченко Н.Н.³

³кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогического образования и менеджмента,

Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова

О НЕКОТОРЫХ СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЯХ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ И ПЕРЕПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

Аннотация

В данной статье освещается проблема подготовки компетентных педагогических кадров через внедрение инновационных подходов в системе подготовки будущих педагогов и системе повышения квалификации педагогических работников. Обозначены основные направления инноваций, дана краткая характеристика предложенных направлений. Обоснована необходимость внедрения компетентного подхода с целью достижения наиболее эффективных результатов в процессе подготовки и переподготовки педагогических кадров. Описаны возможности применения инновационных подходов при подготовке компетентных педагогических кадров в высшем учебном заведении через анализ трендов современного образования.

Ключевые слова: подготовка и переподготовка педагогических кадров, тренды образования, фундаментальность образования, обновление содержания образования, технологизация процесса обучения.

Modern transformations taking place in our country, the rapid informatization of society and dynamism of development radically change the requirements for education. To the first place goes issues of its reforming taking into account the trends occurring in society. Priority directions of qualitative changes are defined in the target indicators of the State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2016-2019 [1].

One of the main issues is preparation of competent teaching staff through the implement of innovative approaches in the system of training future teachers and the system of further training of teaching staff [2, 3]. At the same time, innovations are connected with the implement of changes into goals, content, methods and technologies, types of lesson organization in professional education and further training.

Considering that under modern conditions the “convertibility” of the received education is important, i.e. its mobility and adaptability to new requirements, the main directions of innovation in training and retraining of teaching staff should be, in our opinion, the following:

1. ensuring the fundamentality of education in the conditions of constant growth of the level of knowledge-intensiveness of modern production, its automation etc.;

2. updating the content of educational programs and forms of training and retraining of teaching staff, taking into account world educational tendencies and the main directions of modernization of Kazakhstan education;

3. technologization of educational process, actualization the activities of using person-orientated and student-centered technologies, interactive teaching methods that ensure the realization of activity and competence approaches;

4. designing a scientific-methodical and educational area as an open developing and educational area, being in which the teacher's personality could choose its own trajectory of development, determine the content, forms, variants of development of their own professionalism.

Briefly describe each of the directions.

New social demands define new educational goals and strategy of its development. The fundamental core of the content of general education, in turn, concretized goals as the result of cultural, personal and cognitive development of students.

From the classical didactics point of view, the fundamentality of education is characterized by such principles as scientificity, systematicity and consistency. In accordance with them, the content of education should be strictly scientific, objectively reflecting the modern state of the relevant branch of scientific knowledge and taking into account tendencies and prospects of its development. Knowledge, competencies should be formed in certain order: each element of educational material should be logically connected with the other, the subsequent one builds on the previous one and prepare for learning new things. Thus, the importance of fundamental education is the integrity. The principle of integrity and interconnectedness of the learning process is one of the basic principles in the development of educational content.

V. Testov notes, that fundamental education must be built on the basis of combination of the latest natural science and humanitarian knowledge, a dialogue of cultures. Deeper understanding of the links between the disciplines is connected with this; it provides such a foundation of training that will allow the future teacher to solve various problems posed by scientific and technical progress. The interrelation and unification of individual academic subjects is aimed at creating as the result of training in the mind of future specialist, a scientific picture that serves as scientific basis of his future practical activity [4; p.90].

The next direction – updating the content of education – is to overcome the traditional reproductive style of learning and transition to a new developmental, constructive model of education that ensures cognitive activity and autonomy of the individual's thinking. In the conditions of updating content of education, it is important for the teacher to be able to use innovative approaches to the organization of the educational process, in particular:

- new approaches in teaching and learning processes;
- teaching critical thinking;
- use of informational and communicational technologies in teaching and learning;
- teaching in accordance with the age characteristics of students;
- teaching talented and gifted students;
- management and leadership in learning;
- criterion assessment.

The program of updating the content of education assumes that training should be active, conducted in a specially created environment, training should be differentiated, and interdisciplinary communication should be implemented[5]. It is mandatory to use informational and communicational technologies, interactive learning, various research methods should be applied, the educational needs of students should be met in a timely manner.

In order to achieve the most effective results, it is necessary, in our opinion, to implement the competence approach in the organization of the educational process. The competence approach puts in the first place not the awareness of the student, but the ability to solve problems arising in cognition, in people's relationships, in professional life, in personal self-determination. The core of this process is functional literacy, which refers to a person's ability to solve standard life tasks in different areas of life and activities based on applied knowledge [6; p.37].

In order to be successful in the future, students need both knowledge and competence. This requires them to move from memorizing information to its awareness, understanding and using this knowledge in different context. Using of such knowledge will enable students to acquire a wide range of competencies, which are called twenty first century skills or wide spectrum skills. For example, the ability to communicate effectively is a competence that can rely on the person's knowledge of the language, practical skills in IT technologies spheres and attitude towards those with whom he communicates[7, 8].

The content of the updated educational program determines the level of subject knowledge, skills, competences taking into account a number of values and skills of a wide range, as showed in table 1.

Table 1 – Values and skills of a wide range of personality, which necessary to achieve success in society

Values	Skills of a wide range
<ul style="list-style-type: none"> - creative and critical thinking; - communicative skills; - respect for other cultures; - responsibility; - friendship and caring for others; - readiness to learn throughout life. 	<ul style="list-style-type: none"> - critical thinking; - ability to use knowledge creatively; - ability to solve problems; - scientific and research skills; - communicative skills; - ability to work in groups and individually; - skills in informational and communicational technologies.

The measure to update the content of secondary education focus on the development of skills of a wide range which could be used in different spheres of life: functional and creative application of knowledge; critical thinking; carrying out design and research work; use of informational and communicational technologies; use of various methods of communication, including language skills; ability to work in groups and individually. Based on general human and ethnocultural values, these skills allow to solve problems of both educational and vital character.

In the modern world is available almost any diverse information. Therefore, the update of the content of education is focused on the fact that the teacher could teach the student to search, select, correctly interpret and use the information. For successful social adaptation of a person in a modern informational society, he needs not only deep knowledge, but also the ability to creatively apply them in practice, in everyday life. For example, the result application of creative tasks at lessons can be the implementation of mini-projects that can be performed both by a group of students and individually. Projects may be different in their typology: informational, practice-orientated, creative, gaming etc. But the main idea is an independent search, research, creative activity of students, joint or individual.

The role of the teacher – to teach how to learn. In order to learning promotes the development of students' thinking, it is necessary to equip them not only with the system of knowledge, but also with the system of methods of mental activity, using the methods of critical thinking.

Speaking about the third direction in use of innovative approaches in the training and retraining of teaching stuff, it should be noted: success in implementing new strategies for the development of education is directly related to the ability of the teacher to become a subject of innovation activity. Therefore, one of the most important problems is the task of forming the technological competence of a teacher.

In the works of contemporary scholars (U.Arutyunov, V.Bezrukova, V.Bespalko, V.Ivanchenko, D.Kavtaradze, V.Pityukov, L.Podymova, E.Polat, V.Serikov, V.Simonenko, V.Slastenin and others) technological competence of the teacher is considered from the point of view of the unity of his theoretical and practical training. Theoretical training is manifested in the generalized ability to think technologically and presupposes that the teacher has analytical, prognostic, projective and reflexive skills. In the content of practical training, they are represented, first of all, by the ability to identify and establish interrelations between the components of the pedagogical process, the goals and means of the pedagogical process in the most optimal way, without costs and losses. V.P. Bespalko and V.A.Slastenin [9, 10] note: to have technological competence means to be able to isolate the main objective (problem) and find ways of its optimal solve in real professional activity.

Solving the problem of the formation of technological competence of the teacher, it is necessary, first of all, to rely on the principles of the development of professionalism of teachers: diversification, involving the diversity and variability of the forms and content of the development of professionalism; person-oriented approach, taking into account the needs and individual level of professionalism of each teacher; optimal content, form, methods of development of professionalism; openness and accessibility, involving voluntary participation and the freedom to choose an individual trajectory of development of a teacher's professionalism, the possibility of switching from one to another and their combination etc.

It should be noted that nowadays the teacher is not an only source of information for the student, and often the students excel teachers in their ability to use informational and communicational technologies and Internet resources. Therefore, it is needed the new tools and approaches for teaching and developing the ability to reflect, understand, analyze, i.e. to inculcate practical skills. In this case, the important condition is designing of developing informational and methodical environment for teachers' professional competence development with the help of actualization, systematization and improvement of methodical work. Being in it, the teacher can choose his own development trajectory, determine the content, forms, variants of their professionalism development.

The term “educational environment” reflects the interconnection of conditions which ensure person’s education. In this case, the student is expected to be in educational environment, interaction, interrelation of environment with the subject. The influence sets the focus of the educational environment through the inclusion of knowledge that is significant for a person and the use of comfortable learning conditions. Comfortable innovative educational environment expresses not only the direction of the educational area, but also includes person-orientated educational process that influences to the future teachers’ professionalism development.

Defining the essence of innovative educational environment, E.A.Alisov, L.S.Podymova [11]note that its distinctive feature is “the synthesis of the fundamental factors of person’s development – the environment of life, education, self-education, aimed at the realization of student’s creative potential. Such environment is a complex form of functioning and realization of the fundamental principles of innovative pedagogy and is a single educational area of an educational institution, which allows to cooperate the efforts of all stakeholders and objects in the quality training of future specialists”.

Innovative educational environment is based on the innovative content of education and its updating, reflected in the author’s educational programs and the individual educational trajectories of student; on innovative education technologies based on the trans- and multidisciplinary approach, interactive teaching methods; on innovative methods of education based on refined methods of educational work with young people on modern conditions; on a safe educational environment based on continuous monitoring and regulation of conditions affecting the quality of education.

An important role in the preparation of modern teaching staff, taking into account the above-mentioned innovative areas, is assigned to higher educational institutions. In the East Kazakhstan region, teachers have been trained for 67 years by East Kazakhstan State University named after S. Amanzholov.

The basis of the teachers training at universities – is changing of the content of education and educational programs. In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2018 №171-VI “On Amendments and Additions to certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the Expansion of Academic and Managerial Independence of Higher Educational Institutions” [12]one of the main new powers of universities is independent creation of educational programs taking into account the views of employers and which is very important, ideas of updating the content of education based on trends in the system of preschool and secondary education based on the experience of Nazarbayev University.

In 2018, the university developed 17 new educational programs. For example, considering that interdisciplinary specialties are the trend of the 21st century, integrated bachelor programs “Mathematics-Physics”, “Physics-Computer Science”, “Chemistry-Biology”, “Geography-History” have been developed. Realization of these educational programs is the contribution of the university to the solution of an important state problem of teachers training for small schools, in which more than 55 thousand teachers work in various regions of the country (more than 18.5% pf the total number of school teachers).

Among the new programs are also unique for the region innovative educational programs “Digital Humanities”, “Computer Mechatronics”, “Wellness physical culture” (aimed at the implementation of inclusive education). All educational programs are developed taking into account the views of employers who are the part of the committees of the Academic Council of the university, participate in the examination of educational programs, the results of which annually update the Catalog of elective disciplines.

In order to increase the practice-orientedness of educational programs, elements of dual education are implemented, branches of departments function, professional practice is organized. Taking into account current trends and requirements of the time, with foreign partner universities double-diploma education programs are being implemented.

Realization of the “Roadmap for the development of trilingual education for 2015-2020” is provided by the teacher training according 4 educational programs – “Chemistry”, “Biology”, “Computer Science”, “Physics” – in English.

The actual direction of university’s activity is the realization of the state program “Rukhani zhangyru”. In accordance with a specially developed algorithm, books translated into the Kazakh language if the framework of the “New humanitarian knowledge. New 100 books” program are being introduced into the educational process of the university. On all educational programs are read the discipline “Modernization of public consciousness”, “Service to society”.

The university provides training on 27 pedagogical educational programs, therefore thy are constantly actualized in accordance with changes occurring in the system of pre-school and secondary education. In accordance with the professional standard “The teacher” the goals and objectives of educational programs are reviewed annually. Focusing on the development of thinking skills according Bloom’s taxonomy, the expected

learning outcomes are updated. The program of updating the content of education assumes that the training should be active, conducted in the conditions of the created collaborative environment. In accordance with this, in the expected learning outcomes, emphasis is placed on the practical skills and abilities of future teachers, the organization of the student's active activities in the learning process, his involvement in design, research, and cognitive activities, motivation for self-education.

The university uses innovative approaches in the training of competent teaching staff connected with the main trends of modern education. Among them:

1. Work for result: 1) teaching aimed to get a practical result in the framework of higher education, while the role of quality teaching methods is important, which in modern realities come to education from a wide variety of fields (for example, mentoring that comes from human resources management); 2) active use of methods and development from the world of work. Students are considered as young, already working teachers, they are stimulated to work on the result, which may be a course, a scientific report or an article in a magazine etc.

2. Constructivism: this approach to modern education implies, above all, the actualization of education. That is, teaching should be guided by the knowledge and skills that the students already have, but must face specific challenges from the future professional field in order to develop the professional competencies that young graduates need in the workplace.

3. System approach and backstage training: 1) knowledge management (corporate management approach). The teacher working with students should organize a system for collecting, storing and sharing important information and expert knowledge. If the team of researchers are working on a research project, they all must constantly communicate with each other, share their insights and conclusions, and develop within their professional environment; 2) creation of the system of education quality support, that provides its participants with different levels of access to information when necessary. So, for teachers, it is important to create various systems for supporting the design of training, including tools for the correct setting of goals, organizing lectures, creating tests and so on; 3) use e-learning technology, embedding online learning tools into the learning process; 4) learning in an informal setting. Informal learning is an informal unplanned, sometimes spontaneous way of gaining knowledge and skills. For example, as the researchers calculated, 68% of company employees say that they often receive important knowledge via e-mail, and 42% of employees say they learn a lot from "informal discussions". Universities may adopt some useful "work" practices.

4. Network, games and science: 1) use of social media. Blogs, Wiki, podcasts, social bookmarks, Youtube –all this must be used in training. For example, blogs are well integrated into education as a means of feedback between the teacher and the student, and with the help of Youtube the lecture can be demonstrated; 2) implementation to learning educational games. Serious educational games are created for a variety of learning areas. Of course, such games are just another educational tool, the teacher should approach them very critically and clearly understand why he is embedding this or that game into the training course; 3) use of new technologies in the learning process, including distance learning, the design of knowledge transfer from student to student; 4) mobile education, including mobile learning platforms, as well as the use of the capabilities of tablets and smartphones in learning to assess students' learning achievements, develop their understanding and analytical skills, memorization etc. Of course, mobile education is fraught with certain dangers, and it needs to be very carefully integrated into the learning process. It is necessary to use only high-quality software and also consider that the mobile device is also a distraction [13].

To be a demanded teacher, you need constantly to improve their skills. Today, the Nazarbayev Intellectual Schools and the National Centre for Advanced Studies "Orleu" [14, 15], which organized special courses.

The purpose of the courses is the development of innovative approaches to the learning process, the mastery of new educational technologies. The courses help teachers improve their pedagogical skills in the context of updating the educational program, learn how to apply a criterion assessment system in their practice, create a collaborative environment, use new forms, methods and active learning strategies. They allow to review the role of the teacher and the role of the student in the educational process, as well as get acquainted with the structure, content, sequence, goals and objectives of the updated educational program on the subject.

Thus, efficiently in the system of training and retraining of teachers can be ensured by taking into account modern world educational trends, as well as trends in the development of vocational education, renewal of education and the level of creation of an innovative educational environment.

References:

1. Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan of July 24, 2018 "On Approval of the State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2016-2019" [electronic resources]. – 2018. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000460>
Informational and legal system of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000460>
2. J.B. Akhmetov, A. M. Kim, D.L. Harnisch. Using Mixed Methods to Study Emotional Intelligence and Teaching Competencies in Higher Education // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – Vol.128. – 2014. – P.516-521.
3. N.Shahmohammadi. Competent Teacher Characters from Students Point of View // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – Vol.205. – P. 242-246.
4. Testov V. The quality and fundamental of the higher education // *Higher education in Russia*. – 2008. - №10. - p. 89-92.
5. H.N.Kim. A conceptual framework for interdisciplinary education in engineering and nursing health informatics // *Nurse Education Today*. – Vol.74. – 2019. – P. 91-93.
6. Lebedev O.E. Competence approach in education // *School technologies*. - 2004. - №5. – p. 36-39
7. M.J.Sousa, Á.Rocha. Digital learning: Developing skills for digital transformation of organizations // *Future Generation Computer Systems*. – Vol. 91. – 2019. – P. 327-334.
8. R. Singh, Devika, C.Herrmann, S. Thiede, K.S. Sangwan. Research-based Learning for Skill Development of Engineering Graduates: An empirical study // *Procedia Manufacturing*. – Vol.31. – 2019. – P. 323-329.
9. Bospalko V.P. The components of educational technology. – M., 1989.
10. Slastenin V.A. Formation of the personality of the teacher in the process of his professional training. – M., 2000.
11. Ephimov P.P., Kostin V.N. The essence of the innovative educational environment of the university // *Young scientist*. - 2014. - №7. - p. 502-506. [electronic resources]. – 2017. URL: [https://moluch.ru/archive/66/10991/\(date: 23.03.2019\)](https://moluch.ru/archive/66/10991/(date: 23.03.2019))
12. On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan concerning the Expansion of Academic and Administrative Independence of Higher Educational Institutes of July 4, 2018 №171-VI. [electronic resources]. – 2018. URL: [https://www.vkgu.kz/sites/default/files/files/education/zakon_akt_i_akt_prezid/z1800000171.04-07-2018.rus.pdf\(date: 22.03.2019\)](https://www.vkgu.kz/sites/default/files/files/education/zakon_akt_i_akt_prezid/z1800000171.04-07-2018.rus.pdf(date: 22.03.2019))
13. Ten trends of modern education [electronic resources]. – 2016. URL: [https://www.hse.ru/news/science/63841790.htm\(date: 23.03.2019\)](https://www.hse.ru/news/science/63841790.htm(date: 23.03.2019))
14. Smanov B.O., Zhaitapova A.A. New approaches to improving the content of advanced training and retraining of teachers in the Republic of Kazakhstan in a 12-year education model / *Materials of Republic scientific-practical conference*. - Almaty, 2010.
15. Zhaitapova A.A. Innovative approaches to the development of professional competence of heads of educational organizations / *Materials of republic seminar*. - Astana, 2010.

МРНТИ 14. 01.07

Елубаева П.К.¹, Оспанғали Ж.Е.²

¹к.п.н., заведующая кафедрой профессионального иностранного языка,

²магистр, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана
г. Алматы, Казахстан

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ МЕДИАТОРА МЕЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация

В данной работе предпринята попытка проанализировать общие положения компетентностного образования в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции регионоведа на основе когнитивно-лингвокультурологической методологии иноязычного образования. Когнитивно-лингвокультурологическая методология как концептуальная основа современной теории языкового образования создает условия обновлению содержания языкового образования и созданию отечественных моделей языкового образования в контексте мультикультурного сообщества. Конечный результат языкового образования определяется как «межкультурная коммуникативная компетенция», которая на основе единого когнитивно-базируемого образовательного процесса способствует формированию обучаемого как медиатора между собственной культуры и культуры страны изучаемого региона, в которой происходит расширение образа мира, носящего отпечаток собственной культуры, до обширной, более гибкой мультикультурной картины мира.

Проблема исследования состоит в том, что способность к профессиональному межкультурному взаимодействию у регионоведа не может быть сформирована в процессе иноязычного образования вне его профессионального контекста, без должной организации предметно-процессуального содержания иноязычного образовательного процесса как «модели процесса общения», ориентированной на компетентностный результат и максимально приближенной к условиям реальной коммуникации, требующей владения лингвокультурными нормами изучаемого языка.

Ключевые слова: когнитивно-лингвокультурологическая методология, межкультурно-коммуникативная компетенция, медиатор, межкультурное взаимодействие.

Елубаева П.К.¹, Оспанғали Ж.Е.²

¹пед.ғ.к., кәсіби шетел тілі кафедрасының меңгерушісі,

²магистр, Абылай хана атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
Алматы, Қазақстан

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫСЫМ МЕДИАТОРЫН ДАЯРЛАУ ҮРДІСІНІҢ КОНЦЕПТУАЛДЫ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада шетел тілін оқытудың когнитивті лингвомәдени әдістемесі негізінде аймақтық зерттеулер жөніндегі маманның мәдениаралық және коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруда компетенттік білімнің жалпы ережелерін талдауға әрекет жасалды. Когнитивті-лингвомәдени әдістемесі тілдік білім беру мазмұнын жаңарту және мультимәдени қауымдастық контекстінде тілдік білім берудің ұлттық моделін құруға жағдай жасауда концептуалды негіз ретінде танылған. Мәдениаралық коммуникативті компетенция тілдік білім берудің нәтижесі болып табылады. Бірыңғай когнитивті-базалық білім беру процесі негізінде, аталмыш компетенция білім алушының оқылатын тіл елінің мәдениеті мен өз мәдениеті арасында медиаторы ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Мұнда әлемнің кең ауқымды, икемді мультимәдени суретіне дейін өз мәдениетінің іздерін алып жүретін әлем бейнесінің кеңеюі орын алады. Бұл үрдіс білім алушының өз мәдениетінің әлем бейнесін әлемнің кең, икемді мультимәдени бейнесіне дейін кеңейтеді.

Зерттеудің міндеті - шет тілін оқыту процесінде аймақтық зерттеулер жөніндегі маманның кәсіби мәдениетаралық қарым-қатынасқа деген қабілеті компетентті нәтиже мен оқу тілінің лингвомәдени нормаларын меңгеруді талап ететін шынайы коммуникация шарттарына максималды түрде жақын

«қарым-қатынас үрдісінің моделі» сияқты шетел тілін оқыту процесінің пәндік-процессуалдық мазмұнын дұрыс ұйымдастырусыз қалыптаса алмайды.

Түйін сөздер: когнитивті-лингвомәдени әдістемесі, мәдениаралық коммуникативті компетенция, медиатор, мәдениетаралық қатысым.

Yelubayeva P.K.¹, Ospangali Zh.E.²

¹candidate of pedagogical sciences, head of the department of foreign language for specific purposes, email: paiya@ablaikhan.kz

²master, email: zhansaya.ospangali@gmail.com

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

CONCEPTUAL BASES FOR TRAINING THE MEDIATOR OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract

In this paper, an attempt is made to analyze the general provisions of competency based education in the formation of area studies specialist's intercultural and communicative competence on the basis of the cognitive linguocultural methodology of foreign language education. Cognitive linguistic and cultural methodology, as a conceptual base for the modern theory of language education, creates conditions to update the content of language education and create national models for language education in the context of a multicultural society. The learning outcome for the language education is considered intercultural communicative competence. On the basis of a single cognitive-based educational process, ICC contributes to the formation of the learner as a mediator between own and target cultures. It allows expanding the image of the own culture world to a vast, more flexible multicultural picture of the world.

The problem of the research is that the area studies specialist's ability for professional intercultural interaction cannot be formed in the process of foreign language education outside its professional context, without proper organization of the subject-procedural content of the foreign language educational process as a "model of the communication process" focused on the competence-based result and close to the conditions of real communication, requiring possession of linguocultural standards of the studied language.

Keywords: Cognitive linguistic and cultural methodology, intercultural competency, intermediator, intercultural communication.

Введение

Одним из преимуществ компетентностного подхода в образовании, является тот факт, что он обеспечивает переход структуры и содержания образования и систем контроля его качества на систему компетентностей. Значение компетентностного подхода обусловлено культурно-образовательными факторами в образовании, в числе которых: утрата системности образовательных систем, формирование рынка образовательных услуг в соответствии с изменением спроса и предложения рынка труда; вариативность, разнообразие и гибкость образовательных программ, конкурентоспособность образовательного пространства; новые механизмы регулирования образования государством: переход от тотального контроля и планирования к общей правовой регуляции отношений, возникающих в образовании; интеграция отечественного образования в международное образовательное пространство.

В условиях образовательных реформ перед системой иноязычного образования стоят новые задачи - обеспечение соответствия качества обучения иностранному языку современным темпам социально-экономического развития с целью удовлетворения изменяющихся потребностей общества и государства. В этой связи одной из приоритетных задач является переосмысление содержания иноязычного образования ориентированного на новый инновационный подход, формирующий в обучающем компетентного субъекта со сформированными личностными и профессиональными компетенциями.

Результатом сложившейся вузовской практики в области профессионально-ориентированного преподавания иностранных языков является тот факт, что в процессе межкультурной коммуникации специалисты, достаточно хорошо владеющие иностранным языком, испытывают большие затруднения в понимании смысла иноязычной профессиональной коммуникации в силу незнания норм и ценностей, свойственных культуре другой страны, несформированности поликультурного мировоззрения, личностных поведенческих качеств, необходимых для эффективного общения в межкультурной среде.

Таким образом, сложились противоречия между:

- социальным заказом общества на высококвалифицированного специалиста-регионоведа и недостаточным уровнем его подготовки к профессиональной коммуникации в межкультурной среде;
- востребованным в условиях глобализации регионоведа как медиатора культур и недостаточной разработанностью методики формирования МКК, обеспечивающей способность специалиста к полноценному профессиональному взаимодействию в межкультурном сообществе;

Методология и методы исследования

Методологической основой исследования послужили: когнитивно-лингвокультурологическая методология иноязычного образования (С.С.Кунанбаева); компетентностный подход (В.И.Байденко, И.А.Зимняя, Д.Н.Кулибаева, В.В.Сериков, Ю.Г.Татур, В.Д.Шадриков, Н.В.Кузьмина, А.К. Маркова и др.); теория МК применительно к языковой педагогике высшей школы (В.В.Сафонова, С.Г.Тер-Минасова, И.И.Халеева, С.С.Кунанбаева.); разработки в области технологий обучения в высшей школе (В.П.Беспалько, А.А.Вербицкий, М.В.Кларин, М.М.Левина, Г.К.Селевко, Г.К.Нургалиева).

Для решения поставленных задач использовался следующий комплекс взаимодополняющих методов исследования: сопоставительный анализ учебной документации, отечественной и зарубежной научно-педагогической литературы по теме исследования; эмпирические методы (наблюдение, экспертное оценивание, анализ результатов деятельности, обобщение независимых характеристик).

Обзор литературы

Сущность организации образовательного процесса в условиях компетентностного подхода, согласно В.И.Байденко, заключается в создании условий для содействия мер по формированию той или иной компетенции. В свою очередь, условия должны быть жизненно необходимыми для личности, нести на себе потенциал неопределенности, возможности выбора, находить резонанс в культурном и социальном опыте обучающегося [1].

Особое внимание проблемам компетенции уделяется в работах российских исследователей А.В. Хуторского, Э.Ф. Зеера, И.А. Зимней, Н.В. Кузьминой, А.К. Марковой, В.И. Байденко, Ю.Г. Татур, В.Д. Шадрикова, Н.А. Гришанова и др. и отечественных ученых А.К.Кусаинова, С.С.Кунанбаевой, Д.Н.Кулибаевой, Ш.Т. Таубаевой, Л.У. Ульмана и др. Несмотря на наличие множества точек зрения на круг обсуждаемых вопросов, ученые сошлись во мнении, что категория «компетенция» служит для обозначения интегрированных характеристик качества подготовки выпускника, категории результата образования.

Как указывают исследователи, компетентность имеет интегративную природу и составными частями ее являются знание о выполняемой работе, способы и средства достижения намеченных целей, а также соответствующие умения и навыки. Под «компетенцией» Э.Ф. Зеер понимает совокупность прав и обязанностей специалиста, профессиональных задач, которые ему необходимо решать в соответствии с должностной инструкцией [2]. Исследователь полагает, что компетентность, прежде всего, предполагает владение технологиями, то есть знанием того, как выполняется деятельность, представляя собой сплав образованности и опыта. Сходная точка зрения по определению термина «компетентность» отражена в работах А.К. Марковой [3].

Как подчеркивает В.И. Байденко, компетенция выступает новым типом целеполагания образовательной парадигмы... это, по существу, знаменует переход от сугубо академических норм оценивания знаний к внешней оценке профессиональной и социальной подготовленности выпускников. Оценка результатов и качества обучения через сформированные компетенции означает, что образование тесно связывается с трудоустройством. Компетенции не привязаны тесно к конкретной профессии, они приложимы к различным профессиям. Исходя из изложенного, исследователь предлагает свои варианты определения компетенции: способность делать что-либо хорошо, эффективно в широком формате контекстов с высокой степенью саморегулирования, саморефлексии, самооценки, быстрой, гибкой и адаптивной реакции на динамику обстоятельств и среды; соответствие квалификационным характеристикам с учетом требований местных и региональных потребностей рынков труда; способность выполнить особые виды деятельности и работ в зависимости от поставленных задач, проблемных ситуаций [1].

Аналогичного мнения об обобщенной структуре «компетентности» и Ю.Г. Татур, который определяет «компетентность» как качество человека, завершившего образование определенной ступени, выражающееся в готовности (способности) на его основе к успешной деятельности с учетом ее социальной значимости и связанных с ней социальных рисков. «Компетентность личности, по сути,

потенциальна: она проявляется в деятельности человека и в определенной степени относительно. Учитывая, что результат обучения и воспитания в идеале рассматривается как исчерпывающий в развитии личности, следует описывать его рядом компетентностей, относящихся к различным аспектам, каждую из которых будем относить к определенному виду. В зависимости от содержания модели выпускника, виды компетенции могут быть вариативными» [4].

По логике рассуждения автора, качественный результат обучения определяется как «ряд компетентностей». Но в то же время, исследователь утверждает, что «компетентность потенциальна» и в процессе обучения она вырабатывается как «готовность» к определенным видам работ, т.е. «компетентность» как профессионализм или мастерство не может быть достигнута в результате образования, а нарабатывается опытом, часами работы, анализом, размышлениями и опробованием знаний на практике в течение жизни.

Возникают вопросы: что является конечным результатом образования – «компетентность» как «готовность» или «компетенции» как сформированные гибкие способности выпускника», и что будет собой представлять «модель выпускника» – «виды компетенций» или «ряд компетентностей»?

И.А. Зимняя понимает «компетенция/компетентность» как интегральный социально-личностно-поведенческий феномен, определяя эти понятия как результат образования в совокупности мотивационно-ценностных, когнитивных составляющих. Автор считает, что компетентность человека имеет форму вектора акмеологического развития, а компетенции есть некоторые внутренние, потенциально скрытые психологические новообразования, которые затем проявляются в компетентностях человека, что определяет компетенцию как актуальные компетентности, возможность их дальнейшего проявления в качестве «компетентностей» [5]. Этой позиции придерживаются многие исследователи теории современного образования (В.Д.Шадриков, Ю.В.Фролов, А.К.Кусаинов, С.С.Кунанбаева и др.).

Развивая данный подход в соотношении понятий «компетентность» и «компетенции», С.С. Кунанбаева предлагает свое понимание «компетентности» человека как акмеологической категории и потенциала интеллектуального и профессионального развития личности, характеристикой которой являются «компетенции», которые должны быть сформированы в процессе образования как системные качественные новообразования. Что касается результата образования, то «компетенции» выступают как интегрированные характеристики качества образования и подготовки выпускников, т.е. компетентность/компетенция рассматриваются в единстве, отражающем отношение «потенциального целого» и «актуализируемого частного» (термин С.С. Кунанбаевой). В качестве целей и конечного результата образования С.С. Кунанбаева определяет систему компетенций, и выявляя данную закономерность в системообразующем факторе результата процесса обучения при построении модели выпускника, и считает его основным показателем качества образования [6].

Следовательно, понятие «компетенции» нельзя противопоставлять знаниям или умениям и навыкам. Оно шире понятия знания, умения или навыка, поскольку включает их в себя и придает новое качество, соединяясь с профессиональными качествами, мировоззрением и установками личности. Компетенция включает как когнитивную и операционно-технологическую, так и мотивационную, аффективную и социально-поведенческую составляющие, результаты обучения, и систему ценностных ориентаций [7].

В рамках профессиональной компетентности ряд исследователей-педагогов, психологов, социологов (Л.И.Анциферова, Ю.В. Варданян, Э.Ф. Зеер, И.А.Зимняя, И.Г. Климович, Л.В. Комаровская, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова, Л.М. Митина, Е.И.Рогов и др.), определяя содержание и структуру профессиональной компетентности, выявили психологические, педагогические, социальные условия ее становления. Эти исследователи по-разному определяют профессиональную компетентность:

- как сложную единичную систему внутренних психических состояний и свойств личности специалиста (готовность к осуществлению профессиональной деятельности и способность производить необходимые для этого действия;

- как совокупность профессиональных свойств;

- как способность реализовать профессионально-должностные требования на определенном уровне;

- как профессиональное самообразование [8];

- как гармоническое сочетание знаний, умений и навыков, а также способов выполнения профессиональной деятельности [9];

- как устойчивую способность к деятельности со «знанием дела» [10];

- как способность к актуальному выполнению деятельности [11] и т.д.

В зависимости от того, рассматривается ли профессиональная компетенция в качестве способности, свойства или качества личности, изменяется общая направленность исследования, а также широта охватываемых им факторов и явлений. В этой связи наиболее приемлемым определением профессиональной компетентности может служить определение Э.Ф. Зеера и О.Н. Шахматова, которые подразумевают под профессиональной компетентностью совокупность профессиональных знаний, умений, и способы выполнения профессиональной деятельности [2].

Н.В. Кузьмина под «профессионализмом» подразумевает характеристику качества деятельности, а также высокую оценку работы. Определяя педагогический профессионализм, исследователь выделяет в качестве его компонентов «профессионализм деятельности» и «профессионализм личности». По ее мнению, профессионализм деятельности – это качественная характеристика субъекта деятельности, представителя данной профессии, которая определяется мерой овладения им современным содержанием и современными средствами решения профессиональных задач, продуктивными способами ее осуществления. Характеризуя профессионализм личности учителя, автор указывает на то, что качество личности педагога может содействовать или препятствовать продуктивному решению педагогических задач. «Профессионализм личности, - отмечает Н.В. Кузьмина, - проявляется в практической профессиональной деятельности, отражается в опыте конкретного педагога» [12].

А.К. Маркова, определяет понятие «профессионализм» как меру и степень совершенства, которых достигает человек в своей деятельности, поднимаясь на высшую ступень мастерства в своем роде занятий. Автор выделяет две его стороны: состояние мотивационной сферы профессиональной деятельности человека (какие мотивы побуждают человека, какой смысл имеет в его жизни профессиональная деятельность, каких целей он лично стремится достичь, насколько он удовлетворен трудом и т.д.) и состояние операционной сферы профессиональной деятельности человека (какие технологии он использует, какие средства, знания, мыслительные операции, способности применяет) [3].

Показателями профессионализма педагога, по мнению Д.Н.Кулибаевой, являются: мировоззрение, индивидуальный профессиональный опыт, педагогическое мышление, профессионально-педагогические способности, психофизические особенности личности. Стандартный квалификационный показатель профессионализма характеризуется как уровень владения парадигмами и понятиями психолого-педагогических наук, трактуя профессионализм как творческое овладение специальностью, умение добиваться наибольшего результата с наименьшими затратами и в кратчайшие сроки [6].

Опираясь на данное определение, в рамках профессиональной деятельности регионоведа, профессиональная компетентность может рассматриваться как, с одной стороны - интегральным критерием качества профессионального обучения, профессиональной деятельности, а с другой стороны, как свойство личности, для которой характерны высокое качество выполнения трудовых функций, культура труда и межличностных коммуникаций, умение инициативно и творчески решать профессиональные проблемы, и владение многоплановыми аспектами деятельности, готовность к предприимчивости и принятию профессиональных решений, к адаптации в новых условиях. Данное положение позволяет рассматривать профессиональную компетенцию регионоведа как качество личности, определяющее эффективность реализации совокупности теоретических и практических коммуникативных знаний в реальной многоаспектной регионоведческой деятельности. Конечный уровень компетентности регионоведа - это его готовность выступать медиатором двух межкультурных сообществ [13].

Формирование профессиональной компетенции регионоведа происходит не только в процессе обучения в вузе, но и под воздействием окружающей среды. Следовательно, реализация компетентностного подхода зависит не только от образовательной среды, но и от всей социо-лингво-культурологической ситуации и среды обучаемого. Социо-лингво-культурологическая среда служит основой в формировании у него профессионализма.

С.С. Кунанбаевой представлен ряд убедительных аргументов в пользу определения современной теории иноязычного образования как «когнитивно-лингвокультурологической», предполагающей формирование межкультурно-коммуникативной компетенции личности через соизучение языка и культуры и обучение языку через «сито» двух культур: родной и иноязычной. Это представлено в целом наборе методологических принципов (когнитивный, концептуальный, лингвокультурологический, коммуникативный, социокультурный, личностно-центрированный, развивающее-рефлексивный). Они (принципы) собственно и предопределяют уровневую структуру компетенций вторичного когнитивного сознания, вторичного этнического сознания, субъекта межкультурной коммуникации, позволяющей ему избирательно и гибко ощущать себя в двух или нескольких лингвосоциальных измерениях [6].

Такой подход реально способствует осознанному формированию у обучаемого «инофонной картины мира», т.е. качественной трансформации индивида в результате интеграции двух, трех и более культур в поликультурную личность – «субъекта межкультурной коммуникации», способного полноценно и эффективно участвовать в диалоге культур, проявляя толерантность к представителям других стран и культур и добиваясь при этом полного взаимопонимания.

Направленность иноязычного образования на интегративное обучение языку и культуре обеспечивает познание языка как транслятора социокультурной специфики изучаемого лингвосоциума, что, в свою очередь, способствует эффективному взаимодействию представителей разных культурных сообществ в условиях глобальных интеграционных процессов.

С учетом отмеченных выше теоретических наработок можно считать профессионализм степенью овладения профессиональной деятельностью, которая определяется способностью методически организовано решать задачи и проблемы, а также самостоятельно оценивать результаты своей деятельности [13,14].

Таким образом, высокоэффективная система образования является одним из факторов обеспечения устройственного роста экономики страны и общества. Цель проводимых реформ в системе образования в Республике Казахстан- обеспечение ее качественного преобразования в условиях рыночной экономики с учетом процессов глобализации, ее позитивов и угроз.

Результаты и обсуждение

Новый заказ на специалиста XXI века заложен в образовательной программе высшего профессионального образования по специальности «Регионоведение (050505)». В ряду общих требований к современному специалисту-регионоведу впервые выделены следующие: формировать межличностные отношения на деловом конструктивном уровне, демонстрируя при этом умение слушать собеседника; формулировать аргументы, делать выводы; выделять и убедительно представлять наиболее значимую информацию.

Раскрыта профессиональная деятельность регионоведа: региональная система международных отношений, деятельность международных организаций и объединений, проблемы и тенденции развития мировой политики и экономики в регионах земного шара, вопросы национальной безопасности Республики Казахстан и других государств в целях разработки обоснованных практических рекомендаций по деятельности различных органов государственных управлений и организаций Республики Казахстан, обусловлена востребованность обучения и овладения иноязычной профессиональной речью и профессиональным общением. Применительно к овладению иностранным языком указано, что выпускник должен уметь оценивать свою деятельность в иноязычной среде. Помимо этого, отмечены необходимые социально-адаптивные характеристики: работать в коллективе, принимать управленческие решения [там же, с.62].

Перечень знаний и умений в определенной мере можно считать отражением компетенций выпускника, и он представлен в этих документах подробно. Однако за бортом остаются мировоззренческий уровень, личностный, поведенческий; нет профессионального портрета выпускника, не видна его личность в соотношении с деятельностью в национально-специфических культурах. Эти примеры достаточно показательны и приводят к мысли о необходимости разработки и построения моделей, которые адекватны составляющим компонентам внутренней структуры профессиональной деятельности и ее функциям, качествам специалиста с указанием доступных к проверке требований.

Очевидно противоречие между содержанием и требованиями Образовательной Программы подготовки специалиста и реальными компетенциями, необходимыми для профессиональной интеграции в интенсивно развивающееся информационное общество. Налицо разрыв между уровнем профессиональной подготовки по предметной области знаний и профессионально значимыми личностными качествами, определяющими профессиональную активность, поскольку именно личность способна к переориентации и развитию.

Изменение экономической ситуации, новые требования к специалисту обуславливают важность наличия таких профессиональных черт специалиста как понимание своей деятельности как интегративного процесса, в котором:

- анализ подкрепляется восприимчивостью к потребностям общества;
- способность достаточно глубоко и объективно оценивать обстановку;
- умение давать многогранную и всестороннюю оценку ситуации;
- готовность оценивать явления с количественной и качественной стороны;

- способность к пониманию содержания проблем, их истоков, особенностей;
- способность критической оценки проблем путем моделирования и имитации на базе глубоких знаний в области фундаментальных естественных и гуманитарных наук;
- готовность синтезировать нововведения на этапах их проектирования и воспроизводства с рациональной оценкой последовательности и полноты их реализации, и другое.

Обучение студентов иностранным языкам с учетом культурологических особенностей менталитета их будущих зарубежных партнеров является необходимым условием подготовки специалистов к профессиональной деятельности. В этой связи межкультурно-коммуникативная сфера является неотъемлемой частью профессиональной характеристики регионоведа новой формации, особенно в сфере международных отношений, где развитые навыки речевого общения играют огромную роль в ходе налаживания связей с зарубежными партнерами, при заключении соглашений, сделок и т.д. Наличие навыков и умений эффективного межкультурного общения становится в новых экономических условиях немаловажным фактором профессионального успеха регионоведа[7].

Профессиональное развитие осуществляется в процессе профессиональной подготовки, которая является деятельностью и обладает структурой, свойственной профессиональной деятельности.

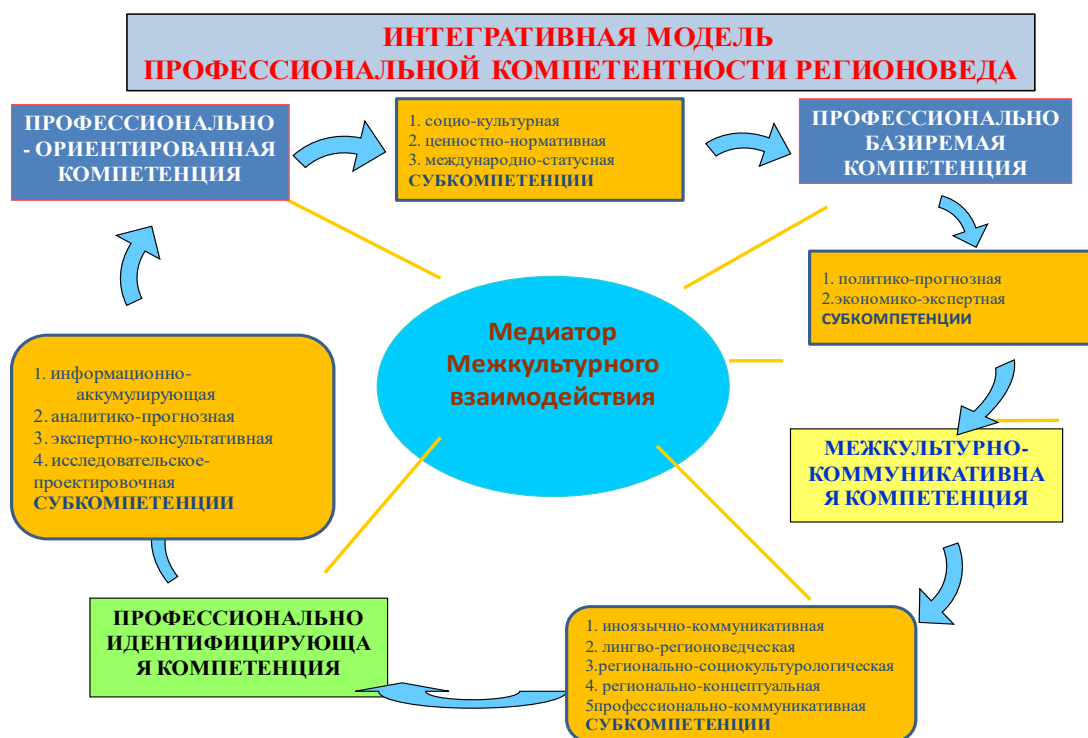
В соответствии с теорией деятельности, а также на основании анализа рынка и ведущих тенденций его развития следует выделить следующие основные сферы деятельности регионоведа:

- 1) межкультурно-коммуникативная сфера, определяющая степень иноязычно-коммуникативной, лингворегионоведческой, регионально-социокультурологической, регионально-концептуальной и профессионально-коммуникативной подготовки студента;
- 2) профессионально-базируемая сфера, определяющаяся информационно-аккумулирующей, аналитико-синтезирующей, аналитико-прогнозной деятельностью будущего специалиста;
- 3) профессионально-ориентированная сфера, определяющаяся экспертно-консультативной и исследовательско-проектировочной деятельностью будущего специалиста;
- 4) профессионально-идентифицирующая сфера, представленная политико-прогнозной, экономико-экспертной, социо-культурной, ценностно-нормативной и международно-статусной деятельностью будущего специалиста.

Определяющим при формировании МКК регионоведа является специфика профессиональной деятельности регионоведа как способности и готовности выступать в роли медиатора между собственной культурой и культурой страны изучаемого региона, в которой происходит расширение образа мира, носящего отпечаток собственной культуры, до обширной, более гибкой мультикультурной картины мира [там же, 43].

Целостное представление о структуре профессиональной деятельности регионоведа и характеристика ее содержания схематично нашли отражение в интегративной модели профессиональной компетентности будущего специалиста. Это модель рассматривается как сумма составляющих компетентности, формирующихся в процессе образовательной деятельности, и представляет собой обобщенное описание того, чего личность должна достигнуть в процессе образовательной деятельности для успешного функционирования в системе общественных отношений в роли компетентного специалиста (рисунок 1).

В интегративной модели профессиональной компетентности регионоведа в системе компетентностного образования отражены результаты проведенного маркетингового исследования требований работодателей, требований, представленных в ГОС высшей профессиональной школы, а также результаты анализа квалификационных характеристик и должностных инструкций регионоведа. В данной модели компетентность- это интегративно-многокомпонентное новообразование личности, представляющее собой взаимодействие различных ее составляющих: компетенций человека, которые формируются и развиваются в ходе освоения теоретического и практического опыта деятельности.

3

Рисунок 1. Интегративная модель профессиональной компетентности регионоведа

Компетенция, являясь производной от компетентности, понимается как определенная сфера субкомпетенций – совокупности знаний, навыков, умений и качеств, которые в комплексе помогают человеку действовать в различных, в том числе и в новых для него ситуациях. Активация составляющих компетентности субъекта осуществляется через вышеуказанные компоненты компетентности, которые реализуются посредством определенного вида деятельности в компетенциях субъекта.

Предложенная модель регионоведа, исходя из изложенных позиций, представлена блоками компетенций – профессионально-ориентированной, профессионально-базируемой, межкультурно-коммуникативной, профессионально-идентифицирующей, каждая из которых содержит свой состав субкомпетенций будущего регионоведа.

Заклучение

Выделенные функционально дифференцированные компоненты сфер профессиональной деятельности регионоведа в своей совокупности отражают образец-оригинал в основных проявлениях его предметно-содержательной и процессуальной сущности.

Указанные способности когнитивно-лингвокультурологического характера дополняют профессиональную компетенцию регионоведа и обеспечивают возможность эффективно решать профессиональные проблемы в рамках межкультурного взаимодействия.

Приближение к уровню общекультурной компетенции носителя языка, по причине культурных различий невозможно, и более того, не нужно. То, что действительно нужно обучаемому, это быть посредником между представителями различных культур, полноправным участником диалога культур [6]. Именно регионоведение представляет собой ту профессиональную сферу, для успешной деятельности в которой расширение образа мира, носящего отпечаток собственной культуры, до обширной, более гибкой мультикультурной картины мира является признаком профессиональной компетентности. Изучение региона ведется не столько через призму политики и международных отношений, сколько через историю, культуру и язык. Это позволяет раскрыть национальные особенности региона во всем его многообразии, определить своеобразие быта и уклада жизни, вскрыть основные факторы, повлиявшие на его развитие, и в конечном счете, дает возможность самостоятельно анализировать конкретные современные ситуации и прогнозировать будущее. Следовательно, специфика специальности «Регионоведение» позволяет специалисту как языковой личности выйти за пределы

собственной культуры и приобрести качества медиатора двух межкультурных сообществ, не утрачивая собственной культурной идентичности.

Таким образом, представленный, на основе компетентного подхода, образ современного регионоведа в качестве медиатора двух межкультурных сообществ, определяет его профессиональную компетентность как уровень знаний и профессионализма, позволяющих принимать правильные решения в конкретной прагма-профессиональной ситуации с целью содействия благоприятного развития двух межкультурных сообществ. А перечисленные выше компетентности составляют профессиональную направленность регионоведа-медиатора, на основе которой он осуществляет свои профессиональные функции и решает стоящие перед ним профессиональные задачи.

References:

1. Baydenko V.I. (2004). *Kompetentsii v professional'nom obrazovanii (K osvoyeniyu kompetentnostogo podkhoda)*. // *Vyssheye obrazovaniye v Rossii*. – №11. p.4-7
2. Zeyer E.F., (2005). Symanyuk E. *Kompetentnostnyy podkhod k modernizatsii professional'nogo obrazovaniya*. // *Vyssheye obrazovaniye v Rossii*. – №4. – p. 34–39.
3. Markova A.K. (1996). *Psikhologiya professionalizma*. – М. *Mezhd.gumanitarnyy fond «Znaniye»*. – p.312s.
4. Tatur YU.G. (2004). *Kompetentnost' v strukture modeli kachestva podgotovki spetsialista*. // *Vyssheye obrazovaniye segodnya*. № 3. S.15-21
5. Zimnyaya I.A. (2003). *Klyuchevyye kompetentsii - novaya paradigma rezul'tat obrazovaniya*. // *Vyssheye obrazovaniye segodnya*. – №5. p. 34-42
6. Kunanbayeva S.S. (2010). *Teoriya i praktika sovremennogo inoyazychnogo obrazovaniya*. – Almaty. — p.344
7. Yelubayeva P.K. (2016). *Modelirovaniye kompetentnostnogo obrazovaniya v formirovaniy mezhkul'turno-kommunikativnoy kompetentsii regionoveda*. – Almaty. — p.119
8. Vardanyan YU.V. (2014). *Razvitiye sub'yekta professional'noy kompetentnosti v protsesse proizvodstvennoy praktiki magistranta psikhologo-pedagogicheskogo napravleniya*. *Rossiyskiy nauchnyy zhurnal*. № 4(42). - S. 130-134.
9. Mitina L. M. (1998). *Psikhologicheskoye soprovozhdeniye vybora professii*. – М. – 185 s.
10. Ogarov Ye.M. (1995). *Kompetentnost' obrazovaniya: sotsial'nyy aspekt*. - SPb.: RAOIO.
11. Choshanov M.A. (1996). *Gibkaya tekhnologiya problemno-modul'nogo obucheniya. Metodicheskoye posobiye* – М.: *Narodnoye obrazovaniye*. – p.160
12. Kuzmina N.V. (1989). *Professionalizm deyatel'nosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya*. – М. – p. 162.
13. Yelubayeva P.K. (2017). *Kognitivno-lingvokul'turologicheskaya metodologiya kak osnova sokhraneniya yazykovogo naslediya i kul'turnogo raznoobraziya v polilingval'nom obrazovanii*. – А.: *Vestnik APN Kazakhstan*, №1
14. Zhamaliyeva A, Kulgildinova T. (2018). *The model of shaping foreign vocational-sectorial communicative competence of the students of non-linguistic specialties*. *Al-Farabi Kazakh National University. Journal of Educational Sciences [S.l.]*, v. 56, p. 22-27

МРНТИ 14.07.03

Жексембаева Ж.Р¹

*¹кандидат педагогических наук, старший преподаватель,
Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова
г. Талдықорган, Казахстан*

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НОВАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ

Аннотация

В данной статье анализируется состояние, тенденции, а также основные этапы развития и становления мировой и отечественной системы дистанционного образования.

Благодаря новым технологиям способы обучения и приобретения новых знаний больше не ограничиваются пространством и временем в современных образовательных системах. Новые технологии обеспечивают большую гибкость в том, когда, где и как распределять обучение и приобретать знания, предлагая гибкие возможности обучения отдельным лицам и учащимся различных групп. Дистанционное обучение является одним из наиболее быстро растущих областей образования, и его потенциальное воздействие на все системы предоставления образования значительно усугубляется развитием интернет-информационных технологий и, в частности, через интернет.

Ключевые слова: качество образования, мониторинг, оценка, анализ, процесс, результаты.

Жексембаева Ж.Р¹

*¹педагогика ғылымдарының кандидаты., аға оқытушы,
I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Талдықорған қ, Казахстан*

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ДАМУДЫҢ ЖАҢА ПАРАДИГМАСЫ РЕТІНДЕ

Аннотация

Бұл мақалада қашықтықтан білім берудің әлемдік және отандық жүйесінің жағдайы, тенденциялары, сондай-ақ даму мен қалыптасуының негізгі кезеңдері талданады. Жаңа технологиялардың арқасында оқыту және жаңа білім алу тәсілдері кеңістік пен уақытпен шектелмейді. Жаңа технологиялар әр түрлі топтардың жеке тұлғалар мен оқушыларды оқытуда ыңғайлы мүмкіндіктер ұсына отырып, оқуды қайда және қалай бөлуге және білім алуға үлкен икемділікті қамтамасыз етеді. Қашықтықтан оқыту білім берудің неғұрлым тез өсіп келе жатқан салаларының бірі болып табылады және оның білім берудің барлық жүйесіне әлеуетті әсері интернет-ақпараттық технологиялардың дамуымен және атап айтқанда интернет арқылы айтарлықтай күрделене түседі.

Түйін сөздер: білім сапасы, мониторинг, бағалау, талдау, үдеріс, нәтижелер.

Zheksembayeva Zh¹

*¹candidate of pedagogical Sciences, senior lecturer, Zhetysu State University named after I.Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan*

DISTANCE LEARNING AS A NEW PARADIGM OF DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATIONAL SYSTEMS

Abstract

The present paper aims to review distance learning in the context of present definitions, technologies, opportunities, challenges, concepts and contributions as it is fast becoming an essential part of educational systems in both developed and developing countries. By virtue of new technologies the ways of teaching and acquiring new knowledge aren't confined by space and time any more. New technologies offer great flexibility in when, where and how to distribute teaching and acquiring knowledge offering flexible learning opportunities to individuals and group learners. Distance learning is one of the most rapidly growing fields of education and its

potential impact on all education delivery systems has been greatly accentuated through the development of Internet-based information technologies and in particular the World Wide Web. In order to meet the needs of the changing world future distance learning must be time flexible, lacking geographical barriers, competitive cost/value, and learner centred.

Key words: quality of education, monitoring, evaluation, analysis, process, results.

Из-за значительных изменений в демографической структуре развитых регионов и характеристик глобализации необходимо обеспечить доступность образования для всех и мотивировать людей присоединиться к этому процессу. В частности, дистанционное обучение может оказать существенную помощь в распространении образования. Как и во всех других аспектах современной жизни, образования для дальнейшего развития будет включать использование информационных и коммуникационных технологий. Быстрое развитие информационных технологий способствовало созданию новых методов в образовании. Исходя из этого утверждения, способы обучения и приобретения новых знаний больше не ограничиваются пространством и временем. Существует множество технологий, которые могут обеспечить большую гибкость в том, когда, где и как распределять обучение и приобретать знания. В частности, технологическое опосредованное дистанционное обучение используется все больше и больше. Расширение Всемирной паутины в сочетании с постоянным снижением стоимости обработки, хранения и передачи информации способствовали значительным сдвигам в том, как дистанционное обучение воспринимается педагогами и как оно разрабатывается, доставляется и управляется.

Таким образом, дистанционное обучение представляет собой подходы, которые направлены на открытие доступа к образованию и обучению, освобождение учащихся от ограничений времени и места. Он предлагает гибкие возможности обучения для индивидуальных и групповых учащихся. Это самый быстрорастущий сегмент образования.

Дистанционное обучение можно обобщить как обучение и изучение, включающее внедрение различных технологических приложений. Этот термин также отражает и тот факт, что преподавание ведется кем-то, удаленным во времени и пространстве с обучающимися. Из анализа научных источников следует, что миссия дистанционного обучения включает в себя более широкие аспекты открытости и гибкости, будь то с точки зрения доступа, учебной программы или других элементов структуры. Поэтому эта работа призвана объяснить термины и определения дистанционного обучения, ссылаясь также на его преимущества и недостатки, на его сопутствующие технологии, методы и реализацию.

Дистанционное образование перешагнуло за границы государств, преобразовавшись в «открытое образование» [1] как обучение «без границ».

Мы солидарны с мнением исследователя Закотновой П.В., что «целью дистанционного обучения является предоставление обучающимся в образовательных учреждениях возможности освоения основных и дополнительных профессиональных образовательных программ среднего и высшего профессионального образования непосредственно по месту жительства или временного пребывания. В идеальном случае дистанционное обучение:

- предоставляет возможность проходить обучение, не покидая места жительства и в процессе производственной деятельности;
- обеспечивает широкий доступ к отечественным и мировым образовательным ресурсам;
- предоставляет возможность прерывания и продолжения образования в зависимости от индивидуальных возможностей и потребностей.

Дистанционное обучение в определенной мере может способствовать решению актуальных проблем высшего образования (доступ широких слоев населения к высшему образованию, приближение образовательных услуг к месту жительства, возможность реализации принципа непрерывности образования), повышению качества подготовки специалистов за счет ориентации на использование автоматизированных обучающих и тестирующих систем, специализированных учебно-методических материалов, оперативного обновления методического обеспечения учебного процесса, эффективного сочетания новых педагогических и информационных технологий и др.» [2]

Эти перспективы уже очевидны. В этом направлении создаются новые институты, а старые пересматривают свои методы преподавания, как в стенах учебных заведений, так и за их пределами. Это также способствует развитию партнерских отношений между университетами, крупными корпорациями массовой информации не только на местном уровне, но и с глобальным рыночным трендом. Изменения в обществе все более динамичны. Но все же следует помнить о значительной разнице, как на национальном, так и на глобальном уровне, что может потребовать дополнительных действий [3].

Костиков А.Н. в своем исследовании обращает внимание на то, что «несмотря на то, что число публикаций, посвященных вопросам формирования и развития дистанционного обучения, непрерывно растет, в них до сих пор не представлена четкая система организации подобного виртуального обучения, а также автоматизированных систем дистанционного обучения и профессиональной подготовки преподавателей к деятельности в рамках дистанционного обучения. Более того, преподаватели вузов, в той или иной степени реализующие технологии дистанционного обучения, в большинстве случаев не знакомы со спецификой такого обучения и работают по традиционным схемам. А между тем современное информационное общество ставит перед преподавателем новые требования, которым необходимо соответствовать для обеспечения эффективной жизнедеятельности и удовлетворения своих профессиональных потребностей» [4]. Анализ исследования международной педагогической науки и практики по дистанционному образованию позволяет сделать вывод о разнообразии его моделей, что обусловлено различием подходов, политики в области образования, национальных условий [5,6,7,8,9,10].

В контексте нашего исследования особый интерес представляют работы исследователей, рассматривающих стратегические цели дистанционного образования.

Большинство авторов определяют стратегическую цель дистанционного обучения как возможность доступа для граждан равных возможностей приобретения образования любого уровня по месту проживания или профессиональной деятельности на основе использования новых информационно-коммуникационных технологий. Дистанционное обучение, внедренное в систему образования может способствовать:

- формированию новых возможностей для обновления содержания обучения, методов преподавания дисциплин и передачи знаний;
- повышению степени доступности всех уровней образования в независимости от стоимости обучения, физических особенностей обучающегося, наличия свободного времени и т.д.;
- реализации личностно ориентированного подхода в обучении с учетом индивидуальных особенностей каждого обучающегося;
- развитию непрерывного образования начиная от школьного и заканчивая послевузовским [11].

Обзор научно-исследовательской литературы [12,13,14,15] позволил установить следующие отличительные признаки современной технологии дистанционного образования: удаленность вовлеченных субъектов образовательного процесса; активизация использования современных интернет технологий; использование сетевых серверов для организации образовательного процесса.

В этом направлении особенно интересным представляется видение А.А. Андреева по вопросам дистанционного обучения:

- «личностная ориентация» (осуществление обучения по индивидуальному гибкому графику и месту);
- модульность (модульный принцип обучения);
- «независимость» (возможность обучаться работающим слушателям);
- «удаленность» (отсутствие необходимости быть в определенном месте для обучения);
- «отсутствие жестких сроков» (каждый слушатель выбирает удобную для себя схему обучения);
- «массовость» (отсутствие в ограничении по наполняемости аудиторий);
- «окупаемость» (высокая степень отдачи);
- «модель обучения» (упор смещен в сторону провайдера);
- «слушатель» (личностная ориентированность и даже подстройка образовательного контента под потребности каждого слушателя);
- «инновации» (Интернет, мультимедийные системы);
- «социальность» (отсутствие любых ограничений к участникам образовательного процесса) [16].

На основе анализе научных источников [17,18,19,20,21 и др.] по этой форме обучения авторами данной работы была систематизирована информация и составлена последовательность развития дистанционного образования (таблица 1).

Таблица 1. История развития дистанционного образования.

Годы	События
1840	Основоположник дистанционного обучения - Isaac Pitman, с помощью почтовых отправок обучал стенографии студентов в Объединенном Королевстве
1850	Создание института заочного обучения в России
1856	Создание института по заочному изучению иностранных языков в Берлине

1873	Anna Eliot Ticknor разработала для женщин систему обучения по почте, и назвала ее Общество Тикнор (Ticknor's Society)
1874	Illinois State University предлагает Программу обучения по почте
1877	Шотландский Университет Святого Андрея предложил программу заочного обучения для женщин с получением звания лицензиата искусств. По этой программе прошли обучения из разных стран.
1892	William Rainey Harper открыл первое отделение дистанционного обучения в University of Chicago
1892	Использование термина distant education (дистанционное обучение) в каталоге заочных корреспондентских курсов
1906	Преподавание по почте было введено и в University of Wisconsin. Введение терминологии по дистанционному обучению, как: home-study - домашнее обучение, external student - «экстерн» - внешний студент, independent study - независимое обучение, extension - внешнее обучение
1911	Открылись курсы по вузовскому обучению University of Queensland (Австралия)
1917	Начало дистанционного обучения в России
1938	В Виктории (Британская Колумбия, Канада) состоялся первый съезд Международного Совета по образованию по почте (International Council for Correspondence Education).
1939	Во Франции был создан Государственный центр дистанционного обучения (Centre national D'enseignement a distance — CEND), для детей, не имеющих возможности посещать школу.
1960	В СССР была разработана модель дистанционного образования, названная «консультационной», т.е. заочной. Уже к 60-м годам в СССР было 11 заочных университетов
1960	Использования телевидения в Американских колледжах для обучения корпоративных клиентов
1963	Гарольд Вильсон предлагает идею создания университета с внедрением средств массовой информации в учебный процесс
1969	На основе этой идеи создается Открытый Университет Великобритании (Open University). Впервые в дистанционном образовании стали применять комплексный подход к обучению.
70-ые годы	Динамичное развитие дистанционного образования в Европе. Создается Национальный университет дистанционного образования (Universidad Nacional de Educacion a Distancia — UNED) в Испании и включает 58 учебных центров в стране и 9 за рубежом (Бонн, Брюссель, Женева, Лондон, Париж и др.). В Великобритании более 50% программ на степень магистра в области управления с использованием методов дистанционного обучения. В Германии создан Ферн (Хаген) - университет с программами обучения по гуманитарным, социальным, экономическим и компьютерным наукам. Число студентов - 55000 Телевизионные курсы Балтийского университета (THE BALTIC UNIVERSITY Швеция). Объединяет более 50 университетов Балтийского региона
1984	Создается Национальный технологический университет (NTLJ, USA)
1985	Был основан Голландский Открытый университет, в котором программы по бизнесу, управлению, экономике, праву и культуре осваивают 22000 студентов
1987	Основана Европейская Ассоциация Университетов с Дистанционным Обучением, что привело к созданию Европейского открытого университета, на основе Сети Европейских Открытых Университетов (СЕОУ). В организацию входит 17 открытых университетов и факультетов в университетах из 15 стран. На данный момент в этих учреждениях ЕАУДО зарегистрировано около 650000 студентов и работает более 3000 преподавателей в 875 центрах обучения. Совокупный ежегодный бюджет всех учреждений - членов превышает 1000 мл.
1989	В США создана система публичного телевидения (PBS TV), которая представляет собой консорциум 1500 колледжей и телекомпаний
1991	NTLJ преобразуется в Консорциум из 40 университетских инженерных школ со штаб-квартирой в г. Форт-Коллинз, штат Колорадо. Опыт NTU был изучен и рекомендован как модель для международного электронного университета.
1993	В США открыт международный университет бизнеса, где обучаются 30000 студентов с использованием дистанционных образовательных технологий

2012	Начинают свою работу интернет-платформы: Coursera, edX, Udacity которые приобрели многомиллионную аудиторию
2014	В Калифорнийском университете создан курс «Учитесь учиться: Мощные мыслительные техники, которые помогут Вам освоить сложный материал». Запущен на Coursera, почти 1,2 миллиона слушателей. «Машинное обучение» Стэнфордского университета также преодолело порог в 1 миллион студентов.

Дистанционное обучение, внедрение информационных технологий, особенно через мобильное обучение, рассматривается как настоящее и будущее обучения и неотъемлемая часть любого образовательного процесса в будущем. Две наиболее перспективные области должны быть задействованы все больше и больше в развитии дистанционного обучения: мобильные вычисления и электронное обучение. Он может быть выполнен в мобильной среде с использованием различных устройств, таких как сотовые телефоны, персональный цифровой помощник (PDA), смартфоны, планшеты, ПК и т. д.

Образовательные учреждения, предоставляющие дистанционное обучение, должны внедрять индивидуальную образовательную политику, руководящие принципы развития и системы управления образованием, которые должны привести к радикальному изменению всей информационной системы такого учреждения.

Достоинства дистанционного образования во всем мире становятся очевидными, а его развитие приобретает особую актуальность для образовательной системы и нашей страны под воздействием следующих процессов:

- продолжение экономических реформ, выдвигающих новые требования к образованию;
- формирование новых потребностей населения в новом содержании и технологиях образования;
- политические изменения, способствующие росту международных связей, в том числе в области образования;
- появление и быстрое развитие качественно новых технических средств обмена информацией между участниками образовательного процесса;
- рост международной интеграции в образовании при усилении конкуренции на мировых рынках образовательных услуг;
- изменение потребностей общества в образовании и необходимость создания разных форм обучения;
- реализация конституционного права на образование каждого гражданина страны.

Таким образом, на сегодняшний день, дистанционное обучение является одним из наиболее быстро растущих областей образования и обучения. Существующие модели дистанционного образования стран, являющихся мировыми трендсеттерами, хорошо работают на достижение запланированных целей - повышение конкурентоспособности страны и могут использоваться как альтернативные варианты, которые могут использоваться и в наших условиях и учреждения, обеспечивающие дистанционное обучение, могут значительно расширить свою способность взаимодействовать с различными субъектами, включая студентов, преподавателей, сотрудников и т. д. Возможность концентрации интеллектуальных и финансовых ресурсов на создание и широко дублированных высококачественных учебных материалов и программ обуславливают высокий уровень профессионализма обучаемого, который является экономическим для всего общества.

Список использованной литературы:

1. Основы открытого образования. Т. 1 / Отв. ред. В. И. Солдаткин. Российский государственный институт открытого образования. М.: НИИЦ РАО, 2002. 676 с.
2. Закотнова Полина Владимировна. Подготовка преподавателей вуза к деятельности в системе дистанционного обучения : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 : Омск, 2004 211 с. РГБ ОД, 61:04-13/1532
3. Полат Е. С. Дистанционное образование: организационный и педагогический аспекты//Информатика и образование.-1996.,№3.С.87-92.
4. Костиков А.Н. Концепция системы профессиональной подготовки преподавателя вуза к организации дистанционного обучения // Вестник СПбГУ. Серия 12. Социология. 2011. №4. [Электронный ресурс]: URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/> (дата обращения: 05.03.2017).
5. Добрынин М.А. Дистанционное обучение во Франции//Педагогика.-2001.,№8.С.81-85.
6. Александров В.Л., Данилов А.Д. Дистанционное обучение в Санкт-Петербурге и Ленинградской области//Дистанционное образование.1998.№5.С.6-14

7. Карпенко О.М., Бершадская М.Д., Вознесенская Ю.А. Дистанционное образование в странах мира: фактор масштабности//Трансграничное образование: современные реалии и перспективы.:Научные труды СГА,М.2008.С.11-39.
8. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования:проблемы и перспективы. М.:Педагогика,1999.-264 с.
9. Степанов В.А. Становление и развитие системы высшего образования в Великобритании.- Мн.:Нац.институт образования, 1998.-102 с.
10. Тавгень И.А. Дистанционное обучение:опыт,проблемы,перспективы.-Мн.: «Электронная книга БГУ», 2004.
11. Жук А.И., Курбацкий А.Н., Листопад Н.И., Тавгень И.А. Концептуальные основы создания и развития дистанционного образования в Беларусь. Мн.:Издательство БГУ,2002.-20с.
12. Лазарев В.О., Овсянников В. Концепции дистанционного образования//Новые знания.2000.№6. С.40-42
13. Моисеев М.В. Дистанционное и виртуальное обучение:дайджест российской и зарубежной печати//Дистанционное образование.2001.№1.С.39.
14. Овсянников В.И. Дистанционное обучение в России: миф и реальная перспектива // Педагогика.1996.№3.С.117-118.
15. Тихомиров В.П. Виртуальная образовательная среда: принципы, организация/Меж.академия открытого образования.М.:изд-во МЭСИ, 1999. с.164.
16. Андреев А.А., Солдаткин В.И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация.- М.:изд-во МЭСИ, 2009. с.196.
17. Портал Web-3.Ru [Электронный ресурс]: URL: <http://dtraining.web-3.ru/introduction/history/>
18. Овсянников, В.И. Дистанционное образование в России. // Педагогика,2006, №5. - С.101-108.
19. Материалы Международной конференции «Информационные и дистанционные технологии в образовании: путь в XXI в.»//Право и образование, 2001,№1.С.48-54.
20. Гуркин В.А., Трайнев О.В. Дистанционное обучение и его развитие. М.: Даишков и Ко, 2012. -С. 294.
21. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение. М., 2007. 450 с.

МРНТИ 14.09.35

Е. И. Бурдина¹
А.Д.Жомартова²

¹д.п.н., профессор кафедры «Психология и педагогика»
²докторант кафедры «Психология и педагогика»
Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова
г. Павлодар, Республика Казахстан

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В данной статье описаны исторические предпосылки становления инклюзивного образования в мировом образовательном пространстве и в Казахстане в частности. В качестве исторически важных шагов внедрения инклюзивного образования представлены нормативно-правовые международные и казахстанские документы регламентирующие данную деятельность в нашей стране на современном этапе. Доступность образования для всех волновало мыслителей далекого прошлого Я.А.Коменского (XIV век), И.Г.Песталоцци (XIX век), которые обращали внимание общественности на необходимость обучать всех согласно их возможностей, не взирая на отставание в умственном или физическом развитии. В статье рассматривается опыт обучения детей с ООП в Германии, Франции, Дании, Скандинавских странах, США, Япония, СССР и проблемы, с которыми они сталкивались. В заключении описано состояние Казахстанского инклюзивного образования, а также предпринимаемые меры по его реализации.

Ключевые слова: инклюзивное образование, ООП-Лица (дети) с особыми образовательными потребностями

Е. И. Бурдина¹
А.Д.Жомартова²

¹п.ғ.д., «Психология және педагогика» кафедрасының профессоры
²докторант, С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТАРИХИ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстандағы инклюзивті білім берудің қалыптасуына себепші болған тарихи алғышарттары қарастырылған. Біздің елдегі инклюзивті білім беру ісін реттейтін халық-аралық және қазақстандық нормативті-құқықтық құжаттар көрсетілген. Білім алудың бәріне қолжетімді болу мәселесін бұрыннан бері атақты ойшылдар Я.А.Коменскийді (XIV ғасыр), И.Г.Песталоцциді (XIX ғасыр) және т.б. толғандырған, олар әр-бір адамды өз мүмкіндігіне қарай, ойлау әрекетінің ерекшелігі мен дене бітімінің кемістігіне қарамастан оқыту керектігіне қоғамның назарын аударып отырған. Мақалада Германия, Франция, Дания, Скандинавия мемлекеттеріндегі, АҚШ, Жапон, ССРО-дағы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту тәжірибесі мен кездескен қиындықтары қарастырылады. Қорытындысында Қазақстандық инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайы мен оны іске асырудың шаралары сипатталады.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар

E.I. Burdina¹
A.D. Zhomartova²

¹ doctor of pedagogy, professor of «Psychology and pedagogy»
² doctoral student, S. Toraihyrov Pavlodar state University,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

HISTORICAL BACKGROUND OF INCLUSIVE EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract

This article describes the historical background of the formation of inclusive education in Kazakhstan. The regulatory and legal international and Kazakhstan documents regulating the activities of inclusive education in our country are presented. The availability of education to all interested philosophers of the past J. A. Comenius (XIV century), I. G. Pestalozzi (XIX century), who drew attention to the necessity of educating all according to their capacities, regardless of the mental or physical development. The article deals with the experience of teaching children with IAD in Germany, France, Denmark, Scandinavian countries, USA, Japan, USSR and the problems they faced. In conclusion, the state of Kazakhstan's inclusive education is described, as well as the measures taken to implement it.

Key words: inclusive education, IAD-limited health opportunities.

Понятие «инклюзивное образование» в нашей стране появилось относительно недавно. Оно обусловлено необходимостью обеспечения доступности качественного образования для всех граждан страны. Права ребенка в нашей стране гарантируются законом Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III, где некоторые принципы государственной политики в области образования являются основополагающими для реализации инклюзивного образования, это:

- равенство прав всех на получение качественного образования;
- доступность образования всех уровней для населения с учетом интеллектуального развития, психофизиологических и индивидуальных особенностей каждого лица;
- светский, гуманистический и развивающий характер образования, приоритет гражданских и национальных ценностей, жизни и здоровья человека, свободного развития личности;
- уважение прав и свобод человека;
- стимулирование образованности личности и развитие одаренности;
- непрерывность процесса образования, обеспечивающего преемственность его уровней;
- единство обучения, воспитания и развития [1].

Внедрение и развитие инклюзивного образования в Казахстане подкреплено приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 июня 2015 года № 348 «Об утверждении Концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан» [2], где приведен анализ текущей ситуации по внедрению инклюзивного образования по состоянию на 2015 год, показаны стратегические направления концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования, описаны механизмы реализации концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования а также представлены ожидаемые результаты по итогам проведенной работы.

Само понятие «Инклюзивное образование» происходит от фр. *inclusif*-включающий в себя, лат. *include*-закрываю, включаю, что означает включение в образовательный процесс всех, кто в нем нуждается, не зависимо от состояния здоровья, расовой и религиозной принадлежности, различных убеждений. Во всемирной конференции по образованию лиц в особыми потребностями, проходившей в Испании, Саламанка в июне 1994 года [3], было заявлено, что:

- каждый ребенок имеет основное право на образование и должен иметь возможность получать и поддерживать приемлемый уровень знаний;
- каждый ребенок имеет уникальные особенности, интересы, способности и учебные потребности;
- необходимо разрабатывать системы образования и выполнять образовательные программы таким образом, чтобы принимать во внимание широкое разнообразие этих особенностей и потребностей;
- лица, имеющие особые потребности в области образования, должны иметь доступ к обучению в обычных школах, которые должны создать им условия на основе педагогических методов, ориентированных, в первую очередь, на детей с целью удовлетворения этих потребностей;
- обычные школы с такой инклюзивной ориентацией являются наиболее эффективным средством борьбы с дискриминационными воззрениями, создание благоприятной атмосферы в общинах, построения инклюзивного общества и обеспечения образования для всех: более того, они обеспечивают реальное образование для большинства детей и повышают эффективность, и в конечном счете, рентабельность системы образования».

Система инклюзивного (включенного) образования имеет свою историю становления. Идею всеобщего обучения еще в XVII веке представил чешский педагог Ян Амос Коменский. В своей «Великой дидактике» он писал: *«Итак, пусть будет установлено: всем, рожденным людьми, безусловно необходимо воспитание для того, чтобы они были людьми, а не дикими животными, не бессмысленными зверями, не неподвижными чурбанами. Отсюда следует и то, что каждый настолько превосходит других, насколько он более других упражнялся»* [4]. Труды Я.А.Коменского буквально пронизаны гуманизмом, в каждом его умозаключении чувствуются прогрессивные взгляды, которые не потеряли своей актуальности по сей день. В «Помпедии» он ставит вопрос и сам же отвечает: *«Надо ли приобщать к образованию слепых, глухих, тупоумных – тех, кто из-за недостатка телесного органа не вполне может что-то усвоить? Отвечаю: Человеческая культура не исключает никого, если он человек; насколько дикие люди причастны к человеческой природе, настолько их надо приобщить и к культуре, – и даже с особым старанием ввиду их большей потребности в помощи извне, так как их природа из-за внутренних недостатков меньше способна помочь себе. Тем более природа, когда ей что-то помешало развить свою силу в одном, может особенно ярко проявить ее в другом, стоит ей только помочь»*. Далее им приводятся примеры, когда глухие становились музыкантами, безрукие-искусными переписчиками. Он писал: *«надо внедрить свет тем путем, который открыт»*, это значит, что обучать следует полагаясь на индивидуальные возможности каждого субъекта образования, учитывать их физические, психологические особенности восприятия информации [4].

Европейская педагогика XIX века знакома нам педагогической идеей И.Г.Песталоцци (1746-1827), который поднимал вопрос о необходимости и возможности обучения всех детей, о разностороннем развитии ребенка в соответствии с его природой и потребностями, о важности обучения для детей с отставанием в умственном развитии, физически и социально неблагополучных. Взгляды Песталоцци находят отражение в европейской педагогике первой половины XIX века, где в условиях элементарной школы совместно с обычными детьми обучаются дети с различными отклонениями в развитии.

1778 году Самуэль Гейнике (1727-1790) основал первую в Германии школу для глухих. Он предложил в структуре массовой народной школы создавать специальные классы для глухих детей. Опыт обучения слепых и глухих детей совместно с обычными детьми дал положительный результат, учителя отмечали, что для особых детей совместное обучение дает возможность наладить отношение и приобрести опыт общения с окружающим миром.

Во Франции 1850 году Александр Бланше (1817-1867) открывает в парижских муниципальных школах классы для глухих, где слабослышащие дети учатся в общих классах. Комиссия, проверявшая результаты совместного обучения, дала заключение, что присутствие в классе глухих детей не влияет на уровень усвоения программы слышащими. Кроме того, и те и другие с одинаковыми успехами осваивали учебную программу. Комиссия подчеркнула тот факт, что слышащие дети не чуждались глухих [5]. Такая практика совместного обучения еще раз подтвердила неограниченные возможности обучения всех в одном образовательном пространстве.

Идея всеобщего обучения особо развивается с Скандинавских странах. В Дании 1817 – был принят Акт об обязательном обучении глухих; 1842 – распространение закона о начальном образовании на детей с ограниченными возможностями в Швеции.

С момента появления Всеобщей Декларации прав человека, принятой Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 года, отношение к самому человеку стало изменяться в сторону его защиты. В самой первой ее статье говорится «*Все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства*». На пути соблюдения прав человека страны участницы ООН сделали не мало, в том числе доступность образования для всех категорий граждан. Безусловно, разделение на категории это не признак демократичного и инклюзивного подхода, тем не менее она оправдана тем, что для адресной помощи такая градация необходима.

Приблизительно до 1965 года действовала медицинская модель образования инвалидов [6], в процессе образования дети с нарушениями здоровья помещались в специальные школы и школы интернаты. В демократически ориентированных странах стали поднимать вопрос о том, что необходимо реформировать систему образования и придать ей гуманистические очертания, которая не изолировала бы детей с нарушениями здоровья от общества. В многих странах медицинская модель еще функционирует. Причиной тому является то, что не все категории детей с различными нарушениями могут учиться со всеми вместе по психолого-медицинским и педагогическим показателям. Это говорит о том, что инклюзии в чистом виде не может быть, мы должны позаботиться о безопасности всех субъектов образовательного процесса. Речь идет о лицах, которые по психическим-медицинским показателям могут быть опасны не только для окружающих, но и для самих себя.

Таким образом, в европейских странах, США, Японии начинаются поиски новых путей к обучению всех вместе. В 1962 г. в США М.С.Reynolds публикует программу специального образования, в которой предусматривается достижение возможно большего участия детей с ограниченными возможностями в общем образовательном потоке. В 70-х годах в Скандинавии появилось понятие «нормализация», которое стало альтернативой медицинской модели. В США и Канаде была принята концепция «нормализации», в которой делался упор на воспитание в духе культурных норм, принятых в том обществе, в котором живет сам человек. Это стало толчком в движении за права человека, который из за инвалидности был исключен из общества. Была преобразована инфраструктура городов в удобную для всех, были сняты еще ряд барьеров, которые ограничивали доступ людям с ограниченными возможностями.

Однако, принципы «нормализации» не смогли вжиться в общественное сознание, оно не было готово это принять. Нормализация предполагала, что ребенок будет развиваться и что его «примут» в обыкновенную школу, на самом же деле общество не было способно на это. На деле ребенок с ограниченными возможностями только физический присутствовал. В большинстве случаев примеры организации совместного обучения детей с ограниченными возможностями и обычных детей не были удачными, так как учитель массовой школы не владел специальными способами и приемами обучения. Как отметила Иванова Н.И., «Первые частные инициативы по интеграции отмечались в США в начале XX века. В 1975 году был принят закон 94–142 «mainstreaming», согласно которому каждый особый ребенок от 3 до 21 года имеет право на выбор наиболее оптимальной для него формы школьного обучения. В рамках концепции интеграции изменилось отношение к самому понятию «ущербности». Если раньше предполагалось выявление и отделение от общего потока «особой группы» учащихся, то после принятия закона была поставлена задача определения дополнительных потребностей некоторых детей в образовании, которые необходимо учитывать при составлении учебных планов» [7]. Таким образом, инклюзия предполагает не интеграцию в общий процесс образования, а строение новой системы всеобщего образования с самого начала.

Как отмечает С.В.Алехина, в СССР идея интегрированного обучения не находит поддержки ни в системе массового, ни в системе специального образования. В виде эксперимента она длительное время является предметом исследования в НИИ дефектологии АПН СССР. Идея интеграции преимущественно

принадлежит представителям специальной педагогики. Открывались классы «выравнивания» в школах по 10-12 учеников с одинаковыми нарушениями, которые обучались по специальной программе. Предполагалось, что к 5 классу процесс выравнивания будет завершен и дальнейшее обучение будет идти совместно с нормально развивающимися детьми. К сожалению, подобный подход породил среди общественности некий негативный стереотип относительно детей, оказавшихся в таких классах. Учителя нередко «запугивали» детей отстающих в учебе, с девиантным поведением тем, что они в противном случае могут оказаться на основании заключения медико-педагогической комиссии в подобных классах.

Появление классов выравнивания обусловлено приказом министерства просвещения СССР от 3 июля 1981 г. № 103 [8] и письмом от того же ведомства [9], в котором речь шла об открытии специальных школ-интернатов для детей с задержкой психического развития. Здесь же были представлены инструкции по приему детей в данную школу, типовое положение и ряд других документов, регламентирующих деятельность такого учебного заведения. Согласно данному приказу, к обучению в специализированных классах не допускались дети со следующими отклонениями в развитии:

- олигофрения;
- органическое слабоумие;
- эпилептическое слабоумие;
- шизофреническое слабоумие;
- выраженные нарушения слуха, зрения, речи, опорно-двигательного аппарата;
- шизофрения без явления слабоумия;
- психопатия и психопатоподобные состояния различной природы;
- судорожные пароксизмы как дневные, так и ночные;
- энурез (дневной и стойкий ночной), энкопрез;
- различные нервно-психические расстройства, не сопровождающиеся нарушениями познавательной деятельности и школьной успеваемостью;
- хронические заболевания сердечно-сосудистой системы, органов дыхания, органов пищеварения и др. в стадии обострения и декомпенсации.

В современном мире многие из перечисленных категорий имеют доступ к обучению в обычной школе, кроме тех, кто реально представляет угрозу для жизни окружающим и себе. Чтобы выстроить оптимальную систему инклюзивного образования необходима четко выработанная система отбора и определены критерии, по которым можно было бы определять детей с ООП в обычные школы. Как бы общество не стремилось к гуманному и демократическому отношению ко всем без исключения, надо признать тот факт, что некоторых людей с тяжелыми отклонениями все таки лучше держать в изоляции.

Согласно выше упомянутым документам, в Казахстане в начале 80-х годов открываются специальные классы в общеобразовательных школах, так называемые «классы выравнивания», в которых должны были обучаться исключительно дети с ЗПР «Структура начальных классов представлялась в двух вариантах: I-й вариант - в составе 2,3,4 классов - для детей безуспешно обучавшихся в массовой школе; II-й вариант – в составе подготовительного,1,2,3,4 класса - для детей, ранее не обучавшихся в школе. Выпускники классов выравнивания, закончившие неполную среднюю школу, получали свидетельства о получении образования установленного для массовой школы образца».

На современном этапе опыт внедрения инклюзивного образования за рубежом достаточно велик. В таких развитых странах, как Германия, Ирландия и не только, имеются своеобразные системы инклюзивного образования, которые состоят из различных видов социально-психологической и педагогической помощи. Инклюзивный подход в образовании, в этих странах поддерживается их государством путем принятых соответствующих законодательных документов, регулирующих инклюзивную деятельность на разных ступенях образования. Государственное регулирование построено на основных международных законодательных документах: Всеобщая Декларация прав человека (1948 г.), Конвенция ООН о правах ребенка (1989 г.), Всемирная Декларация по образованию для всех (1990 г.), Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей (1990 г.), Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов (1993), Саламанская декларация: о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями (1994 г.), Дакарские рамки действий. Образование для всех: (2000 г.), Конвенция ООН о правах инвалидов (2006 г.).

В связи с достижением суверенности Казахстаном становится актуальным переосмысление всех сторон образования: социальных, экономических, политических. С середины 90-х годов идет оптимизация системы образования РК. Количество специальных классов сокращается и утрачивается комплекс специальных услуг (помощь логопеда, горячее питание и пр), хотя классы «выравнивания» до

сих пор широко распространены в школах прибалтийских государств, на Украине и в школах ряда территорий РФ.

На наш взгляд, наличие «специальных» или классов «выравнивания» в стенах общеобразовательных школ это еще не «инклюзия», они только номинально присутствуют в школе. Дети школы, в которой имеется подобный класс, воспринимают их не как равных членов общества, дети с класса выравнивания для всех имеют внегласный статус «ущербных», к которым нужен снисходительный подход. Чтобы научить детей понимать и сопереживать, в системе педагогического процесса целесообразно использовать методы организации взаимодействия, в которых они могли бы иметь возможность решать поставленные всем общие задачи. Только взаимодействуя дети учатся познавать друг-друга, понимать особенности друг-друга. Инклюзивный подход предполагает «включение» детей с ООП в обычный класс. В данных условиях знания и навыки учителей в работе с детьми должны быть намного шире.

Инклюзивный подход в обучении предполагает обучения всех категорий граждан вместе, к ним относятся дети с ограниченными возможностями, дети мигрантов, дети из детских домов. История наглядно показала, что, разделяя на практике детей на категории, мы их отделили друг от друга, разграничили, выстроили некую иерархию, в которой есть, образно говоря, лучшие и худшие. При таком раскладе, пожалуй, не приходится удивляться тому, откуда возникает неравенство и порождает высокомерие и жестокость. Как бы в последствие общество не старалось приобщить всех к социальному равенству, изначально полученный опыт «ущербности» не позволяет им в полной мере чувствовать себя свободными, т.к. в сознании большинства и в их самих уже присутствует понимание своей не «нормальности». Дети сироты упорно стараются скрыть факт своей брошенности, дети эмигрантов всеми силами пытаются слиться с толпой и не выделяться, а детей с ограниченными возможностями тщательно скрывают их родители от чужих глаз, либо отказываются при их рождении. Надо наконец понять, что социализация личности происходит в социуме, а не вне его пределов. Заботясь об их удобстве и собирая в определенные категории, строя своего рода «золотые клетки», мы тем самым отдоляем их от всего общества. Так почему же говоря «инклюзия» многие понимают это как включение в общий процесс обучения только детей с ограниченными возможностями? Наверное это обусловлено дополнительной подготовкой учителей в области дефектологии, которая требует пересмотра собственного подхода к учебному процессу и к самой учительской профессии. В мировой практике инклюзивного образования существует профессия под названием «тьютор» иначе наставник, «личный куратор ученика, не совсем учитель и не совсем психолог, но соединяет в себе функции и того, и другого» [11]. К сожалению в нашей стране тьюторство малоизвестно, но делаются попытки его популяризации, которое должно дать свои положительные результаты.

В Казахстане инклюзия подкреплена рядом основополагающих документов: Закон «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» (от 11 июля 2002 года N 343), Закон «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» (от 13 апреля 2005 года N 39), Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан, от 1 июня 2015 года №348, «Об утверждении Концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан», Типовые правила деятельности видов специальных организаций образования (от 14 февраля 2017 года №66.), Кроме того для регулирования инклюзивного образования применяется ряд документов, утвержденных Национальной академией образования им. И. Алтынсарина.

Принятые нашим государством законодательные меры являются основой для дальнейшего развития инклюзивного образования в Казахстане. Практическая реализация оказалась довольно сложным, долгосрочным процессом. Основной проблемой является кадровый потенциал, умеющий работать в условиях инклюзивной школы. Специалистов катастрофически не хватает, что осложняет продвижение идеи инклюзии. На наш взгляд, для решения данной проблемы можно было бы прибегнуть к опыту Ирландии, в университетах которой преподается обязательный для освоения модуль инклюзивного образования. Еще одной, очень важной, проблемой является инфраструктура: подъездные пути, пандусы, ориентиры для слабовидящих и незрячих, сигнальные или светоотражающие вспомогательные устройства для неслышащих или слабослышащих и прочее, не имение которых усложняют передвижение данной категории людей и ограничивают их в бытовом удобстве.

С момента обретения своей Независимости, Казахстан целенаправленно движется по пути демократического развития, стараясь идти в ногу с высокоразвитыми государствами, которые придерживаются демократических взглядов по отношению ко всем гражданам мира. По этому инклюзивный подход является инструментом реализации равноправия. Понятие «инклюзия» можно и нужно отождествить с такими понятиями как «демократия», «равноправие», «свобода», «доступность».

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года, № 319-III, статья 3.
2. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 июня 2015 года №348 «Об утверждении Концептуальных подходов к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан»
3. Саламанская декларация, Испания, Саламанка 7-10 июня 1994.
4. Я.А.Коменский. Избранные педагогические сочинения.//Том первый. Педагогика. Москва. 1982.— С. 284-390
5. Е. Н.Кутепова. Материал сайта dogmon.org///Лекция по теме: История развития инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями здоровья в зарубежных странах и России, дата обращения 28 апреля 2019 года
6. С.В.Алехина. Инклюзивное образование: история и современность.//Педагогический университет. Москва, «Первое сентября» 2013.
7. Н.И.Иванова. Из истории интегрированного обучения.//ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ПЕДАГОГИКИ. Образование и воспитание, № 4 (09) 2016. — С 10-11
8. Министерство Просвещения СССР. Приказ от 3 июля 1981 г. № 103, О введении в действие нормативных документов, регламентирующих деятельность специальных общеобразовательных школ-интернатов (школ с продленным днем) для детей с задержкой психического развития
9. Министерство Просвещения СССР, Письмо от 17 сентября 1985 г. № 72-М. О работе специальных общеобразовательных школ-интернатов, школ, классов выравнивания для детей с задержкой психического развития
10. Мустоянова А.С., Шуриева А.Б. История становления и развития идеи инклюзивного образования//Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки», Алматы, №4 (52), 2016 г, стр 236-240

МРНТИ 14.01.07

С.Ж. Рамазанов¹ Юджел Гелешли²

¹І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің 2 курс PhD докторанты, Талдықорған қаласы 040000, Қазақстан Республикасы

²Педагогика ғылымдарының докторы профессор, Гази университеті, Анкара қаласы 06010, Түркия Республикасы

**РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ
НЕГІЗДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХНАМАСЫ**

Аңдатпа

Мақаламызда оқу-тәрбие үрдісінде студенттерді рухани құндылықтар арқылы тәрбиелеудің негіздері қарастырылған. Осылардың негізінде зерттеу жұмысымызда рухани құндылықтар, рухани адамгершілік, құндылық бағыттары туралы жазған ғалымдардың еңбектері теориялық жағынан қаралып сараланды. Осы бағытта зерттеу жүргізген ғалымдардың еңбектерін саралай отырып, олардың осы ұғымдарға берген анықтамаларына тоқталып, көрсетуге тырыстық.

Жоғарыда айтылған ұғымдар оқу-тәрбие үрдісінде үнемі өзектілігін жоғалтпаған. Сонымен қазіргі жағдайда жалпы азаматтық, әрі рухани құндылықтарға тәрбиеленген Қазақстан азаматын қалыптастырудың жаңа жағдайлары мен талаптарына жауап беретін оқу орындарында тәрбие жұмысын қамтамасыздандыру жолдарына алғы шарттар болып табылады.

Мақалада рухани құндылықтар туралы жазған ғалымдардың еңбектерін зерттеу тарихнамасы болғандықтан, әр кезеңде қалай осы мәселенің зерттелгенін бөліп көрсетуге тырыстық. Авторлардың пікірінше, бітіруші маманның болашағын болжай білу қабілеті, адамгершілік қасиеті мол ұстазға байланысты. Осы тұрғыдан қарап тұрсақ, адам, бала, тәрбиесі және біздің пікірімізше, маман дайындауда мұғалімдердің ролі айрықша екендігін түсіндіреді.

Түйін сөздер: Рухани құндылық, оқу-тәрбие, рухани адамгершілік, мейірімділік, қайырымдылық.

С.Ж. Рамазанов¹ Юджел Гелешли²

¹Докторант PhD 2 курса Жетысуского государственного университета им. Жансугурова
г. Талдыкорган 040000, Республика Казахстан kzsanaksal@mail.ru

²Доктор педагогических наук, профессор, Университет Гази,
г. Анкара 06010, Турецкая Республика

ИСТОРИОГРАФИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В статье рассматриваются основы воспитания студентов через духовные ценности в учебно-воспитательном процессе. На их основе в исследовательской работе были теоретически рассмотрены и проанализированы труды ученых о направлениях ценностей, духовных ценностях, духовной нравственности. Анализируя труды этих ученых мы постарались остановиться и показать понятия и определения данные ими.

Вышеперечисленные понятия не утратили свою актуальность учебно-воспитательном процессе. Так, главными требованиями и условиями формирования новых ценностей гражданина Казахстана является обеспечение гражданских и духовных ценностей в воспитательной работе учебных заведений.

На каждом этапе статьи мы постарались выделить и показать что в трудах ученых написавших о духовных ценностях и исследовавших историографию написано именно об этой проблеме. По мнению авторов, зависит от способности учителя предвидеть будущее выпускника и его нравственные качества. С этой точки зрения, в воспитании человека, ребенка и подготовке специалиста особую роль играет учитель.

Ключевые слова: духовная ценность, человеческие качества, духовная нравственность, в учебно-воспитательная, трудолюбие, милосердие

S.Zh. Ramazanov¹ Ugel Helesi²

¹ PhD 2 course doctoral student of Zhetysu state University. Zhansugurova,
Taldykorgan, Republic of Kazakhstan

² Doctor of pedagogical Sciences, Professor, Gazi University, Ankara 06010, Republic of Turkey

HISTORIOGRAPHY STUDIES BASES OF FORMATION OF SPIRITUAL VALUES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

The article deals with the basics of education of students through spiritual values in the educational process. On their basis in research work works of scientists about the directions of values, spiritual values, spiritual morality are considered and analyzed. Analyzing the works of these scientists, we tried to stop and show the concepts and definitions given by them. The above concepts have not lost their relevance in the educational process.

Thus, the main requirements and conditions for the formation of new values of the citizen of Kazakhstan is to ensure civil and spiritual values in the educational work of educational institutions.

At each stage of the article we have tried to highlight and show that in the works of scientists who wrote about spiritual values and studied historiography is written about this problem. According to the authors, it depends on the teacher's ability to foresee the future of the graduate and his moral qualities. From this point of view, the teacher plays a special role in the education of a person, a child and training of a specialist

Key words: spiritual values, human qualities, spiritual, moral, educational, hard work, charity

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі - жас ұрпаққа адамгершілік рухани тәрбие беру. Бүгінгі Қазақстанда болып жатқан саяси, әлеуметтік-экономикалық өзгерістер тәуелсіздігімізді одан әрі қамтамасыз ету үшін, еліміздің тізгінін берік ұстауға қабілетті, парасатты ұрпақты тәрбиелеп шығаруды талап етеді. Рухани құндылықтарды қалыптастырып, оларды дамыту педагогикалық тәжірибедегі зерттеулер арқылы іске аспақ. Келешек ұрпағымыздың бойында халқымыз ғасырлар бойы қастер тұтып

келген ар-намыс, ар-ождан, имандылық, инабаттылық, мейірімділік, кішіпейілділік, еліне деген сүйіспеншілік сияқты асыл қасиеттерді тәрбиелеу бүгінгі күннің өзекті проблемасы болып табылады.

Рухани құндылықтар халыққа білім беру трансформациясы, ғылыми-педагогикалық идеялардың дамуы, мұғалім кадрларды даярлауда басты бағыттардың ролін атқарады десек артық айтпаймыз. Құндылық бағыттар қатарындағы ұлтжандылық, отаншылық сезім, ұлттық салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, ұлттық мәдениетті құрметтеу т.б. қасиеттер бүгінгі жаһандануда және білім саласын басқада әлеуметтік және мәдени өркендеудің көшбасшылығында жоғары сапаға ие болу қажет. Заманның өзгеруі, ағым талабының ерекшеліктерін ескерумен құндылықты бағыттардың дамуына жастар, келешек ұрпақ, өздерін әлем азаматтары санатында сезінуге мүмкіндік алады. Мысалы, **Рухани құндылық** - бұл «әлеуметтік болмыста субъектаралық қатынастардың гуманистік өлшемі және азаматтық тұлғалық деңгейде жетілу іргесінің шығармашылық құбылысы [1,166.]. Ал **Құндылық**— бұл адамдардың өз мінез-құлқының мақсаты мен қалпы және адамзаттық жинақталған тарихи тәжірибесі. Құндылық белгілі бір заттың маңыздылығы, пайдалысы. **Адамгершілік** - бұл адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. «Кісілік», «ізгілік», «имандылық» тәрізді ұғымдармен мәндес. Адамгершілік-адамшылық, каталдықпен салыстырғанда жақсылық тілеу қарым-қатынастары [2,46.]. Солардың бірі **Имандылық** – адамның қоғамдағы, күнделікті өмірдегі іс-әрекеттерін белгілі-бір қалыпқа түсіретін ішкі рухани реттеуіш қадір-қасиет, адам бойындағы адамгершілік, ізгілік, кісілік белгісі [3,205б.]. Осы зерттеу негізіне байланысты өзекті мәселелердің пайда болуы туралы түсінік ерте замандарда пайда болып әлі күнге дейін талқылануда. Яғни, философтардың пікірінше, құндылық пәндік және субъективтік деген екі бөліктен тұрады. Пәндік құндылықтарға заттардың табиғи қажеттілігі, әлеуметтік игілік, ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұралар, адамдардың іс-әрекетіндегі жамандық пен жақсылықтың іске асуы жатады. Санадағы құндылық ұғымына қоғамдағы ойлау мен бағалау, мақсат және оған жетудің жолдары, қоғамда кездесетін түрлі нормалар жатады. Пәндік құндылық - баға берудің объектісі болса, субъективтік құндылық олардың өлшемі мен әдісі болып табылады.

Сондықтан да аталып отырған рухани адамгершілік, рухани құндылықтардың оқу-тәрбие үрдісінде қалыптастыру мәселесінің ғылыми әдебиеттерде зерделеу жәйі және тарихнамасының басында тұрғандар төмендегідей болып табылады. Біріншіден, Антика және орта ғасырлар кезеңіндегі құндылықтар; Екіншіден, Түркі кезеңінде бастау алған құндылықтар жайлы ой пікірлер. Үшіншіден, Жаңа заман және ХІХ ғасырлардағы құндылықтар сипаттамасы. Төртіншіден, ХХ ғасыр және қазіргі замандағы рухани құндылықтардың оқу-тәрбие үрдісінде қалыптастыру мәселесінің ғылыми әдебиеттерде зерделеу жәйі және тарихнамасына тоқталып, жарық көрген, зерттеу жүргізген ғалымдардың еңбектерін зерделеу.

Құндылық туралы сипаттап беретін зерттеуіміздегі алғашқы материал ерте кезден бастау алатыны жайлы көптеген ежелгі ғалымдардың назарында болған еді. Солардың ішінде бірінші кезеңде Антика заманындағы Сократ құндылықтар дегенде таным, танымда адам болады деді. Яғни, адамға алдымен өзін білуде дүниені тану негізінде барлық осы дүниедегі заттар мөлшері бола алатындығын дәлелдей келе, Адам бойындағы ізгілікке ие бола отырып, адами құндылықтарды білімділік, саналық, парасаттылық, адамгершілік ізгі қасиеттерді жоғары бағалады

Құндылықтар жайлы көне ежелгі ғалымдар рухани құндылықтарды оқу тәрбиеден бұрын жеке қарастырып көрсете білді. Солардың бірі өзіміздің санамыз, ойымызбен құралас-аралас болып жатқан түркі кезеңі, соның ішінде Әбунасыр әл-Фараби рухани құндылықтар ішінен «қайырылымдық» ұғымын ерекше феномен ретінде былай бөліп көрсеткен: Этикалық және зияткерлік яғни бұл жерде ақыл парасаттылықты көздейді [4,3-4б.б.]. Орта ғасыр уақытында ислам мәдениетінің жандануына өз септігін тигізген Қараханидтер мемлекеті кезінде өмір сүрген ойшыл-ақын Жүсіп Баласағұни адами құндылықтар жүйесін төмендегідей заңдылықтарда тізбектеліп қалыптасулығын көрсетеді: 1) адам, адамның өмірі, оның жеке тұлғалылығы; 2) Имандылық, ізгілік, руханилық; 3) Тектілік, парасаттылық, кісілік; 4) оқу-білім, ақыл, даналық; 5) әділдік, әділ заң; 6) байлық, дәулет, құт; 7) қанағат, нысап, тәубешілдік; 8) жомарт жүрек; 9) тіл өнері, сөз шеберлігі; 10) ел басқару өнері, билік [5,10б.].

ХІХ аяғымен ХХ ғасырдың басында рухани адамгершілік рухани тәрбие беру мәселесінде қазақтың ағартушылары, ғалымдары, қоғам қайраткерлері Абай Құнанбаев, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы, Жүсіпбек Аймауытұлы өз еңбектерінде мән беріп кеткен. Әлем мойындаған Абай Құнанбаев өзінің отыз жетінші сөзінде: «Мен егер заң қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесередім...» - деді. Бұл жерде адамның өсіп жетілуіндегі тәрбиенің роліне ерекше назар аудара отырып, адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар-мінез арқылы озатындығын меңзеген. Бұл жерде руханилығы және адамгершілік генетикалық негізге байланысты еместігіне, яғни, адам мінезінің қалыптасуы тәрбиеге байланысты екенін меңзейді [6,150б.]. Ыбырай Алтынсаринде өзінің

педагогикалық қызметінде адамгершілік мәселесін жоғары қояды. Мысалы: мұғалім өз шәкірттерін жан-тәнімен жақсы көрсе, оқу-тәрбие ісіне шексіз берілуі ғана емес, оның беделі тек шәкірт алдында ғана емес, бүкіл ата-аналар, жұртшылық алдында жоғары болатынын былай деген: Мектеп бітіруші баланың болашағын болжай білу қабілеті, адамгершілік қасиеті ұстазға байланысты. Осы тұрғыдан қарап тұрсақ адам, бала, тәрбиесі және біздің пікірімізше, маман дайындауда мұғалімдердің ролі айрықша екендігін түсіндіреді [7,90б.]. Педагог, аудармашы, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынұлы бала жастар тәрбиесіне көңіл аудара отырып, болашақты армандай отырып өз еңбектерінде адамгершілікке, әсемдікке, талғампаздықта руханилықтың бастауы жатқанын меңзейді.

Драматург, публицист, қазақ әдебиетін қалыптастырушылардың бірі Жүсіпбек Аймауытов руханилықты, адамгершілікті зерделеуде ең бірінші баланы тәрбиелеу үшін әрбір тәрбиешінің өзі тәрбиелі болуы керек деп құнды пікір айтқан [8, 433-439б.б.].

Әрбір тарихи кезеңде дамып, бірақ та осы уақытқа дейін адам санасында сақталып, оның дамуына өз үлестерін қосып отырған қазақ ойшылдарының рухани-адамгершілік құндылықтар туралы көзқарастарында адамға деген қайырымдылық, мейірімділік, ар, ұят, абырой, парыз т.б. үнемі дәлелденіп келген. Дәл осы тұста оқырман назарын мынаған аударғым келеді: Бұл кездің жастары қандай еді? Бұл уақытта жастар білім алуға және өнерге, кітап оқуға құштары жанып тұрған уақыт еді. Қарапайым қазақ ауылынан шыққан баланың рухани дамуына осы дүниелер көп әсерін тигізді десек артық айтпағанымыз.

Осы кезеңнің жалғасы ретінде Ж.Әбиев Педагогика тарихы еңбегінде орыс және кеңес ғалымдары педагогтарының көзқарастарына тоқталып өткен. Осы себептен келесі зерттеліп қаралып айта кететін кез орыс педагогтары А.С.Макаренко, В.А.Сухомолинский, К.Д.Ушинскийдің рухани құндылықтар, рухани-адамгершілік құндылықтарды дамыту туралы озық ойларынан түйетін болсақ, жеке тұлғаны дамытуда еңбек сүйгіштікке және рухани адамгершілік, адами қасиеттердің пайда болуын көздейді [8,257-267б.б.].

Біз өз зерттеуімізде, рухани адамгершілікке тәрбиелеу жолында көрші елдердің зерттеулеріне тоқталып, олардың ізденісі қалай байқалатынын көргіміз келген еді. Сондықтан Ресейдің ғалымдары орыс православ шіркеуінің тәжірибесіне сүйене отырып, тәрбиелеудің тарихын қарастыру және рухани құндылықтардың адамның адамгершілік тұрғыда тұлға болып қалыптасуына оң ықпалын тигізетіндігін дәлелдейді [9]. Сонымен қатар, В.М. Пуставалов «Духовно-нравственное становление личности будущего учителя теория-практика» еңбегінде былай дейді: «Адамгершілікке тәрбиелеудің негізі-рухани тәрбиеге бағытталу қажет», -деп тәрбиеде адамгершілікке қол жеткізу үшін, тұлғаның рухани жан дүниесін терендету қажеттігіне тоқталады [10,68б.]. Өткені мен бүгін болсын, қазіргі уақытта студенттердің болашақ мамандардың дамуында педагогикалық тұрғыдан үлес қосатын рухани құндылықтар бұл-адамгершілік, адами қасиеттер, қайырымдылық, абырой, парыз, білім екендігі қоғам дамуында әрдайым дәлелденіп келген.

XXI ғасырдың басынан бастап отандық оқу-тәрбие,білім беру, қоғам мен жеке адам менталитеті өзгеріп және өскелең ұрпақтың құндылықты бағдарларының өзгеруіне байланысты өз дамуының жаңа кезеңіне шықты.

Сондықтан рухани құндылықтар жөнінде пікірлер жазған ғалымдар жетерлік. Қазіргі таңда біріншіден қазақ ғылымында, атап айтқанда, рухани құндылықтар әлемін философиялық тұрғыдан зерттеп өз пікір тұжырымдарын осы заманның отандық ғалымдары С.Е. Нұрмұратов, І. Ерғалиев, А.Г.Косиченко, А.Ж. Тұрсынов, Ж.Р.Бәшірова, жас ғалым М.Н. Мусабековтер өз үлестерін қосып зерттеуде.

Ал XX ғасырдың 1990-2000 жылдары С.Е. Нұрмұратов руханилықты адамдардың бойындағы барлық жақсы қасиеттері яғни ақылы, дарыны, қабілеті, шеберлігі, жүрегінің жылулығы басымдық танытқанда ғана адам рухани дамудың жолына түседі дейді [1,115-127б.б.]. Рухани құндылық, Рухани-адамгершілік адам пайда болғаннан бері әлі күнге дейін өзінің өзектілігін жоғалтқан емес. Сондықтан әр уақытта рухани құндылықты зерттеуге барлық ғалым тоқтап қарастырады. Тарих, этнография, педагогикада «рухани құндылықтар», «адамгершілік» қоғамдық талапқа сай инабаттылықты білдіретін моральдық ұғымдар ретінде қарастырылады. Рухани құндылық дегенде ең бірінші ой санамызға келетін «рухани адамгершілік». Осы көтеріп отырған зерттеу жұмысымыз қазіргі заман Қазақстанның педагог ғалымдары еңбектеріненде көрініс тауып зерттелуде. Демек педагогикалық тұрғыдан рухани-адамгершілік құндылықтарға өз зерттеуін жүргізгендер: С.С. Тілеуова «Болашақ ұстаздарды оқушылардың құндылық бағдарын қалыптастыруға тәрбиелеу» еңбегінде жеке тұлғаның рухани-адамгершілігін дамытуға басты назар аударады [11,20б.]. Г.А. Ерғалиева «Студенттердің рухани адамгершілік құндылықтар негізінде өзін-өзі тәрбиелеу мақсатында жүзеге асыру жолдарын көрсетеді»[12,50б.].Сонымен бірге, біз жоғарыда айтылған ғалымдардың қазақ интелгенцияларының педагогикалық-психологиялық, философиялық, филологиялық еңбектерін талдау арқылы және қоғамның талаптары өзгерседе адами қасиет, рухани

адамгершілік сияқты құнды идеяларды қайта насихаттап жаһандануға қарсы ене отырып, құндылықтарымызды сақтау болып табылады. Яғни «Руханилық-Адам болмысының ерекше бір белгісі» деп ойламыз және құндылықты бағдарлау жүйесінде мән беру керек.

2009 жылы Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің III съезінде сөйлеген сөзінде Қазақстанның тұңғыш Президенті бүгінгі жаңа әлемдік құрылым жоғары адамгершілік пен руханилықсыз болмайтынын атап өткен болатын. Олар дағдарыстан кейінгі әлемді қайта құрудың басты тетіктері болуға тиіс. Сонымен қатар соңғы жылдары педагогика саласында адамның өзін-өзі дамыту идеясына ерекше көңіл бөлінуде. Осы тұрғыдан, студенттерді рухани адамгершілікке оқу-тәрбие жұмысында тәрбиелеудің құрылымы мен мазмұнын айқындау, өз бойындағы өз даралығына сенуге баулу, құрмет білдіру, өзін танып білуге, өзін дамытуға, жағымды қарым-қатынас орнатуға т.б. жағдайларды басшылыққа аламыз. Студенттердің рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде өзін-өзі тәрбиелеу үрдісін қолдаушылар олардың бойындағы қасиеттер мен қандай сапалардың пайда болуына ықпал ететіндігін көрсетуде:

1. Жаңашылдық, еңбекқорлық, шығармашылдық;
2. Тіл байлығы, логикалық өресі, соны ойлау қабілеті;
3. Табаңдылық, сабырлық, мейірбандық;
4. Ізгіліктік, сүйіспеншілік, көмек көрсету;
5. Өз біліміне тәжірибесіне сыни көзқарас, талап қоя білу, жауапкершілік;
6. Студенттердің моральдық жігерлік сапасы;
7. Өзін-өзіне шынайы баға беруге ұмтылысы;
8. Адами қасиеттерді дамытуға ұмтылыс жасау.

Қазіргі әлемде жаңа қоғамның қалыптасуына байланысты білімді маман ғана қоғам мен экономиканың, әлеуметтік және мәдени өркендеудің көшбасшысы бола алады. Қазіргі қоғам өзгерісінде маманды дайындауда оқу орындардың алатын орнын ешкім жоққа шығармайды. Сондай-ақ, педагогикалық оқу орындардың оқу-тәрбиесінде «Мәңгілік Ел» жалпы ұлттық идеясының құндылықтары Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауын басшылыққа ала отырып төмендегі дүниетаным қағидаттарын болашақ бітіргелі отырған 4 курс студенттеріне сіңіртіп шығаруымыз қажет.

Сол себептен «Мәңгілік Ел» идеясының маңызды құрамдас бөліктері болып табылатын азаматтық және жалпыұлттық идея қазақстандықтардың бойында патриоттық сезімі, ұлттық сана-сезімі, ұлттық рухы, азаматтылығы мен әлеуметтік белсенділігі жоғары деңгейлі зияткер әрі бәсекеге қабілетті тұлғаға тән қасиет-сапаларды жетілдіруге бағытталған.

«Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының негіздемесі жеті негізгі мемлекет құраушы жалпыұлттық құндылықтар болып табылады. Осы құндылықтар арқылы болашақ мамандарымыздың бойында адами қасиет, патриоттық, кісілік, ерікпен мінезді қалыптастыруымыз қажет.

Қазақстандық қоғамның барша қазақстандықтарды біріктіретін, қоғамдық келісімнің негізін қалайтын басты құндылықтары, Қазақстанның оқу орындарының басты қазіргі жолы десекте қателеспейтін шығармыз.

Айтылып отырған құндылықтарға тоқталсақ: 1) Қазақстанның Тәуелсіздігі және Астана. Астана – тәуелсіздіктің алғашқы сәтті жетістіктерінің бірі, барлық қазақстандықтардың патриоттық мақтанышы. Халық жұмылып тұрғызған Астана барлық өңір үшін дамуға күшті түрткі болды, қазақстандық экономиканың локомотивіне айналды.

2) Қоғамымыздағы ұлттық бірлік, бейбітшілік пен келісім. Қазақстандық қоғамдағы этносаралық келісім, Ата заңда және басқа да Заңдарда берік бекітілген. 1995 жылы Қазақстан халықтарының Ассамблеясы – азаматтық бейбітшілік пен келісімнің бірегей институты, жалпы қазақстандық бірлік негізі құрылды. Халқымыздың қоғамдық келісімі мен жалпы ұлттық бірлік, барлық азаматтардың этникалық, діни, нәсілдік тиістіліктеріне және өзге де өзгешелектеріне қарамастан тең құқықтығы – әркімнің және барлығының табысы мен лайықты өмірін білдіретін тұрақты шоғырландырылған фактор. Қазақстан Республикасының әр азаматының патриоттық борышы – Қазақстанның халықтарының достық пен келісім дәстүрін сақтап, ұлғайтып, ұрпақтан ұрпаққа беру.

3) Зайырлы қоғам және жоғары руханият. Біздің еліміз әлемдік қауымдастықта рухани әлем мен келісімнің оң үлгісі ретінде қабылданады. Мемлекеттік және қоғамдық өмірдің зайырлы сипаты экономикадағы өрлеудің, білім беру, денсаулық сақтау және мәдениеттің ұлттық жүйесін табысты дамытудың ең маңызды шарты.

4) Индустрияландыру мен инновацияларға негізделген экономикалық өсу. Экономикалық өсу – бұл біздің ең маңызды міндетіміз, Қазақстанның өңірлік және жаһандық бәсекеге қабілеттілігі осыған тікелей

байланысты. Біздің басты міндетіміз – өндірісті, білім мен ғылымды біріктіру, инновациялық индустриялық кластерлерді дамыту. Сондықтан елімізде ғылым саласының шешуші реформалары, білім беру жүйесін жаңғырту жүргізілуде, техникалық және кәсіби мамандарды даярлаудың жаңа тиімді жүйесі жасалды.

5) Жалпыға бірдей еңбек қоғамы. Жалпыға бірдей еңбек қоғамы – қазақстандықтарды әлеуметтік жұмыспен қамтудың ең маңызды шарттарының, қазақстандық отбасылар табысының тұрақты өсуінің, өмір сапасын тұрақты жақсарту, барлық қазақстандық еңбекшілердің шығармашылық және өмірлік әлеуеттерін толықтай ашу кешені. Еңбек өнімділігін арттыру – өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында, энергетикада, инфрақұрылымдық қызмет салалары мен секторларында, мемлекеттік және корпоративтік басқару жұмыс атқаратын барлық патриоттардың үлкен еңбегі.

6) Тарихтың, мәдениет пен тілдің біртұтастығы. Туған жеріміздің тарихында бірнеше мыңжылдықтар бар, оның беттерінде ата-бабаларымыздың ұлы істері сақталған. Қазақ халқының тарихы – бұл бірігу тарихы. Тек бірлікті сақтай отырып қана, қазақтар бірегей мәдени-өркениеттік кодқа, ортақ тілге және 1-күн, 1-сабақ 3-үлестірме материал дәстүрге ие халық ретінде сақталып қалды. ХХІ ғасырдағы мемлекеттік тілдің мақсаты, міндеті және тағдыры – Қазақстан халықтарының ортақ тілі болу. Әрбір нағыз патриоттың парызы – мемлекеттік тілді білу және отандастарымызға оны меңгеруге көмектесу. Сонымен қатар, Қазақстандағы барлық ұлттың тілдерін дамыту үшін жағдай жасау, үштілділік қағидатын енгізу де маңызды.

7) Ұлттық қауіпсіздік және еліміздің бүкіләлемдік, өңірлік мәселелерді шешуге жаһандық тұрғыдан қатысуы — мемлекетіміздің белсенді, теңдестірілген, сындарлы және жауапты ішкі саясатының басты мәні [13].

Студенттердің рухани-адамгершілік тәрбиесі оқу орындардың тәрбие жұмысындағы басым бағыт болып табылады. Оқу орнының оқу-тәрбие қызметінің барлық жүйесінде руханилықты және адамгершілікті арттыруға бағытталған, тұлғаның іргелі сапасы ретінде оның позициясын, мінез-құлқын, өзіне және қоршаған әлемге қарым-қатынасын анықтайтын руханилықты қалыптастыру мақсаты болып табылады. Рухани-адамгершілік тәрбиенің негізгі бағыттары:

- рухани-адамгершілік білім мен құндылықтар жүйесін қалыптастыру және дамыту;
- оқу, өндірістік және қоғамдық қызметте адамгершілік және кәсіби этика нормаларына байланысты білімді жүзеге асыру;
- дәстүрлі ұлттық моральдық құндылықтарды жаңғырту негізі ретінде студенттерді отбасын құруға сана-сезім мен ұстанымды қалыптастыру;
- өзін-өзі жүзеге асыру дағдысы бар әлеуметтік-белсенді тұлғаның қасиеттерін қалыптастыру, шешімдер қабылдау, қоғамдық және жеке маңызды істерді ұйымдастыру.

Рухани-адамгершілік тәрбие моделін басқару оқу орнының әртүрлі құрылымдарының іс-қимылдарын үйлестіруді, оқу орын басшылығын, тәрбие және оқу бөлімін, қызметкерлер мен студенттердің кәсіптік ұйымын, студенттер кеңесін қамтиды. Сондай-ақ, оқу орын базасында рухани құндылық және адамгершілік тәрбие жөніндегі ғылыми-әдістемелік орталық пен рухани құндылық және адамгершілік мазмұндағы бағдарламаларды сараптау жөніндегі өңірлік топ құру қажет [14,6246].

Демек, жоғарыдағы ғалымдар мен авторлардың ойларын түйіндеп қорытындылайтын болсақ, рухани құндылық категориясы адамзат және қоғам өмірінде кеңінен қолданылады. Құндылық ұғымы адамсыз өмір сүре алмайды, себебі ол заттар мен құбылыстардың белгіленетін адами мәні. Жалпы қай қоғам болмасын елдің дамуы болсын, ең бірінші, адамның адами қасиеті, оның рухани байлығы жоғары дәрежеде болған адам басқаның жанын түсіне алады. Сондықтан біздің зерттеу жұмысымыз әр уақытта өзекті болып табылады. Өзінің өзектілігін ешқашан жоғалтпайды. Бұл мәселеге қалам тартқан ғалымдардың еңбектерін бәрін ашып көрсете білдік деп айта алмаймыз. Қорытайтқанда, адамгершілік, жастарға рухани тәрбие беру, рухани даму, имандылық, рухани құндылық әр ғалымдардың еңбектерінде көрініс тауып келеді.

Сондықтан біздің қозғап отырған мәселеміз әрқашан адамның жетілуінде болашақ адами, патриоттық қасиеттерді сіңірген жаңа ұлт интелгенцияларын, яғни, зиялы қауым тәрбиелеуге өз септігін тигізеді. Солардың бірі, өткенғасырлардың ғұламасы Ш. Құдайбергенов рухани құндылық, рухани-адамгершіліктің негізі рух пен нәпсі, ақыл мен ой, сенім мен махаббат, ақиқат, жүрек жылуы деп көрсетсе, М. Жұмабаев баланы бесікке салған күнінен бастап, тәй-тәй басқан әрбір қадамына, мейірімділікпен қараса, ол нағыз жігіт, азамат болады, осы заманғы өркениет өрісіне қол артады деген риясыз ықыластарын жастарға түсіндіріп, өскелең ұрпақтың санасына ұлттық құндылықтарды терең сіңіруге әрқайсымыз ат салысуымыз керек. Сонымен қатар ғалымдар тәрбие теориясында «мораль»,

«моральдық нормалар», «адамгершілік», «ішкі адамгершілік еркіндігі мен жауапкершілік», «адамгершіліктік таңдаудың еркіндігі» сияқты маңызды ұғымдар анықталмағандықтан, нақты құбылыстар - моральдық және адамгершілік тәрбиесінің араласып кетуі болды. Балалық шақтың барлық жас ерекшелік кезеңдерінде адамгершілік тәрбиесінің құралы ретіндегі сөздің абсолютті мағынаға ие болуы, моральдық қарым- қатынастың, әдетдағдылардың ұйымдастырылған тәжірибесінің, тәрбиеші беделінің дұрыс бағаланбауы, адамгершілікті тұлғаны қалыптастырудағы өз бетімен кетушілік пен құлдыраушылық, мақсатсыздыққа әкеліп соғуы осымен түсіндіріледі. Сонымен қатар рухани-адамгершілік тәрбиесінің маңызын ашуда оның негізін қалайтын және жүйелілігін құрушы категориялар: адамгершілік, мораль, олардың мәні, олардағы ұқсастық пен ерекшелікті қарастыру қызығушылық тудырады [15,216.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нұрмұратов С.Е. «Рухани құндылықтардың қалыптасуы мен дамуы». Филос..ғыл.докт. дисс.- Алматы, 2000-300 б.
2. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедия – Алматы: 1998-I том
3. Ислам. Энциклопедиялық анықтамалық. -Алматы: Аруна Ltd, 2010-322 б.
- 4.Жарықбаев К.Б.Развитие педагогической мысли дореволюционном Казахстане. Дисс.докт.пед.наук.- Киев, 1982.
5. Ахметов Т.Ә. Жүсіп Баласағұнидің тәлім-тәрбиелік идеялары. Пед.ғыл.канд...дисс.-Алматы, 2003.- 148 б.
6. Құнанбаев А. Шығармалары.-Алматы:Жазушы, 1968.-568 б.
7. Алтынсарин Ы.Таңдамалы шығармалары.-Алматы: Ғылым,1994-285 б.
8. Әбиев Ж. Педагогика тарихы: Оқу құралы. -Алматы:Дарын,-2006-480 б.
9. Латицкий О.И.Педагогические условия саморазвития личности учащихся гимназии. Автореф. ... дисс.канд.пед.наук.-Хабаровск,2000.-55с.
10. Пустовалов В.М. Духовно-нравственное становление личности будущего учителя: теория и практика. Автореф. ... дисс. канд. пед. наук.-Оренбург,2000-68 с.
11. Тілеуова С.С. Болашақ ұстаздарды оқушылардың құндылық бағдарын қалыптастыруға тәрбиелеу. Автореф. ... пед.ғыл.канд.ғыл.дәреж. алу үшін дайынд.дисс.Алматы,1994-61 б.
12. Ергалиева Г.А. Рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде студенттердің өзің-өзі тәрбиелеуінің педагогикалық шарттары. Пед.ғыл.канд.дисс.-Атырау,2006-150 б.
13. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы: Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ// ұлттық идеямыз – мәңгілік ел! //Егемен Қазақстан- 2014.-№18
14. Ким А.М. Духовно-нравственное воспитание личности студентов в ВУЗЕ.//Қорқыт Ата атын. Қызылорда мемлекеттік университетінің 80 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның еңбектер жинағы.-Қызылорда, 2017.-678 б.
15. Таубаева Ш.Т,ИманбаевС.Т,Солтанов К.М.Рухани адамгершілік құндылықтар-тұлғаның өзіндік дамуының факторы Абай атын. //ҚҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдар» сериясы, -Алматы,- 2017.-№1(53)

МРНТИ 14.25.09

Ж.Ә. Таңатарова¹

¹6D010200 - Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 3 курс докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМ ҒЫЛЫМНЫҢ ЗЕРТТЕУ ОБЪЕКТІСІ РЕТİNДЕ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақстандық патриотизм - елдің, мемлекеттің даму шарттарының бірі ретінде қарастырылады. Өскелең ұрпақты патриоттық тәрбиелеу мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, балалық шақ пен жастық - патриоттық сезімді сіңіру үшін ең оңтайлы жас, ол қалыптасатын жас. Зерттеудің өзектілігі қазақстандық мектеп оқушыларының – республиканың болашақ азаматтарының патриотизм, елдің үдемелі дамуы және Қазақстан азаматтарының қоғамдық санасын жаңғырту жағдайындағы патриоттық дәрежесі туралы ұсынымдарын талдау қажеттілігінен туындап отыр.

Қазақстанның мемлекеттік егемендікке ие болуы қоғам алдына өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру міндетін қойды. Мектеп жұмысы оқушының белгілі бір біліммен ғана қарулануына емес, білім беру саласындағы негізгі құжаттармен және жобалармен қойылған міндеттерді шешуге, яғни жаңа Қазақстанның патриотын, азаматын тәрбиелеуге бағытталуы тиіс.

Түйін сөздер: патриотизм, ғылым, нысана, қазақстандық патриотизм, бастауыш сынып, фактор, дәстүр, құндылық, жауапкершілік, тәрбие, міндет, арнайы курс.

Ж.А. Танатарова¹

¹докторант 3-курса по специальности 6D010200 – Педагогика и методика начального обучения, КазНПУ имени Абая

КАЗАХСТАНСКИЙ ПАТРИОТИЗМ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ НАУКИ

Аннотация

Патриотизм граждан – одно из условий развития страны, государства. Патриотическое воспитание подрастающего поколения является одной из важнейших задач государства, детство и юность – самый оптимальный возраст для привития чувства патриотизма, возраст в котором он формируется. Актуальность исследования продиктована необходимостью анализа представления казахстанских школьников – будущих граждан Республики о патриотизме, о степени патриотизма в условиях поступательного развития страны и модернизации общественного сознания граждан Казахстана.

Обретение Казахстаном государственного суверенитета поставило перед обществом задачу воспитания патриотизма у подрастающего поколения. Работа школы должна быть направлена не на вооружение учащегося определенной суммой знаний, а на решение задач, поставленных основополагающими документами и проектами в области образования, т. е. воспитания патриота и гражданина нового Казахстана.

Ключевые слова: патриотизм, наука, цели, казахстанский патриотизм, начальный класс, фактор, традиции, ценности, ответственность, воспитание, задача, спецкурс.

Zh.Tanatarova¹

¹3-doctoral course by specialty 6D010200 – Pedagogy and methodology of primary education, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: zhide.tanatarova@mail.ru

KAZAKHSTAN PATRIOTISM AS AN OBJECT OF STUDY SCIENCE

Abstract

Patriotism of citizens is one of the conditions for the development of the country, the state. Patriotic education of the younger generation is one of the most important tasks of the state, childhood and youth – the most optimal age for instilling a sense of patriotism, the age at which it is formed. The relevance of the study is dictated by the need of the analysis of the performance of Kazakhstani students – the future citizens of the Republic about patriotism, about the degree of patriotism in the conditions of development of the country and modernization of the public consciousness of citizens of Kazakhstan.

Kazakhstan's acquisition of state sovereignty has set the task of educating the younger generation of patriotism. The work of the school should not be aimed at arming the student with a certain amount of knowledge, but at solving the tasks set by the fundamental documents and projects in the field of education, i.e. education of a patriot and a citizen of new Kazakhstan.

Key words: patriotism, science, intent, Kazakhstan patriotism, primary class, factor, traditions, values, responsibility, education, task, special course.

Бүгінгі таңда қазақстандық патриотизмді зерттеудегі негізгі концептуалды негіздерін анықтаумен қатар, Қазақстандағы патриотизмнің қалыптасу жолдарын зерттеу өте өзекті болып табылады. Сонымен қатар, қазақстандық патриотизмді қалыптастыру процессінде мемлекеттің рөлін және оның саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудің бірден-бір негізгі факторлары болып табылатын процессті мемлекеттік концепцияларды дамыту жолында қызметін анықтап, азаматтық қоғам шарттарында қазақстандық патриотизмнің қалыптасу тұжырымдамаларын талдау.

Патриотизм мәселесімен терең тамырлас, құрамдас болып дамитын ұғымдар Отан, ана тіл, жер, ұлттық мәдениет, ұлттық идея, ар-намыс, ұлттық мүдделер және т.б. жатады. Қазіргі таңдағы қоғамдық, саяси-экономикалық ахуалдың адам факторынан, рухани дамуымыздың маңыздылыққа ие болып отырған өзекті мәселелерді бірі – оқушылардың қазақстандық патриотизмдерін қалыптастыру болып табылады. Оқушыларды отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеу, қаза тілі мемлекеттік тіл ретінде кең көлемде дамуына, ана тілімізді арындай сақтауға, ел бірлігін нығайтуға атсалысу.

Қазіргі заманғы Қазақстан үшін күшті тұрақтылық және интеграциялық фактор болып, сонымен қатар, қазақстандық мемлекеттендірудің және билік органдарына сенімділік деңгейін көтеруді қамтамасыз ететін шарттардың бірі болып табылатындықтан, бүгінгі күні оқушылардың саяси және патриоттық санасын қалыптастыру бірден бір өзекті мәселе екендігіне көз жеткізуге болады. Патриоттық сана – бұл идеялардың және көзқарастардың Отанға деген позитивті қатынастармен байланысты күрделі басқарылатын жүйесі.

ҚР Елбасы – Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» деп аталатын Қазақстан халқына жолдауында жаңа қазақстандық патриотизм мен саяси ерік-жігер тасқыны жаңа саяси бағытында дамып отратын Қазақстанды құрудың аса маңызды факторлары ретінде атап көрсетілді. Елбасының Жолдауында былай деп көрсетілген: «Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, теі мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз. Осындай тәсіл ғана патриотизмді және оны тәрбиелеу мәселесіне прагматикалық және шынайы көзқарасты оятады» [1].

Яғни, мемлекеттің әрбір азаматы қауіпсіздік деңгейі жоғары, әлеуметтік-экономикалық жағынан дамыған, саяси жағдайы тұрақты елде өмір сүрсе, біздің еліміздің жемісті дамуына үлес қосып, өзінің туған елімен мақтанатын болады.

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың негізгі бағыттары: рухани-танымдық, әскери-патриоттық, еңбекқорлық дәстүрлерін тәрбиелеу, саяси-құқықтық, кәсіби-салалық, тарихи білім беру болып табылады.

Қандай болсын мемлекет үшін маңызды және бағалы қор ретінде оқушылар болып табылады. Себебі, мемлекеттің келешекте дамуын, елдің жаңа даму бағыттарын анықтау болашақ жастар қолында. Сондықтан, оқушыларға өз елінің, халқының құндылықтарын сақтауға үйрету.

Қазіргі таңда қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы мемлекеттің рөлін анықтау маңызды болып табылады. Отбасы институтынан кейінгі баланың дүниетанымын қалыптастыратын институт ретінде, білім ордасы болып табылатын метеп қабырғасы. Сондықтан, осы бағытты сараптамалып, талдау ең дұрыс жол болып табылады. 2011 жылға 11 ақпанда өткен «Нұр Отан» ХДП XIII Съезінде Елбасы Н.Ә.Назарбаев қазақстанның жас азаматтарының басын біріктіретін «Жас Ұлан» бірыңғай қозғалысы мен «Жас Қыран» балалар ұйымдарының жаңа жүйесін құру керектігін атап өтті. Сондықтан да, мектеп оқушыларының бойында қазақстандық патриотизмді қалыптастыру жұмысын жүзеге асырып жатқан «Жас Ұлан» оқушылардың бірыңғай өзін өзі басқару ұйымының жұмысын қарастырған өзекті.

Бұл ұйымның мақсаты – оқушылардың іс-әрекетін мектептегі тәрбие жұмысына үйлестіре бағыттау арқылы олардың белсенділігі мен қарым-қатынас мәдениетін жан-жақты дамыту, азаматтық тұлғасын қалыптастыру болып табылады. Ұйымның міндеттері болып:

- қазақстан халқының тілін, мәдениетін, тарихын білу негізінде өскелең жас ұрпақтың бойында рухани-адамгершілік әлеуетті қалыптастыр;
- танымдық жұмыстарды ынталандыру;
- балалар мен жасөспірімдердің зияткерлік, шығармашылық және әлеуметтік дамуы үшін қолайлы жағдай жасау;

- жауапкершілік пен еңбексүйгіштікті қалыптастыруға, кқшбасшылық және ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытуға бағытталған баланың жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту [2].

Қазақстан патриоты, ең алдымен ҚР Конституциясын, мемлекеттік рәсіздерін: Туын, Елтаңбасын, Әнұранын, Төлқұжатын, Теңгесін, мемлекеттік тілін ерекше құрметтеп, басқа да мемлекеттік нышандарды шын ниетімен қадірлеуі қажет және басқалардан да осыны талап етуі керек. Мемлекеттік рәміздер мен заңға құрмет көрсету бүгінгі өркениетті қоғамдардың өмір салтына айналған дәстүр.

Біз мектеп қабырғасынан баланың бойына патриотизм құндылықтарын қалыптастыра алуымыз қажет, себебі ұлт болашағы осы балалардың қолында. Біз қазақстандық патриотизмді қалыптастыру негізінде еліміздің саяси тұрақтылығын қамтамасыз ете аламыз.

Осылайша, патриотизмді тәрбиелеу-бұл біздің заманымыздың маңызды педагогикалық міндеті. Бұл қасиеттерді тәрбиелеу мен әр оқу жылын бастаған сабақ "Мен - азаматпын"деп аталады. Мақсаты-балалардың туған еліне деген қызығушылығын ояту, оларға туған өлкесі, өздері тұратын ел туралы алғашқы түсінік беру, оларды "азамат", "мемлекет", "ел заңдары" ұғымдарымен, мемлекеттік рәміздермен - Ту, Елтаңба және Әнұранмен таныстыру, азаматтардың құқықтары мен міндеттері туралы кейбір түсінік беру. Сабақта балалар Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы мен Елтаңбасының бейнесімен, Қазақстан әнұранының сөздерімен және музыкасымен танысады. Бұған табиғи қосымша Туған табиғат картиналары, қазақстандық кескіндемешілердің полотноларының репродукциялары қызмет етеді. Бұл ретте компьютерлік техника мен графика мүмкіндіктері белсенді қолданылады.

Сондай-ақ ҚР білім беруді дамытудың 2005 – 2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында білім беру мәселесінің жай – күйі жан-жақты талқыланып, адамгершілік құндылықтарды нығайтуға ерекше назар аударып, қазақстандық патриотизм мен интернационализм негізінде білім алушыларды тәрбиелеудің тиімді жүйесін енгізу қажеттігі баса айтылды[3, 1 б.].

Ендеше білім беру саласының басты міндеті – өскелең ұрпақты ерлік рухында патриоттыққа тәрбиелеу екені айқын. Балаларды тәрбиелеудің маңыздылығы, әсіресе, қазіргі кезеңде адамдардың өз өмірінде адамгершілік бағдарларын жоғалтуына байланысты белгіленді. Адамгершілік құндылықтардың тапшылығы және моральдық нормаларды елемей жаппай құбылыс болып табылады. Сондықтан да патриоттық тәрбие деңгейін арттыру туралы мәселе өткір қойылып отыр. Кіші мектеп жасынан бастап қайырымдылықты, жауапкершілікті, өзінің қадір-қасиетін, азаматтықты тәрбиелеу қажет.

Қазақстандық патриотизм – көздің қарашығындай сақтап келген туған жерін қорғау, елінің салт – дәстүрі мен әдет-ғұрпын сыйлау, ана тіліне деген сый-құрмет, елі мен жерінің өркендеуіне үлес қосу [4, 3 б.].

Қазақстандық патриотизм, жалпыадамзаттық патриотизм арқылы көрініс бере отырып, тұлғаның бойында құндылықтың жоғары көрсеткіштері -мемлекет және ұлт алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух, ұлттық сана, және ұлттық тарихқа, салт-дәстүрге деген сүйіспеншіліктері қалыптасады. Психологиялық тұрғыда патриоттық құндылықтар сапаға айналып, іс-әрекет (тұлғаның “Мені”) тұрғысынан көрініс береді (Сурет 1).

Сурет 1 – Тұлғаның бойындағы патриоттық құндылықтар жүйесі және оны қалыптастырудың факторлары

«Қазақстандық патриотизм» ұғымы біздің тәуелсіздігімізбен қоса туыған жаңа сөз болып, еліміздегі саяси – әлеуметтік ахуалдың ерекшелігін көрсетеді. Елімізде жүздеген ұлттар мен ұлыстардың өкілдері өмір сүруде. Қазақстан олардың көпшілігінің туған Отаны және бұдан былай да мәңгілік тұрақтап қалар мекен болмақ. Сондықтан, олардың әрқайсысы Қазақстанды ата жұртым деп танып, оның тәуелсіздігін қорғауға және материалдық байлығын арттыруға еңбек етуі тиіс. Сол себепті қазақстандық патриотизм ұғымы күнделікті өмірде жиі қолданылып, кеңінен қалыптасып келеді.

Қазақстандық патриотизм – елін сүю және оны басқару ісіне, жалпыұлттық міндеттерді шешуге сындарлы қатысу қабілеті. Міндеттері: Отанға қызмет етуді аяқталмағандықтан қалыптастыру; құқықтық мәдениет тәрбиелеу; өз қадыр-қасиетін дамыту және т.б.

Іске асыру механизмі: Оқу пәндері, сабақтан тыс іс-әрекеттер, қосымша білім беру арқылы. Ерлік, намыс және абырой тағылымдары. Патриоттық форумдар, акциялар. Оқушылардың Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандары мен белгілерін білуге арналған байқаулар және олимпиадалар.

Сонымен қатар, бастауыш сыныпта қазақ халқының тәлімгерлік мәні зор ой-толғаныстары бесік жыры мен батырлық эпостарда, ертегілер мен аңыздарда, шешендік сөздерде, жұмбақ-жаңылтпаштар мен мақал-мәтелдеде көптеп кездеседі. Мұндағы ұлттық тәрбиенің негізгі түйіні – адамгершілік, имандылық, ақыл-ой, еңбек, дене, патриоттық тәрбиесіне байланысты мәселелерге келіп тіреледі. Ел қорғау, батырлық, ерлік істер жайында туған халық мақалдары халықтың бұл әніндегі ой-тілегі, арман мүддесі, патриоттық сезімі қандай екенін білдіріп отырады.

Бастауыш сынып жасындағы оқушыларға патриоттық тәрбие беруде мақал-мәтелдердің мазмұнын түсіндіріп, патриоттық сезімге, ұлттық мақтаныты, Отан, елін, жерін сүюге тәрбиелеудің іргетасын қалауға болады деп түйіндейміз.

Халыққа көп тараған ескі заманнан келе жатқан асыл мұрамаыздың бірі – батырлар жырының патриоттық тәрбие берудегі орны ерекше екендігі белгілі. Батырлар жырының көпшілігі Отанды сүю, басқыншы жаудан елді қорғау, халқы үшін ерлік еңбек ету идеясынан туындаған. Сондықтан, бастауыш сыныпта батырлар жыры арқылы оқушылар санасында патриоттық тәрбиені қалыптастыруға арналған арнайы курстар ұйымдастыру қажеттілігі де туындайды.

Кіші мектеп жасы сыртқы әсерлердің жоғары сезімталдығымен, адамгершілік нормалардың сөзсіз және қажеттігіне үйрететін нәрселердің ақиқаттығына сенуімен сипатталады. Осы жаста балалардың бойында жүйелі және дәйекті адамгершілікке тәрбиелеу үшін үлкен мүмкіндіктер пайда болады. Бастауыш мектеп патриотизм, интернационализм, серіктестік сезімін, шынайылыққа белсенді қатынасты, еңбек адамдарына деген терең құрметпен қарауды қалыптастыруға тырысады. Кіші жастан бастап балаларға, тіпті ең қарапайым болса да, олардың елінің әлемдегі орны мен ролі туралы түсінік беру қажет. Бастауыш сынып оқушылармен жұмыс істейтін мұғалімге 7-10 жастағы балалардың кіші және үлкен Отан туралы қандай да бір түсінігін қалыптастыру қаншалықты қиын екенін жақсы біледі. Бірақ мұны істеу қажет. Отанға деген махаббатсыз және оның тарихы мен мәдениетіне құрметсіз азамат пен патриот тәрбиелеу, балада өзінің қадір-қасиетін қалыптастыру, оған оң қасиеттерді дарыту мүмкін емес.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Елбасы – Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» деп аталатын Қазақстан халқына жолдауы.
2. 2011 жылға 11 ақпанда өткен «Нұр Отан» ХДП XIII Съезінде Елбасы Н.Ә.Назарбаев қазақстанның жас азаматтарының басын біріктіретін «Жас Ұлан» бірыңғай қозғалысы мен «Жас Қыран» балалар ұйымдарының жаңа жүйесін құру.
3. ҚР білім беруді дамытудың 2005 – 2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы.
4. Шадибекова Р.Е. Бастауыш сынып оқушыларының көркем шығарма арқылы патриотизмін қалыптастыру. П.ғ.к. ғылыми дәрежесін алу үшін даярланған диссертациясы. Алматы, 2008.

МРНТИ 14.35.07

Джанзакова Ш.И.¹ Темір А.²

¹ п.э.д., профессор м.а., Х. Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің Педагогика кафедрасының меңгерушісі

² Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің магистранты Атырау қ., Қазақстан

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ИДЕЯСЫН ІСКЕ АСЫРУДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ЖАНРЛАРДЫҢ ТӘРБИЕЛІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада халықтың ұрпақтан - ұрпаққа жеткен халықтың асыл мұрасы фольклор екеніне тоқтала отырып, педагогика ғылымы саласында ұрпақ тәрбиесіне халықтық фольклорды кеңінен пайдаланғаны туралы жан - жақты тоқталады.

Еліміз егемендік алғаннан кейін жалпы білім беру жүйесінен ұлттық тәрбиені жандандару барысында фольклор кеңінен пайдалғаны ғалымдардың еңбектеріне тоқтала отырып берілген.

Ұлттық фольклордың негізі эпостық жырлар, лирикалық жырлар, драмалық жырлар, фольклордың кеңінен тараған саласы ғұрып фольклоры адам дүниеге келіп өткенге дейінгі ұрпақтан - ұрпаққа жалғасатын ғұрыптар, тұрмыс-салт жырлары сараланған.

Тарихи мәдени фольклорлық мұраларымыз бүгінгі қоғамның, сол қоғамда өмір сүріп отырған жастардың ұлттық санасын қалыптастырып, рұхты ұрпақ тәрбиелеуге негіз болатыны қарастырылады.

Түйін сөздер: Фольклор, халықтың асыл мұрасы фольклор, ұрпақ тәрбиесі, эпостық, лирикалық, драмалық жырлар, тұрмыс-салт жырлары.

Джанзакова Ш.И.² Темір А.²

¹д.п.н., и.о.профессора, заведующий кафедрой Педагогики

Атырауского государственного университета им. Х. Досмухамедова

² Магистрант Атырауского государственного университета им. Х. Досмухамедова Атырау, Казахста

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ РОЛЬ ФОЛЬКЛОРНОГО ЖАНРА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается тематика наследие народа, передаваемое из поколения в поколение, являющееся фольклором. В наши дни широко используется народный фольклор в области педагогической науки для воспитания подрастающего поколения. После обретения Казахстаном суверенитета в системе общего образования широко использовался фольклор в процессе возрождения национального воспитания.

В основы национального фольклора объявлены эпические, лирические драматические повествования. Наиболее распространенной сферой фольклора был фольклор обычаев и традиций быта, передаваемых из поколения в поколение от рождения человека.

Историческое культурное фольклорное наследие является основой для формирования национального сознания сегодняшнего общества, живущих в данном обществе молодежи, воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова. Фольклор, благородное наследие народа, воспитание поколения, эпическая, лирическая, драматическая повествования, быт традиции и обычаи.

Sh.I. Janzakova¹ A.Temir²

¹Doctor of pedagogical science, professor of Kh. Dosmukhamedov Atyrau State University

²master student of² Kh.Dosmukhamedov Atyrau State University

Atyrau, Kazakhstan

EDUCATIONAL OPPORTUNITIES OF A FOLK GENRE IN THE IMPLEMENTATION OF THE SPIRITUAL REVIVAL IDEA

Abstract

The article deals the subject of the heritage of the people, transmitted from generation to generation, which is folklore. Nowadays, folklore in the field of pedagogical science is widely used to educate the younger generation. After Kazakhstan gained sovereignty in the general education system, folklore was widely used in the process of reviving national education.

The foundations of national folklore are epic, lyrical dramatic narratives. The most widespread sphere of folklore was folklore of customs and traditions of everyday life, passed down from generation to generation from the birth of a person.

The historical cultural folklore heritage is the basis for the formation of the national consciousness of today's society, youth living in this society, and the upbringing of the younger generation.

Keywords: Folklore, the noble heritage of the people, upbringing of the generation, epic, lyrical, dramatic narratives, life traditions and customs.

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ИДЕЯСЫН ІСКЕ АСЫРУДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ЖАНРЛАРДЫҢ ТӘРБИЕЛІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Фольклор бізге жеткен халықтың ұрпақтан - ұрпаққа жеткен халықтың асыл мұрасы. Педагогика ғылымы саласы ұрпақ тәрбиесіне халықтық фольклорды кеңінен пайдаланып отырғаны белгілі. Әсіресе, еліміз егемендік алғаннан кейін жалпы білім беру жүйесінен ұлттық тәрбиені жандандару барысында фольклор кеңінен пайдалғаны белгілі.

Фольклортану филология ғылымының негізгі бір саласы болып табылады. Жалпы бізге жеткен қазақ фольклорын жанр және жанрлық деп қарастырып келдік. «Жанр деген көркем форма десе, ал жанрлық – тақырыпқа сәйкес жинақталу,- деп атап көрсетеді[2]

А.Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш» атты еңбегінде фольклортану мәселесі жақсы зерделенген. Өздеріңізге белгілі ғұлама фольклорды сарындама, яғни, ғұрып фольклоры десе, сауықтама көркем фольклор деп қарастырды[2].

Фольклор жанрын сөз құдіретімен байланыстыратын, музыка, би өнерлерін де жатқызамыз. Фольклор бізге жеткен халықтың ұрпақтан ұрпаққа жеткен халықтың асыл мұрасы. Педагогика ғылымы саласы ұрпақ тәрбиесіне халықтық фольклорды кеңінен пайдаланып отырғаны белгілі. Әсіресе, еліміз егемендік алғаннан кейін жалпы білім беру жүйесінен ұлттық тәрбиені жандандару барысында фольклор кеңінен пайдалғаны белгілі.

Қ.Жұмалиевтің саралауы бойынша: эпостық жырлар; лирикалық жырлар; драмалық жырлар деп сараланған. Фольклордың кеңінен тараған саласы ғұрып фольклоры. Ғұрып фольклоры адам дүниеден өткенге дейінгі ұрпақтан - ұрпаққа жалғасатын ғұрыптар. Бұл жерде тұрмыс салт - жырлары негізгі орын алады.

Тұрмыс - салтқа байланысты фольклор жоғарыда айтқандай адамның өмірімен тікелей байланысты «адам дүниеге келгенде сүйінші, бата, бесік әндері мен жырлары, бесікке салғанда айтылатын әндер мен орындалатын ырым жоралар болса, бала сүндетке отырғызғандағы батырлық әндер, үйлену кезіндегі орындалатын ырым жоралар сыңсу, бата, тойбастар, жар жар, беташар т.б. [3]

1958 – 60 жылдары 2 томдық “Қазақ эпосы мен әдебиеті тарихының мәселелері” атты еңбегінің 1-томына “Қобыланды батыр” “Алпамыс батыр” “Ер Тарғын” “Қамбар батыр” “Қозы Көрпеш – Баян сұлу”, “Қыз Жібек” “Айман – Шолпан” эпостары туралы зерттеулері енген.

Махамбет шығармашылығын бірінші рет кең көлемде зерттеген ғалым. Бұл саладағы қызметін ол ақын өлеңдерін жинап бастырудан бастады (1938). 1948 жылы “Махамбет” атты монографиясын жариялады. Монографияда Исатай – Махамбет көтерілісінің тарихына қатысты тың деректер келтірілген. Ғалым осы тақырыпты зерттей жүріп Шернияз Жарылғасұлы, Алмажан Азаматқызы, Ығылман Шөрекұлы шығармаларын бірінші болып талдап, ғыл. айналымға енгізді[3].

Көптеген аңыз болып жеткен шығармаларда күй өнерінің де ерекше маңыздылығын атауға болады. Тарихта күй өнерінің маңыздылығын біз «Ақсақ құлан» халық күйінен көреміз. Шыңғыс ханның ұлы Жошы ханның ұлы аң аулауға шықанда ол мерт болады. Жошы ханға ұлының өлімін жеткізу үшін күйді таңдайды. Хан осы күй арқылы бәрін түсінеді, сөйтіп, сертін бұзбас үшін, домбыраның көмейіне қорғасын құйғызады. Міне, күй арқылы естіртуінен күй өнерінің де тарихи маңыздылығын ерекше атауға болады.

Сонымен қатар, көшпелі қазақ елі еңбекпен, төрт түлі мал шаруашылығымен тікелей байланысты болғаны белгілі. Сондықтан да, төрт түлік мал зенгі баба, туралы әртүрлі шығармалар мен аңыздар бар. Аңшылықпен айналысуымен байланысты көп шығармалар бар.

Лингвист, фольклорист, тарихшы этнограф Х.Досмухамедұлының мұралыры «Аламан» атты еңбегінде түркі жұртының, ұлттық мұраларды жариялауда негізгі орын алды. Аламанға ғұлама төмендегідей анықтама береді «көптің пайдасын ойлай тұрса да, бүтін жұрттың қамын же тұрса да, өзінің мен- мендігін, көп күшін құрбан қыла алмайтын, өз дегенін күшпен орындайтын; өз басын артыққа санап,сөзін сөйлеп соңына ермегендерді, қарсы тұрғандарды түсінбегендігінен, ақылсыздығынан қылды деп білетін, көңіліне жақпаса өзі қойған бастығының бұйрығына, өзі қалаған тәртіптің жолына бас ұрмайтын; Отан сезімі, мемлекет сезімі кем, мен-мендік сезімі өте күшті құлықты аламандық дейміз [4].

«Жалаңтөс батыр», "Исатай – Махамбет", «Кенесары- Наурызбай» мұрасын алғашқы зерттеушілерінің бірі. Батырлық, батыр, ер, ерлік және ұлттық жауынгерлік дәстүр оның ерекшеліктеріне, ерлік тәрбиесіне педагогикалық тұрғыда түсініктеме берді.

«Х.Досмухамедұлының мәдени тарихымыздағы ерен еңбегі не?» дегенде, алдымен ойға оралары әдебиетіміздің классигі Махамбетті «тірілткені», оны алдаспан жыр толғауларын бүгінгі ұрпаққа мирас қылғаны. Тарихын қастерлеген халықтар үрдісіне ден қойсақ, Х.Досмухамедұлы артына басқалай із-жол қалдырмағанның өзінде, біздіңше осынау жалғыз ерлік еңбегімен ғана өз-өзіне мәңгілік ескерткіш орнатқандай еді...[4]. «Қазақ әдебиетінің тарихы» сияқты жинақтаушы еңбегінде асыл қазына , фольклорлық мұрамызды тек өлең жыр, сөз өнері деп қарамай, мәдени рухани ұлттық паспорт тұрмыс салт қалпы , наным сенім айнасы, тәлім тәрбие ұлағаты деп ұқты. Сол себепті де басында ақ зерттеушілердің алғашқысы болып ырым сырым, түс жору, т.б. ұсақ формаларды фольклорға жатқызады. Оның «Аруақпен айтыс» сияқты реликтивтілік құбылыстарын шаммен іздеп тауып, жариялайды [4 , 24].

XX ғасырдың басында ұлттық негіздегі басылымдардың ашылуы мен таралауы өте жоғары деңгейде дамыды. Соның ішінде «Сана» журналы біз зерттеуімізге нысана етіп алып отырған фольклортану мәселесін зерттей отырып, жариялау мүмкіндігері өте зор болды. Мәселен, аталған журналда: « ... өз еліміздің өткені туралы, басынан кешкен дәуірлері туралы, бұрынғы осы күнгі мекендері туралы қолдан келгенше толық мағлұмат беру ата - бабаларымыздың істерімен танысып, еткен жаңылыстарына күйініп, жақсылықтарына сүйініп ғибрат алмақ - адамға сана береді»[4,82 б.]. Ғұлама «жеті атасын білмеген мұртұд», - дей келе, ұрпақтан - ұрпаққа жалғасын тарихи мұралараға тоқтала отырып, қазақ - қырғыз жұртының тілімен, әдебиетімен жақсы таныстыру, тіл жұрттың жаны, өз тілін білмеген ел ел болмайды, тілінен айрылған жұрт- жойылған жұрт, салтымызды, тұрмысымызды негіздейтін әртүрлі ойындар, өз ұлтына еңбек еткен ерлерді қадірлеу т.б. қамтитын журналды - білімнің жиынтығы деп қарастырды.

Х.Досмухамедұлы қазақ халық әдебиетінің классификациясына: эпос (жыр) а) батырлық, б) тарихи, в) тұрмыстық (мал шаруашылығы); ертектер; мақал мен мәтелдер; жұмбақтар; ырым - сөздер; жаңылтпаштар; сенім; аңыздар; жылдың мезгіліне байланысты әңгімелер; түс көру және оны жору; ойындар; шежірелер, тұрмыстық поэмалар (Қыз Жібек, Қозы Көрпеш- Баян сұлу, Айман - Шолпан және т.б.); айтыс, жоқтау жылау-сықтау, мақтау, жұбату, көңіл айту бата - алғыс, қарғыс, әзіл, толғау, намыстандырушы өлең, бесік жыры, жар - жар, той бастар, бет ашар, көрісу, қоштасу өлеңі, емдік әндер, өтірік өлең, жарапазан т.б. [4 ,134 б.].

Қазақ халық әдебиетінің көне мұралары “Қорқыт ата кітабы”, “Оғызнама” жыры, “Алпамыс батыр”, “Қобыланды батыр” т.б. батырлар жырында көзделетін негізгі мақсат бала күнінен батырлар жырын естіп өсіп, ерлікке тәрбиелеу арқылы қанндай қиыншылық болса да шыдап баққан, ұрпақты елін, жерін сүюге, Отанын шетел шапқыншылығынан қасықтай қаны қалғанша қорғауға тәрбиелеу болған.

XX ғасырдың басында өмір сүрген ғұламалардың еңбектерінде ұлттық мұраларға аса мән берілгені, түркі жұртының фольклоры арқылы ұлттық сананы қалыптастыруға бағытталғанын көреміз. Түркі жұртының тарихын, салт дәстүрлерін зерттеген белгілі ғалым В.В.Радлов «Менің қазақтар арасында ұзақ уақыт тұрып, оларды салт дәстүрімен танысқанымда көзім жеткен ақиқат: бұлардың өзінше мәдениеті бар халық ендігі. Олардың мінез құлқына отырықшы халықтарға қараған көзқарастан басқа көзқараспен қарау керек. Олардың өмірге көзқарасы, салт дәстүрлері, әдет ғұрыптары, бір сөзбен айтқанда, бар өмірі

мен еңбегі малмен тікелей байланысты болғандықтан, жыл бойы көшіп қонуға негізделген. Ойды бейнелеп беруі және ашық, айқын, өткір айта білуі жағынан қырғыздарды, тіпті, Батыс Азияның француздары деуге болады», - деген тұжырымы қазақтардың даму үрдісінің ерекшелігін көрсетеді. 1858-1871 жылдар арасында Шығыс және Батыс Сібір өлкелерін, Қазақ даласын аралап, Сібір татарлары мен Алтай қалмақтарының, қазақтар мен қырғыздардың арасында болып, осы халықтардың тілін үйреніп, тарихы, әдебиеті, мәдениеті, діні, салт-дәстүрі жайында мол материал жинады. Сібір халықтарының тарихы мен ауыз әдебиеті, салт-дәстүрі жайында 8 томдық еңбектің 3 томы қазақ халқының тарихына, мәдениетіне арналған[5].

Халық ауыз әдебиетінің үлгілерін /ертегі, аңыз, мақал-мәтел/ жинап, оны ғылыми жүйеге келтіріп, орыс-қазақ тілінде насихаттаушы фольклоршы, әрі этнограф Әбубәкір Диваев болды. Ол қазақ халық әдебиетінің асыл мұраларын жинағанда батырлық жырларға аса мән берген. “Алпамыс”, “Қобыланды батыр”, “Қамбар батыр”, “Едіге батыр”, “Бекет батыр”, “Шора батыр” жырларын жинақтап жарыққа шығару арқылы ұлттық мұраларымыз тәлімдік тәрбиелік маңыздылығын көреміз [6].

Қазақ ауыз әдебиетінің, фольклордың сан ғасырлық тарихы жайлы М.Әуезов “Батырлар әңгімесінің басы ескі түрік бірлігінің заманындағы әңгімелерден шығады. Қазақ елінің ескілігі жалғыз қазақтікі емес, жалпы түрік жұртының ескілігі деп санау керек”, - деген тұжырымынан түркі халқының өзара байланысын көреміз [7].

Қазақ фольклорын тарихи және тәрбиелік маңыздылығын отандық ғалымдары мен бірге алыс және жақын шет ел ғалымдары да ерекше мән бергенін айқын байқауға болады. Әсіресе, қазақ фольклоры мен этнографиясын жинау, зерттеу ісі А.Левшин, Г.Н.Потанин, В.А.Янушкевич, Ә.Диваев т.б. ерекше атауға болады.

Әсіресе Қ.Жарықбаев пен С.Қ.Қалиевтің «Қазақтың тәлімдік ойлары Антологиясында» 10 томдығында, бірінші, педагогикалық ой пікірлердің ілкі бастау бұлақтары, яғни біздің жыл санауымызға дейінгі Авеста жазуынан басталып, I-Ү ғасырдағы сақ дәуірінен Ү- ҮІІІ ғғ. Түркі тілдес халықтар мәдениетін (Орхан Енисей жазба ескерткіштерді) қамту кезеңі, екінші, орта ғасыр заманындағы тәлімдік ойлар(IX-XIVғғ.), үшінші, қазақ хандығы дәуіріндегі ұлттық тәлім тәрбие(XIV-XVІІІ ғғ.), төртінші, Қазақ хандығының ыдырауы, Қазақстанның орыс патшасына бағынуымен байланысты тәлімдік ойлардың толысу кезеңі (XIX ғ. мен ғ. 20 жылдар мен 90 жылдар аралығындағы кезең), алтыншы, егемен Қазақстандағы ұлттық мәдениеттің қайта жандану кезеңі деп бөліп қарастыра отырып, қазақ ауыз әдебиеті поэзия жанрында халықтық педагогиканың тағылымдық қырларын қамтиды. Олардың зерттеулерінде ұлттық салт - дәстүрлер мен әдет - ғұрыптардың адамның дүниеге келуімен, өмірдің әр кезеңіндегі түрлі оқиғалармен байланысты туындағанын жан - жақты ашып көрсетеді[8].

Рухани жаңғыру идеясын іске асыруда фольклорлық жанрлардың тәрбиелік мүмкіндіктеріне келетін болсақ, қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесіне ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан мұрлар оқулықтарда, қосымша білім беретін оқу - әдістемелік құралдарда, деректі және оқу фильмдері арқылы енгізіліп отыр. Қазақ халық әдебиетінің негізгі құндылықтар жүйесіне кіретін эпостық, батырлық, тарихи, тұрмыстық жырлар, мақал мен мәтелдер, жұмбақтар, ырым сөздер, айтыстар, жоқтаулар, көңіл айту, бата бесік жыры, жар - жар, той бастар, бет ашар тұрмыстық тіршілікте де кеңінен іске асуда.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің “Үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы” дайындалып, рухани жаңғыру идеясын іске асыруда ұлттық тәлімнің мүмкіндіктер үздіксіз білім беру жүйесіне енгізілді. Мектептің тәрбие жұмысын жетілдіруге арналған республика ғалымдары Б.Баймұратова, М.Сәтімбекова, Ә.Әміровалардың “Балбөбек” бағдарламасы, Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С.Қ., “Ұлттық мәдениет тарихы”, “Қазақ мәдениетінің тарихы”, “Қазақ этнопедагогикасы” т.б., Оразаев М., Смаилова М.Ж. “Қазақ халқының салт-дәстүрлері”, М.Х.Балтабаевтың “Елім-ай”, С.Т.Иманбаеваның «Ерлік тағылымы» т.б. бағдарламалары жоғары, орта оқу орындарындағы және мектептегі оқу-тәрбие жұмыстарын ұлттық үлгіде ұйымдастыруға ықпал етті.

Мәселен, «Ерлік тағылымы» бағдарламасы бойынша оқушы бойында патриоттық құндылықты қалыптастыруды жүйелі, сабақтастықта, әр тарихи кезең бір-бірімен хронологиялық мазмұнға сәйкес дамып отырды. Оқушылардың аса қызығушылық тудырған тақырыптары: ұлттық әскери атаулар, ұлттық әскери терминдердің мағынасы, әскери лауазым иелерінің дәрежесі, қарулары, олардың түрлері, қасиетті рәміздері (байрақ, ту, жалау), ұлттық ойындар, т.б. болды. Түркі халқының ерлік дәстүрінің ерекшеліктеріне тоқталғанда Көкбөрі тарихы, Білге Тоныкөк ерлігі, Күлтегіннің ерлігі, Күлтегін ескерткіштеріндегі таңбалардың маңызына аса мән берілді. Бейбарс сұлтанның ерлігі бойынша сабақты бастамас бұрын «Сұлтан Бейбарыс» көркем фильмін көрсету арқылы олардың батыр туралы мағлұматарын, түсініктерін кеңейтуге жағдай тұғызылды. Дегенмен, зерттеу барысында байқағанымыз,

оқушының менталитетіне жақын фильмдер арқылы олардың патриоттық сезімдеріне ықпал етуге болатыны байқалды[9].

Қорытындылай келе, «рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі поллюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын күдіретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнаамасы. Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ерте заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діні ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын»[1], - деген тұжырымынан ұрпақтан - ұрпаққа жалғасқан тарихи мәдени мұраларымыз бүгінгі қоғамның, сол қоғамда өмір сүріп отырған жастардың ұлттық санасын қалыптастырып, рұхты ұрпақ тәрбиелеуге негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.А. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру// Алматы ақиамы. 13 сәуір, 2017 жыл, 1, 3-4 беттер.
2. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Жалын, 1991.
3. Жұмалиев Қ. Қазақ эпосы мен әдебиеті тарихының мәселелері. 1 – 2 т. А., 1958 – 60; <https://kk.wikipedia.org/wiki/>
4. Досмухамедұлы Х. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Ана тілі, 1998. -384 бет.
5. Радлов В.В. Алтын сандық. – Алматы: Ана тілі, 1993. -253 б.
6. Диваев Ә. Тарту (Құрастырған Оразаев Ф.). – Алматы: Ана тілі, 1992. – 256 б
7. Әуезов М. Әдебиет тарихы. - Алматы: Ана тілі, 1991. – 240 б.
8. Қазақтың тәлімдік ойлар Антологиясы. Құрастырушылар Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, К.Аюбай. - Алматы. Сөздік – Словарь. 2005. - 408 б.
9. Иманбаева С.Т. Патриоттық тәрбие берудің теориясы мен әдістемесі. Монография. - Алматы. «ОНОН». 2017. -316 б.

МРНТИ 14.35.07

Н. Сарсенова¹ А.Ондаганова²

¹п.ғ. к, қауымдастырылған профессор

*²Педагогика және психология мамандығының 2-курс магистранты
Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау қ., Қазақстан*

**РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ТҰЛҒАНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ
МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ұсынған «Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері» атты тәрбие тұжырымдамасында негізгі бағыттардың бірі Көпмәдениетті және көркем-эстетикалық тәрбие мақсаты білім беру ұйымдарының білім беру кеңістігін тұлғаның өзін-өзі сәйкестендіруінің көпмәдениетті ортасы ретінде құру, тұлғаның қоғамдағы жалпымәдени мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру, оның өнердегі және болмыстағы эстетикалық нысандарды қабылдау, меңгеру және бағалау әзірлігін дамыту қамтылады.

Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті көпмәдениетті және көркем-эстетикалық тәрбие тәрбие тұжырымдамасында көрсетілген тәрбие бағыттарымен тікелей іске асуы қамтылады. Тұлғаның эстетикалық мәдениеті қоғамдағы адамның өмірі мен тұрмысындағы, еңбектегі, көркемөнердегі, табиғаттағы сұлулықпен әсемдікті көре білетін, бақылай алатын және соларды өзі де жасай алатын тұлға тұрғысында тәрбиелеу көзделеді.

Түйін сөздер: Рухани жаңғыру идеясы, тәрбие тұжырымдамасы, көпмәдениетті және көркем-эстетикалық тәрбие, білім беру кеңістігін тұлғаның өзін-өзі сәйкестендіруі, көпмәдениетті орта, эстетикалық мәдениет, сұлулық.

Сәрсенова Н.¹ Ондаганова А.²

¹к.п.н, ассоциированный профессор

²магистрант 2-го курса специальности «Педагогика и психология»
Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова
г. Атырау, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКИХ КУЛЬТУР ЛИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ИДЕИ ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Аннотация

В статье отмечается, что «Концептуальные основы воспитания», предложенные Министерством образования и науки Республики Казахстан, являются одним из главных направлений в концепции воспитания.

Целью мультикультурного и художественно-эстетического воспитания является создание учебно-воспитательными учреждениями образовательного пространства как мультикультурной среды самоидентификации личности, формирования её готовности к освоению и оценки ею эстетических объектов в искусстве.

Идея духовного возрождения основана на непосредственном воплощении эстетической культуры во взаимосвязи с воспитательными направлениями, отражёнными в концепции мультикультурного и художественно – эстетического воспитания.

Формирование эстетической культуры человека направлена на воспитание личности, способной не только видеть и чувствовать красоту жизни, труда, быта творчества (искусства), окружающей природы, но и созидать.

Ключевые слова: идея духовного возрождения, концепция воспитания, поликультурное и художественно – эстетическое воспитание, самоидентификация личности, поликультурная среда, эстетическая культура, красота.

N.Sarsenova¹ A. Ондаганова²

¹kandidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

²2nd course undergraduate of “Pedagogic and Psychology” master science
Atyrau State University after Kh. Dosmukhamedov,
Atyrau, Kazakhstan

FORMATION OF AESTHETIC CULTURES OF PERSONALITY ON THE BASIS OF THE IDEA OF SPIRITUAL REVIVAL

Abstract

This article states about one of the main directions of upbringing concepts of Education and Science Ministry of Republic of Kazakhstan named `Basics of Upbringing concepts` - to build the educational spaces of the Multicultural and artistic-aesthetic upbringing to the multicultural place of individuals` self-identification, to form individuals` cultural behavioral skills in the society, to accept his aesthetic forms in art and existence, to develop his preparation to manage and control.

According to the idea of `Spiritual modernization` the individuals` aesthetic culture is connected with implementation of behavioral directions shown in multicultural and artistic-aesthetic upbringing concepts. Aesthetic upbringing of the individual aims to bring up a person who can see the beauty of social life and work, art and nature, who can control and who can make them by themselves.

Key words: Idea of Spiritual Modernization, upbringing concepts, multicultural and aesthetic upbringing, individual`s self-identification of the educational space, multicultural environment, aesthetic culture, beauty.

Қазақстан Республикасының бірінші Президенті, Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты халыққа жолдауында

«Күллі жер жүзі біздің көз алдымызда өзгеруде. Әлемде бағыты әлі бұлыңғыр, жаңа тарихи кезең басталды. Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру

мүмкін емес. Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек», - деп жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болатынын, жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты ұлттық кодынды сақтай білу, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына әлемдік жаһандану үдерісінде болып жатқан тарихи өзгерістермен байланысты сабақтастықта дамуды көздейді [1]. Расындада, ұрпақтан - ұрпаққа жалғасқан тәрбие бүгінгі жаһандану үдерісінде тұлғаның дамуына рухани тұрғыда ықпал етеді. Рухани жаңғыру идеясында айқындалған бағыттарды мектептің оқу - тәрбие үдерісіне енгізе отырып, ұлттық және әлемдік даму үдерісіндегі құндылықтарды сабақтастыра жүргізу арқылы рухани қасиеттері қалыптасқан тұлға қалыптастыра алуға мүмкіндік бар.

Эстетика ұғымы сұлулық, әдемілік, мейірімділік ұғымдары арқылы түсіндіріледі. Эстетикалық тәрбие тұжырымдамасында атап көрсеткендей халықтардың көркем құндылықтары, ұлттық және жалпыадамзаттық призма арқылы тұлғаның өзіндік санасы жаңа, анағұрлым жоғары деңгейдегі дамуына бағытталады.

Соңғы шыққан сөздіктерде, ғылыми әдебиеттерде эстетика ұғымы эстетикалық талғаммен, білім, эстетикалық қажеттіліктерді дамытумен байланыстырады. Тұлғаның бойындағы эстетикалық құндылықтар тұлғаның мәдениетке деген қарым - қатынасынан, көркемдік білім мен тәрбие алуы, өнерді сезінуі мен қабылдауы, бағалауы, табиғатқа деген сүйіспеншілігі т.б. жатады.

Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру қазақтың ағартушы - демократтары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А. Құнанбаев, М. Жұмабаев т.б. мұралары халқымыздың рухани дамуына өлшеусіз үлес қоса отырып, эстетикалық тәлім-тәрбиенің мәніне ерекше назар аударған.

Ш.Уәлихановтың еңбектерінде халқымыздың өзіне тән қонақжайлылық, үлкенді сыйлау, қарым-қатынас т.б. терең зерттеген. «Табиғат көріністерінен эстетикалық ләззат алып, сұлулық, әсемдік, тартымдылық және ұнасым мен үндестік атаулыны сезімтал сергек көңілмен қабылдау қажет», - деп халықтың салт - дәстүрімен бірге табиғатпен байланыстыра отырып зерделеуі «табиғат - адам» байланысын көрсетеді [2, 56 б.].

Ы.Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясы» еңбегінде халық ауыз әдебиеті үлгілерін пайдалана отырып, эстетикалық талғамның жоғары дамуына, қалыптасуына, әдеміліктің түсінуге тәрбиелеу мүмкіндігімен де өте маңызды ертегілер балаларды өзінің әдемілігімен, көркемдігімен баурайды. Оларды әдемілік, сұлулықты қабылдауға үйретеді. Әсіресе, жас буынға халық музыкасы арқылы музыкалық тәрбие беруге көңіл аударады [3, 43 б.].

Ұлы Абайдың шығармалары, әндері, қара сөздері т.б. мұралары тұлға бойындағы қоғамға, табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыруда негізгі орын алады [4].

Абай жасөспірімдерге сұлулық, әдемілікке деген көзқарасын, рухани сезімін тәрбиелеп қалыптастыруда ақынның шығармаларының, өлеңдерінің орны ерекше. Туған жердің сұлу табиғатын, адамдардың көңіл-күй сезімдерін жырлауымен ерекшеленеді. Балалардың туған жер табиғатын, тауы мен тасын эстетикалық тұрғыда қабылдай білуге тәрбиелейді. А.Құнанбаевтың қара сөздеріндегі философиялық ой-пікірлері оның табиғат заңдылықтарын терең пайымдай алуымен бірге оған байланысты ғылыми көзқарастарын да танытады. Ол табиғаттың бар байлығы адам баласының аузына тосып, таусылмас азық болып отыратындығын көрсете келіп, өзіне махаббат қылса, сен де оған қылмағың парыз», - деп өскелең ұрпақты табиғат ананы аялап сүйе білуге үндейді [4].

Эстетикалық тәрбие мәселесіне елімізде, алыс және жақын шетел ғалымдарының еңбектерінде аса мән беріледі. Көптеген ғылыми еңбектерде эстетикалық тәрбие беру мәселесі сабақ үстінде және сабақтан, мектептен тыс уақытта іске асатынын атап өтеді. Эстетикалық тәрбие үйірмелер, фестивальдар, экскурсиялар, тарихи және шығармашылық ескерткіштер, мектеп театрлары, ансамбльдер, шығармашылық қойылымдар, мектептегі ақындар театры, сонымен қатар қазіргі таңда интернет, ақпараттық жүйелер арқылы жақсы жолға қойылған. Мәселен, эстетикалық тәрбие өмірдегі және өнердегі керемттілікті сезіну және түсіну, кеңістікте эстетикалық білім мен сезімталдықты қабілеттерді дамыту деп қарастырады:

Тұлғаның эстетикалық мәдениетін дамыту және қалыптастыру гуманитарлық ғылым саласында ұлттық рухани-эстетикалық тұрғыда жетілген толыққанды азамат тәрбиелеу сол ғұламалар өмір сүрген қоғамның да өзекті мәселесіне айналғандығын көреміз.

Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті «эстетикалық тәрбие», «эстетикалық талғам», «эстетикалық ләззат», «эстетикалық мұрат», «сұлулық», «әсемдік, әдемілік»,

«көркемдік» т.б. өзара сабақтастыра отырып, жүйелі тұрғыда іске асырғанда алдымызға қойылған мақсатымыз толыққанды іске асырылады. Жалпы гуманитарлық білім және ғылым беру жүйесіндегі сөздіктерде эстетика ұғымы эстетикалық мәдениетті қалыптастыру тұрғысынан қамтылады.

Қазақстанда Альмухамбетов Б.А. [5], Халитова И.Р. [6], Қышқашбаев Т.А. [7], Қозыбаев Е.Ш. [8], Жолдасбекова С.А. [9], Момынұлы П. [10], Кансеитова Ұ.Р.[11] т.б. ғалымдардың еңбектері бүгінгі қоғамдағы эстетикалық мәдениетті қалыптастыру мәселесі жан - жақты қарастырылған. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ұсынған «Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері» атты тәрбие тұжырымдамасында негізгі бағыттардың бірі көпмәдениетті және көркем-эстетикалық тәрбие мақсаты: Білім беру ұйымдарының білім беру кеңістігін тұлғаның өзін-өзі сәйкестендіруінің көпмәдениетті ортасы ретінде құру, тұлғаның қоғамдағы жалпымәдени мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру, оның өнердегі және болмыстағы эстетикалық нысандарды қабылдау, меңгеру және бағалау әзірлігін дамыту. Бағалау критерийлері қоғамда және қоғамдық орындардағы жалпыға ортақ мінез-құлық нормаларына; қарым-қатынас мәдениетіне; сөз мәдениетін сақтауға; эстетикалық түсініктерді жетілдіруге; көркемдік мәдениет саласында эстетикалық мұраттарға, өнердегі және болмыстағы мінсіз сұлулыққа шығармашылық қабілеттер қалыптастыруға; ойлауға және шығармашылық қиялға, шығармашылық қызметке мәдениетаралық әрекетке; мемлекеттік тілді, орыс және ағылшын тілдерін білуге; толеранттылық пен ғаламдық пікір қалыптастыруға; көпмәдениетті тұлға қалыптастыруға қызығушылық, ұмтылыс танытуы деп атап көрсетеді. Эстетикалық тәрбие сұлулық, көркем мәдениет, дәуірлер мен халықтардың көркем құндылықтары, ұлттық және жалпыадамзаттық призма арқылы адамгершілік-рухани құндылықтар қалыптастыруды көздейді. Өнер құралдарының көмегімен дамудың қазіргі кезеңінде өзіндік санасы жаңа, анағұрлым жоғары деңгейдегі, тұжырымдамалы ойлауға, әлемді тұтас көре білуге, өзінің шығармашылық қызметінде ол туралы құндылықты түсініктерді іске асыруға, ұжымда өмір сүру білігіне, әлем мәдениетімен және адамдармен қарым-қатынаста өзін көрсете білуге қабілетті адам қалыптастыру маңызды міндет болып табылады [12, 11 б.].

Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті:

- білім беру кеңістігін тұлғаның көпмәдениетті ортасы ретінде құру, эстетикалық нысандарды қабылдау, меңгеру және бағалау;
- қарым-қатынас мәдениетіне сөз мәдениетін сақтауға; эстетикалық түсініктерді жетілдіруге; көркемдік мәдениет саласында эстетикалық мұраттарға ұмтылу;
- ойлауға және шығармашылық қиялға, шығармашылық қызметке мәдениетаралық әрекетке, көпмәдениетті тұлға қалыптастыруға бағытталады;
- дәуірлер мен халықтардың көркем құндылықтары, ұлттық және жалпыадамзаттық адамгершілік-рухани құндылықтар қалыптастыруды көздейді;
- әлем мәдениетімен және адамдармен қарым-қатынаста өзін шығармашылығын көрсете білуі.

Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда Атырау қаласындағы Дарын орта мектебінің оқушыларымен жүргізілген тәжірибелік- эксперименттік жұмыстарда жүргізілген шаралардың нәтижесі үш деңгейі (жоғары, орта, төмен) айқындалды. Аталған мектептің ерекшелігі өнерге бейім тұлғалардың эстетикалық мәдениетінің жоғары болғанын көре білдік.

Бірінші деңгей (жоғары деңгей) Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті қалыптастыруда көпмәдениетті ортаны құра біледі, эстетикалық нысандарды қабылдау, меңгеру және бағалауы жоғары, эстетикалық түсініктерді көркемдік мәдениет саласында эстетикалық мұраттарға ұмтылады (46 пайыз).

Екінші деңгей(орта деңгей). Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті қалыптастыруда көпмәдениетті ортаны құра білуге ұмтылады, эстетикалық нысандарды қабылдау, меңгеру және бағалауы жоғары, эстетикалық түсініктерді көркемдік мәдениет саласында эстетикалық мұраттарға ұмтылысы бар (50 пайыз).

Үшінші деңгей (төменгі деңгей). Рухани жаңғыру идеясы негізінде тұлғаның эстетикалық мәдениеті қалыптастыруда көпмәдениетті ортаны құра білуге ұмтылысы төмен (4 пайыз). Дегенмен, үшінші деңгей бойынша білім және тәрбиелік деңгейі оқушылардың саны өте аз болды.

Қорытындылай келе, жаһандану үдеріс ағымында сана-сезіміміз бен дүниетанымымыз әлемдік прогресс көшіне ілесе алатындай заман ағымына икемделу арқылы озық дәстүрлерді табысты әлемдік өзгерістермен байланысты сабақтастықта дамуды көздеуді қажет етеді. Тұлғаның эстетикалық мәдениеті қоғамдағы және табиғаттағы сұлулықпен әсемдікті көре білуі, тұлға арасындағы қарым-қатынастағы әдемілік пен сұлулықты түсіне білуге, көркемәдебиеттегі образдарды меңгеруі мен көркемөнердегі эстетикалық көзқарасты, эстетикалық мәдениетті қалыптастыруға бағытталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. /Айқын. 13 сәуір, 2013
2. Уәлиханов Ш. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1985. – 560 б.
3. Алтынсарин А. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1990. – 320 б.
4. Абай. Қара сөздер. – Алматы: Ел, 1993. – 272 б.
5. Альмухамбетов Б.А. Эстетическое воспитание учащихся V- VIII классов средствами национального изобразительного искусства (на материалах общеобразовательных школ Казахстана). Диссерт. ...канд.пед.наук. Алматы, 1990. –184 с.
6. Халитова И.Р. Абай Құнанбаев мұрасын оқу-тәрбие процесіне енгізудің педагогикалық негіздері. Алматы, – 1997. – 200 б.
7. Қышқайшаев Т.А. Музыкально-эстетическое воспитание младших школьников средствами казахской народной инструментальной музыки: автореферат дис. ...кандидата педагогических наук: 13.00.01 Алма-Ата, 1992 /Мурманский гос.пед.ин-т. Количество страниц 27с. ил
8. Қозыбаев Е.Ш. Формирование эстетической культуры старшеклассников средствами казахского музыкального фольклора; дис. ...кандидата пед.наук. – Алма – ата, 1998. – 156 с. 13.00.01 /Мурманский гос. пед. ин-т.
9. Жолдасбекова С.А. Бастауыш сынып оқушыларының сәндік- қолданбалы өнерге эстетикалық қызығушылығын қалыптастыру. Пед.ғыл.канд. дис. автореф.: 27.01.94. – Алматы.: АМУ, 1994. – 27 б.
10. Момынұлы П. Музыкалы – эстетикалық тәрбие. -Алматы: Қазақпарат, 2000. – 272 б.
11. Кансеитова Ұ.Р. Абай мұрасындағы махаббат сезімі және эстетикалық тәрбие беру жүйесі. //Білім. № 1, -2006. -34-37 б.
12. Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. Тұжырымдама. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 227 бұйрығымен бекітілген. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б.

МРНТИ 14.07.03

С.Т. Иманбаева¹

*¹п.ғ.д., профессор, ХПФБА-ның академигі, Абай атындағы ҚазақҰПУ,
Алматы, Қазақстан*

**ЕЛБАСЫНЫҢ «БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» АТТЫ ИДЕЯСЫН
ІСКЕ АСЫРУДА СЕРҒАЗЫ ҚАЛИҰЛЫНЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ МАҢЫЗЫ**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан педагогика ғылымдар академиясының академигі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Серғазы Қалиұлының педагогика ғылымына қосқан үлестеріне ғылыми талдау жасалынады. Тұлғалық қасиеттердің дамуы, ұстаздардың білімін жетілдірудегі қолтанбасы, этнопедагогика ғылымының дамуына қосқан үлесі, жас ғалымдардың жұмыстарына жетекшілік етуі, педагогика тарихының дамуына қосқан үлестері айшықталып көрсетіледі.

Түйін сөздер. Педагогика ғылымы, тұлғалық қасиеттер, қолтанба, ұстаздардың білімін көтеру, этнопедагогика ғылымы, педагогика әдіснамасы, әлемдік білім кеңістігі, парасат мектебі.

Иманбаева С.Т.¹

*¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан*

**ВАЖНОСТЬ ТРУДА СЕРГАЗЫ КАЛИЕВА ВНЕДРЕНИИ ИДЕИ ПРЕЗИДЕНТА
«ОРИЕНТАЦИЯ НА БУДУЩЕЕ: ДУХОВНОЕ ВОЗРОЖДЕНИЕ»**

Аннотация

В статье дан анализ вклада доктора педагогических наук, академика Академии педагогических наук Республики Казахстан Калиева Сергазы в развитие педагогической науки. Раскрыты пути развития ее личностных качеств, вклад в развитие национальной педагогики, научное руководство поисками молодых исследователей, роль в развитии университетского образования.

Ключевые слова. Педагогическая наука, личностные качества, почерк, повышение квалификации учителей, этнопедагогика как наука, методология педагогики, мировое образовательное пространство, школа мудрости.

*S.T.Imanbayeva*¹

*¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the IASP
Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

IMPORTANCE OF WORKS OF KALIEV SERGAZY INTRODUCTION OF THE IDEA OF THE PRESIDENT " ORIENTATION TO THE FUTURE: SPIRITUAL REVIVAL»

Abstract

The article analyzes the contribution of the doctor of pedagogical sciences, professor Sergasi Kalieva in the science teaching development. The way of her personal qualities development, script in republic teachers' training system, scientific management of the search for young researchers, scientist place in the world space, role in the university education development are revealed.

Keywords. Teaching science, personality, script, teachers' training advance, pedagogy methodology, world educational space, wisdom school

Қазақстан Республикасының бірінші президенті, Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу. Рухани жаңғыру тек бүгін басталатын жұмыс емес. Біз Тәуелсіздік кезеңінде бұл бағытта бірнеше ауқымды іс атқардық. Енді осының бәрінен де ауқымды және іргелі жұмыстарды бастағалы отырмыз. Мен еліміз мықты, әрі жауапкершілігі жоғары Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқаралық сананы қалай өзгертетініміз туралы көзқарастарымды ортаға салуды жөн көрдім»[1], - деп ұсынылып отырған идеяның негізі қазақ елінің қасиеті, ұлан байтақ жері, рухы асқақ, намысы биік ел, қазақ елінің қалыптасуындағы мызғымас берік идеологиялық негізі, ұлттық сана, ұлттық рух, ұлттық құндылық, ұлттық тәрбие т.б. мәңгілік ел идеясын іске асырудағы негізгі ұстанымы болып табылатыны көреміз. Қазақстанда әлемнің алпауыт та алып елдерінің көшіне ілесуде интеллектуалды ұлт қалыптастыру, интеллектуалды әлеуетті арттыру – негізгі стратегиялық міндет болып табылатындықтан қоғамның алдында тұрған негізгі міндет - рухы күшті тұлға, халық, қуатты мемлекетті қалыптастыру мәселесі тұр. Ұлттық мәдениет пен әлемдік өркениетті өзара сабақтастыра отырып бүгінгі XXI ғасыр ағымына лайықты тұлға - өз ана тілін білетін, басқа тілді құрметтейтін, тарихи зердесі жоғары, ұлттық салт-дәстүрден нәр алған, әлемдік ғылыми-техникалық прогресс көшіне ілесе алатын адамды қалыптастыру көзделеді. Осы тұрғыда тұлғаны қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесінің, бәсекеге қабілетті зияткер тұлға қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесінің орны ерекше. Бүгінгі егемен еліміздің елдігі мен бірлігі ұстаз тәрбиелеген жас ұрпақтың рухының биіктігінде, біліктілігі мен білімінде екені әлемдегі жаһандану үдерісі көрсетіп отыр. Осының басы-қасында ұстаз, ғалым, тәлімгерлер тұр. Ұстаз ұлы тұлға!

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру аясында» идеясын іске асыруда, тәрбие мен білім беруде Серғазы Қалиұлының еңбектерін ерекше атауға болады. Педагогика, этнопедагогика атты ғылымның негізін қалаушылардың бірі болып табылады. Еліміз тәуелсіздік алған жылдары Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында ұлттық білім беру мен ұрпаққа тәрбие берудің негізгі ғылыми жүйесін қалыптастырды. Оның есімі «ұлы дала елінің ғұлама ойшылдары» атты тізімде алдыңғылардың қатарынан орын алады. Рухани құндылықтарды, ұрпақтан - ұрпаққа жалғасқан мұраларымыздың жинақтаған Серғазы Қалиұлы жәдігертанушы ғалым ретінде құрметтейміз.

Серғазы Қалиұлы дара тұлға. Елбасының мақаласында «Туған жерге туынды тік» деп бекер айтпаған. Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Сол себепті, мен «Туған жер» бағдарламасын қолға алуды ұсынамын», - деп атап көрсетуі де, қазақ халқының жер бетінен жойылмай сақталуы да ата-бабаларымыздың ұлттық рухының жоғары болуында десек артық айтпаған болар едік, яғни бұл - тарихи шындық [1]. Елі мен жерін, халқының бостандығын және мемлекет ретінде тәуелсіздігін сақтау, ұлт намысын жоғары дәрежеде ұстау үшін күресу. Яғни, аталған идеяларды іске асыру бүгінгі жаһандандыру үрдісінде, ұлттық идеялардың әлемдік идеялармен өзара сабақтастыру жағдайында, Қазақстанның әлемдегі бәсекеге

кабілетті 30 мемлекеттер қатарынан көрінуі тұтас педагогикалық процестен күрделі, түбірлі өзгерісті талап етеді. Жас ұрпақ бойындағы ерлік пен елдіктің рухын себетін негізгі күш – туып өскен жері мен елі, ұлттық мұра мен ұлттық байлығымыз екені дау туғызбайды.

Ұлттық рухты қалыптастыруда жеке адамның рухы мен халықтың руханилығы негізгі орын алады. Философ А.Айталының пайымдауы бойынша «...Ұлтжандылық халықтың рухани және материалдық игіліктерін көбейтуге арналған жігері, қайраты. Ұлтжанды ұлттық мұраттар жолындағы абзал істің иесін айтамыз» [2], - деген тұжырымынан, профессор Серғазы Қалиұлы еліміздегі ғылыми кеңістікті құруға белсене ат салысқан дара тұлғалардың бірі. Оның бойындағы адами қасиеттер, тазалық, ғылымға деген әділеттілігі ешкіммен салыстыруға келмейтін қасиеттері болып табылады.

Ұлттық тәрбие құндылықтарын жинақтаушы және негізін салушы. Алғашқы «Педагогика» оқулығының авторы М.Жұмабаев ұлттың бақытты болу үшін неге көңіл аудару керек екенін нақты көрсете білді. Ғалымның айтуынша «Ұлт бақыты - тәрбиеден мақсұт адамды һәм сол адамның, ұлтын асса, барлық адамзат дүниесін бақытты қылу. Ұлт мүшесі - әрбір адам бақытты болса, ұлт бақытты, адамзат дүниесінің мүшесі - әрбір ұлт бақытты болса, адамзат дүниесі бақытты», - қоғам мүшелерінің бақытты болуы ұлт бақытының негізі екеніне тоқталады.

Осыдан бір ғасыр бұрын жазылған тұжырым ХХІ ғасыр қоғамын қалыптастыруда негізгі мұрат болып табылады. «... әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол *ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті*», - деп ұлттық тәрбиеге аса мән береді [3].

Серғазы Қалиұлының басшылығымен алғаш рет Қазақстан Республикасы Оқу министрлігінің тапсырысы бойынша 1992 жылы «Үздіксіз тәрбиенің тұжырымдамасы» ұлттық тәрбие негізінде дайындалып, үздіксіз білім беру жүйесінде тұлғаға бағдарланған тәрбие негізінде іске асты. Үздіксіз білім беру жүйесінде ұлттық негізде тәрбие беруге байланысты «Тәрбиенің кешенді бағдарламасы», «Үздіксіз білім беру жүйесінде тәрбиенің тұжырымдамасы», «Қазақ халқының салт- дәстүрлері», «Қазақтың салт-дәстүрлері», «Қазақтың халықтық педагогика тарихы», «Қазақ этнопедагогикасы», «Әдеп», «Этнопедагогика», «Адамтану» т.б. бағдарламаларды, «Болашақ» оқушылар ұйымының Ережесін дайындап, үздіксіз білім беру жүйесінің оқу - тәрбие үдерісіне енгізілді.

Ғалым халықтық педагогика мен қазақ этнопедагогикасының дамуының ғылыми теориялық және әдіснамалық негіздерін айқындауда үлкен үлес қосты. «Қазақ тәлімінің тарихы», «Қазақтың тәлім - тәрбиесі», «Қазақ халқының салт- дәстүрлері», «Қазақтың халықтық педагогикасы», «Педагогика тарихы», «Оқушылардың тұлғалық қасиетін дамытудың педагогикалық негіздері», «Үлгілі үйдің ұл қыздары» т.б. ғылыми еңбектері ұлттық ғылымның дамуына қосқан құнды еңбектер болып табылады.

Ұлттық рухты үнемі ұлықтап жүретін қазақтың тәлім-тәрбиесінің қайнар көзі ғалымның еңбегінің қайнар көзі болып табылады. Ұлттық тәрбие қайнарынан қанып сусындаған ұрпақ дені сау, ақылды, білімді, ұлтжанды, еңбекқор, кішіпейіл болып өседі. Халықтың өмір тәжірибесінен, рухынан, өнерінен, ділі мен тілінен, ұлттық мінезінен туатын ішкі заңдылықтарды дұрыс түсіндіре білу – жастарымыздың тәрбиесіне оң әсерін тигізбек. Ұлттық тәрбиедегі аса көңіл бөліп отырған мәселеміз – мемлекетшілдік нышандарды дамыту, оны ұрпақ тәрбиесімен ұштастыру және осы арқылы жастардың отаншылдық рухын ояту. Олай болса, елдің, ұлттың мәңгілік болуы оның уақытқа бағынбайтығында, халқын, елін, жерін шексіз сүйетін азаматтарды қалыптастырып, тәрбиелеуде жатқаны айқын.

Педагогика тарихы ғылымының дамуына қосқан үлесі. Ұлттың ұлттық қасиетінен нәр алған ғалымның бойындағы ұлттық рухы, парасаттылығы оны ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мұраларды жинақтауға алып келді. Міне, осы кезде Серғазы Қалиұлы батылданып, үздіксіз білім беру жүйесіне этнопедагогиканы енгізуге бел шешіп кірісті. Расында да, ХХ ғасырдың аяғы мен ХХІ ғасыр басында тәуелсіз елімізде қоғамдық даму үрдісінде ұлттық рух, ұлттық тәрбиеге деген бетбұрыс айқын байқалады. Ұлттық парыз, намыс, сезім, сана, рух, т.б. құндылықтар ұлттық идеяның негізгі көрінісі болып табылады. Ұлттық идея - рухани құндылықтарды жаңғыртуда үлкен дем береді. Ұлттық рух - бұл ұлттың ішіндегі жеке адамның асыл белгісі мен қасиеті. Ұлттық идея - ұлттық болмыстың, тарихтың көрінісі.

Ұлттық рухы биік тұлғалардың мұраларын жинауда да алғашқылардың бірі болып қолға алды. Төте жазуда мұра болып қалған еңбектерді мұрағаттардан жинап, ұрпағына табыстаған да Серғазы Қалиұлы. Алаш арыстары А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, Х.Досмухамедов, Ш.Құдайбергенұлының еңбектерін қазақ тәлімінің тарихының негізі тұрғысынан ұрпағына табыстады.

«Педагогика тарихы» оқулығын жазды. Ұлттық білім беру жүйесінің даму тарихын зерделей отырып, оның әлемдік кеңістіктен алар орнын да айқындай білді.

Этнопедагогика ғылымының дамуы мен қалыптасуына ықпалы. Этнопедагогиканың пән ретінде жоғары оқу орындарына енгізуде профессорлар Қ.Жарықбаев пен С.Қалиұлының еңбектерін ерекше атауға болады. Қос ғалымның идеялары жоғары оқу орындарында, ғылыми - зерттеу институттарында этнопедагогика кафедраларын, ғылыми-зерттеу лабораторияларын ашуға жақсы ықпал етті. С.Қалиұлының «Қазақ этнопедагогикасы», «Этнопедагогика» атты оқулықтары және «Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы» атты оқу - әдістемелік құралдары жоғары оқу орындарында этнопедагогика пәнін оқытуға үлкен мүмкіндіктер тұғызды. «Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы» атты еңбегі үздік ғылыми зерттеулері үшін Ы.Алтынсарин атындағы І – ші дәрежелі сыйлыққа ие болды.

Профессор Ш.Таубаеваның «С.Қалиев пен Қ.Жарықбаев этнопедагогика ғылымының әдіснамалық негізін қалады», - тұжырымынан, ғалымдардың этнопедагогика ғылымының дамуы мен қалыптасуына қосқан үлесін көрсетеді.

Қазақ тәлімдік ойлар Антологиясы. Түркі жұртының 14 ғасырлық тарихын қамтитын «Қазақтың ой - пікірлер Антологиясын», «Қазақ тәлімдік ойлар Антологиясының» 10 томдығын құрастыруы да ғалымның ұлттық ғылымның дамуына қосқан іргелі үлесі деп бағалауға болады. Тарихтың терең қойнауына еніп, үш мың жылдық тарихтың қилы - қилы кезеңі қамтыған, терең сыр шертетін тарихи құнды еңбек. Ұлтымыздың парасатты, таңғажайып өсиетін, тілінің құдіретті қасиетін зерделеуде Антология ғылыми ізденушілерге де, мектеп мұғалімдері, жоғары оқу орындағы профессор-оқытушы қауымына және студенттер, магистранттар, докторанттарға аса қажетті құнды дерек көзі болып табылады.

Ғалымның ұлттық тарихымыз, ұлттық тәрбиеміз, ұлттық мәдениетіміздің дамуына аса көрегендікпен мән бергенін байқауға болады. Профессор Серғазы Қалиұлының ғылыми-зерттеу жұмысы мен еңбектерінің негізгі бағыттарын саралап қарасақ, Қазақстанда педагогикалық ой-пікірдің даму тарихына, оның ішінде Қазақстанда жоғары педагогикалық білім беруде ұлттық тәрбие, этнопедагогиканың қалыптасуы мен дамуына байланысты зерттеу еңбектері ерекше орын алады.

Профессор Серғазы Қалиұлының «Алаштану» ғылымына қосқан үлесі. XX ғасырдық басындағы алаш азаматтарының мұраларын бір жүйеге келтіре отырып, XX ғасырдың басында қалыптасқан ұлттық идеяларды сабақтастық тұрғыда «Алаштану» атты іргелі ғылыми кешенді оқу - тәрбие үдерісіне енгізу арқылы, ұлттық сананы қалыптастыру мәселесіне аса мән бере отырып, ұлттық тарихи құндылықтар жүйеленіп берілді. Ұлттық білім беру жүйесінің оқу - тәрбие үдерісіне енгізуде ғалымның ғылыми ізденісін ерекше атауға болады. «Алаштану» атты пән республикадағы жоғары оқу орындарындағы педагогикалық мамандықтардың оқу жоспарына таңдау пән ретінде оқу жоспарларына енгізілді.

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаладағы негізгі бағыттардың бірі тұлғаның рухани - адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда ғалымның докторлық «» зерттеуі көкейкестілігін аша түскендей. Ұлттық тәрбие бойынша жүргізілген зерттеуінде..... даму тарихына өте ыждахатпен қарай отырып, тәрбие үдерісінде ұлттық құндылықтарды негізге алуды басты нәтиже тұрғысынан қарастырды. Ғалымның еңбектері Елбасы ұсынған “Ұлттық бірегейлікті сақтау, ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді. ... ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды»[1], - деген тұжырымдаманы іске асыруда ғалымның еңбектері, зерттеулері негізгі орын алады.

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті және Серғазы Қалиұлы. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің ғылыми кеңестігі құрудағы орны - кезіндегі кандидаттық және докторлық диссертациялық қорғау кеңесінің мүшесі болды. Аталған қорғау кеңесінде ғылым атты киелі әлемге қаншама жас ұрпақты самғатты. Осы ғылым кеңестігінде де ғалымның өзіндік орны, қолтаңбасы болды. Ғылым атты әлемдік кеңестікте өз орнының бар екені айқын аңғарылатын. Серғазы Қалиұлының жетекшілігімен Моңғол өлкесінде педагогика әлемі атты ғылыми мектепте А.Ашайұлы т.б. тұлғалар ғылым атты әлемдік кеңестікте үлкен биікке көтерілді, қанша парасатты тұлғалар әлемдік білім мен ғылым кеңестігін қалыптасуына ықпал етіп, өзіндік қайталанбас ғылыми мектепті қалыптастырды.

Елбасының «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе жас ұрпақ бойындағы ерлік пен елдіктің рухын себетін негізгі күш – туып өскен жері мен елі, ұлттық мұра мен ұлттық байлығымыз екені дау туғызбайды», - деген тұжырымы профессор Серғазы Қалиұлының тұлғалық қасиеті мен еңбектері бүгінгі еліміздің даму үдерісінде оның елі мен жеріне деген құрметі, халқына деген сүйіспеншілігі

азаматтық парасаттылығын айқындай түседі. Елбасының мақаласында «Туған жерге туынды тік» деп бекер айтпаған. Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Сол себепті, мен «Туған жер» бағдарламасын қолға алуды ұсынамын», - деп атап көрсетуі де, қазақ халқының жер бетінен жойылмай сақталуы да ата-бабаларымыздың ұлттық рухының жоғары болуында десек артық айтпаған болар едік, яғни бұл - тарихи шындық. Елі мен жерін, халқының бостандығын және мемлекет ретінде тәуелсіздігін сақтау, ұлт намысын жоғары дәрежеде ұстау үшін күресу болса, ғалымның еңбегері осыны нақтылай түседі.

Серғазы Қалиұлының еңбектері бәсекеге қабілетті, әлемдік ғылыми-техникалық прогресс көшіне ілесе алатын ұлттық сана-сезімі жоғары деңгейде қалыптасқан жаңа тұрпатты болашақ ұрпақты тәрбиелеуге бағытталады. Яғни, аталған идеяларды іске асыру бүгінгі жаһандандыру үдерісінде, ұлттық идеялардың әлемдік идеялармен өзара сабақтастыру жағдайында құнды пікірі ата салтымызды сақтауға, туған жер мен ел алдындағы перзенттік парызымызды ақтауға шақырады, оқушы - жастардың интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруға негізделген іс - шаралар белсенді ойлау қызметінің дамуын, негізгі құндылықтарды және осы заманғы ғылыми дүниетанымды қалыптастыру, олардың сана-сезімінің сенімді және қажетті біліммен толығын, ақыл-ой қабілеті мен білімге құмарлығын дамыту аса жоғары деңгейде іске асууға қосқан үлесі болып табылады.

Педагогика ғылымының Апостолы. Ғалымның ұзақ жылдық ұстаздық және ғылыми еңбектері арқылы қазақ елінің дамуына қосқан өзінің қайталанбас қолтаңбасын көруге болады. Ұлттық білім беру жүйесін дамытуға қосқан үлестерін ескере отырып, «Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы» атты еңбегі үздік ғылыми зерттеулері үшін Б.Алтынсарин атындағы І – ші дәрежелі сыйлыққа ие, М.Жұмабаев сыйлығының иегері болды. Ғалым, ұстаз, Серғазы Қалиұлы 90 жастың биігіне шығып, білім мен ғылым дариясына қосқан еңбегінің нәтижесін көріп отырған бақытты ғалым.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. /Айқын. 13 сәуір, 2013
2. Айталы А. Ұлттану. – Алматы: Арыс, 2003. – 226 б.
3. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1998. – 112 б.
4. Қазақ тәлімдік ойлар Антологиясы. – Алматы. 2010. 1-10 том. 200 б.т.
5. Қалиев С. Өнегелі өмір. – Алматы. 2016. 278 бет. (Редакторы С.Т.Иманбаева)
6. Қалиев С. Қазақ тәлім тәрбиесі. – Алматы: 1995. – 270 б.
7. Мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың әдістемесі. Оқу-әдістемелік құрал. - Алматы: Рауан, 1999. –104 б. (С.Қалиев, Ш.Майгаранова, С.Т.Иманбаева, С.М.Төрениязовамен авторлық бірлестікте).
8. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы. Алматы. Білім. 2003. -280 бет.
9. Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б.И. Этнопедагогика. –Алматы. 2014. -270 бет.
10. Педагогика тарихы. Оқулық. Алматы. ҚазМемҚызПУ. 2009.- 398б. (Ш.К.Беркімбаева, К.Құнантаева, К.Ж.Қожахметова, С.Қ.Қалиев, Л.К.Керімов, Ш.Майгаранова, Ш.Таубаева, С.Т.Иманбаевамен авторлық бірлестікте).
11. Оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. Оқу құралы. – Алматы: Білім, 2001. –Б. 187-207. (Авторлық бірлестікте).
12. Үлгілі үйдің ұл-қызы. Оқу құралы. – Алматы: Санат, 2001. 200 б. (С.Қалиев, Ш.Майгаранова, С.Т.Иманбаева, Р.Сқақова, С.М.Төрениязова т.б. авторлық бірлестікте).

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

МРНТИ 14.35.07

К.В. Mukatayeva¹, Ye. I. Burdina²

¹PhD student,

*²Doctor of pedagogical sciences, professor, S.Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, Kazakhstan*

GLOBALISATION, INTERNATIONALIZATION AND THE BOLOGNA PROCESS IN KAZAKHSTAN'S HIGHER EDUCATION SYSTEM

Abstract

Current discussions in higher education concerns globalisation and internationalisation. Though these trends have been widely discussed, they are not easily defined, and interpretations of the concepts still vary amongst scholars. Globalisation is often associated with competition, whereas internationalisation is associated with cooperation. Thus, this work is devoted to the key literature on the concepts of globalisation and internationalisation, the Bologna Process and the links between these concepts and the Kazakhstani higher education system. Some background information concerning the Bologna Process was given in order to facilitate understanding of the aim of the process.

In the Bologna Declaration it is stated that the main objective is increasing the international competitiveness of the European system of higher education. The Bologna Process involves a large number of countries. Kazakhstan is the forty-seventh country to have joined to the Bologna Process and it is one of those countries which lie outside Europe. Therefore, in Kazakhstani HE system radical reforms have carried in order to become a competitive country.

Key words: internationalisation, globalisation, Bologna process, higher education.

К.Б. Мукатаева¹, Е.И. Бурдина²

¹PhD докторант,

*²Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАҢАНДАНУ, ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУ ЖӘНЕ БОЛОН ПРОЦЕСІ

Аңдатпа

Жоғары білім беру саласындағы ағымдағы пікірталастар жаһандану мен интернационализациялауға қатысты. Бұл үрдістер кеңінен талқыланса да, оларды анықтау оңай емес және осы ұғымдарды түсіндіру әлі де ғалымдар арасында ерекшеленеді. Жаһандану жиі бәсекелестікпен, ал интернационалдандыру - ынтымақтастықпен байланысты. Осылайша, бұл жұмыс жаһандану және интернационализация тұжырымдамалары, Болон процесі және осы тұжырымдамалар мен қазақстандық жоғары білім беру жүйесі арасындағы байланыстар бойынша негізгі әдебиетке арналған. Болон процесінің мақсатын түсінуді жеңілдету үшін Болон процесіне қатысты кейбір анықтамалық ақпарат ұсынылды.

Болон декларациясында негізгі мақсат еуропалық жоғары білім беру жүйесінің халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Қазақстан Болон процесіне қосылған қырық жетінші ел және Еуропадан тыс орналасқан елдердің бірі болып табылады. Сондықтан бәсекеге қабілетті ел болу үшін қазақстандық жоғары білім жүйесінде түбегейлі реформалар жүргізілді.

Түйін сөздер: интернационализация, жаһандану, Болон процесі, жоғары білім.

К.Б. Мукатаева¹, Е.И. Бурдина²

¹PhD докторант,

²доктор педагогических наук, профессор

Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова,
г.Павлодар, Казахстан

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА

Аннотация

Текущие дискуссии в сфере высшего образования касаются глобализации и интернационализации. Хотя эти тенденции широко обсуждались, их нелегко определить, и интерпретации этих понятий все еще различаются среди ученых. Глобализация часто ассоциируется с конкуренцией, а интернационализация - с сотрудничеством. Таким образом, данная работа посвящена ключевой литературе по концепциям глобализации и интернационализации, Болонскому процессу и связям между этими концепциями и казахстанской системой высшего образования. Для облегчения понимания цели Болонского процесса была представлена некоторая справочная информация, касающаяся Болонского процесса.

В Болонской декларации говорится, что основной целью является повышение международной конкурентоспособности европейской системы высшего образования. Болонский процесс охватывает большое число стран. Казахстан является сорок седьмой страной, присоединившейся к Болонскому процессу, и одной из тех стран, которые находятся за пределами Европы. Поэтому в казахстанской системе высшего образования проведены радикальные реформы, чтобы стать конкурентоспособной страной.

Ключевые слова: интернационализация, глобализация, Болонский процесс, высшее образование.

Introduction

Many current discussions in education concerns globalisation and internationalisation. In this article, the main areas that are examined in order to frame the context and identify sources relevant to this study are: globalisation and internationalisation as influences on education systems and the Bologna Declaration. Though these trends have been widely discussed, they are not easily defined, and interpretations of the concepts still vary amongst scholars. For instance, some researchers [1, 2] argue that there is no single universally agreed definition of the concepts. The phenomenon can mean different things to different people, according to Ball [3, p. 120]: 'globalisation thesis' can be used to explain almost anything and everything'. Scholte [4, p. 430] similarly argues that 'ideas of 'globalisation' are so broad, so diverse and so changeable'. It could be seen that the pace of globalisation has increased rapidly over the past two decades, and this trend has occurred certainly with help and cooperation of information and communication technologies. Such changes have influenced and are influencing education system worldwide. These definitions emphasise how globalisation has had an international impact.

Main part

Various views are expressed in the literature concerning the influence of globalisation on education. Held et al. [2, p. 2] regard globalisation as a 'widening, deepening and speeding up of worldwide interconnectedness in all aspects of contemporary social life'. Altbach and Knight [5, p. 290] see globalisation 'as the economic, political, and societal forces pushing 21st century higher education (HE) towards greater international involvement'. These forces can take the form of new policies, which links to the concept of internationalisation as a response to the globalisation.

The concept of internationalisation is discussed in relation to HE amongst researchers. Teichler [6, p. 22], for example, claims: "Internationalisation can best be defined as the totality of substantial changes in the context and inner life of HE relative to an increasing frequency of border-crossing activities amidst a persistence of national systems, even though some signs of 'decentralisation' might be observed".

Another view on internationalisation of HE as a policy goal is proposed by Elliot [7, p. 32]: "Internationalisation in HE is a systematic, sustained effort by the government to make HEIs more responsive to the challenges of the 'globalisation' of the economy and society".

Drawing upon the literature, this article considers the connection between the Bologna Process, globalisation and internationalisation and how all these processes are linked to the Kazakhstani HE system.

Some authors argue that the Bologna Process is a response to globalisation. For example, Chan [8; 26] maintains phenomena that are related to the results or response of forces of globalisation such as ‘the systematisation of knowledge’ and ‘the growth of academic networks: cooperation and competition’, of which the Bologna Process is highlighted as a relevant example.

Accordingly, Teichler[6] asserts that globalisation is often associated with competition, whereas internationalisation is associated with cooperation. In the Bologna Declaration [9] it is stated that the main objective is increasing the international competitiveness of the European system of HE. Further in the London Communiqué it is stated that ‘in a changing world there is a need to ensure that the European higher education area (EHEA) remains competitive and can respond effectively to the challenges of globalisation’. By taking into consideration Teichler’s perspective on globalisation and competitiveness, it is possible to perceive the close links between the Bologna Process and globalisation.

There are elements of education that can foster the internationalisation of HE, such as the harmonisation of degree structures, use of credits, international cooperation, academic mobility and knowledge transfer. All these elements are also included on the list of objectives of the Bologna Process, which means that the Bologna Process is expected to involve the internationalisation of HE[6].

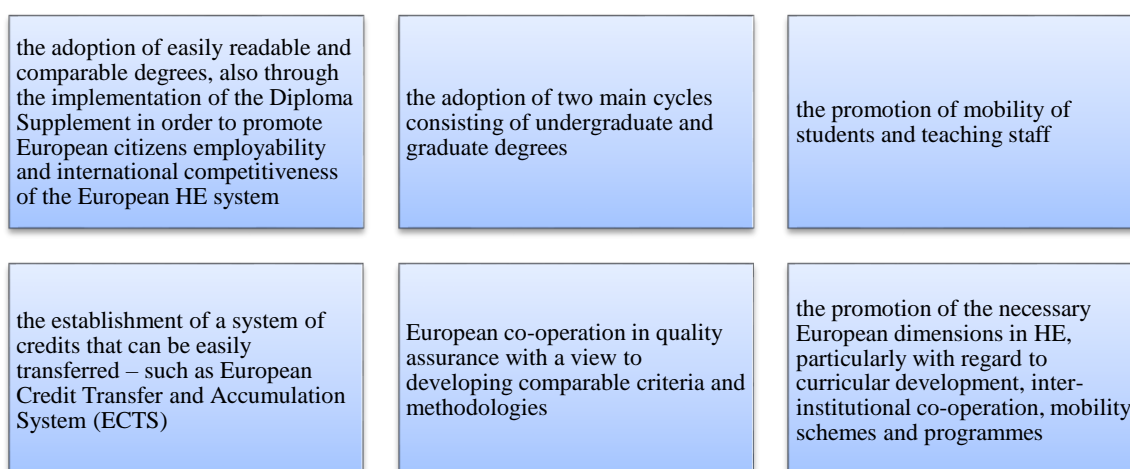
Teichler views the Bologna Process as a new stage of internationalisation. The Bologna Process pursues the various aspects of globalisation and internationalisation as noted above. In this work Teichler’s definition of HE internationalisation as substantial changes in the context of HE will be used.

Knight [2, p. 5] argues that ‘internationalisation is changing the world of HE, and globalisation is changing the world of internationalisation’. From the above definitions it can be seen that these phenomena may differ, but that they are nonetheless interrelated. Today, HEIs all over the world are facing external pressures, of which globalisation and internationalisation are an integral part. Kazakhstan has also been influenced by globalisation and internationalisation, believing that being in step with world demands would assist the further prosperity and stable economic growth of the country.

As a new initiative, based on voluntary intergovernmental cooperation, the Bologna Declaration was launched in 1998 in Paris. The education ministers from France, Germany, Italy and the UK signed the Sorbonne Joint Declaration on Harmonisation of the Architecture of the European HE System. The Bologna Declaration was set into motion in 1999 and was begun by twenty-nine countries in Europe with the goal of establishing an EHEA by the year 2010.

According to the European Commission (EC), the aim of the process is the creation of a ‘EHEA in which students can choose from a wide and transparent range of high quality courses and benefit from smooth recognition procedures’. Today, it is known as the Bologna Process, and consists of forty-eight representatives from various nations.

The Bologna Declaration [9, p. 3] states that, in order to establish the EHEA, the following specific objectives will have to be attained (Figure 1).

Figure 1. The initial objectives of the Bologna Declaration

The following quotation indicates the position of the ministers of education who signed the Bologna Declaration. “We hereby undertake to attain these objectives – within the framework of our institutional competences and taking full respect of the diversity of cultures, languages, national education systems and of the University autonomy – to consolidate the European area of HE”[9, p. 4].

Since 1999, bi-annual ministerial meetings have been held in different European cities, in Prague (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), London (2007), Leuven (2009), Budapest (2010), Bucharest (2012), Yerevan (2015) and Paris (2018) in order to review the results achieved and to set priorities for the coming years (Bologna Declaration 1999). Policy formulations from the year 1999 and till 2009 meetings are given in detail in Table 1. Since the above-stated objectives, which were to have been achieved by 2010, had not been fully achieved by that time, it was decided in the Leuven Communiqué to prolong the timeframe until the year 2020.

Timeline of the Bologna process

Mobility of students and teachers	Mobility of students, teachers, researchers and administrative staff	Social dimension of mobility	Portability of loans and grants Improvement of mobility data	Attention to visa and work permits	Challenges of visa and work permits, pension systems and recognition	Benchmark of 20 % by 2020 for student mobility
A common two-cycle degree system	Easily readable and comparable degrees	Fair recognition Development of recognised Joint degrees	Inclusion of doctoral level as third cycle Recognition of degrees and periods of studies Joint degrees	FQ-EHEA adopted National Qualifications Frameworks launched	National Qualifications Frameworks by 2010	National Qualifications Frameworks by 2012
		Social dimension	Equal access	Reinforcement of the social dimension	Commitment to produce national action plans with effective monitoring	National targets for the social dimension to be measured by 2020
		Lifelong learning (LLL)	Alignment of national LLL policies Recognition of Prior Learning (RPL)	Flexible learning paths in higher education	Work towards a common understanding of the role of higher education in LLL Partnerships to improve employability	LLL as a public responsibility requiring strong partnerships Call to work on employability
Use of credits	A system of credits (ECTS)	ECTS and Diploma Supplement (DS)	ECTS for credit accumulation		Need for coherent use of tools and recognition practices	Continuing implementation of Bologna tools
	European cooperation in quality assurance	Cooperation between quality assurance and recognition professionals	Quality assurance at institutional, national and European level	European Standards and Guidelines for quality assurance adopted	Creation of the European Quality Assurance Register (EQAR)	Quality as an overarching focus for EHEA
Europe of Knowledge	European dimensions in higher education	Attractiveness of the European Higher Education Area	Links between higher education and research areas	International cooperation on the basis of values and sustainable development	Strategy to improve the global dimension of the Bologna process adopted	Enhance global policy dialogue through Bologna Policy Fora
1998	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Sorbonne Declaration	Bologna Declaration	Prague Communiqué	Berlin Communiqué	Bergen Communiqué	London Communiqué	Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué

Table 1. Timeline of the Bologna Process (EACEA, 2010)

From the above-mentioned initial objectives, the Bologna Process officially started with the aim of making European HE more attractive to students’ from all over the world and making European HE competitive globally. The Prague Communiqué, for example, states that education should be considered a public good, and building the EHEA is a condition for enhancing the attractiveness and competitiveness of HE institutions. Therefore, the Bologna Process might be assumed to be governed by key concepts such as globalisation, internationalisation, competitiveness and the knowledge economy.

The significance and implications of the Bologna Process for the ultimate goal of creating the EHEA have been stressed from the beginning. Thus, major debates have taken place in the context of the Bologna Process, on becoming a member of the process, the challenges of implementing the Bologna objectives, and quality assurance in the Bologna Process.

The Bologna Process involves a large number of countries with a great variety of HE systems which are involved in a process of achieving common goals [10]. The number of signatory countries expanded to forty-eight, including many of the former socialist states and countries that are beyond the EU. There are, however, a number of arguments against joining the Bologna Process. For example, Palfreyman [11] contests that the strongest supporters of the Bologna Process are the nations of the former Soviet Union; they consider the Bologna

Process as an improvement over the communist regime. Palfreyman finds it regrettable that ‘other, non-European countries, are seeking to join the Bologna Process – the world needs variety, not a dominant Bologna Process model as a global model’ [11, p. 250]. Despite all the arguments concerning non-European countries becoming part of the Bologna Process, Kazakhstan became the forty-seventh country to join.

Kazakhstan joined the Bologna Process on 11 March 2010. Kazakhstan is the forty-seventh country to have joined to the Bologna Process and it is one of those countries which lie outside Europe. The aim of joining to the Bologna Process is the expansion of access to the European education and further improvement of its quality in Kazakhstan, and an increase of students’ and academic staff mobility.

Internationalisation in the Kazakhstani context will be viewed as structural changes in the HE system with the aim of being a part of the EHEA, which may enhance the quality of HE. Participation of the country in the establishing the EHEA is one of the mechanisms of internationalisation of the Kazakhstani HE system. The process of internationalisation of Kazakhstani HEIs will be identified through analysing the elements of internationalisation, which are also the objectives of the Bologna Process. In line with the above arguments, the integration of Kazakhstani HE in the Bologna Process also indicates the country’s engagement in the processes of globalisation and internationalisation.

With regard to the challenges of implementing the Bologna Process principles, it might be stated that the process has not been as straightforward as expected. One of the features of the Bologna Process is the wide diversity of the signatory countries. Although the process started long time ago, not all of the countries joined at the same time. They also have differences in available resources, which can especially affect newcomer countries.

According to Heinze and Knill[12], different cultural, institutional and socioeconomic factors could affect in the implementation process. The pace and content of implementation processes and the levels of commitment vary among participating countries. Therefore, it will be difficult to keep the process going at one speed, as some countries started to implement the objectives at the beginning, and other countries, including Kazakhstan, have recently joined the process. As a result, there are various time frames for implementing reforms.

Conclusion

In this article the key literature on the concepts of globalisation and internationalisation, the Bologna Process and the links between these concepts and the Kazakhstani HE system were examined. Furthermore, some background information concerning the Bologna Process was given in order to facilitate understanding of the aim of the process. From the literature review it was clear that the Bologna Process, as a form of intergovernmental cooperation aimed at creating the EHEA, has raised debates among researchers.

To conclude, by joining the Bologna process, Kazakhstan has undergone the transition to a new educational system. The transition has brought positive changes to the Kazakhstan’s system of higher education.

References:

- 1 Held, D. and McGrew, A.G. (Ed.), 2000. *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalisation Debate*. Malden, Mass: Polity Press.
- 2 Knight, J., 2004. ‘Internationalisation remodeled: definition, approaches and rationales’, *Journal of Studies in International Education*, 8(1), pp. 5-31.
- 3 Ball, S., 1998. ‘Big Policies/Small World: an introduction to international perspectives in education policy’. *Comparative Education*, 34(2), pp. 119-130.
- 4 Scholte, J.A., 1997. ‘Global capitalism and the state’. *International Affairs*, 73(3), pp. 427-452.
- 5 Altbach, P.G. and Knight, J., 2007. ‘The internationalisation of Higher Education: Motivations and Realities’. *Journal of Studies in International Education*, 11(2/3), pp. 290-305.
- 6 Teichler, U., 2004. ‘The Changing Debate on Internationalisation of Higher Education’, *Higher Education*, 48(1), pp.5-26.
- 7 Elliot, D., 1998. ‘Internationalizing British Higher Education: Policy Perspective’. In Scott, P. (Ed.) *The Globalization of Higher Education*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.
- 8 Chan, W.W., (2006). *The Internationalising of Universities: A Comparative Case Study of a British University and a Hong Kong University*. Ph.D. thesis. Leicester: University of Leicester. Available at: <http://ethos.bl.uk/Home.do> (Accessed 01.07.2015).
- 9 Bologna Declaration, 1999. *Towards the European Higher Education Area. Joint declaration of the European Ministers of Education, Bologna, Italy* [Online] Available at: <http://www.ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues> (Accessed 01.05.2019).

10 Teelken, C. and Wihlborg, M., 2010. 'Reflecting on the Bologna Outcome Space: some pitfalls to avoid? Exploring Universities in Sweden and the Netherlands', *European Educational Research Journal*, 9(1), pp.105-112.

11 Palfreyman, D., 2008. 'The legal impact of the Bologna implementation: exploring criticisms and critiques of the Bologna process', *Education and Law*, 20(3), pp. 249-257.

12 Heinze, T. and Knill, C., 2008. 'Analysing the differential impact of the Bologna Process: Theoretical considerations on national conditions for international policy convergence', *Higher Education*, 56, pp. 493-510.

УДК 378.14

МРНТИ 14. 35. 09

Н.В. Воронова¹, К.Д. Абубакирова², А.К. Таныбаева³

¹к.б.н., доцент,

²д.с.-х.н., профессор,

³к.х.н., и.о. доцента

кафедра «ЮНЕСКО по устойчивому развитию» КазНУ имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация

На современном этапе перед ВУЗами стоит цель всестороннего развития личности студента. При этом обучение должно гарантировать духовное и умственное развитие учащихся. Высшее учебное заведение, где реализуются современные подходы к обучению, ставит перед собой цель не только обучение студентов с разными способностями, но и формирование на занятиях творческой среды, направленной на личностно-ориентированную форму обучения, доказывающую значимость личности.

В данной статье раскрыты особенности личностно-ориентированного обучения. Личностно-ориентированный подход к организации образовательного процесса — фундамент и основа педагогической системы, которая осознанно и целенаправленно создает условия для созидания творческой, самореализующейся личности. Центральным звеном является профессиональное развитие личности в процессе обучения, освоение профессии и осуществление профессиональной деятельности на высоком уровне.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, образовательные технологии, самооценность, самореализации, самоопределении, саморазвитии.

Н.В. Воронова¹, К.Д. Абубакирова², А.К.Таныбаева³

¹ доцент б.э.к.,

² профессора а/ш.э.д.,

³ доцент м.а., х.э.к.

«Тұрақты даму бойынша ЮНЕСКО» кафедрасы, ал Фараби атындағы ҚазҰУ
Алматы қ, Қазақстан

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕГІ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ОҚЫТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ

Аңдапта

Қазіргі заманауи ғасырда ЖОО алдына қойған мақсаты студент тұлғасын жан-жақты дамыту. Білім білім алушының рухани және ақылды дамуына кепіл болуы қажет. Қазіргі білім жүйесімен білім беріп отырған жоғары оқу орнының мақсаты оны оқытып қана қоймай, жеке тұлғаны дамытуға бағытталған шығармашылық ортадағы қабілетті қалыптастыруға және дағдыны игеруге үйрету.

Бұл мақалада жеке тұлғаның бағыты бойынша берілетін білімнің ерекшеліктері қарастырылды. Білім беру жүйесіндегі қазіргі жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған, ұйымдастырылып отырған әдісі – педагогикалық жүйенің негізі, фундаменті, жеке тұлғаның өзін өзі қалыптастыруға бағытталады.

Түйін сөздер: жеке тұлғаға бағытталған білім беру әдісі, оқыту технологиялары, өзін өзі бағалау, өзін өзі қалыптастыру, өзін өзі дәлелдеу, өзін өзі дамыту.

¹associate professor,

²Doctor of Agricultural Science, Professor,

³associate professor, Candidate of Chemistry Sciences, of UNESCO Department for Sustainable Development
Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

PERSONALLY ORIENTED HIGHER EDUCATION

Abstract

At the present stage, universities have the goal of comprehensive development of the student's personality. In this case, the training should guarantee the spiritual and mental development of students. The institution of higher education, where modern approaches to learning are implemented, aims not only to train students with different abilities, but also to form a creative environment in the classroom, aimed at the personality-oriented form of education, proving the importance of the individual.

This article reveals the features of student-centered learning. Personally oriented approach to the organization of the educational process - the foundation and foundation of the pedagogical system, which consciously and purposefully creates the conditions for the creation of a creative, self-fulfilling personality. The central element is the professional development of the individual in the learning process, the development of the profession and the implementation of professional activities at a high level.

Keywords: personality-oriented learning, educational technology, self-worth, self-realization, self-determination, self-development.

Содержание образования представляет собой особую среду, в которой происходит становление и развитие личности. Известно, что не только успешность обучения зависит от личностных особенностей студентов, но и, наоборот, уровень развития личности зависит от уровня учебной успешности. Поэтому задача преподавателя состоит в том, чтобы научить студентов самостоятельно управлять своей учебной деятельностью, овладевать навыками самостоятельной работы в целях приобретения знаний, самосовершенствования личности, развития самоорганизации и самоконтроля. При этом следует отметить необходимость формирования индивидуальных стилей и стратегий учебной деятельности студентов.

Современные технологии обучения в высшем учебном заведении ориентированы на создание условий для саморазвития студента. Одной из таких технологий является личностно ориентированная технология обучения, в центре которой находится личность студента. Становление личностно ориентированного обучения в высшей школе обусловлено социально-экономическими изменениями в нашем обществе, развитием рыночных отношений [1, с. 34].

Рыночные условия требуют профессиональной мобильности, высокой компетентности, ряда личностных качеств. Основой такой формы обучения можно считать такую личностно-ориентированную ситуацию, в которой интересы, потребности, личностный опыт ученика выступают такими же значимыми компонентами процесса обучения, как знания и умения. Личностно-ориентированное обучение — это такое обучение, где во главу угла ставится личность обучаемого (студента), ее самобытность, само ценность, субъектный опыт каждого сначала раскрывается, а затем согласовывается с содержанием образования. Оно относится к модели инновационного, развивающего, творческого типа. Личностно-ориентированное обучение исходит из признания субъектного опыта самого студента, как важного источника индивидуальной жизнедеятельности, проявляемой в познании [2, с. 535, 3, с. 4].

Модель личностно-ориентированного обучения отличается от других существующих моделей. В первую очередь, тем, что она предоставляет студенту большую свободу выбора в процессе обучения. В рамках системы не обучаемый подстраивается под сложившийся обучающий стиль учителя, а преподаватель, обладая разнообразными технологическими приёмами, согласует методы работы с познавательным стилем обучения студента. Личностно-ориентированное аудиторное занятие в отличие от традиционного в первую очередь изменяет тип взаимодействия «преподаватель — студент».

Цель личностно ориентированного обучения - развивать индивидуальные познавательные способности каждого студента, помочь ему самореализоваться. Принципы личностно ориентированного обучения в высшей школе основываются на приоритетах индивидуальности, самооценки студента, использования, на всех уровнях образования и будущей профессиональной деятельности, на обеспечении

формирования профессиональной компетентности будущего специалиста, его потребности в самореализации, самоопределении, саморазвитии. Личностно-ориентированные технологии – это технологии, которые имеют эмоционально-этическую природу, которая проявляется в мотивационной сфере личности, способствует открытию личностью собственных смыслов и выявлению ценностей. При помощи этих технологий внутренний мир личности, её прошедший опыт и образовательный процесс интегрируются в целостность. Эти технологии основываются на личностно-смысловом диалоге преподавателя и студента. Основным критерием отнесения технологии к личностно-ориентированной является ее способность порождать «личностно-утверждающую ситуацию» [4, с. 86].

При таких условиях происходит гармоничное формирование и всестороннее развитие личности, полное раскрытие его творческих сил, обретения индивидуальности. Поэтому основными функциями становятся воспитательная, развивающая и самосовершенствования, что способствует сохранению и развитию экологии человека, его интеллектуальному, духовному и физическому росту, социализации в условиях учебно-познавательной деятельности.

Личностно-ориентированная модель образования состоит из следующих ключевых характеристик - с точки зрения цели — это развитие личности как субъекта жизнедеятельности и человека культуры; со стороны умений и навыков — это средство развития личности; с точки зрения положения обучающегося — это субъект процесса обучения; с позиции основных дидактических средств — это диалог, сотрудничество, творческая учебно-познавательная деятельность; с аксиологической (ценностно-смысловой) основы — это потребности и интересы личности; что касается роли преподавателя — это позиционирование его как координатора, консультанта, организатора (менеджера); с точки зрения получения основных результатов — это повышение уровня личностного развития, учебной самостоятельности, самоопределения и самореализации.

Содержательный компонент учебного процесса должен охватывать все для формирования и развития личности студента для формирования профессионала [5, с. 217].

В исследовании Л. В. Темновой доказано, что личностно-профессиональное развитие в системе высшего образования - это поэтапный и динамичный процесс вхождения студента в профессию. Он включает в себя следующие личностные циклы: адаптация к системе образования, профессиональному образу мыслей и образу действий; идентификация обучающегося с требованиями и нормами профессиональной деятельности; творческое саморазвитие и самореализация в интересах практической готовности к творческому осуществлению своих профессиональных ролей и функций [6, с. 63].

В организационном плане личностно-профессиональное развитие в вузе является результатом его целенаправленного включения в систему образования и подготовки к решению профессиональных задач. Оно происходит в процессе обучения, воспитания, деятельности, общения, познания и самопознания студентом функциональных задач профессии при многоплановом осознании своего места в ней.

В психолого-акмеологическом плане личностно-профессиональное развитие студента - это процесс количественных и качественных изменений его оптимального саморазвития. Он связан с совершенствованием умственных и физических возможностей, формированием способностей, которые позволяют студенту осуществлять различные виды деятельности, определяемые избранной профессией. Исследователи делают вывод: личностно-профессиональное развитие специалиста в вузе дает с одной стороны, процессы целенаправленного его формирования в системе высшего образования, с другой стороны. - процессы раскрытия личностно-профессиональных свойств, способов общения и взаимодействия будущего профессионала [7, с. 105].

Таким образом, личностно-профессиональное развитие специалиста можно определить как непрерывный процесс личностных, и социокультурных изменений, происходящих под влиянием обучения, воспитания, социализации и самосовершенствования, обеспечивающих не только усвоение знаний, специальных технологий, но, прежде всего, формирование профессиональных качеств.

Формирование и развитие в личности субъектных функций - совокупный результат образовательного процесса высшей школы, в котором реализуются стратегии, модели, алгоритмы и технологии продуктивного совершенствования профессионально важных качеств личности будущего специалиста. Личностно-профессиональное развитие специалиста понимается как процесс, формирования профессионального самосознания, опирающегося на знание и мотивационно-ценностное отношение к профессии, к себе самому как к личности и стремлению к профессиональной самореализации. С акмеологической точки зрения личностно-профессиональное развитие специалиста в высшей школе станет продуктивным, если оно обеспечивает интеграцию нормативной и творческой составляющих образовательного процесса. Личностно-профессиональное развитие специалиста - это открытая система,

которая функционирует в реальной социокультурной среде и детерминирована интересами общества и сложившейся системой труда [8, с. 69].

Центральным звеном личностно-ориентированного профессионального образования является профессиональное развитие личности в процессе обучения, освоение профессии и осуществление профессиональной деятельности на высоком уровне. Объектами профессионального развития личности являются ее интегральные характеристики, среди которых выделяют социально-профессиональную направленность, компетентность, профессионально важные качества, психофизиологические свойства. Личностно ориентированное обучение в высшей школе требует коррекции содержания образования, форм и средств ее реализации. Выбор формы занятия зависит от содержания темы; характера рекомендуемых источников; уровня подготовленности, организованности и работоспособности студенческой группы, ее профессиональной направленности; опыта использования различных форм на предшествующих семинарских занятиях.

Реализация личностно-ориентированного подхода в обучении студентов вуза осуществляется благодаря различным формам и методам организации учебного процесса, среди которых можно выделить: обучение в малых группах сотрудничества, организация дискуссий, ролевые и деловые игры, метод проектов, формирование критического мышления обучающегося, развитие способности к самооценке

В практике семинарских занятий в вузах известен ряд форм: развернутая беседа, обсуждение докладов и эссе, семинар-диспут, семинар - пресс-конференция, упражнения на самостоятельность мышления, демонстрация презентаций, деловые и ролевые игры, тренинги, блиц-опрос, круглый стол, викторины, конференции [9, с. 348].

С точки зрения дидактики - "задача – диалог – игра" образует базовый комплекс личностно-ориентированного обучения, создающий смысл межличностного общения как составной части целостного учебного процесса. В этой ситуации раскрывается личностно-смысловая сторона обучения. Учебный диалог предстает не только как один из методов обучения, но и как неотъемлемый компонент, содержания личностно-ориентированного обучения. Диалогичность выступает в данном случае одной из существенных характеристик учебного процесса, показателем перехода его на личностно-смысловой уровень. Понятно, что диалог не возникает спонтанно. Опыт такого общения накапливается постепенно и включает элементы формальной организации: изложение сценария, распределение ролей и т.п. Введение в ситуацию диалога предполагает использование следующих элементов технологии:

- 1) диагностика готовности учащихся к диалогическому общению – базовых знаний, коммуникативного опыта, самоизложение и восприятие иных точек зрения;
- 2) поиск тех волнующих всех вопросов и проблем, благодаря которым может формироваться собственный смысл изучаемого материала;
- 3) переработка учебного материала в систему проблемно-конфликтных вопросов и задач;
- 4) продумывание вариантов развития сюжетных линий диалога;
- 5) проектирование способов взаимодействия участников дискуссии, их возможных ролей и условий принятия решений;
- 6) выявление ситуаций диалога, для которых трудно заранее предусмотреть поведение его участников.

Особая роль принадлежит имитационно-игровым ситуациям. К разработке имитационно-игровых ситуаций приводит необходимость организации обучения, когда востребованным становятся развитие личностных функции обучаемых с целью их социализации. Это достигается в том случае, если познавательное действие выполняется в структуре деятельности, реализующей определенный личностный смысл [10, с. 220].

В. В. Краевский выделил основные элементы индивидуальной образовательной деятельности: смысл деятельности (зачем я это делаю); постановка личной цели (предвосхищающей результат); план деятельности; реализация плана; рефлексия (осознание собственной деятельности); оценка; корректировка или переопределение целей [11, с. 44; 12, с. 7].

Условием достижения целей и задач личностно-ориентированного обучения является сохранение и развитие индивидуальных особенностей обучающихся. Для этого применяются следующие способы: индивидуальные задания обучающимся; открытые задания, предполагающие выполнение их индивидуально; предложение обучающимся составить план занятий для себя: индивидуальную образовательную программу на обозримый период времени. Классические принципы обучения (научности, доступности, наглядности и др.) определяют общие целевые установки обучения. Для этого необходимо разрабатывать личностно-ориентированные технологии образования, методики

формирования самостоятельности студентов (самоорганизации, самоуправления, самоконтроля) в учебной деятельности, активное использование современных информационных технологий, и других научных исследований в этой области [13, с. 170].

Итак, высшая школа ориентируется на такой образовательный процесс, при котором целью педагогической деятельности является студент как социально-психологический феномен, а не как носитель технологических знаний, поскольку сама специализация должна актуализироваться уже затем в человеке. Поэтому преподаватели должны не просто помогать студентам в осмыслении ими содержания своей жизни, но и создавать возможности для самоактуализации в ней. Таким образом, преподаватели становятся организаторами поискового процесса и активизаторами той внутренней деятельности молодых людей, которую они направляют на раскрытие своего личностного и творческого потенциала, что ведет в свою очередь к их субъектно-устойчивому поведению и в процессе творчества.

Личностно-ориентированное образование основывается на такой организации взаимодействия субъектов образовательного процесса, когда создаются максимально возможные условия для развития у студентов способности к самообразованию, самоопределению, самостоятельности и самореализации себя в сфере профессиональной деятельности»

Список использованной литературы:

1. Ветров Ю.П. Актуальные проблемы личностно-ориентированного образования. - М., 2002 - 33-37 с.
2. Лисеенко В. И. Особенности личностно ориентированного образования в вузе: формы реализации, особенности, проблемы // Молодой ученый. — 2017. №15. С. 530-536.
3. Жампеисова К.К. Сущность и роль педагогической поддержки в формировании субъектности личности. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №3(55), 2017 г. С. 3-8.
4. Якиманская И. С. Технологии личностно-ориентированного образования. – М., 2000. – 124 с.
5. Шерихова И. Е. Личностно-ориентированный подход к организации процесса обучения студентов вуза // Проблемы и перспективы развития образования в России. — 2010. № 6. С. 215–218.
6. Темнова, Л. В, Личностно-профессиональное развитие психолога в системе высшего образования - М., 2000 - 212 с.
7. Нам Т.А. Психолого-педагогическое обоснование системы факторов, определяющих учебную успешность студентов технического вуза: Санкт-Петербург, 2005. - 242 с.
8. Бабакова Т. А. Педагогика высшей школы: учебное пособие. — Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2009. — С. 69–70.
9. Эррера Л. М., Подколзин А. А., Хрипков Г. А. Формирование личностных коммуникативных качеств молодежи в условиях вузовского обучения / В мире научных открытий. Красноярск: НИЦ, 2011. № 7.1(19). 348 с.
10. Дмитриенко, Т. А. Профессионально-ориентированные технологии обучения: Монография М., 2003 - 327 с.
11. Селевко, Г.К. Традиционная педагогическая технология и её гуманистическая модернизация - М., 2005 - 144 с.
12. Байтукаева А.Ш., Смагулова А.С. Диагностическое обеспечение контроля знаний студентов в условиях модернизации системы образования. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №1(57), 2018. С. 6-11.
13. Виленский В.Я., Образцов П.И., Уман А.И. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе: Учебное пособие. – М., 2005. – 192 с.

Ш.Ж. Колумбаева¹ Т. В. Ланцева²

*¹ к.п.н., профессор кафедры педагогики КазНПУ им. Абая
Алматы, Республика Казахстан*

*² м.п.н., старший преподаватель, Карагандинского государственного университета
имени академика Е.А. Букетова,
Караганда, Республика Казахстан*

МОДЕЛИРОВАНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В этой статье раскрывается наше понимание факторов, которые способствуют академическим неудачам или успехам в дистанционном образовании. Как свидетельствуют обзоры существующих моделей, факторов отсева (прекращения или продолжения обучения студентов) в дистанционном обучении много, и, хотя был достигнут некоторый прогресс в обеспечении реальных решений этой проблемы, это явление необходимо проанализировать гораздо глубже. Статья нацелена на улучшение понимания путей решения проблем в области дистанционного образования, онлайн-практик и учебных программ, применяемых вузами при дистанционном обучении. Рекомендуется принять участие в научных исследованиях, в которых раскрывается проблема удержания студентов на основе использования различных методологий и разнообразных моделей учебных программ.

Ключевые слова: высшее образование, дистанционное образование, компетенции, информационно коммуникационные технологии в образовании.

Ш.Ж. Колумбаева¹ Т.В. Ланцева²

*¹ п.э.к., педагогика кафедрасының профессоры, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*² п.э.м., Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің аға оқытушы,
Қарағанды қ., Қазақстан*

ҚАШЫҚТЫҚТАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ АКАДЕМИЯЛЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН МОДЕЛЬДЕУ

Аңдатпа

Бұл мақалада қашықтықтан білім беруде академиялық сәтсіздікке немесе табысқа ықпал ететін факторлар туралы біздің түсінігіміз қарастырылады. Қазіргі үлгілердің шолулары көрсеткендей, қашықтықтан оқыту кезінде студент қатарынан шығару (студенттердің оқуын тоқтату немесе жалғастыру) факторлары көп, және осы проблеманың нақты шешімдерін қамтамасыз етуде кейбір прогреске қол жеткізсе де, бұл құбылысты әлдеқайда тереңірек талдау қажет. Мақала қашықтықтан оқыту кезінде ЖОО-лар қолданатын қашықтықтан білім беру, онлайн-тәжірибе және оқу бағдарламалары саласындағы мәселелерді шешу жолдарын түсінуді жақсартуға бағытталған. Онда студенттерді оқу бағдарламаларының әр түрлі әдістері мен үлгілерін қолдану негізінде қызықтыру мәселесі қарастырылатын ғылыми зерттеулерге қатысу ұсынылады.

Түйін сөздер: жоғары білім, қашықтықтан білім беру, құзыреттілік, білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

Sh.Zh. Kolumbayeva¹ T.V. Lantseva²

¹ c.p.s., professor of the Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty city, Republic of Kazakhstan

² m.p.s., senior lecturer of the Karaganda state University of the name of academician E.A. Buketov,
Karaganda city, Republic of Kazakhstan

MODELING OF ACADEMIC BEHAVIOR OF UNIVERSITY STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

Abstract

This article describes our understanding of the factors that contribute to academic failure or success in distance education. Surveys of existing models show that there are many factors of dropout (termination or continuation of students' education) in distance learning, and although some progress has been made in providing real solutions to this problem, this phenomenon needs to be analyzed much more deeply. The article is aimed at improving the understanding of ways to solve problems in the field of distance education, online practices and training programs used by universities in distance learning. It is recommended to take part in research, which reveals the problem of student retention with different methodologies and different models of educational programs. **Keywords:** higher education, distance education, competence, pedagogy, information and communication technologies in education.

Key words: higher education, distance education, competence, information and communication technologies in education.

Дистанционное образование становится все более важной частью образования. Это связано с большим числом организаций образования и учреждений, особенно тех, которые используют методы обучения сотрудников для их профессионального карьерного роста в компаниях, поступления на государственную службу и продвижения в государственном аппарате, карьерного роста в организациях. Альтернативой заочной форме обучения стали дистанционные технологии и система part time. Норма о запрете заочной формы обучения вступила в силу 1 января 2019 года. Она не затронула действующий контингент учащихся, а также студентов, зачисленных на заочное отделение в 2018 году. 4 июля 2018 года был принят Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам расширения академической и управленческой самостоятельности высших учебных заведений», направленный на повышение качества высшего образования и социальной ответственности вузов [1]. Одним из его главных нововведений стал отказ от заочной формы обучения. Он был обусловлен международной практикой и современными требованиями к подготовке кадров. После отмены заочной формы обучения вузы перешли на дистанционные технологии на базе очного обучения и будут использовать систему part time, которая строится по достаточно гибкому графику, при котором часть курсов проходит по вечерам и в выходные дни.

Однако обратившись к международному опыту, мы замечаем достаточно давнюю публикацию Tait A., & Mills R., в которой авторы утверждают, что дистанционное обучение процветает и развивается в условиях быстрых экономических, социальных и политических изменений, в основном из-за быстрого развития информационных технологий [2. с 1-4].

Необходимость адаптации к изменениям в этих областях привела к спросу на дальнейшее образование. Таким образом, учебные заведения позволяют большему количеству учащихся (или участников) записаться в свои программы; даже предприятия и другие организации благодаря дистанционному образованию получают более простой и дешевый способ обучения своих сотрудников. За последние несколько десятилетий дистанционное обучение стало наиболее распространенным в Соединенных Штатах, где онлайн обучение – это, прежде всего, первоклассная бизнес-возможность, которая приносит высокую прибыль. Рынок дистанционного образования в США оценивается в 27 миллиардов долларов [3, с. 4], что составляет 16% доли на мировом рынке. Дистанционное образование также становится моделью для образования, расширяясь в форме так называемых «корпоративных университетов», предлагающих программы обучения предприятий, созданных крупными корпорациями, которые проводят обучение, следуя образовательным потребностям этих организаций. Дистанционное образование также занимает видное место в стратегических документах Европейского Союза. Европейская комиссия уже подчеркнула потенциал информационно-коммуникационных технологии (ИКТ) для достижения основной стратегической цели ЕС, а именно, чтобы стать наиболее конкурентоспособным обществом, основанным на знаниях. В Лиссабонской стратегии (Комиссия

европейских сообществ, 2000) указано на роль ИКТ и способы их использования для достижения основных стратегических целей, которые были впоследствии изложены в нескольких документах: eEurope 2002 и eEurope 2005, Планах действий, продолжении Стратегического документа i2010 Европейского информационного общества. В 2009 году была принята рабочая программа «Образование и обучение 2020». ET2020 была адаптирована к потребностям стран ЕС, что должно было служить форумом для обмена передовым опытом, информацией и советами по политическим реформам между государствами-членами, Комиссией и образовательными учреждениями. ET 2020 охватывает все формы обучения на всех уровнях обучения в течение всей жизни и освещает вопросы образования как основного двигателя для умного, устойчивого и всеобъемлющего роста. Эта инициатива была призвана развивать идею открытой и конкурентоспособной цифровой экономики, подчеркивающей значение ИКТ как ключевого фактора социальной интеграции и повышения качества жизни.

Однако дистанционное образование и обучение не является панацеей. Как показала практика само дистанционное образование имеет червоточину и серьезную проблему поддержания уровня образования и контроля над отсевом обучающихся по образовательным программам в связи с неготовностью учащихся соответствовать заявленному системному и личному уровню требований и образовательных потребностей, действительно способных гарантировать учащимся получившим это образование значимо улучшить качество жизни и найти более высокооплачиваемые рабочие места. Проще говоря практика подтвердила не готовность самих учащихся, обучающихся исключительно on-line и дистанционно, в отрыве от прямых контактных занятий преподавателем, в долгосрочной перспективе соответствовать заявленным требованиям программ. С другой стороны, система организаций образования сделала возможным искажения отсева этих обучающихся по формальному признаку набора условно принятых показателей. В итоге получив дистанционное образование и обеспечив финансовую поддержку организаций образования выпускники не могли улучшить качество своей жизни, что дискредитировало дистанционное образование. Как уже было установлено во многих исследованиях, уровень отсева из образования является серьезной проблемой, как на системном, так и на личном уровне. Финансовый аспект, безусловно, связан с инвестициями в высшее образование, которые в основном осуществляются государством. Конечно, мы должны подчеркнуть, что финансовые затраты являются лишь частью всех «затрат» отсева. Более важными и часто более значимыми являются эмоциональные / аффективные последствия прекращения обучения. Их сложнее измерить, но они более важны с точки зрения личности.

Наш акцент в статье сделан на том, что отсев является многомерным явлением и что до применения различных мер, необходимо сначала адекватно его определить, а затем проанализировать причины, которые приводят к прерыванию образования. Один из самых важных авторов, который впервые представил сложность этих явлений является Винсент Тинто (Tinto V.). Он подчеркивает важность создания хорошего определения отсева, которое считает важным при определении причин, которые привели к прекращению обучения студента. Сокращение отсева студентов важно не только для университетов, но, согласно Tinto V., это одна из наименее изученных областей в высшем образовании [4, с.1-19]. Несмотря на несколько десятилетий исследований в этой области, значительного прогресса не было достигнуто. Это, безусловно, означает, что эта тема требует дальнейшего изучения.

Онлайн обучение является последним этапом развития дистанционного образования. Мы находим первые зачатки этого образования в начале 18 века. В то время, развитие почтовых услуг и печатных материалов предоставило возможности самостоятельного обучения для людей в отдаленных местах. Дистанционное обучение означало, что студенты не должны были посещать классические, географически отдаленные образовательные учреждения. В более широком масштабе, дистанционное обучение начало расширяться во второй половине девятнадцатого век, когда в Соединенных Штатах, Канаде, Австралии, Швеции, Германии и Великобритании система, названная заочным образованием, стала процветать. Методы и способы обучения были, конечно, зависимы от уровня образования и развития технологий. В общем, можно сказать, что с самого начала дистанционного образования, этот формат требовал разработки, внедрения и использования новых педагогических подходов и стратегии. С педагогической точки зрения можно утверждать, что дистанционное обучение в основном основано на потребности отдельного ученика. Это подчеркивает большую гибкость в отношении скорости, пространства, содержания и времени обучения. Роль педагогов носит рекомендательный и руководящий характер. В дистанционном обучении особое внимание уделяется следующему: 1) активная и центральная роль студента в учебном процессе; 2) роль учебных пособий в учебном процессе; 3) использование различных (активных) методов преподавания и обучения; 4) организация взаимодействия осуществляется в основном на дискуссионных форумах, в блогах и электронной почте.

Следовательно, основные характеристики дистанционного образования означают, что это образовательный процесс, в котором педагог и учащийся пространственно разделены. Обучение – это процесс, который происходит удаленно. Это устраняет некоторые сдерживающие факторы, налагаемые традиционным образованием, такие как обязательное присутствие в аудитории в точное время и т.д. Это также меняет роль педагога, в первую очередь это косвенное предоставление знаний участникам с помощью учебных пособий, таких как печатные материалы, мультимедийные материалы, компьютерные и веб-приложения и тому подобное. В то же время это также меняет роль учебного заведения, которое должно уделять больше времени и усилий, чем раньше, планированию и подготовке учебных материалов, оказанию различных форм помощи участникам образовательного процесса. Возможно, даже более важным, чем свободный выбор учебных материалов, преимущество состоит в том, чтобы мотивировать студентов, чтобы они реализовали возможность выбрать свой способ обучения. Активное участие студентов в образовании стимулирует интерес к обучению и, таким образом, способствует лучшей оценке знаний. В психологических теориях мотивации этот принцип хорошо известен. Когда мы говорим о свободном выборе обучения, то под режимом мы подразумеваем свободу выбора разных ресурсов, времени и скорости обучения, в которой участник приобретает часть истинного знания. Некоторые лучше запоминают, когда слышат информацию, другие – когда они читают вслух; третьи должны сделать набросок, получить приблизительный обзор, а затем приобрести знания. В общем, способы обучения, наиболее подходящие для разных людей, бесчисленны. Это правда, что все находят свой собственный стиль обучения, который позволяет им сделать обучение более эффективным. Некоторые авторы считают, что концепция дистанционного обучения может быть разработана только с понятием «открытого» образования, которое позволит учащимся иметь больше влияния и самостоятельности в обучении [5, с.54-61].

Также подчеркивается большее разнообразие учебных материалов, диалога и движения к более индивидуальному обучению. В личном обучении у нас нет много вариантов, чтобы выбрать, как должно учиться, потому что педагог должен адаптироваться к различным факторам (студент, учебные требования, контекст, в котором происходит обучение и т. д.). Это как раз преимущество дистанционного обучения; это позволяет использовать широкий спектр методов, по выбору участников. Несмотря на растущее число программ дистанционного обучения и значительный интерес среди потенциальных студентов, поставщики дистанционного обучения также сталкиваются с проблемой отсева, которая является одной из основных проблем организаций, которые предоставляют этот тип образования. Исследования показывают, что коэффициент отсева в образовательных программах, проводимых в форме онлайн-обучения, выше, чем в традиционных программах [6].

Высокие показатели отсева в дистанционном образовании можно рассматривать как слабость, но также как особенность, которая должна учитываться при планировании и реализации образовательных программ, которые проводятся в форме дистанционного обучения. Есть несколько факторов, которые влияют на студентов, чтобы прервать или отказаться от обучения. Например, это характеристики студентов (то есть, демография), качество состава группы или качество инструкций, набор дисциплин курса, социально-экономические факторы, апатия и т.д. Некоторые причины трудно решать (например, нехватка финансов), в то время как другие возникают на более личном уровне (мотивация, цифровые навыки и т.д.) и находятся в пределах влияния организаций образования и, безусловно, должны быть рассмотрены. До недавнего времени зарубежными исследователями считалось, что показатель отсева является главным образом результатом социальных и экономических условий, в котором живут студенты. Но в последние годы растет убежденность в том, что показатель отсева также является проблемой качества работы самих организаций образования, и что это зависит от превентивных мер по снижению отсева. Уровень отсева в конечном итоге также является экономической, а не образовательной проблемой. При расчете стоимости образовательных и финансовых структур, количество участников программы имеет решающее значение. Если количество сокращается, программа не может быть реализована. Среди наиболее значимых в зарубежных организациях образования при реализации дистанционного образования считают интегративную модель Tinto [7, с.89], модель отсева студентов Bean & Metzner [8, с.485], моделей Kember [9, с.278], Rovai [10] и Park [11].

Модель Tinto V. основана на стратегии, с помощью которых вузы могут увеличить и поддерживать участие в исследовании [7, с. 89-125]. Модель предусматривает, что отсев является длительным процессом, который в основном характеризуется взаимодействием и соответствием между студентом и вузом (где человек получает образование, устанавливает личные цели, развивает устремления и т.д.) и впоследствии приводит к решению продолжить или отказаться от продолжения образование.

Исследователь убежден, что решающий фактор, влияющий на развитие образования человека коррелирует с эмоциональными связями с другими студентами и вузом, в котором происходит обучение. Несмотря на свою важность, модель слабо применима для изучения отсева из дистанционного образования поскольку разработана специально для обычных студентов (обучающихся при прямом контакте в аудитории будучи погруженными в академическую среду).

С точки зрения соответствия характеристикам студентов уже имеющих педагогический опыт и занятость Bean & Metzner сделали существенный шаг вперед [8, с.485-540]. Они разработали концептуальную модель, с помощью которой пытались объяснить поведение этой категории студентов. Авторы утверждают, что структура поддержки этой группы студентов отличается от группы студентов, обучающиеся на дневном отделении, вследствие того, что они вовлечены в реальные трудовые отношения, в меньшей степени связаны с факторами созданными вузами и более зависят от факторов вне академической среды; например, друзьям, семьей или своим работодателем. В модели авторы предвидели, что успешное завершение или провал дистанционного образования вызваны, в частности, факторами, связанными с предыдущими академическими достижениями, а также демографической, культурной, и социально-экономической характеристиками личности.

Kember D.A. дополнил модель Tinto V. новым дизайном, который специально адаптировал к условиям, в которых определенное образование студентов вузов происходит на расстоянии. Kember D.A. предложил продольный подход к изучению показателей отсева в дистанционном обучении. Это подчеркивает сложность взаимодействия между такими факторами, как семья, личная мотивация и возможности, доступные для завершения программы, наряду с предыдущими достижениями и опытом в области образования и институциональной поддержкой. Kember D.A. предположил, что участниками дистанционного обучения были занятые взрослые с семьями. Среди ситуационных факторов, которые влияют на их обучение, особенно важно то, что участник должен заботиться о своей семье, работе и учебе [9, с.278-301].

Модель Rovai A.P. дифференцирует между соответствующими факторами до поступления и соответствующими факторами после поступления, которые влияют на решение о том, следует ли продолжать или отказаться от учебы. Соответствующие факторы до поступления делятся на характеристики студента (например, пол, возраст, уровень интеллектуального развития, предыдущие академические достижения) и студенческие навыки (например, интернет-навыки, управление временем и общение), а факторы после поступления делятся на внешние факторы (например, располагаемый доход, обязанности на работе, семейные обязанности) и внутренние факторы (например, самооценка, учебные привычки, целеустремленность и социальная сплоченность) [10, с.1-16].

Совсем недавно Park J.-H. была предложена модель [11], которая послужит обновлением к предыдущим, особенно модели, предусмотренная Rovai A.P. Отмечается, что адекватность более ранних моделей была проверена с очень различными исследовательскими подходами, и предполагает, что они меняются в зависимости от эмпирически наблюдаемой важности различных факторов. В модели релятивизируется важность навыков студента и отдельно прослеживаются измерения, которые происходят «до» и «во время» образования.

Таким образом, дистанционное образование имеет значительные особенности, которые создают новые препятствия и выдвигают на передний план новые стратегии, которые могут позволить вузам и другим участникам системы образования способствовать обучению развитию дистанционного образования.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам расширения академической и управленческой самостоятельности высших учебных заведений» от 4 июля 2018 года №171-VI ЗРК газета «Казахстанская правда» № 127 (28756), 09.07.2018
2. Tait A., Mills R. *The convergence of distance and conventional education: Patterns of flexibility for the individual learner*. In A. Tait & R. Mills, *The convergence of distance and conventional education: Patterns of flexibility for the individual learner* (pp. 1–4). New York: Routledge [Электрон.ресурс] <https://eric.ed.gov/?id=ED433412> (дата обращения: 14.08.2019)
3. Docebo. *eLearning Trends for 2018*. London; Toronto; Athens: Docebo Inc. Retrieved from [Электрон.ресурс] <https://www.docebo.com/resource> (дата обращения: 12.08.2019)
4. Tinto V. *Research and Practice of Student Retention: What Next?* *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 8(1), 1–19. <https://doi.org/10/bct36r>

5. Lee E., Pate J. A., & Cozart D. *Autonomy Support for Online Students*. *TechTrends*, 59(4), 54–61. <https://doi.org/10.1007/S11528-015-0871-9>
6. Bawa P. *Retention in Online Courses: Exploring Issues and Solutions – A Literature Review*. *SAGE Open*, 6(1), 2158244015621777. <https://doi.org/10.1177/2158244015621777>
7. Tinto V. *Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research*. *Review of Educational Research*, 45, 89-125. <http://dx.doi.org/10.3102/00346543045001089>
8. Bean J.P., Metzner B.S. *A Conceptual Model of Nontraditional Undergraduate Student Attrition*. *Review of Educational Research*, 55(4), 485–540. <https://doi.org/10.3102/00346543055004485>
9. Kember D. *A Longitudinal-Process Model of Drop-Out from Distance Education*. *The Journal of Higher Education*, 60(3), 278–301. <https://doi.org/10.1080/00221546.1989.11775036>
10. Rovai A.P. *In search of higher persistence rates in distance education online programs*. *The Internet and Higher Education*, 6(1), 1–16. [https://doi.org/10.1016/S1096-7516\(02\)00158-6](https://doi.org/10.1016/S1096-7516(02)00158-6)
11. Park J.-H. *Factors Related to Learner Dropout in Online Learning*. Presented at the International Research Conference in The Americas of the Academy of Human Resource Development, Indianapolis, IN, Feb 28-Mar 4, 2007 <https://eric.ed.gov/?id=ED504556>

МРНТИ 14.35.05

М.А. Абсатова¹, А. Айтуарова²

¹н.э.д., профессор

²докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚЫРМАНДЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа

Мақалада білімалушылардың оқырмандық мәдениеті мәселесі қарастырылады. Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде авторлар «оқырмандық мәдениет» ұғымын жан-жақты талдап, оның деңгейлерін көрсетуге тырысқан. Білімалушылардың оқырмандық мәдениетінің мынадай үш деңгейін көрсетеді: жалпы (негізгі), кәсіби және жоғары (логикалық).

Сонымен қатар, ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, оқырмандық мәдениеттің өзегін және құрамдас бөліктеріне тоқталады. Тұлғаның оқырмандық мәдениетінің негізгі элементі – бірегей және әмбебап мәдени тәжірибе ретінде қалыптасқан оқу мәдениеті деп нақтылап, түйіндейді.

Түйін сөздер: оқу, оқу дағдысы, оқырмандық мәдениет, оқырмандық мәдениет деңгейлері, құрылым, компоненттер, білімалушының оқырмандық мәдениеті.

М.А.Абсатова¹, А. Айтуарова²

¹д.п.н., профессор,

²докторант, Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
г.Алматы, Казахстан

СТРУКТУРА ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматривается проблема читательской культуры обучающихся. На основе анализа научно-педагогической литературы авторы всесторонне раскрыли понятие «читательская культура», определили ее уровни. Авторы характеризуют три уровня читательской культуры обучающихся: общий (основной), профессиональный и высокий (логический). В тоже время, основываясь на труды ученых, авторы определяют ядро и составляющие компоненты читательской культуры обучающихся.

Авторы резюмируют, что основным элементом читательской культуры обучающихся является универсальный культурный опыт культуры чтения.

Ключевые слова: чтение, навык чтения, читательская культура, уровни читательской культуры, структура, компоненты, читательская культура обучающихся.

¹doctor of pedagogical sciences, Professor,

²doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

THE STRUCTURE OF READING CULTURE OF STUDENS

Abstract

The article considers the problem of reading culture of trainers. The authors comprehensively disclosed the concept of “reader’s culture”, determined it’s levels, basing on the analysis of scientific and pedagogical literature. The authors characterize three levels of reading culture of students: general (basic), professional and high (logical).

At the same time, basing on the works of scientists, the authors determine the core and constituent components of the reading culture of trainers.

The authors conclude that the basic element of the reading culture of trainers is the universal cultural experience of culture of reading.

Keywords: reading, reading skill, reading culture, levels of reading culture, structure, components, reading culture of trainers.

Жаңа ғылымды қажетсінетін технологиялардың жылдам құру мен жетілуі техникалық жабдықтардың жаңа түрлерінің пайда болуы жас мамандардың кәсібилігіне, тәжірибесіне және дағдыларына жаңа әрі жоғары талаптар қойып отыр.

Білім беру деңгейлерін дамыту және ақыл-ой қабілеттерін дамыту еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттіліктің жоғары деңгейін қамтамасыз етуге көмектеседі. Үздіксіз білім беру және біліктілік деңгейін арттыру зияткерлік мүмкіндіктерді дамытуға алып келеді және еңбек қызметімен айналысатын, сондай-ақ, өмір сүру деңгейін арттыруға ықпал ететін жастар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Біздің ойымызша, бүгінгі таңда білімалушылардың зияткерлік мүмкіндіктерін қалыптастырудың негізгі құралы болып тұлғаға оқу дағдысын меңгерту, сонымен қатар, оқырмандық мәдениетін дамыту боп есептеледі.

Білімалушылардың оқырмандық мәдениетін қалыптастыру мәселесімен біршама ғалымдар бар, соның ішінде ресей ғалымы И.С.Збарский оқырмандық мәдениет ұғымын «білім, білік және сезімнің шоғырлануы» деп ашып көрсетеді, сондықтан онда өзара байланысты үш құрамдас бөлікті бөліп анықтайды, оларды келесідей сипаттауға болады: оқырман санасының, әдеби ой-өрісінің дәрежесі әдебиеттің алтын қазынасының нақты білімдерінің қорын құрайды, әдебиеттің теориялық және тарихи аспектілерінен қажетті білімдерді игереді, әдеби шығармаларды талдау заңдылықтарын игереді. Оқырман сезімінің, бағалау бағыттылығының деңгейінен тұратын бастапқы көрсеткіш: нақты туындыларды түсіну дағдысы - және кейінгі негізгі көрсеткіштер: эстетикалық талғам, яғни жасалған шаралар негізінде нақты өнер туындыларын қабылдау қабілеті және жеке тұлғаның көркемдік үлгілерінің болуы. Оқырман мінез-құлқының жай-күйі адамның практикалық қызметінде (кітаптарды таңдау, олармен жұмыс істеу, кітаптарды насихаттау және т.б.) оқырман мәдениетінің бар болуы мен даму деңгейін түсіндіреді, шығармашылық қызметке баулу деңгейін, өз бетінше оқу саласына білімді, шеберлікті және қабілеттілікті аудару дағдыларын меңгеру деңгейін көрсетеді. Аталған жайттар ұғымның кешенді сипатын тағы да еселей түседі [1].

Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында, оқырман мәдениетінің маңызды бөлігін анықтадыю – кейде саналы, кейде өздері үшін білмейтін – осы мектептің сабақтарын алу, өзінің өмірлік тәжірибесін кейіпкерлер мен автордың тәжірибесімен салыстыру, кітап беттерінен ішкі даму мен өзін-өзі жетілдіруге түрткі алу қабілеті болып табылады.

Н.Я.Мещерикова мен Л. Я. Гришина орыс әдебиетінің классиктерімен құрылған үлгілі оқырманның «психологиялық портретінен» оқырман ерекшеліктерін сипаттайды және бұл портретті бай қиял, эмоциялық сезімталдық және жарқын табиғи ақыл деп сипаттайды [2].

Осылайша, талғамы биік құзыретті оқырман сипаттайтын оқырмандық дағдылар кешені пайда болады: жазушымен сипатталатын эпизодтарды қиялда көрсете білу, шығармалардың кейіпкерлерінің сезімдері мен уайымдылығын түсіне білу; әдеби шығарманың барлық құрамдас бөліктеріндегі автордың позициясын түсіне білу; туындының ұғымдық ерекшеліктерін логиканы түсіне білу; шығарманың барлық құрамдас элементтеріне олардың бірлігінде жеке баға бере білу.

Осындай мінісіз оқырман туралы түсінік ХІХ–ХХ ғасырдың кітап мәдениетіне тән. Ғалымдар оқу мәдениетінің бір компоненті ретінде көркем талғампаздықты көрсетеді [3]. Оны былай деп түсіндіреді: - сөздің қалыптасқан сезімі (аяқ астынан сөз тауып айтуға сезімталдық, оның айқындылығын, бояуын, бейнелілігін, әркелкілігін түсіну, негізгі сөздер арқылы олардың кескінін бейнелейтін мағынаның өсуін сезіну мүмкіндігі); - мазмұндық құрамдас бөлікке, шығарманың мағынасына назар аудару; әдеби шығарманың көркемдік жүйесінің аса маңызды элементтерін көру дағдысы және олардың шығармадағы рөлін түсіну.

Жоғарыда аталған ғылыми жұмыстарды талдау оқырман мәдениетінің маңызды келесі құрамдас бөліктерін анықтауға мүмкіндік береді: кітаптарды іріктеу, оқу және түсіну қабілеті; оқу процесін шығармашылық және өзінің рухани дамуы ретінде түсіну; шығарманың мазмұндық құрамдас бөлігіне, құпия мағынасына назар аудару; шығарманың көркем жүйесінің ең маңызды құрамдас бөліктерін көру және олардың шығармадағы идеялық рөлін түсіну қабілеті; көркем шығарманың барлық элементтеріндегі автордың ұстанымын көру және түсіну қабілеті; көркем шығарманың мазмұнының логикалық-ұғымдық негізін; көркем шығарманың барлық құрамдас элементтеріне жеке баға бере білу.

И.В.Осипова оқырмандық мәдениет ретінде, оқу қабілеттері мен дағдыларының белгілі бір деңгейін түсінеді: оқудағы жүйелі қажеттілік және оған үлкен қызығушылық; оқырман ой-өрісі; оқу дағдысы, мәнерлеп оқу қабілеті; түрлі әдеби шығармаларды қабылдау қабілеті, базалық библиографиялық білімі; теориялық және әдеби білімнің қажетті деңгейі; стандартты емес қабілеті; бағалау және түсіндіру қабілеті; сөйлеу дағдылары. Сонымен қатар, оқырман мәдениетінің мазмұнындағы сөйлеу дағдылары негізгі болып белгіленеді [4].

Жоғарыда аталған тәсілдер «кітап әлеміне» дәстүрлі көзқарас шеңберінен шықпайды. Оқырмандық мәдениетінің құрамдас бөліктерін ескере отырып, кейбір деңгейлерді атауға болады (сурет –1).

Сурет-1. Білім алушылардың оқырмандық мәдениеттің деңгейлері

Жалпы (негізгі) деңгей, оның басты ерекшелігі олардың пәнаралық білім, дағдылар мен қабілеттер жиынтығы, түрлі қызмет түрлерінде практикалық дағдыларды қолдану мүмкіндігі болып табылады. Бұл кітапты, кітапхананы, интернетті пайдалану қабілеті; туындының құндылығын қабылдау. Осылайша, қабілеттер жан-жақты, өйткені оларды пайдалану көлемі өте кең.

Келесі деңгей – кәсіби. Ол өзінің бірегейлігімен, елеулі күрделілігімен сипатталады, бірақ сонымен қатар ол пайдалану саласымен шектеледі; адамның кәсіби сабақтарына, сондай-ақ университетте білім алу кезінде – оның негізін құрайтын пәндерге байланысты. Бұл деңгей индикаторларының жиынтығы жалпы (негізгі) деңгей элементтерін қамтиды. Бұл кітапхана мен библиографиялық аппаратты білу немесе теориялық және әдеби білімнің қажетті деңгейі. Біз оларды ерекше қолдану саласына байланысты тар шоғырланған деп атаймыз.

Ең жоғары (логикалық) деңгейде оқырман мәдениетінің компоненттері жалпы мәдени сипатқа ие. Олар базалық деңгейден күрделілігімен және дәстүрлі емес ойлаумен, икемділігімен, талдау мен синтездеу жүргізу қабілеттілігімен, бұрын игерілген білімдерді, дағдыларды біріктіріп, төтенше жағдайларда шешім қабылдау қабілеттілігімен ерекшеленеді.

Аталмыш мәселемен айналысқан ғалым Е.В. Откидач оқырман мәдениетінің негізгі құрамдас бөліктерін атап көрсетеді: мотивациялық, танымдық және операциялық [5].

Мотивациялық құрамдас бөлік пайдалы ақпаратты іздеу үшін өз жұмысын дербес ұйымдастыру қабілеттілігінен көрінетін өзара байланысты ақпараттық қажеттіліктердің жиынтығы ретінде анықталады.

Оқырман мәдениетінің когнитивті құрамдас бөлігі алынған білімнің саны мен сапасымен сипатталады, бұл дәстүрлі және қазіргі заманғы тасығыштарда және интерактивті режимде ақпаратты іздеу көздерін тәуелсіз және еркін пайдалануға, кітаппен тиімді жұмыс істеуге және өзінің тәуелсіз жұмысын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Оқырмандар мәдениетінің жедел құрамдас бөлігі – білім беру, ғылыми немесе кәсіби қызмет барысында қолданылатын ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдысының жүйесі. Оқырман мәдениетінің осы түсінігін ескере отырып, оның қызмет бағытын атап өту маңызды. Оқушының іс-әрекеті неғұрлым жоғары болса, оның қазір де, болашақта да оқырмандардың мәдени деңгейі жоғары болады. Бұл жерде оқырман мәдениеті оқушының өздігінен білім алуы мен өзін-өзі дамытуға баса назар аударады. Бірақ оқырман мәдениеті қызмет аспектісімен шектелмейді, ол рухани, құндылықты, бағалау, когнитивті компоненттерді қамтиды.

И.В.Шулер «Қазіргі ақпараттық орта жағдайында тұлғаның оқырман мәдениетін дамыту» зерттеуінде «оқырмандық мәдениет» ұғымын қазіргі қоғамның ақпараттық ортасын дамыту ерекшеліктері тұрғысынан қарастырады. Автор оларға жаһандануды, виртуалдықты, мультимедиялық, мозаикалықты, интерактивтілікті жатқызады[6].

Сонымен, біздің ойымызша, оқырмандық мәдениеттің мынадай құрылымын анықтауға болады: (сурет-2).

Сурет-2. Білім алушылардың оқырмандық мәдениеттің құрылымы

Сонымен, жоғарыда қарастырылғанды түйіндей келе, оқу- мәдени тәжірибе ретінде, екі мәдениеттің қиылысында орналасқан – «дәстүрлі», «кітапты» және соңғысы кеңейген кездегі «экрандық мәдениет» деп айта аламыз.

Тұлғаның оқырмандық мәдениетінің негізгі элементі – бірегей және әмбебап мәдени тәжірибе ретінде қалыптасқан оқу мәдениеті.

Біздің түсінігімізде, оқырмандық мәдениет – дәстүрлі және инновациялық ақпараттық технологиялар негізінде жазбаша мәтіндердің мәдени әлеуетін меңгеру бойынша оның қабілеті мен дарындылығын, адамның маңызды күш-жігерін дамыту мен жүзеге асыру дәрежесін сипаттайтын және қазіргі ақпараттық ортада тұлғаның әлеуметтік-мәдени өзара іс-қимылының тиімділігін айқындайтын тұлғаның жалпы мәдениетінің бір бөлігі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Збарский, И. С. Системное руководство чтением и формирование читательской самостоятельности учащихся средней школы: теоретические основы и практика: автореф. дис. ... д-ра пед. Наук / И.С. Збарский. – М., – 1993. – 56 с.
2. Мецзякова Н.Я., Гришина Л.Я. Пути формирования специальных читательских умений на уроках литературы (К итогам дискуссии) // Лит. в школе. - 1978. - N 1.- С. 43 - 52.
3. Нусенкин В.И. Формирование читательских умений при изучении эпических произведений у школьников 6-х классов. - Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - Л., 1984. - 16 с.
4. И.В. Осипова Развитие читательской культуры учащихся при изучении произведений И.С. Тургенева в 5-8 классах. дисс..к.п.н..Москва, 2005-175с.
5. Откидач Е.В. Развитие читательской культуры студентов в условиях университетского комплекса: дисс. ... канд. пед. наук. Нижней Новгород, 2001. 162с.
- 6 Шулер И.В. Развитие читательской культуры личности в условиях современной информационной среды (на материале обучения в вузе): дисс. ... канд. пед. наук. Тюмень, 2011. 156 с.

МРНТИ 14.35.09

А.Е. Жумабаева¹, А.Ы. Сафарғалиева², Н.Т. Сартаева³, Г.Ж. Омарова⁴

¹ д. п.н., профессор,

² к.п.н., ст.преподаватель,

³ PhD доктор, ст.преподаватель

⁴ докторант PhD

*Институт педагогики и психологии при КазНПУ им. Абая,
Алматы, Казахстан*

**НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К РАБОТЕ
В УСЛОВИЯХ АКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТРЕХ ЯЗЫКОВ**

Аннотация

Рассматриваются научно-методические основы организации подготовки студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков за счет выявления и обоснования его инновационно-педагогической специфики. Раскрыты основные идеи, заложенные в историко-социальном **вопросе понятия «многоязычное образование»**. Отмечается, что вопрос качества профессиональной подготовки будущего учителя начальных классов, стоящий перед вузом в условиях полиязычия, исследован недостаточно. **Отмечено, что существуют трудности психологического и лингво-педагогического характера, связанные с индивидуальными особенностями субъектов образовательного процесса. Выявляются стержневые компоненты педагогического процесса формирования совершенного полиязычия, в основе которого лежат и родной, и изучаемые языки. Ведущая роль в целенаправленном формировании гармоничного трехязычия принадлежит родному языку, который на деле призван реализовать равноправие языков.** Подчеркивается, что на современном этапе вузовского образования необходимо рассматривать подготовку студентов к профессиональной деятельности как целостную систему формирования полиязычия. Показано содержание курса «Теория и методика обучения предметам начальной школы в условиях полиязычия» для бакалавров и пути формирования интеллектуального компонента **трехязычия**, представляющего собой мощное средство, содействующее перерастанию обязательной учебной деятельности в процесс педагогического самообразования, создания условий для успешного самоопределения, социализации личности в обществе. Вскрытые научно-методические основы организации подготовки студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков являются теоретико-методологической и методической базой, с учётом которой студенты смогут не только повысить свой уровень профессиональной образованности, но и овладеть значимыми универсальными учебными действиями и компетенциями.

Ключевые слова: научно-методические основы, полиязычие, образование, студенты, педагогика и методика начального обучения.

¹п.ғ.д., профессор,

²п.ғ.к., аға оқытушы,

³PhD доктор, аға оқытушы,

⁴PhD докторант Педагогика және психология институты, Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы, Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІ ҮШТІЛДІЛІКТІҢ БЕЛСЕНДІ ОРЫН АЛУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЖҰМЫС ЖАСАУҒА ДАЯРЛАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы студенттерін үштілділіктің белсенді орын алуы жағдайында оның инновациялық-педагогикалық ерекшеліктерін айқындау және негіздеу арқылы жұмыс жасауға даярлауды ұйымдастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылған. «Көптілді білім беру» ұғымының тарихи-әлеуметтік мәселелері астарындағы негізгі идеялар ашып көрсетілген. Көптілділік жағдайындағы жоғары оқу орнында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау сапасы мәселесі жеткілікті түрде қарастырылмағандығы айтылған. Білім беру үдерісі субъектілерінің жеке ерекшеліктерімен байланысты психологиялық және лингво-педагогикалық сипаттағы қиындықтар бар екені көрсетілген. Оның негізінде ана тілі де, оқылатын тіл де орын алатын көптілділікті қалыптастыру педагогикалық үдерісінің түрткі болар компоненттері анықталған. Үйлесімді үштілділікті мақсат көздей отырып қалыптастырудағы жетекші рөл ана тіліне тиесілі, ол тілдердің теңдігін жүзеге асырушы болып табылады. Жоғары оқу орнында білім берудің қазіргі кезеңінде студенттерді кәсіби әрекетке даярлауды көптілділікті қалыптастырудың біртұтас жүйесі ретінде қарастыру қажет. Бакалаврлар үшін әзірленген «Көптілділік жағдайында бастауыш мектеп пәндерін оқытудың теориясы мен әдістемесі» курсының мазмұны мен міндетті оқу әрекетінің педагогикалық өзін-өзі оқыту, өзін-өзі анықтау үшін қолайлы жағдай жасау, тұлғаның қоғамдағы әлеуметтенуі үдерістеріне алмасуына ықпал етуші берік құрал ретінде анықталатын үштілділіктің интеллектуалдық компонентін қалыптастыру жолдары ұсынылған. Анықталған «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы студенттерін үштілділіктің белсенді орын алуы жағдайында жұмыс жасауға даярлаудың ғылыми-әдістемелік негіздері студенттер өз кәсіби білім деңгейін көтеріп қана қоймай, маңызды әмбебап оқу әрекеттері мен құзыреттіліктерін игеретін теориялық-әдіснамалық және әдістемелік негіз болып табылады.

Түйін сөздер: ғылыми-әдістемелік негіз, көптілділік, білім беру, студенттер, бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі.

A.E. Zhumabaeva¹ A.Y. Safargaliyeva² N.T. Sartaeva³ G.Zh. Omarova⁴

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, e-mail: aziya_e@mail.ru

²Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, e-mail: aigul_saf@mail.ru

³PhD Doctor, Senior Lecturer, e-mail: nazgul_88s@mail.ru

⁴doctoral candidate PhD, e-mail: gulnar-aidos@mail.ru

Institute of Pedagogy and Psychology at KazNPU named after Abay,
Almaty, Kazakhstan

SCIENTIFICALLY-METHODICAL BASES OF PREPARATION OF STUDENTS TO WORK IN THE CONDITIONS OF ACTIVE FUNCTIONING OF THREE LANGUAGES

Abstract

Scientifically-methodical bases of organization of preparation of students of speciality are examined "Pedagogics and methodology of the elementary training" to work in the conditions of the active functioning of three languages due to an exposure and ground of his innovative-pedagogical specific. The basic ideas stopped up in the историко-социальном question of concept "Multilingual education" are exposed. It is marked that the question of quality of professional preparation of future teacher of initial classes, standing before institution of higher learning in the conditions of полиязычия, is investigational not enough. It is marked that the difficulties of

psychological and лингво-педагогического character, related to the individual features of subjects educationally - го process, are. The cored components of pedagogical process of forming of perfect полиязычия come to light, in basis of that lie and native, and the studied languages. A leading role in the purposeful forming of harmonious трехязычия belongs to the mother tongue that in business is called to realize equality of rights. Maintenance of course is shown "Theory and methodology of educating to the articles of initial school in the conditions of полиязычия" for bachelors and way of forming of intellectual component of трехязычия, being powerful means, contributory infringement to outgrowing of obligatory educational activity in the process of pedagogical self-education, conditioning for successful self-determination, socialization of personality in society. Unsealed scientifically-methodical bases of organization of preparation of students of speciality "Pedagogics and methodology of the elementary training" to work in the conditions of the active functioning of three languages are a теоретико-методологической and methodical base, taking into account that students will be able not only to promote the level of professional form but also capture meaningful universal educational actions and competences.

Keywords: scientifically-methodical bases, multilingualism, education, students, pedagogics and methodology of the elementary training.

Мировоззренческие позиции нашего исследования определяются философскими учениями и педагогическими взглядами А. Кунанбаева, позволяющими осознавать основополагающие общечеловеческие проблемы педагогической теории и практики: «*Лишь знанием жив человек, лишь знанием движется век! Лишь знание – светоч сердец...*» [1]. А также идеями казахских просветителей и педагогов Ы. Алтынсарина, Ш. Валиханова, Ж. Аймауытова, А. Байтурсынова, М. Жумабаева и других, имеющими непосредственное отношение к проблеме личности и её становления.

Сегодня перед системой образования стоит задача определения новых подходов к образованию. Одним из важнейших аспектов происходящей в мире экономической и социальной модернизации выступает политика в области языка. **Языковая политика и принцип многоязычия стали приоритетными вопросами при создании Европейского союза. В 1995 г. Европейская комиссия опубликовала официальный доклад о вопросах образования, в котором была поставлена цель трёхязычия всех европейских граждан. Комиссия подчеркнула важность многоязычных навыков общения в условиях единого рынка в информационном веке [2]. Согласно концепции ЮНЕСКО понятие «многоязычное образование» предполагает использование в образовании, по меньшей мере, трех языков: родного, регионального или национального и международного языка. Применение этих языков является «важным фактором инклюзивности и качества образования» [3].**

Таким образом, распространение многоязычия в мире – закономерный процесс, обусловленный коренными изменениями в экономике, политике, культуре и образовании [4].

В Казахстане идея триединства языков впервые озвучена Н. Назарбаевым ещё в 2004 г. А уже в 2007 г. в Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» Н. Назарбаев предложил начать поэтапную реализацию культурного проекта «Триединство языков» [5]. «**Казахстан приступил к внедрению трехязычного обучения на всех уровнях системы образования: в дошколе, начальной и средней школах, послесреднем образовании**» [6]. Полиязычное образование было закреплено законодательными актами [7-12], которые и определили роль и место полиязычного обучения, принципы создания современной эффективной системы управления полиязычным образованием.

Языковая политика в нашей стране диктуется необходимостью развития гармоничного казахско-русско-английского трехязычия. Гармоничное трехязычие предполагает свободное или совершенное пользование каждым из языков. «Слагаемыми этого многоязычия должны явиться родной язык, который закрепляет осознание принадлежности к своему этносу, казахский язык как государственный, владение которым способствует успешной гражданской интеграции, русский язык как источник научно-технической информации, иностранный и другие неродные языки, развивающие способности человека к самоидентификации в мировом сообществе» [13]. В связи с этим проблема полиязычного образования в высших учебных заведениях **непосредственно связана и с поиском путей повышения качества подготовки педагогов начального образования, владеющих тремя языками, сочетающих глубокие фундаментальные знания и практическую подготовку, творчески относящихся к избранному делу, инициативных и ответственных, способных смело принимать новаторские решения и активно проводить их в жизнь.**

Потребность в быстром и качественном изменении условий подготовки будущих учителей начальных классов в высшей школе к полиязычной профессиональной коммуникации создает предпосылки для

качественного обновления теоретической и практической базы образовательного процесса. Методика подготовки студентов к работе в условиях активного функционирования трех языков нуждается в кардинальном переосмыслении в свете требований, предъявляемых дидактикой, лингвистикой, психологией к процессу становления и развития двуязычия и многоязычия.

Двуязычие и многоязычие исследуется с различных точек зрения: с философской – в трудах К.Х. Ханазарова, М.С. Джунусова, Д.И. Маринеску; этносоциологической и социолингвистической – в работах Ю.Д. Дешериева, И.Ф. Протченко, М.Н. Губогло, М.И. Исаева, А.Е. Карлинского и др.; психолингвистической – в трудах Л.В. Щербы, У. Вайнрайха, Ю.А. Жлуктенко, Л.С. Выготского; с филологической (художественно-литературное двуязычие) в работах Л.В. Щербы, Н. Михайленко, Б.Х. Хасанова и др.

Несмотря на то, что еще далеко не все научные выводы могут рассматриваться однозначно, в различных теориях выкристаллизовываются некоторые совпадения по поводу основных предположений овладения полиязычием. Теория обработки информации исходит к примеру из того, что центральный процесс направлен на приспособление входящей информации к уже имеющейся информационной сети. Эта сеть наличной информации имеет отношение ко всем языковым сферам; другими словами: при вхождении новой информации обучающийся индивид пытается найти в своем так называемом фонде знаний такую информацию, которая относительно легко соотносится с новой. Для того чтобы сделать процесс связки информации более эффективным, человек прибегает к уже существующим в его сознании образцам, которые он прежде создал или, по меньшей мере, заполнил, основываясь на своей специфической точке зрения. Именно здесь, в этом обращении к имеющемуся в запасе, ранее полученному знанию в связи со склонностью человеческого разума к образованию классов, лежит причина для создания стереотипов. Они также представляют собой ни что иное, как активизацию имеющегося фонда знаний. Переноса данный вывод на процесс формирования полиязычной компетенции получаем, что ментальная активизация имеющегося знания происходит в основном из иностранного языка, который необходимо изучить, из прежде изученных иностранных языков и из родного языка. Это объясняется тем фактом, что обращение к уже существующему языковому знанию является естественной составной частью процесса формирования языковой компетенции [14].

Помимо обращений к имеющемуся языковому фонду знаний, важную роль играют различные стратегии овладения языками. Они помогают студентам продвигаться вперед гораздо более планомерно и обдуманно. В данном случае обучающиеся в состоянии анализировать свой собственный процесс обучения и коммуникации и использовать результаты этой рефлексии для дальнейшего обучения и коммуникации [15].

Как отмечают ученые, прежде, чем выразить мысль на изучаемом языке, учащийся пропускает ее через призму своего родного языка. Поэтому использование родного языка в процессе обучения неродному языку привлекает внимание многих лингвистов, методистов, психологов. Не случайно над этой проблемой работали ученые и педагоги многих поколений: в XIX веке К.Д. Ушинский, Н.И. Ильминский, И. Алтынсарин, И.Я. Яковлев, Я.С. Гогешвили, К. Насыри; ученые-методисты XX века А.А. Миртов, В.М. Чистяков, Н.К. Дмитриев; наши казахстанские ученые Д.Т. Турсунов, М.Р. Кондубаева, Х.А. Бекмухамедова, Г.А. Кажигалиева и другие.

В основу выявления грамматических и лексических трудностей, связанных с существованием различий системного характера в сопоставляемых языках, определения путей преодоления интерференции были изучены работы А. Карлинского, З.К. Ахметжановой, М.М. Копыленко, Н.З. Бакеевой, М.Ш. Мусатаевой и др. Наличие прочной лингвистической базы, компонентами которой являются результаты сопоставительного анализа, позволит предупредить многие ошибки. В этом случае опора на родной язык имеет важное значение для усвоения материала по аналогии (если языковые явления сходны) и предупреждения ошибок, которые возникают при идиоматичности языковых единиц родного и изучаемых языков. М.Р. Кондубаева рассматривает систему реализации принципа взаимосвязанного обучения, который может быть претворен в жизнь достаточно последовательно только в двуязычных или параллельно подготовленных учебниках единым авторским коллективом [16].

Организация учебной деятельности студентов является одной из основных психолого-педагогических проблем высшей школы. В этой связи одним из важных направлений оптимизации учебно-профессиональной деятельности студентов является изучение вопросов, связанных с особенностями познавательной деятельности. От сформированности учебной деятельности зависит качество обучения. Проблемы учебной деятельности студентов освещаются в работах Г.Н.Александрова, М.М.

Гарифуллин, С.М. Годника, В.М. Дугин, Н.С. Козлова, В.Я. Ляудиса, Т.А. Нечаевой, Ю.П. Поваренкова, Н.С. Пряжникова, В.А. Якунина.

По определению И.А. Зимней, студенчество включает людей, целенаправленно, систематически овладевающих знаниями и профессиональными умениями, отличающихся наиболее высоким образовательным уровнем, наиболее активным потреблением культуры и высоким уровнем познавательной мотивации [17]. Период жизни от 17 до 25 лет имеет важное значение как завершающий этап формирования личности и как основная стадия профессионализации. К 17 годам у личности создаются оптимальные субъективные условия для формирования навыков самообразовательной деятельности. Студенты в этом возрасте отличаются достаточно высокой работоспособностью, относительно меньшей утомляемостью. Развитие нервной системы поднимается на более высокую ступень, что обуславливает ряд специфических особенностей познавательной деятельности.

У студентов складывается особая форма учебной деятельности. Она включает элементы анализа, исследования в общем контексте, что помогает в подготовке студентов к работе в условиях полиязычия. Студенты осознают, что в учении знание фактов и примеров ценно лишь как материал для размышлений и теоретических обобщений. Поэтому в их мышлении преобладает аналитико-синтетическая деятельность, стремление к изучению языков. Студенты включаются в новый тип ведущей деятельности – учебно-профессиональную. Содержанием учебной деятельности студентов являются основы знаний в области различных наук. Результатом учебной деятельности является усвоение некоторого способа преобразующих действий с объектом деятельности, что способствует развитию умственных способностей. Под усвоением нужно понимать не только запоминание знаний, а умение действовать со знанием дела, то есть в умение оперировать ими при решении разнообразных жизненных задач.

Если акт коммуникации совершается на мало усвоенном языке, то у говорящего и слушающего совершается двойное кодирование по типу «код первого языка – код второго языка – озвучивание – переход – восприятие звуков – декодирование на второй язык – декодирование на первый язык – понимание». В результате двойного кодирования получается так называемая переводная речь и переводное понимание чужой речи. Здесь изучение материала на одном языке способствует изучению и другого языка.

При подготовке студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков следует учесть разнообразные индивидуальные особенности учащихся, зависящие от возраста, пола, стиля усвоения, способностей к языкам. Одним из главных процессов, составляющих целостный педагогический процесс, является учебный процесс. Проблемы обучения и образования разрабатывает дидактика, часть педагогики. Дидактика стремится открыть объективные законы, отражающие существенные и необходимые связи между явлениями и факторами обучения. Эти законы дают понимание общей картины объективного развития дидактических процессов, но не дают непосредственных указаний для практической деятельности.

Практические указания по осуществлению обучения закреплены в принципах и правилах их реализации, которые носят название дидактических принципов.

Принципы обучения выступают в органическом единстве, образуя некоторую концепцию дидактического процесса, которую можно представить как систему, компонентами которой они являются [18].

В качестве основополагающих при подготовке студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков нами были использованы следующие дидактические принципы: принцип развивающего обучения; принцип связи теории с практикой; принцип научности; принцип сознательности; принцип активности; принцип последовательности; принцип доступности; принцип наглядности; принцип коллективного характера обучения.

Поиск ответа на традиционный дидактический вопрос – как учить – выводит на категорию методов обучения. Без методов невозможно достичь поставленной цели, реализовать намеченное содержание, наполнить обучение познавательной деятельностью.

Учеными предприняты различные классификации методов обучения. Так, в классификации методов обучения, предложенной академиком Ю.К. Бабанским, выделяются три большие группы (методы организации и осуществления учебно-познавательной деятельности; методы стимулирования и мотивации учебно-познавательной деятельности; методы контроля и самоконтроля за эффективностью учебно-познавательной деятельности) [19]. Нами использован комплекс методов. Одним из важнейших методов обучения является работа с книгой.

Целью самостоятельной работы с книгой может быть ознакомление с ее структурой, беглый просмотр, поиск ответов на определенные вопросы, изучение материала. Работа по подготовке студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков осуществляется при помощи этого метода. Студенты при помощи преподавателя и под его руководством занимаются поисками информации в учебных пособиях, словарях, справочниках.

Следующий метод – это демонстрационный метод. Демонстрация заключается в наглядно-чувственном ознакомлении студентов с явлениями, процессами, объектами в их натуральном виде. В нашем случае мы демонстрируем учебные пособия, словари, которые облегчают освоение изучаемого материала.

Упражнения среди практических методов отличаются наибольшей эффективностью. Упражнение – это метод обучения, представляющий собой планомерное организованное повторное выполнение действий с целью овладения ими или повышения их качеств. Постепенное и систематическое упражнение и как его следствие – закрепляемые навыки – надежнейшее средство успешного и продуктивного труда. Достоинство данного метода в том, что он обеспечивает эффективное формирование умений и навыков, а недостаток – в слабом выполнении побуждающей функции. Различают специальные, производные, комментированные упражнения. Специальными называются упражнения, направленные на формирование учебных, трудовых умений и навыков. Нами составлены специальные вопросы, задания, упражнения, тесты, способствующие привитию профессиональных умений и навыков.

Следующий метод – это практический метод, где на первый план выдвигаются умения использовать теорию на практике. В нашем случае, студенты, знакомые с составленными нами учебными пособиями, смогут находить нужную информацию в других источниках, то есть свои теоретические знания смогут реализовать на практике.

Метод обучающего контроля – один из самых нужных и важных методов при качественной и количественной обработке материала по подготовке студентов к работе в условиях активного функционирования трех языков. Нужно добиться того, чтобы контроль выполнял одновременно обучающие, развивающие, воспитательные и побуждающие функции. Данный метод содержит обучающие упражнения, контрольные срезы. Мы проводим устный контроль (ответы на вопросы по теории), письменный контроль осуществляется в виде контрольных заданий. Также используется тестовый контроль, который содержит тестовые задания по изученному материалу. Выбранные методы обуславливались закономерностями и принципами обучения, зависели от целей и задач обучения, от возрастных особенностей студентов.

Уровень владения казахской, русской и английской речью студентами специальности «Педагогика и методика начального обучения» не всегда отвечает современным требованиям. Такое положение дел должно компенсироваться процессом активного формирования профессиональной компетенции и коммуникативной готовности на трех языках, а также развитой способности к творческим подходам в решении профессиональных задач, умения ориентироваться в нестандартных ситуациях, стремлением к постоянному личностному и профессиональному совершенствованию.

Эффективность формирования полиязычной компетенции будущих учителей начальных классов мы рассматриваем с позиций совершенствования ее организации в условиях педагогического процесса вуза как специально организованной системы обучения. Под образовательной средой мы будем понимать «систему влияний и условий формирования личности по заданному образцу, а также возможностей для ее развития, содержащихся в социальном и пространственно-предметном окружении» [20]. Эпицентром данной среды является студент как полиязыковая личность, обладающая межкультурной компетенцией и способная к самореализации в рамках диалога культур [21].

Появление интереса к профессии в процессе подготовки студентов к работе в условиях активного функционирования трех языков во многом зависит от тех возможностей, которые заключены в предметах, когнитивно-лингвообразовательные возможности которых должны быть направлены на интеграцию знаний по различным дисциплинам специальности «Педагогика и методика начального обучения», где интеграторами выступают казахский, русский и английский языки, как средство образования и формирования готовности будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности.

Одним из таких предметов (помимо «Полиязычие: теория и практика» для магистрантов, «Профессиональный казахский язык», «Профессиональный русский язык», «Профессиональный английский язык» и др.) является «Теория и методика обучения предметам начальной школы в условиях

полиязычия» для бакалавров, **основное назначение которого состоит в обеспечении качественного уровня профессиональной и языковой подготовки учителей начальной школы, обусловленного социальным заказом общества на современном этапе его развития.** Методика обучения названной дисциплине строится на развитии интереса к тому, что рождает и обогащает профессионализм будущих учителей, на формировании готовности отыскивать такие знания и выводить лично значимое, собственное знание – убеждение. Содержание дисциплины актуализирует особенности организации обновленного обучения в начальных классах с учетом трехязычия и методики преподавания учебных предметов начальных классов по образовательным областям: «Язык и литература», «Математика и информатика»; «Естествознание»; «Человек и общество»; «Искусство»; «Технология»» «Физкультура». Как известно, профессионально-методическая подготовка бакалавра зависит от объема, содержания теоретического материала по предмету, способов его освоения, методов обучения, методических знаний, а также наличия полной информации о полиязычном образовании. Такие сведения формируются с помощью лекционных занятий по дисциплине, самостоятельной работы студента с преподавателем и самостоятельной работы студента. Поэтому «Теория и методика обучения предметам начальной школы в условиях полиязычия» – одна из дисциплин, позволяющая познакомить студентов с будущей специальностью, ее особенностями, значением, объемом передаваемых знаний, методами изучения.

Учебная программа дисциплины (силлабус) «Теория и методика обучения предметам начальной школы в условиях полиязычия» состоит из 15 модулей. Содержание основных теоретических материалов по каждой теме состоит из блоков проверки теоретических и практических знаний, а также блоков, формирующих методическое мастерство, отдела мониторинга знаний обучающихся и списка литературы по каждой теме. Освоение обучающимися авторской программы способствует в конечном итоге повышению уровня развития речевой культуры, осознанного изменения взглядов на организацию обновленного содержания учебного процесса в начальных классах с учетом трехязычия и методики преподавания учебных предметов начальных классов по всем образовательным областям, а значит, и формированию новой, отвечающей условиям и требованиям современной жизни структуры социокультурных интересов потребностей личности студентов.

Воспитание субъектности в обучаемых, становление у них высокого уровня рефлексии происходит в процессе использования активных методов усвоения материала. Проводимые в контексте полиязычного образования учебные занятия по предмету «Теория и методика обучения предметам начальной школы в условиях полиязычия» характеризуются как коммуникативно-ориентированные, как занятия-общения. Процессу диалогизации обучения способствуют такие формы работы: круглый стол, дискуссия, работа в группах и парах, сюжетно-ролевые игры, моделирование ситуации. Развитие у обучающихся практических навыков использования государственного, русского и английского языков для профессионального общения по своей будущей специальности в сфере педагогики и методики начального обучения; интеграция в сферу профессиональной деятельности в ходе участия в указанных формах учебной деятельности определяются на основе: 1) мотивационных; 2) интеллектуально-познавательных и 3) вербально-поведенческих показателей. Так, мотивационную группу составляют следующие показатели: интерес к рассматриваемому явлению; желание или нежелание участвовать в обсуждении; степень включенности в работу; проявление эмоциональных чувств. Показатели интеллектуально-познавательной группы: оригинальность, точность, гибкость, образные представления. К показателям вербально-поведенческой группы относятся: вербальное восприятие (точность, глубина восприятия); вербальная гибкость; характер вербального взаимодействия обучающихся и преподавателя, обучающихся друг с другом; самостоятельность в принятии решения; стремление к сотрудничеству, партнерству.

Научная новизна данного исследования заключается в том, что факторы и основания актуализации полиязычного образования выявлены на основе педагогического анализа современной языковой ситуации, что позволяет определить историко-педагогические, социально-педагогические и теоретические предпосылки научного познания его сущности.

В условиях вуза полиязычному образованию личности студента, становлению его творческого начала способствуют: содержание образования (методика обучения, одновременно пробуждающая и будирующая активное самопознание, стимулирующая самообразование, личностное саморазвитие); коммуникативное поведение, рассматриваемое нами как речевое общение в контекстах: «студент-студент», «студент-группа», «студент-преподаватель».

Лингвистическими основами методики обучения речевому общению служат положения коммуникативной лингвистики: 1) единица коммуникации, следовательно, и обучения – коммуникативные акты; 2) единица отбора коммуникативных актов – речевая интенция говорящего, содержательно организующая и регулирующая речевое поведение; 3) коммуникативная компетенция обучающегося – способность правильно использовать языки в разнообразных ситуациях общения и показатель уровня сформированности речевых навыков и умений применительно к различным сферам и ситуациям общения.

Подготовка студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» к работе в условиях активного функционирования трех языков предполагает согласованность и перспективность всех компонентов системы обучения: целей, задач, содержания, методов, средств, форм; соблюдение принципа «двойного вхождения знаний», т.е. параллельное овладение языками через изучение языковых дисциплин и через язык обучения неязыковых дисциплин; разработку методологической базы полиязычного обучения (учебно-методический комплекс дисциплин на трёх языках, модули, силлабусы, рабочие программы); организацию внеаудиторной работы, способствующей совершенствованию двуязычной и полиязычной речи.

Список использованной литературы:

1. Құнанбаев А. Шығармаларының толық жинағы (екі томдық). – Алматы: Көркем әдебиет, 2002. – 368 б.
2. *Teaching and Learning: Towards the Learning Society // European Commission's White Paper, 1995 Brussels: The European Union, 1995.*
3. *Образование в многоязычном мире: Установочный документ ЮНЕСКО. – Париж, 2003. – 38 с*
Режим доступа: http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-ew/news/multilingualism_a_key_to_inclusive_education/#.VNbyXufqCJU.
4. *Lanson T. A Short History of Language. – Oxford Umventy Press, 2002.*
5. *Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. – 2007. – 1 марта. – № 33 (25278).*
6. *Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда // Казахстанская правда. — 2012. – 10 июля.*
7. *Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/search/docs/va>.*
8. *Закон Республики Казахстан «О языках» от 11 июля 1997 года. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000>*
9. *Закон «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III // Казахстанская правда. – 2007 г. – № 127. – 15 августа.*
10. *Государственная программа функционирования языков в Республике Казахстан на 2001-2010 гг. // Казахстанская правда. – 2001. – № 47-48. – 17 февр.*
11. *Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы // Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/>.*
12. *Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. – Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, 2006г. – Режим доступа: <http://freeref.ru/wievjob>.*
13. *Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования.: дис. ... докт. пед. наук. Караганда, 2009.– 302 с.*
14. *Königs Frank. Mehrere Sprachen und Mehrsprachigkeit lernen! Fremdsprachenlerntheoretische Anmerkungen zur aktuellen Diskussion im Mehrsprachigkeit. in: Aguado, Karin; Hu, Adelheid (Hrsg.): Dokumentation des 18. Fremdsprachendidaktiker-Kongresses. Dortmund 1999. Berlin 2000, S. 1-17.*
15. *Rampillon Ute, Zimmerman Günther . Strategien und Techniken beim Erwerb fremder Sprachen. – Ismaning: Hueber, 1997.*
16. *Кондубаева М.Р. Культура русской речи. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 110 с.*
17. *Зимняя И.А. Педагогическая психология: уч. для студентов по пед. и психол. направ. и спец. – М.: Логос, 2000. – С. 384.*
18. *Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студентов пед.вузов: В 2 кн. Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.1. – 444 с.*

19. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К. Бабанский. – М.: Просвещение, 2002. – 118 с.

20 Ясвин В.Я. Образовательная среда: от моделирования к проектированию – М.: Смысл, 2001 - 365 с.

21. Асанова Д.Н., Жетписбаева Б.А., Сырымбетова Л.С. Модель среды формирования умений и навыков самостоятельной работы студентов по иностранному языку в условиях кредитной системы обучения// Глобализация и современные университеты: Материалы междунар. науч.-практ. конф. – Караганда: КарГУ, 2008. – С. 201.

УДК 37.016.547
МРНТИ 14. 35.45

Ә.Ф. Сейтжанов¹, А.Е. Тренова²

¹ х.ғ.к., профессор,

²PhD докторанты,

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

ЖОО-ДА ОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯ КУРСЫН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақала органикалық химия курсы экологияландыру арқылы білім алушылардың экологиялық білімін, тәрбиесін қалыптастыруға ықпал ететін экологиялық біліміне арналған. Күрделі жағдайда ақылға қонымды экологиялық тандау жасау және шұғыл әрекет ету, қажетсіз жағдайларды болдырмау үшін белгілі экологиялық білімге ие болу қажет. Сол себепті экологиялық тәрбие жалпы білім берумен және кәсіби дайындықпен ұштасуы аса маңызды. Кез – келген пәнді немесе мамандықты игеруде білім алушы қоршаған ортадағы нақты мәселелерді шешуде осы пән немесе мамандық қандай роль атқаратындығы туралы мүмкіндігінше толық мәлеметтер алу керек. Білім берудің осындай түрі экология мәселелеріне байланысты белсенді тәрбие мен саналы қатынастың негізі болады. Экологиялық білім беру мен тәрбие мәселелерін қосымша оқу пәндерін қосу арқылы шешуге болады деген де пікірлер бар. Өкінішке орай, осындай оңай әдіспен қалаған нәтижені алуға болмайды. Тиімді экологиялық білім барлық білім беру жүйесін тиімді қарастыруды, дербес жағдайда пәнаралық байланыс арқылы органикалық химияны жаратылыстанудың құрамдас бөлігі ретінде оқытуды талап етеді. Сондықтан мақалада органикалық химия курсы оқыту барысында экологиялық білім мен тәрбиені қалыптастыру негіздерін қарастыруды жөн көрдік.

Түйін сөздер: экологиялық білім, органикалық химия, экологиялық байланыс, экологияландыру, қоршаған орта, экологиялық мәселе.

A.F.Seytzhанov¹, A.E.Trenova²

¹Candidate of Chemical Science, Professor

²PhD student, Abay KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

BASES OF FORMATION OF ECOLOGICAL KNOWLEDGE AND EDUCATION IN THE STUDY COURSE OF ORGANIC CHEMISTRY

Abstract

The article is devoted to environmental knowledge, contributing to the formation of environmental knowledge and education of students through the course of organic chemistry. It is necessary to have known environmental knowledge to create a reasonable environmental choice and rapid response in difficult situations, to prevent unwanted situations. Therefore, it is very important that environmental education is linked to General education and vocational training. In the development of any discipline or specialty, the student should receive as complete information as possible about the role played by this discipline or specialty in solving specific environmental

problems. This form of education will be the basis of active education and conscious attitude to environmental problems. It is believed that environmental education and upbringing can be addressed through the inclusion of additional subjects. Unfortunately, such a simple way can not get the desired result. Effective environmental education requires effective consideration of the entire education system, teaching organic chemistry as an integral part of natural science through interdisciplinary communication in some cases. Therefore, in the article we decided to consider the basics of formation of environmental knowledge and education in the study of organic chemistry.

Key words: ecologization, ecological consciousness, ecological thinking, ecological culture, organic chemistry, environmental communication.

А.Ф. Сейтжанов¹, А.Е. Тренова²

¹ *к.х.н., профессор,*

² *PhD докторант*

КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ И ВОСПИТАНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ В ВУЗЕ

Аннотация

Статья посвящена экологическим знаниям, способствующим формированию экологических знаний и воспитания обучающихся через экологизацию курса органической химии. Нужно обладать известными экологическими знаниями для создания разумного экологического выбора и оперативного реагирования в сложных ситуациях, предотвращения нежелательных ситуаций. Поэтому очень важно, чтобы экологическое воспитание сопряжено с общеобразовательной и профессиональной подготовкой. При освоении любой дисциплины или специальности обучающийся должен получить по возможности полную информацию о том, какую роль играет эта дисциплина или специальность в решении конкретных проблем окружающей среды. Подобная форма образования станет основой активного воспитания и сознательного отношения к проблемам экологии. Есть мнение, что вопросы экологического образования и воспитания можно решить посредством включения дополнительных учебных предметов. К сожалению, таким простым способом нельзя получить желаемый результат. Эффективное экологическое образование требует эффективного рассмотрения всей системы образования, обучения органической химии как составной части естествознания посредством междисциплинарной связи в отдельных случаях. Поэтому в статье мы решили рассмотреть основы формирования экологических знаний и воспитания при изучении курса органической химии.

Ключевые слова: экологическое образование, органическая химия, экологическая связь, экологизация, окружающая среда, экологическая проблема.

Біздің табиғатымыздың болашағы, тағдыры, жалпы біздің еліміздің тағдыры оның азаматтарының білімділігіне, мәдениеті мен руханилығына, экологиялық мәдениетіне, халықтың азаматтық экологиялық санасына байланысты. Сондықтан экологиялық білім – Қазақстанның тұрақты дамуының мақсаты мен мағынасы.

Қоршаған ортаны қорғау мәселелерін шешуде маңызды рөл білім беруге жатады. Ерте жастан бастап жер бетінде тұратын әрбір адам қоршаған ортаға деген немқұрайлы көзқарас неге әкеп соқтыратынын білуі тиіс; ол ортаның ластануынан туындаған аурулар туралы; генетикалық ауытқулар туралы; жануарлар мен өсімдіктердің өлімі туралы; топырақ құнарлылығының азаюы туралы; ауыз су қорының сарқылуы және тіршілік ету ортасының басқа да теріс өзгерістері туралы білуі тиіс. Алайда, бүгінгі жастар жаһандық, соның ішінде экологиялық, адам денсаулығы мен биосфераны сақтау мәселелеріне әлсіз бағытталған. Табиғатқа тұтынушылық көзқарастар басым, экологиялық мәселелердің маңыздылығын қабылдау деңгейі төмен, табиғат қорғау жұмысына іс жүзінде қатысу қажеттілігі жеткіліксіз дамыған. Көптеген адамдар жекелеген табиғи кешендерді күзетумен қоршаған ортаны қорғауды және табиғатты ұтымды пайдалануды теңестіреді [1].

Қазіргі кезеңде экологиялық білім берудің бағыты оны жүзеге асырудың аралас моделі болып табылады. Мұндағы экологиялық байланыс әр оқу пәні бойынша және интеграцияланған курста ұсынылады.

Осы тұрғыдан білім беруді қамтамасыз ете алатын және өскелең ұрпақты тәрбиелейтін болашақ мамандарды өз қызметінің салдарын болжай алатындай етіп дайындауға, табиғаттың заңдарымен келісімде адамзаттың одан әрі өмір сүруін қамтамасыз етуге, экологиялық императивті ұстануға мүмкіндік береді [2, 29 б].

Органикалық химия қазіргі кезде ең ірі, маңызды химияның саласына айналды. Химия ғылым ретінде өзі пайда болған сәттен бастап өз алдына нақты практикалық мақсаттар қойды және сол мезгілден бастап адамзатқа табиғи заттардан мүмкіндігінше барлық қажеттіліктерді алу үшін керек болды: металдар мен керамиканы, әк пен цементті, шыны мен бетонды, бояулар мен дәрілерді, жарылғыш заттар мен жанар – жағар материалдарды, каучук пен пластмассаны, химиялық талшықтар мен берілген қасиеттері бар электроникаға қажет материалдарды. Химия өнімдері біздің өміріміздің барлық салаларына, күнделікті тұрмысымызға кеңінен еніп отыр. Бізді қоршаған орта химия саласымен тығыз байланысты, сондықтан да химия күннен күнге, жылдан жылға тез қарқынмен дамуда, үнемі химияға байланысты жаңа заттар пайда болып отыр [3].

Органикалық заттардың негізгі кластарын оқу кезінде дамуы мүмкін жетекші экологиялық идеялар химия курсының экологиялық білім беру міндеттеріне сәйкес келеді: табиғаттағы заттардың екі жақты рөлі, қоршаған ортадағы химиялық өндірістердің екі жақты рөлі [4, 7 б].

Экологиялық мәліметтерді іріктеу кезінде олардың оқылатын бағдарламалық материалмен тығыз байланыстырылуы арқылы бағдарламаға қосымша тақырыптарды арнайы қосуды талап етпеуін ескеру қажет. Сабақты одан сайын жүктемей және оның негізгі оқу – танымдық міндеттерін ескеріп, түсінікті болуын, органикалық химия негіздерін меңгеруге ықпал ететіндей және политехникалық дайындықты күшейтетін, белгілі бір кәсіби бағыттылығы болу қажет.

Органикалық химия курсына қоршаған орта, абиотикалық факторлар, антропогендік факторлар, табиғатты қорғау сияқты жалпы экологиялық ұғымдар дами алады.

Экологиялық білімді дамыту оқу жұмысының негізгі нысандарында іске асырылуы мүмкін. Экологиялық білімнің басты ерекшелігі – олардың мазмұны бойынша жан – жақтылығы, өйткені олар жаратылыстану, политехникалық және басқа да білімдерді біріктіреді. Табиғатты қорғау, яғни оны зиянды қалдықтардан қорғау, табиғи байлықтарды дамыту және толықтыру – кешенді түрде көптеген ғылымдардың шешетін міндеті [5, 95 б].

Экологиялық ойлауды қалыптастыратын материалды тиісті бағдарламалық материалдың мазмұнына сәйкес оң және теріс мысалдар түрінде қосуға болады. Материалды іріктеу кезінде оның аймақтық сипатында ескеру қажет. Мысалы «Ароматты көмірсутектер» тақырыбын оқытуда жалпы экологиялық аспектілерге тоқтап кетуге болады.

Ароматты көмірсутектердің негізгі өкілі бензол ұшқыш болып келеді, сондықтан ол демалу кезінде және зақымдалған терімен тікелей жанасқан кезде адам ағзасына түсуі мүмкін. Бензолмен уланудың алғашқы белгілері: бас ауруы, құсу, козу, дене құрысуы, артериялық қысымның төмендеуі байқалады. Одан әрі оның әрекеті маңызды қан өндіру мүшесінде – сүйек миында байқалады.

Теріс әсерді ағзаға түскен бензолдың өзі ғана емес, оның ағзада тотығуы кезінде пайда болатын өнімдері де (фенол және т.б.) тудырады.

Бензол табиғи бұзылуға тез ұшырайтын ластағыштарға жатады, оның әсері ұзақ уақыт және өндірістен алыс қашықтықта да байқалады.

Құрамында бензолы бар қалдықтарды залалсыздандыру әдістері: каталитикалық тотығу, ары қарай ластағыштарды каталитикалық өртеу арқылы адсорбциялық тазарту. Бензолдың соңғы жану өнімдері басқа да органикалық қосылыстар секілді CO_2 және H_2O болып табылады.

Бензол гомологтарының көпшілігі қауіпті ластағыш заттар болып табылады. Олардың ағзаға дәл бензол секілді патологиялық әсері болады. Өндірісте құрамында ароматты көмірсутектері бар қалдықтарды тазарту жүргізіледі. Мысалы, толуолды бензол сияқты тәсілдермен тазартады [6].

Оқытушы улы химикаттарды қолдану кезінде барлық агрохимиялық іс – шараларды сақтау қажеттілігі және ауыл шаруашылығында еңбек мәдениетінің маңызы туралы әңгімелейді.

Өсімдікті қорғаудың химиялық құралдары жеткіліксіз болған жағдайда минералды тыңайтқыштарды пайдалану арамшөптердің мол өсуін туғызады. Улы химикаттар тек ауыл шаруашылығында ғана қолданылмайды. Олар адамның жұқпалы ауруларын тасымалдаушылармен, тұрмыста буынаяқтылармен (масалармен, шыбындармен және т.б.) күресу үшін, өсімдік және жануар текті өнімдерді қорғау үшін, теңіз кемелерін организмдердің әртүрлі түрлерінің өсуінен қорғау үшін, қағаз өнеркәсібінде шырышты түзумен, каналдардың өсуімен күресу үшін пайдаланылады. Жер бетінде әрбір азаматқа жылына 0,5 кг пестицидтер өндіріледі.

Улы химикаттар ұшақтармен, арнайы машиналармен, қол құралдарымен шашырататындықтан атмосфера ластанады. Бұл жағдайда улы химикаттар атмосфераның жоғарғы қабаттарына тарайды, фотохимиялық ыдырауға ұшырайды, оттегін озонға дейін тотықтырады, топыраққа және су қоймаларына сіңіріледі. Улы химикаттардың қолдану технологиясы бұзылған жағдайда өсімдіктер, жануарлар және адамдар зиян шегуі мүмкін. Кейбір деректер бойынша өріске енгізілген улы химикаттардың 1/3-іне дейінгі мөлшері жуып - шайылады және олар табиғи жолмен шығарылғанға дейін үлкен зиян келтіреді.

Улы химикаттарды қолдануды азайту үшін ауыл шаруашылығы зиянкестерімен биологиялық жолмен күресу қажет. Өсімдіктерді интеграцияланған қорғау өсімдіктер зиянкестерімен күрестің биологиялық және химиялық құралдарын біріктіруді, топырақты өңдеудің жаңа агротехникалық тәсілдерін, ауыспалы егістің ұтымды жүйесін қолдануды, жасанды тыңайтқыштарды енгізуді және ауыл шаруашылығы өндірісінде жаңа селекциялық-генетикалық әдістерді қолдануды қамтиды[7].

Биосфераның (атмосфера, гидросфера, литосфера) негізгі ластаушылары химиялық өндірістердің қалдықтары мен шығарындылары, яғни органикалық емес және органикалық табиғаттың зиянды қоспалары болып табылатыны белгілі. Органикалық қоспалардың арасында оңай тотығатын (тамақ кәсіпорнының органикалық заттары және т.б.) және қиын тотығатын соның салдарынан ортадан шығарылуы қиын (мұнай және оны қайта өңдеу өнімдері, органикалық қалдықтар, БАЗ, пестицидтер және т. б.) заттар бөлінеді. Осыған байланысты біз ЖОО – да органикалық химия курсының экологияландыру болашақ мамандардың экологиялық білімін және тәрбиесін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Методические особенности использования задач с экологическим содержанием на уроках органической химии в средней школе. Курсовая работа.* – 2009. – <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=465306>

2 *Сейтжанов Ә.Ф., Тренова А.Е. Спирттер тақырыбына экологиялық білім негіздерін кіріктіре оқыту.* // Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық Университетінің Хабаршысы // Серия «Естествознание». – Алматы, 2016. – № 1 (61). – Б. 29.

3 *Таубаева Э. Органикалық химия курсының оқыту барысында экологиялық білім беруді қалыптастыру.* // Просвещение. Информационный методический журнал. – 2015. – <https://agartu.com/index.php?newsid=461>

4 *Сейтжанов Ә.Ф. Органикалық химия.* // оқулық. – Алматы. – 2005. – Б. 7

5 *Онтагарова Д.Р. Органикалық химиядан экологиялық ұғымдарды қалыптастырудың әдістемелік негіздері* // Хабаршы – вестник // Жаратылыстану – география ғылымдары, сериясы – Алматы, 2010. – 24. – Б.95

6 *Экологическое воспитание в курсе органической химии.* – 2017. – <https://infourok.ru/ekologicheskoe-vospitanie-v-kurse-organicheskoy-himii-1704534.html>

7 *Улы химикаттар* <https://kk.wikipedia.org/wiki/Химикаттар>

МРНТИ14.35.09

Жубандыкова А.М.¹, Абдрахманова М.²

¹п.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
²п.ғ.м., оқытушысы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ЖОО-НЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі білім беру ұйымдарын жаңа ақпараттық технологияларсыз елестету мүмкін емес. Мақалада білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың ерекшеліктері туралы жазылған.

Ақпараттық технологиялар құралдары оқытушылар мен білім алушыларға ғылыми және оқу-әдістемелік ақпаратқа оперативті қол жеткізу құралдары болып табылады. Кәсіби шебер оқытушы қай уақытта, қашан, қандай, қандай түрде, ақпаратты мазмұндау керек екенін біледі. Бұл жерде тек бір мақсат – берілетін ақпарат тиімді, қажет ақпарат және студенттерге түсінікті болуы керек. Ақпараттану жағдайында оқытушының шеберлігінің деңгейіне, яғни педагогикалық шеберлігі мен білімінің көлемімен оны жүйелі ұйымдастыру мүмкіндігіне және еңбек сапасына талаптар қойылады.

Мақалада білім алушының кәсіби іс-әрекеті нәтижелі болу үшін, ол тек ақпаратты беріп қана қоймай, компьютер көмегімен сол ақпаратты алуда іс-әрекетті студент – компьютер – оқытушы арасындағы байланыстарды нәтижелі болдыруға бағытталу керектігі жөнінде сөз еткен.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технология, оқу-тәрбиелеу үдерісі, интернет желісі, компьютерлік технология.

A.Zhubandykova¹, M.Abdrahmanova²

¹Ph.D., Associate Professor,
²Master of pedagogical Sciences, teacher
Kazakh state women's pedagogical University, Almaty city, Kazakhstan

FEATURES OF THE USE OF INFORMATION-COMMUNICATIVE TECHNOLOGY

Abstract

A modern educational institution cannot be imagined without new information technologies. The article examines the process of applying information and communication technologies in education, which allows to increase the efficiency of the educational process.

The problem of using information and communication technologies (ICT) in the process of preparing qualified university graduates is becoming increasingly important.

At the present stage of technological development, the activities of the teacher and students include auditorial work using hardware and software, as well as complemented by the capabilities of the Internet. The use of ICT motivates students to creative learning activities. Formation of the conclusions of the creative process and no software and hardware at the present stage of development of information technology can replace a competent specialist. The motivational component in the context of preparing students for creativity and innovation can be considered in two ways: from the point of view of the place of professional motivation in the overall structure of personality motives; from the point of view of the individual's need for innovations, their receptivity, which determines the content side of the focus of professional activity.

Keywords: information and communication technology, educational process, Internet, computer technology.

Жубандыкова А.М.¹, Абдрахманова М.²

¹ к.п.н., ассоц.профессор,

² м.п.н., преподаватель, Казахский государственный женский педагогический университет
г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗА

Аннотация

Современное образовательное учреждение невозможно представить без новых информационных технологий. В статье изучен процесс применения информационно-коммуникационных технологий в обучении, что позволяет повысить эффективность образовательного процесса.

Проблема применения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в процессе подготовки квалифицированных выпускников вуза приобретает все большую актуальность.

На современном этапе развития технологий деятельность преподавателя и студентов включает аудиторную работу с применением аппаратных и программных средств, а также дополняется возможностями сети Интернет. Применение ИКТ мотивирует студентов к творческой учебной деятельности. Формирование выводов процесс творческий и никакие программные и аппаратные средства на современном этапе развития информационных технологий не способны заменить компетентного специалиста. Мотивационный компонент в контексте подготовки студентов к творчеству и инновационной деятельности можно рассматривать в двух планах: с точки зрения места профессиональной мотивации в общей структуре мотивов личности; с точки зрения потребности личности в новшествах, их восприимчивости, что определяет содержательную сторону направленности профессиональной деятельности.

Ключевые слова: информационно-коммуникационная технология, учебно-воспитательный процесс, интернет, компьютерная технология.

Қазіргі қоғамды ақпараттық-коммуникациялық технологиясыз елестету мүмкін емес.

Қазақстан Республикасының білім беруді 2016-2019 жылға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында оқу үдерісінде ақпараттық-қатынастық технологияларды кеңінен пайдалану жалпы білім беруді дамытудың басты бағдарының бірі делінген.

Әлемдік білім алу кеңістігінде интеграциялық үрдістердің тереңдеп, кең қанат жайған жағдайында ақпараттық технологияларды меңгеру өзекті екені сөзсіз. Осы кезеңде біліктілігі жоғары дәрежеде дамыған, білімі жағынан бәсекеге түсе алатын, өзін халықаралық еңбек жәрмеңкесінде еркін сезініп, жүре алатын мамандар дайындау мәселесі Қазақстан жоғары оқу орындарының ең маңызды міндеттерінің бірі болып табылады [1, 5 б].

Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагог кадрларды даярлайтын жоғары оқу орындарының бітіруші курсстуденттеріне қосымша кәсіби білім беру бағдарламасының мазмұны «Оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану» модулін қамтиды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін де уақтылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар жаңартылып отырады. Мысал үшін Ұлыбританияда мұғалім мамандығын таңдап алған бүгінгі жастардың, өздерінің болашақ оқушылары сияқты, жеткілікті дәрежеде сандық сауаты бар, себебі олар өмір жағдайларының барлық аспектілерінде жаңа технологияның бар мүмкіндіктерін пайдалана отырып, сандық технологиялармен үнемі өзара әрекеттесетін ұрпақ өкіліне жатады. АКТ студенттерге ғылыми ұғымдарды түсіндіруді және олардың қабылдауын, түсінуін жеңілдетуге мүмкіндік беріп, оқытушыларға сабақ беруде көмектесетін маңызды құрал болып отыр. Сондықтан оқыту барысында осы технологияларды ойланып қолдану қажет.

Сапалы білім беру қазіргі уақытта, білім алушылардың жұмысын ұйымдастыруда жаңа әдістер мен технологияларды кеңінен пайдалануды, білім беруді ақпараттандыруды талап етеді. АКТ білім алушыларға ғылыми ұғымдарды түсіндіруді және олардың қабылдауын, түсінуін жеңілдетуге мүмкіндік беріп, оқытушыларға сабақ беруде көмектесетін маңызды құрал болып отыр. Сондықтан оқыту барысында осы технологияларды ойланып қолдану қажет. Осы тарауда ұсынылған ақпарат

оқытушыларға оқыту барысында ғылыми жетістіктерді пайдалану, оқыту мен оқуды жетілдіру мақсатында жаңа сандық технологияларды қолдану бойынша көмек көрсетуге арналған.[2, 63 б].

Ақпараттық сауаттылық – бұл сандық технологияны пайдалана отырып, ақпараттың орналасқан жерін анықтау, ақпаратты ұйымдастыру, түсіну, бағалау және құру қабілеті. Техникалық жағынан сауатты болу білім алушылардың сандық құралдарды пайдалана білуін + сын тұрғысынан ойлауын + әлеуметтік хабардарлығын + оқуға әлеуметтік тартылуын білдіреді. Педагогикалық іс-әрекеттер, кез-келген әрекет сияқты мақсат, құрал және нәтижемен анықталады.

Бүгінде ақпараттық-қатынастық технологиялар саласының заманауи жетістіктерінің негізінде білім беруді ақпараттандырудың озық тенденциялары байқалуда. Ақпараттандыру проблемалары ашық білім берудің объективті заңды сипаттамасы болып отыр.

Білім беруді ақпараттандырудың қазіргі жағдайын сипаттайтын ғылыми еңбектер мен әдебиеттерге жасалған мынадай талдаулар, шетелдік [Р.Вильям, К.Маклин, Г.М.Клейман, Ж.П.Арно, М.Рокли, Б.Сендов, Т.Хифайед және басқалар], ресейлік [Б.С.Гершунский, Е.И.Машбиц, В.М.Монахов, И.В.Роберт, В.В.Рубцов, И.Е.Вострокнутов, И.И.Трубина, И.Г.Белавина, В.А.Захарова, П.В.Беспалов, М.М.Бужеев, Н.А.Власенко, В.В.Колос, С.П.Кудрявцева] және отандық ғалымдардың [Б.Б.Баймұханов, Е.Ы.Бидайбеков, Д.М.Жүсібалиева, Г.Қ.Нұрғалиева, С.С.Үсенов және басқалар] білім беру ортасын қалыптастырудың мынадай ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді:

- 1) білім алушылар мен оқытушылардың бірлескен жан-жақты дамуы;
- 2) білім беру үрдісіне барлық қатысушылардың даму деңгейі мен жылдамдығын үйлестіру;
- 3) ақпараттық-қатынастық технологиялар көмегімен жалпы білім беретін сабақтардың пәнаралық моделі;
- 4) үнемі өзгеріп отыратын еңбек шарттарына жас ұрпақты дайындау үшін білім алушылар мен оқытушылардың АҚТ-ны пайдалану дағдыларын қалыптастыру;
- 5) «білім беру траекториясын» таңдауды қамтамасыз ету.

Ақпараттық қоғамның критерийлері ретінде келесі үш жағдайды алуға болады:

- Компьютерлердің болуы;
- Компьютерлік желінің даму деңгейі;
- Күнделікті өмірінде іс-әрекетінде ақпараттық технологияны пайдаланатын және ақпараттық салада еңбек ететін тұрғындардың саны

Ақпараттандыру үрдісі келесі өзара байланысқан үш үрдісті біріктіреді:

- 1) интеллектуалдандыру – адамдардың (қоғам мүшелерінің) ақпаратты қабылдау және жасау қабілеттерін дамыту, тудыру;
- 2) компьютерлендіру – ақпаратты іздеу және өңдеу құралдарын жетілдіру үрдісі;
- 3) медиостизациялау – ақпаратты жинау, сақтау және тарату құралдарын жетілдіру үрдісі.

Білім беру жүйесі қоғамды ақпараттандыру үрдісінің негізгі базасы болып табылады. Сонымен қатар, адамның ақпараттық мәдениетін қалыптастыру ортасы болып табылады. Сол себепті, білім беруді ақпараттандыру және компьютерлендіру мәселесі толыққанды ақпараттық қоғамды қалыптастырудағы бастапқы мәселелердің бірі болып табылады.

Компьютердің көмегімен оқыту мәселесі 80-ші жылдардың соңынан бері зерттелуде.

Оқытуда көрнекілік, ойлау деңгейін көтеру, танымдық, білім деңгейін, өз бетімен жұмыс жасау, интеллектуалдық даму, оқытуда саралау, кәсіби бағытталған және т.б. зерттелген.

Ақпараттық технологияны оқыту құралы ретінде пайдалану келесі жағдайлардың болуына ықпал ететіні жұмыста анықталған:

- білім алушының тұлғасын дамытып, ақпараттандырылған қоғам жағдайында өмір сүруге дайындайды, мысалы ойлау қабілетін дамыту (көрнекі-әсерлі, көрнекі-бейнелі, интуитивті, шығармашылық, ойлаудың теориялық түрін); эстетикалық тәрбиелеу; қатынастық икемділіктерін дамыту, оңтайлы шешім қабылдау білігін қалыптастыру, эксперименттік зерттеу әрекетін жасау білігін дамыту, ақпараттық мәдениетін қалыптастырып, ақпаратты өңдеу икемділігін қалыптастыруға;

- қазіргі заманғы қоғамды ақпараттандыруға байланысты әлеуметтік тапсырысты жүзеге асыруға;

- оқу-тәрбие жұмысының барлық деңгейлерін үдетіп, оқыту үрдісінің тиімділігі мен сапасын ақпараттық технологиялар құралдарының мүмкіндіктерін пайдаланып жүзеге асыруға;

- танымды қис-әрекетін белсенді болдыруға, ақпаратты өңдеу құралдарын пайдаланып, пәнаралық байланысты тереңдетуге.

Сонымен ақпараттық технология оқыту мазмұнын өзгертіп, оқыту жүйесіне жаңа элементтер енгізеді. Мысалы, ақпараттандыру жағдайында ЖОО-нда компьютерлік коммуникацияның болуы:

- пәндердің интеграциясын;
- білім алушылардың өздік іздеу және зерттеу жұмысының әдістерін жасауды;
- мәселені білім алушыларға бірігіп шешу жолдарын үйретуді;
- білім алушылар мен оқытушылардың топтық және жеке жұмыс жасау әдістерін үйлестіруді;
- білім алушылар мен оқытушылардың жұмысында компьютерді белсенді пайдалану;
- оқу үрдісінде ақпараттық технологияны тиімді жаңа мазмұнмен, жаңа әдіспен және жаңа ұйымдастыру түрлерін пайдалануды оқытушылардан талап етеді [3, 104 б].

Ақпараттық технологиялар құралдары оқытушылар мен білім алушыларға ғылыми және оқу-әдістемелік ақпаратқа оперативті қол жеткізу құралдары болып табылады.

Кәсіби шебер оқытушы қай уақытта, қашан, қандай, қандай түрде, ақпаратты мазмұндау керек екенін біледі. Бұл жерде тек бір мақсат – берілетін ақпарат тиімді, қажет ақпарат және студенттерге түсінікті болуы керек.

Ақпараттану жағдайында оқытушының шеберлігінің деңгейіне, яғни педагогикалық шеберлігі мен білімінің көлемімен оны жүйелі ұйымдастыру мүмкіндігіне және еңбек сапасына талаптар қойылады.

Білім алушының кәсіби іс-әрекеті нәтижелі болу үшін, ол тек ақпаратты беріп қана қоймай, компьютер көмегімен сол ақпаратты алуда іс-әрекетті студент – компьютер – оқытушы арасындағы байланыстарды нәтижелі болдыруға бағытталу керек. Бұл үшін оқытушы оқытуда студентпен байланысын ұйымдастыру амалын келесі бағыттарда компьютерді пайдаланып студентпен оқытушы арасында оқу байланысын орнату жағдайын жасау; студенттер тобының өзара байланысын және студенттер тобының компьютермен байланысын ұйымдастыру, компьютермен және компьютерсіз оқытудың оңтайлы қатынасын анықтау бағыттарында жүргізу қажет.

Ақпараттандыру жағдайында оқытушының кәсіби іс-әрекеті ақпараттық технология құралдарын пайдалануға байланысты үш бөліктен ұйымдастырушы-әдістемелік, мазмұнды-әдістемелік, аспаптық құралдардан тұратын педагогикалық технологияны ғылыми негізде жасап пайдалануды қажет етеді.

Білім беру жүйесіне инновациялық құралдарды, идеямен технологияны ендіру негізіне:

- педагогикалық технологиялар банкі, олардың оқу-әдістемелік қамсыздандырылуы, тұжырымдары, алгоритмдерінің ақпараттық ресурсы;
- педагогикалық технологияны іріктеу критеріі, жаңа білім беру тәжірибесін жобалаудың алғашқы бастауы;
- нақты оқу-тәрбие үрдісіне инновациялық технологияны ендіру механизімі алынуы қажет.

Ақпараттық технологияны оқытуда пайдаланудың теориялық негіздерін, дидактикалық негіздерін, оқу-әдістемелік жұмыста нақты пәнді оқытуда ақпараттық технологияны пайдалану, бағдарламалық педагогикалық сценарий жасау жолдарын, электрондық оқытудағы мәселелік жағдайды моделдеу және ұйымдастырушы-әдістемелік іс-әрекет атқару туралы білімді игерген ұстаз ғана ақпараттандыру жағдайында толыққанды қызмет ете алады деуге болады. Әрине бұл жерде педагогикалық тәжірибенің орны ерекше.

Сондықтан, оқытушы іс-әрекетінде ақпараттық технологияны пайдаланудың нақты пәндердегі іорнын, психологиялық, педагогикалық, эргономикалық талаптарын білумен қатар, кәсіби іс-әрекетінің ерекшеліктеріне жататын кәсіби дағдыларды нақтылау қажет:

- іс-құжаттарын даярлаудың, мәліметтер (педагогикалық тәжірибелер) қорын жасап өңдеудің және дидактикалық тірек – құралдар жасауға қажет саймандық бағдарламалық қамсыздандырумен жұмыс істеу дағдысы;
- пәнге арнайы құрылған бағдарламалық қамсыздандырумен жұмыс істеу дағдысы;
- жергілікті және Интернет желісінде жұмыс жасау дағдысы;
- мультимедиялық және геоақпараттық технологиялардың қызмет етуінен хабардар болып, кәсіби қажеттілік шеңберінде пайдалану дағдысы.

Оқыту технологиясының ақпараттық технологияның үнемі даму үстінде болуына сәйкес оқыту технологиясының жаңарып отыруына байланысты жоғарыда келтірілген кәсіби іс-әрекеттердің үнемі жетілдіріліп отыруы қажеттігі туады.

Бұл үшін оқытушы келесі іс-әрекеттерді меңгереді, олар жаңа ақпараттық технологияны ендіруге байланысты:

- педагогикалық бағдарламалық және техникалық құралдардың педагогикалық және технологиялық құжаттары нсалыстырмалы талдау;
- сабақтың логикалық мазмұнын моделдеу;
- межелеген оқыту нәтижелеріне жетудің әдістемелік және ұйымдастыру шарттарын анықтау;

- дидактикалық сәттерді модельдеу;
- оқу-тәрбие үрдісінің аяқталғандығын тексеру және бағдарламалық құралды апробациялау;
- таңдап алынған ақпараттың технология негізіндегі педагогикалық технологияны түзету;
- ақпараттық технологияны нақты пәнді оқытудағы мүмкіндіктерін бағалай білу;
- ақпараттық технологияны әртүрлі пайдалану амалдарын;
- ақпараттық технологияны пайдаланып әртүрлі кәсіби іс-әрекеттер атқару.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде оқытушының іс-әрекетінің құрылымы әртүрлі тұрғыда қарастырылған. Гностикалық, жобалық, құрылымдық, ұйымдастырушылық, коммуникативтік, сараптық іс-әрекеттер алынған.

Ақпараттық-қатынастық құралдар білім алушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін, зерттеу жүргізу мүмкіндіктерін күшейтіп, белсенді және саралап оқытуды қалыптастыру құралы болып табылады. Сонымен қатар, дүниежүзілік ақпараттық ресурстарға қол жеткізу білім алушылардың қоршаған дүниені, қоғамдағы құбылыстарды жеке қабылдауына әсерін тигізеді[4, 11 б].

Ақпараттық технологияны білім беруге ендіру барысында оқу орнының мәдениеті мен оқу үрдісіндегі оқытушының рөлі өзгереді. Білім алушыларға берілген ғылыми және оқу ақпаратының көп болған жағдайында оқытушының пән аумағында және пәнаралық аумағында кәсіби дайындығына қойылатын талаптар көбейе түседі. Сонымен қатар, оқытушының жеке тұлғалық, жалпы мәдени, коммуникативтік білім, білік, дағды және құзыретіне нақты талаптар қойылмақ.

Қазіргі кезде оқу үрдісінде ақпараттық технологиясын ендіру мен ақпараттық ресурстармен жұмыс істеуге байланысты мәселелерді шешу қазіргі ірі педагогикалық мәселелердің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда біздің университетімізде ақпарат құралдарын кеңінен пайдалану жоғары деңгейде жолға қойылған:

- оқу үдерісінің ашықтығы мен студенттер бағасының шынайылығын қамтамасыз ететін «Универ» жүйесі, ARTA SYNERGY электронды құжат айналымы бағдарламасы енгізілген;

- қашықтықтан оқыту жүйесі енгізілген;

- оқу кабинеттері мультимедиялық және компьютерлік техникамен, лицензиялы бағдарламалармен қамтылған;

- «ҚАКАЖ» бағдарламасының көмегімен (Қазақ автоматтандырылған УНИВЕРСИТЕТ УНИВЕРСИТЕТ 11 кітапханалық-ақпараттық жүйе) іздеу және тапсырыс беру, кітап қорын есепке алу, келу статистикасын жүргізу сияқты үдерістер автоматтандырылған.

Қорыта келе, ЖОО-ның оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырады, өздігінен ізденуге шығармашылықтарын дамытуға, креативтілікке жетелейді.

Оқытушылар сабақ барысында берілетін тапсырмаларды АКТ –ның көмегімен орындайтын, интернет желісін пайдалану арқылы түрлі бағдарламалармен жұмыс жасай алатындай тапсырмаларды сауаттылықпен құрастыра білсе, болашақ өз пікірін айта алатын, оны дәлелдей білетін, өмірге деген өзіндік көзқарасы қалыптасқан, үнемі ізденіс үстінде болатын, қоғам дамуына өз үлесін қоса алатын, ізденімпаз, өзіндік шығармашылық жұмыспен айналыса алатын жан-жақты дамыған маман иесін дайындай алатынымызға сенімдіміз.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді 2016-2019 жылға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы/ Астана, 2016 ж. – 4 б.

2. Koehler, M. J., Mishra, P., & Yahya, K., (2007). *Tracing the development of teacher knowledge in a design seminar: Integrating content, pedagogy and technology/ Computers & Education*, 49(3), 740–762.

3. Mishra, P., & Koehler, M. J., (2006). *Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. / Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054.

4. Shulman, L. S., (1986). *Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher*, 15(2), 4–14.

ӘОЖ 37.00
МРНТИ 14.35.09

Т.С. Жумашева¹

*¹6D010100- Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығының 3 курс докторанты,
Абай атындағы Каз ҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Алматы қ., Қазақстан*

ЖОО-ДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИДЕРЛІК ӘЛЕУЕТІН ДАМУ - БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ САПАСЫНЫҢ АРТУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты педагогикалық ЖОО-ның оқу-тәрбие кеңістігінде студенттердің лидерлік әлеуетін дамытудың маңыздылығын көрсету. Автордың мақсаты болашақ маман үшін лидерлік әлеуетті дамытудың кәсіби маман болып қалыптасуына берер ықпалын ашып көрсету. Ол өз зерттеуінде студенттердің өмірде өзін-өзі бекітуіне қажетті сапаларды олардың бойында қалай қалыптастыруға болады деген сұраққа жауап іздеген. Мақалада лидер, лидерлік әлеует, лидерлік сапа сияқты мәселелердің төңірегінде зерттелген отандық және шетелдік зерттеуші ғалымдардың көзқарастарына талдау жасалған. Мақаланың негізгі тірек ұғымы әлеуетке әртүрлі сөздіктерден анықтама берілген. Автор «білімділік» тәсіл бойынша білім алатын жастардың көпшілігі, оқуды аяқтағаннан кейін қазіргі қоғамда өз бетімен өмір сүруге дайын емес деген пайымдау жасай отырып, лидер болуы үшін меңгеруі тиіс бірқатар сапалар мен қабілеттер, іскерліктің түрлеріне сипаттама жасаған. Дәлірек айтқанда харизма, мақсаткерлік, ынта, ізденімпаздық, тапқырлық, шешендік, амбициоздық, өзара сыйластық, батылдық, өз күштеріне сенім, адалдық, әзіл, достық, ұқыптылық, сыпайылық, өзін-өзі сыншылдық, өз уәделерін әрдайым орындау қабілеті, тиімді және әсерлі қарым-қатынас жасау қабілеті, ымыраға келу және әріптестерін ынталандыру қабілеті, кез келген ортаға бейімделе білу қабілеті, болашақ перспективаларды алдын ала көру қабілеті, ақпараттық ағындардан қажетті мәліметтерді ала білу қабілеті, киімде мінсіз мәнерлер мен стильді көрсете білу лидердің негізгі сапасының құрамдас бөлігі деген тұжырымға келеді. Сондай-ақ, автор оқырманды лидерлікті дамытуға тиімділігі жоғары оқыту әдістеріне сипаттама жасаған.

Түйін сөздер: заманауи маман, әлеует, лидер, лидерлік әлеует, өз-өзіне сенімділік, бастамашылық, жетекшілік.

Zhumasheva T.S.¹

*¹PhD. 3 course Specialty6D010100 Pre-school education and upbringing,
Sorbonne-Kazakhstan at AbaiKazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPMENT OF LEADERSHIP POTENTIAL OF UNIVERSITY STUDENTS-THE KEY TO IMPROVING THE QUALITY OF TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

Abstract

The purpose of the article is to show the importance of developing the leadership potential of students in the educational space of universities. The aim of the author is to reveal the influence of the development of leadership potential for the future specialist on the formation of a professional specialist. The article analyzes the views of domestic and foreign scientists and researchers studied in the framework of such problems as leader, leadership potential, leadership quality. The main concept of the article in the potential given definition from different dictionaries. The author characterized a number of qualities and abilities, types of skills that must have in order to become a leader, creating an opinion that the majority of young people studying by the method of "education", after graduation are not ready for independent life in modern society. The author also described the methods of highly effective training for the development of reader leadership. Key words: modern specialist, potential

Keywords: modern specialist, potential, leader, leader, leadership potential, self-confidence, initiative, leadership.

Т.С. Жумаева¹

¹докторант 3-курса по специальности 6D010100-Дошкольное обучение и воспитание,
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

РАЗВИТИЕ ЛИДЕРСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ ВУЗОВ - ЗАЛОГ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация

Цель статьи - показать важность развития лидерского потенциала студентов в учебно-воспитательном пространстве вузов. Цель автора раскрыть влияние развития лидерского потенциала для будущего специалиста на формирование профессионального специалиста. В статье проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых-исследователей, исследованных в рамках таких проблем как лидер, лидерский потенциал, лидерское качество. Основное понятие статьи в потенциале дано определение из разных словарей. Автор охарактеризовал ряд качеств и способностей, видов умений, которые должны обладать для того, чтобы стать лидером, создавая мнение о том, что большинство молодежи, обучающейся по методу «образованность», после окончания обучения не готовы к самостоятельной жизни в современном обществе. Автор также охарактеризовал методы высокоэффективного обучения для развития лидерства читателя.

Ключевые слова: современный специалист, потенциал, лидер, лидер, лидерский потенциал, уверенность в себе, инициативность, руководство.

Лидерлік азаматтық қоғамды қалыптастыру мен дамытудың маңызды факторы болып табылатын әлеуметтік құбылыс ретінде зерттелінді. Қоғамда әрдайым ұлт мүддесіне, адамзат өркениетіне адал қызмет етушілер «зиялылардың» лидерлер болғаны тарихтан белгілі. Сондықтан қазіргі кезде кәсіби мамандарды даярлау мәселесі заманауи маманның белгілі бір салада дипломат, аналитик немесе кәсіпкерлік құзыреттіліктерге ие адам болғанын қажет етеді. Дәлірек айтқанда ол өзінің ұқыптылығымен, тиянақтылығымен, жауапкершілік сезімі жоғарылығымен, мақсатына жетуге талпынысымен көзге түсетін, болашағын болжай алатын, өз-өзіне сенімді, табанды, кез келген жағдайда лайықты сәтті күте білетін, сәтсіздік болған жағдайда келесі жаңа қадамдар мен әрекеттерді жасауға қабілетті, ұйымшыл, мақсатқа ұмтылғыш, басқаларды ынталандыру қабілеті жоғары мотивацияға ие, әрқашаншындықты айтатын адалдығымен ерекшеленеді. Іс жүзінде ЖОО-да қайта құрылған біліктілік стандарты шеңберінде «білімділік» тәсіл бойынша білім алатын жастардың көпшілігі, оқуды аяқтағаннан кейін қазіргі қоғамда өз бетімен өмір сүруге дайын еместігін көрсетеді, олар өз-өзіне сенімсіз және әлеуметтік мәдени жағдайды дұрыс емес деп бағалайды. Қоғамның және еңбек нарығында белгілі бір құндылықтар жүйесі бар, өмірлік ұстанымдары айқын, лидердің нышандары бар жаңа формациядағы мамандарға деген қажеттілігі және педагогикалық ғылымның теориясы мен практикасында осы сапаларды оқыту үдерісінде жас ұрпақтың бойына қалыптастырудың жеткіліксіз зерттелуінің арасында қарама-қайшылық туындайды.

Біздің зерттеуіміздің негізгі мәселесі оқу процесінде студенттердің өмірде өзін-өзі бекітуіне қажетті сапаларды олардың бойында қалай қалыптастыруға болады деген сұраққа жауап іздеу. Бұл сапалардың жиынтығын білім алушылардың «әлеуеті» деп белгілейік.

Зерттеу жұмысымызда қарастырылатын негізгі тірек сөздердің бірі «әлеует» категориясы педагогика үшін аса маңызды жалпығылыми әдіснамалық ұғым болып табылады. Адамға қатысты айтылатын бұл ұғымның философиялық сөздіктегі түсіндірмесі адамның бойындағы «күш-жігер», «қайрат» деген сөздерімен мағыналас екендігін көрсетеді. Басқаша айтсақ, адамның белгілі бір мәселені шешу, нәтижеге жету үшін жұмсайтын қор, ішкі мүмкіндіктер көзі. Ұғымды ең алғаш тұрмыста қол жеткен нәтижелер мен болашақты екі бөліп қарастыру үшін қолданысқа Аристотель енгізген.

Ал, әлеуметтік педагогикалық сөздікте әлеует (потенциал) «потенциал» сөзі (potentia латын тілінен шыққан – күш деген мағынаны білдіреді) – белгілі бір міндеттерді шешу, қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін пайдалануға болатын мүмкіндіктер, көздер, қаражат, қорлар және т. б. жиынтығы: жеке адамның, қоғамның, белгілі бір саладағы мемлекеттік меншіктің (әскери, экономикалық, шығармашылық, өмірлік) мүмкіндіктері деп түсіндіріледі [1, 215б].

Адамның «әлеуетін» зерттеуде бірқатар психологиялық және әлеуметтік еңбектерді талдау жұмысы (В. Н. Маркова, Б. М. Теплова, Н. С. Лейтес, С. Л. Рубинштейна, Р. Л. Кричевский, Т. И. Артемьева, Е. В. Кудряшов, Б. Д. Парыгина, В. И. Добренькова және т.б.)

И. А. Дрыгина студенттің лидерлік әлеуетінің негізгі базалық элементтері ретінде мынандай сапаларды бөліп шығарады [2]:

1) лидерлік қажеттіліктерін – дербестендіру, дамыту, мойындау, ықпал ету, жету, сыйлау, қарым-қатынас, сондай-ақ жетекшілік атқаруға ұмтылу;

2) лидерлік мүмкіндіктер - басқару қабілеті, ұйымдастыру, талдау, ықпал ету және т. б.;

3) лидерлік құндылықтар – білім беру процесінің субъектілері арасындағы оң қарым-қатынастар, конструктивтік топтық қатынастар, танымдық-кәсіби мақсаттарға қол жеткізу және т. б.;

4) құралдар – (әлеуметтік - педагогикалық) ЖОО-ның білім беру ортасының жағдайы, студент тұлғасының лидерлік әлеуетін өрістетуге объективті ықпал етеді.

Ғылыми әдебиетте әртүрлі «әлеует» түрлерін бөліп көрсетеді: лидерлік, шығармашылық, ғылыми, зерттеу, білім беру және т.б. Осы тұрғыда Б.А.Тұрғынбаева біліктілікті арттыру жүйесінде мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін дамыту жайында көлемді еңбек жұмысын жасағанын ескерткіміз келеді [3].

Жас маман үшін қажетті сапаларға орала отырып, біздің зерттеу аясында «лидерлік әлеуетін» дамуы ерекше қызығушылық тудырады. «Лидер» ұғымының анықтамасы, сондай-ақ лидердің және басшының ерекше белгілері кеңес дәуірі кезеңінде ресми түрде Б. Д. Парыгинмен бекітілген. Ол лидер нақты бір міндетті шешу кезінде топты ұйымдастыру үшін топ мүшелерінің өзара әрекеттесуі нәтижесінде алға шығарылатын кіші топтың мүшесі болып табылады. Ол осы міндетті шешу кезінде топтың басқа мүшелеріне қарағанда жоғары белсенділік танытады, басқаларына ықпалы жоғары. Осылайша, лидер өзіне белгілі бір қызметтерді қабылдай отырып, нақты жағдайға алға шығарылады. Топтың қалған мүшелері лидерлікті қабылдайды, яғни лидер жетектейді ал қалғандары соның ізінен жүреді деген қарым-қатынас құрайды. Лидерлікті топтық құбылыс ретінде қарастыру қажет: лидержалғыз болуы мүмкін емес, ол әрқашан топтық құрылымның элементі ретінде беріледі, ал лидерлік жүйе бұл құрылымдағы қарым-қатынастардың жүйесі болып табылады. Сондықтан лидерлік феномені кіші топтың динамикалық үдерістеріне жатады. Бұл үдеріс жеткілікті түрде қарама-қайшы болуы мүмкін: лидердің талап ету шарасы және топтың басқа мүшелерінің оның жетекші рөлін қабылдауға дайындық шарасы сәйкес келмеуі мүмкін» [4]. Бүгінде лидерлік әлеуетті дамыту мәселесі отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде қарастырылып жатыр. Мәселен, Б.М. Баймуханбетов «Лидер белгілі бір топты жарқын болашаққа, игі істерге жетелеу және тәуекелге бел буу мен батыл әрекет жасауға әзір болу іскерлігіне ие топ мүшесі», ал «Лидерлік – топ мүшелеріне мәнді ықпал ететін, басшылықты қолына ала алатын, тұлғалық бағалауға, өзгеріс жасауға бейімді әлеуметтік психологиялық құбылыс» деп анықтады [5, 646]. Психолог Ж.Б. Намазбаева Лидер – топ мүшелерінің мақсаттарын қамтитын және топтық іс-әрекеттің сипаты мен бағытын айқындайтын, жауапты шешімдерді қабылдауға құқықты екенін топтың қалған барлық мүшелері мойындаған тұлға. Сонымен, неғұрлым беделді тұлға бола отырып, лидер бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыруда және топтағы арақатынастарды реттеуде шынайы басты рөлді атқарады. Топта, ұжымда әдетте жетекшілік міндетін өзіне алатын бір адам болады [6, 976]-деп түйіндейді. Р.С.Немов, лидер ұғымын келесідей үлгіде қарастырады - бұл әлеуметтік топтың мүшесі, оның беделін, билігін және өкілеттігін осы топтың басқа мүшелері сөзсіз мойындайды, оның психологиялық ықпалында болады және оның ізімен жүруге дайын [7, 4836]. Т.И. Артемьева: лидерді алдында айқын, қол жетімді мақсаты бар және бұл мақсатқа жету үшін басқалардың қызметін үйлестіре алатын, белгілі бір қоғамдастықтың беделді мүшесі ретінде көрсетеді [8, 1216]. Е. В. Кудряшова лидерді жетекшімен салыстыра отырып, біріншісін тұрақтылығы аз және көбінесе топтағы көңіл-күйге тәуелді деп есептейді. Бағыныштыларға басшылық ету лидердің қолында жоқ, белгілі бір жүйенің және әртүрлі санкциялардың жүйесімен қамтамасыздандырылады ал, жетекшінің шешім қабылдау процесі күрделі және көп жағдайлармен осы топта міндетті түрде байырғы мән-жайлардың болуы қажет емес, ал көшбасшы тікелей өзі шешім қабылдайды [9, 986]. Осылайша, аталған зерттеушілердің лидерлік мәселесіне арналған жұмыстарын талдау бізге көшбасшы деген ұғымға қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Лидер – бұл жоғары социометриялық мәртебесі бар топтың беделді тұлғасы, топтық шешімдер қабылдау және бірлескен қызметті ұйымдастыру кезінде басты рөлде мойындалатын топ мүшесі.

Бұл тұрғыда «көшбасшылық әлеуетті» біз тұлғаның жеке және іскерлік ресурстары арқылы қол астындағылардың беделіне қол жеткізу мақсатында нақты объективті жағдайларда қызметін жүзеге асырудың тиімділігін қамтамасыз ететін және айқындайтын ерекше сапа ретінде қарастырамыз. Алайда, шетелдік зерттеушілердің (П. Друкер, Р. Дилтс, Р. Перо, Дж. Рон, Х. Сильва, М. Фишер, А. Залезник, Ф.Р.Манфред, Э.Коно, Д.Фокс және т. б.) қазіргі заманғы лидердің әлеуметтік портретіне арналған көптеген жұмыстары, бізді лидер «басқаларды ол қалаған нәрсесін жасауға мәжбүр етіп қана қоймай, олардың оны жасауға ниеттеніп отырғанына сендіреді» және де өз таланттары мен қабілеттерін

барынша жоғары деңгейде ашуға ұмтылып, үнемі өзін-өзі жетілдіре отырып, бәрінде бірінші болуға ұмтылады деп дәлелдейді.

У. Дисней, Г. Форд, Б. Гейтс, М. Бауэр, Дж.Уэлч, М. Делли және т.б кәсіпкерлердің өмірі мен табыстарын, жетістіктерін талдай келе, жоғарыда аталған авторлар лидер деп «өзін өзі жасаған адамды» атайды. Американдық философ Джим Рон былай деп жазады: «нағыз лидерлер отбасында немесе жұмыста оларда бар талантпен, тәжірибемен және мүмкіндіктерімен көрінеді. Лидер болып қалыптасады егер сіз қаласаңыз ғана болады, біреу мұны байқай отырып, сізді көтермелейді, сізге өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндік береді, демек, сіз өз қабілеттеріңізді іске асыра аласыз».

Сондай-ақ, осы шетелдік авторлардың еңбектерін талдай отырып, біз барлық салаларда әрдайым табысты болу үшін лидерге меңгеруі тиіс бірқатар сапалар мен қабілеттер, іскерліктің түрлерін табамыз. Олар: харизма, мақсаткерлік, ынта, ізденімпаздық, тапқырлық, шешендік, амбициоздық, өзара сыйластық, батылдық, өз күштеріне сенім, адалдық, әзіл, достық, ұқыптылық, сыпайылық, өзін-өзі сыншылдық, өз уәделерін әрдайым орындау қабілеті, тиімді және әсерлі қарым-қатынас жасау қабілеті, ымыраға келу және әріптестерін ынталандыру қабілеті, кез келген ортаға бейімделе білу қабілеті, болашақ перспективаларды алдын ала көру қабілеті, ақпараттық ағындардан қажетті мәліметтерді ала білу қабілеті, өз идеяларын, жоспарларын объективті өлшей білу, киімде мінсіз мәнерлер мен стильді көрсете білу. Осылайша, ресейлік және шетелдік зерттеулерді талдау «лидер» ұғымын әртүрлі елдердің зерттеушілері әрқалай қарастыратынын көрсетті. Ресей зерттеушілері кеңес дәуірінің тәжірибесіне сүйене отырып, бұрынғысынша лидерді кіші топтың ажырамас бөлігі ретінде қарастырады. Шетелдік зерттеушілер лидерді табысты, үнемі өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі дамытуға ұмтылған адам және оның жағымды қасиеттері көп деп көреді. Қазіргі заманғы маманның осындай түрі бүгінде еліміздің еңбек нарығында сұранысқа ие.

Лидерлер – қарапайымдылық жетістікке жетудің басты принципі деп есептейді. Ол барлық қызметкерлерін өз әрекеттерін қарапайым тәсілмен атқаруға үйретуге тырысады. Ол өзінің ізбасарларына жоғары мақсаттарды меңзей отырып ерекше назар аударады. Пайда төмендегенде немесе төменгі нәтижелерді көрсеткенде осы жағдаяттан шығу жолын ұсыну үшін көмек қолын ұйым мүшелеріне, топтарына созады.

Лидерлер–өз қателерін мойындайды және оларды шешу үшін қажетті шараларды ашық түрде қолданудан қорықпайды. Олар өз жұмыскерлеріне сыйластықпен қарайды, оларды бағалайды, сенімдерін үнемі қорғайды. Ал өз кезегінде жұмысшылар лидерге адал және тіпті олар үшін жанын қиюға дайын болады.

Лидерлер–қоғамға, ұйымға немесе топқа ықпал етуге қабілетті тұлға. Белгілі бір әлеуметтік топтың мақсат-мүддесін толық сезініп, қорғай білетін, бойына саяси қайраткерге лайықты қасиеттерді жия білген адам лидер ретінде танылады.

Ол тұлғаға деген адал және сыйластық қарым-қатынас, жоғары мақсатқа жетудегі қайсарлық мынадай құндылықтарға ие.

Лидерлер – адамның және оның әрекеттерінің үнемі жоғары сатыға көтерілуі үшін жағдай жасайды және олар өз қызметкерлерінің жетістікке жеткен жұмысын мойындап марапаттайды.

Лидерлер – өзіне пікірлес, сыбайластар іздейді. Басшылардың, лидерлердің жеке қасиеттеріне байланысты тұжырымдар қалыптасқан:

1. Харизматикалық (харизма - грек тілінен charisma- қабілет, талап деген мағына береді) – өзіне баурап алатындай қасиеттерінің болуы.

2. Айрықшалық - жоғары зияттылық; жан-жақты білімділік; өз-өзіне сенімділік; бастамашылық сияқты қасиеттердің жинақталуы.

Е.Кричевскийдің құндылықтар алмасу теориясы бойынша, топтың құндылықтарын толық іске асыра алатын адамдар ғана лидер бола алатындығын айтады [10].

Осылайша, лидерде болатын сапалардың артықшылығын саралаудың негізінде біз бүгінгі күндегі жас заманауи маманның бойында оның лидерлік сапалары болуы тиіс деп санаймыз. Осы ойлар отандық педагогика ғылымы саласындағы зерттеулерде де көрініс тапқан. Соның ішінде ғалым Ұ.М.Әбдіғапбарова, Б.Б.Баймұханбетов, Б.А.Байкуловалардың еңбектерінде лидерлік пен басшылық арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар салыстырылып көрсетілген. Олар басшының билік тұрғысынан, әкімшілік тарапынан тағайындалғанымен, оның бойында лидерлік сапалардың болуы қажеттігін көрсетеді [11].

Сонымен бірге, қазіргі заманғы баспасөз беттерін талдау көрсеткендей, көптеген ұйымдар өз қызметінің тиімділігін арттыруға көбірек көңіл бөле отырып, қазір басқа елдердің мамандарын тартады,

олар өздерімен бірге жетіспейтін білім мен дағдыларды алып қана қоймай, сонымен қатар ұйымның жұмысын қайта құруға және лидерлікті дамытуға өз үлесін қосады. Осыған байланысты, біздің зерттеуде айтылған мәселелерді шешу жолдарының бірі-білім беру процесінде студенттердің ары қарай өмірде өзін-өзі бекіту үшін қажетті қасиеттерді дамытуға ықпал ететін әдістерді, тәсілдерді және құралдарды әзірлеу және қолдану болып табылады. Мұндай әдістерге: коучинг, тренинг, семинар, дискуссиялық дәрістер, іскерлік ойындар және өзін-өзі дамыту немес өз бетімен білім алу жатады.

Біз тәжірибелік-эксперименталды тексеруге студенттердің субъектілік белсенділігінің қағидасына негізделген оқытудың интерактивті моделінің тиімділігі туралы гипотеза жатады деп ойлаймыз. Бұл оқыту үдерісі оқытушы мен студент арасындағы «ересек-ересек» қарым-қатынас қағидасына және білім беру үдерісі субъектілерінің кері байланыс принципіне негізделетін болады. Аталған интерактивті оқыту үлгісі жоғары курс студенттері оқу үрдісінде студенттердің лидерлік әлеуетін дамытуға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мардахаев Л.В. Словарь по социальной педагогике. М., Академия, 2002.
2. Дрыгина И.В. Активизация лидерского потенциала личности студента в образовательном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук. Красн о-ярск, 2004
3. Тұрғынбаева Б.А. Болашақ мұғалімдердің әлеуетін дамыту: кәсіби шығармашылық жолында. – Алматы, 2012. –211 б.
4. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. М.: Мысль, 1971. 348 с.
5. Баймұханбетов Б.М. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің лидерлік сапасын қалыптастыру. (PhD диссерт) Алматы, 2014-159б
6. Намазбаева Ж.Ы. Жалпы психология: оқулық ҚР білім және ғылым министрлігі. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ Психология институты, 2006. –296 б.
7. Немов Р. С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений. В2 кн. Кн.2 Психология образования. М.: Просвещение: Владос, 1994. 496 с.
8. Артемьева Т.И. Методологический аспект проблемы способностей. АН СССР, Ин-т психологии. М.: Наука, 1977. 184 с.
9. Кудряшова Е.В. Лидер и лидерство (Исследования лидерства в современной западной общественно-политической мысли). Архангельск: Изд-во Поморского межд-го педагогического ун-та им. М.В.Ломоносова, 1996. 145 с.
10. Кричевский Р.Л. О функции и механизме идентификации во внутригрупповом межличностном общении // Психология межличностного познания. – М., 1981. - С. 96-99
11. Әбдіғанбарова Ұ.М., Баймұханбетов Б.Б., Байқұлова Б.А. Оқушылардың лидерлікке даярлығын тәрбиелеудегі әдістемелік, диагностикалық құралдар: оқу-әдістемелік құралы. - Тараз, 2017. – 50 б.

МРНТИ 14. 35. 07

Карбаева Ш.Ш.¹

¹Кандидат педагогических наук, доцент,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Казахстан

**КВАЛИФИКАЦИОННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К РЕЗУЛЬТАТАМ ОБУЧЕНИЯ ГЕОГРАФИИ
В ВЫСШЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ**

Аннотация

Новые подходы к организации высшего педагогического образования устанавливают новые требования к разработке нормативно-управленческих документов образовательного учреждения. Образовательные программы – один из видов нормативных документов, которые в каждом учреждении образования уникальны по своему содержанию и структуре. На основе государственного стандарта высшего профессионального образования в вузах Казахстана реализуются компетентностно-ориентированные образовательные программы для уровневой подготовки выпускников (бакалавр, магистр и PhD).

В статье рассмотрен один из вариантов проектирования ожидаемых результатов обучения географии в условиях компетентностно-ориентированного подхода высшего образования Республики Казахстан.

Исходя из структурного анализа образовательных программ и содержания географического образования высшей школы, выявлены подходы к определению ожидаемых результатов обучения, которые служат основанием для отслеживания динамики развития обучающихся.

Ключевые слова: проектирование ожидаемых результатов; компетентностно-ориентированный подход; географическое образование; результаты обучения географии; квалификационное требование.

Карбаева Ш.Ш.¹

*¹ Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

ЖОҒАРЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ГЕОГРАФИЯНЫ ОҚИТУ НӘТИЖЕЛЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН БІЛІКТІЛІК ТАЛАПТАРЫ

Аңдатпа

Жоғары педагогикалық білім беруді ұйымдастырудың жаңа тәсілдері білім беру мекемелерінің құқықтық-басқару құжаттарын дайындауға жаңа талаптар қояды. Білім беру бағдарламалары – ол әрбір білім беру мекемелерінде өзінің мазмұны мен құрылымы бойынша ерекшеленетін нормативтік құжаттардың бірі. Жоғары кәсіби білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес Қазақстанның жоғары оқу орындарында түлектерді даярлау деңгейлері (бакалавр, магистр және PhD) үшін құзыреттілікке-бағдарланған білім беру бағдарламалары жүзеге асырылуда.

Мақалада Қазақстан республикасы жоғары оқу орындарында құзыреттілікке-бағдарланған тәсіл жағдайында географияны оқытудың күтілетін нәтижелерін жобалау нұсқаларының бірі қарастырылған. Білім беру бағдарламалары мен географиялық білім мазмұнына құрылымдық талдау жасау барысында білім алушылардың даму динамикасына, сондай-ақ еңбек нарығындағы біліктілік талаптарына қарағанда негіз болатын оқытудың күтілетін нәтижелерін анықтау тәсілдері айқындалды.

Түйін сөздер: оқытудың күтілетін нәтижелерін жобалау; құзыреттілікке-бағдарланған тәсіл; географиялық білім беру; географияны оқыту нәтижелері; біліктілік талаптары.

Karbayeva Sh.¹

*¹ Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

QUALIFICATION REQUIREMENTS FOR LEARNING GEOGRAPHY OF PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract

New approaches to the organization of higher pedagogical education set new requirements for the development of regulatory and management documents of educational institutions. One of the types of normative documents is educational programs, which are unique in their content and structure in each educational institution. With the transition to the state standards of higher professional education in universities of Kazakhstan implemented competence-oriented educational programs for level training of graduates (bachelor, master and PhD).

The article considers one of the design options for the expected results of teaching geography in terms of competence-based approach of higher education of the Republic of Kazakhstan. Based on the structural analysis of educational programs and the content of geographical education of higher education, the approaches to the definition of expected learning outcomes, which serve as a basis for tracking the dynamics of the development of students, are defined.

Keywords: expected results; competence-oriented approach; geographical education; results of geography training; qualification requirement.

Введение В мировом образовательном пространстве складываются позитивные тенденции, ориентированные на обеспечение нового качественного уровня системы образования. Главными из них являются развитие нового подхода к образованию, как средству формирования человеческого капитала, и совершенствование понимания качества образования. Поэтому государственный общеобязательный стандарт всех уровней образования определяет кардинальные преобразования образовательной системы,

в том числе, и высшего образования. С переходом на модернизированные профессиональные стандарты и образовательные программы требования к количеству специалистов и качеству их подготовки будут задаваться рынком труда. Этот подход актуален для Казахстана, поскольку позволит обеспечить подготовку квалифицированных специалистов и тем самым повысить конкурентоспособность экономики.

Качественные изменения в профессиональной подготовке педагогов невозможны без осмысления системой непрерывного педагогического образования, готовящей кадры для средней общеобразовательной школы, нового видения содержания, методов и технологий обучения современных обучающихся [1, 2]. В связи с этим на основе реализации компетентностно-ориентированного подхода, как методологического принципа проектирования многоуровневого образования, разрабатываются образовательные программы специальностей бакалавриата, магистратуры и PhD по географии.

Образовательная программа определяется как комплекс основных характеристик образования (объем, содержание, планируемые результаты), организационно-педагогических условий, форм аттестации, который представлен в виде учебного плана, академического календаря, рабочих программ учебных дисциплин (модулей), иных компонентов, а также оценочных и методических материалов. Однако ученые, представители российской школы педагогики, обсуждая вопрос на профессиональном уровне, дают расширенное и уточненное определение. Например, С.Е.Шишов подчеркивает, что «образовательная программа – это нормативно-управленческий документ образовательного учреждения, характеризующий специфику содержания образования и особенности организации образовательного процесса» [3, 4].

Разработка содержания, описание принципов построения, технология реализации образовательной программы теоретически важны и практически значимы, особенно в условиях модернизации высшего образования, цель которой обеспечить соответствие качества подготовки кадров запросам рынка труда и ожиданиям социума.

Основная часть

Одним из главных параметров определения качества образования являются его результаты, которые устанавливаются на основе оценки учебных достижений обучающихся. Большинство обучающихся, освоивших теоретические знания на достаточно высоком уровне, слабо ориентируются в практико-ориентированных проблемах географии и географического образования на развитие общества и др. Для достижения качественного уровня географического образования необходим новый методологический подход к организации содержательной и процессуальной сторон обучения.

В международной образовательной практике наблюдается тенденция принятия модели образования, ориентированного на результат, при которой организация образовательного процесса в школе связана с ее «регуляцией на выходе». Данная модель предполагает создание многоуровневой системы целей, которые рассматриваются как ожидаемые результаты [5].

Зачем создавать ожидаемые результаты?

Во-первых, для того, чтобы цели обучения были видимыми; чтобы способствовать ознакомлению с обязательными требованиями; для предоставления четкого понимания развития обучения, т.е. постановка целей обучения ориентирует преподавателей и обучающихся на достижение конечного результата обучения. Ясная цель позволяет точно отбирать содержание обучения, выделять в нем основные дидактические единицы и соответствующие им методы обучения, упорядочивает все стороны процесса обучения, придает ему необходимую целостность и единство.

Во-вторых, для мотивации учеников, чтобы ученики могли планировать свое обучение; чтобы предоставить структуру для оценки обучения. Если раньше в качестве основной цели обучения и воспитания выдвигалась подготовка специалиста, способного работать на благо государства и общества, то сегодня акцент смещается на задачу самореализации личности, удовлетворение ее потребностей. Поэтому наряду с содержанием обучения еще одной и более важной дидактической проблемой является проблема качества деятельности преподавателя, применяемых им методов обучения, которая зависит общая эффективность любой системы образования [6].

Обзор научной литературы показывает, что существуют различные способы определения целей как ожидаемых результатов. Они могут быть определены на национальном (государственном) уровне, на уровне образовательных областей и на уровне учебных достижений обучающихся по конкретным предметам и уровням обучения.

Изучение и анализ зарубежного и отечественного опыта по разработке содержания образования, различных подходов описания ожидаемых результатов обучения позволили нам определить подходы к

определению ожидаемых результатов обучения по географии. В контексте этих исследований считаем, что содержательная и методическая составляющие предмета географии высшего образования должны быть направлены на реализацию общей цели обновленного содержания среднего образования. Цель компетентностно-ориентированного образования заключается развития у обучающихся способности к самостоятельной деятельности. Готовность к ценностному осмыслению ситуаций, происходящих событий, к самостоятельному выбору необходимой информации и ее эффективному использованию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества, а также компетентности решения возникших проблем на основе нравственных норм являются основной задачей обновленного содержания образования [7].

География на сегодняшний день является востребованной на рынке труда в подготовке высококвалифицированных педагогических кадров, которая формируют общечеловеческие и социально-личностные ценности в контексте научного мышления и мировоззрения. Цели образовательной программы географии высшего образования (бакалавр, магистр и PhD) конкретизированы нами, исходя из целей обновленного содержания среднего образования в Республике Казахстан.

1. Целью образовательной программы 6B015 - Подготовка учителей по географии является подготовка высококвалифицированных педагогических кадров по географии, владеющих поликультурностью, коммуникативностью, способных творчески и высокопрофессионально решать на современном научно-практическом уровне социально значимые задачи в педагогической сфере деятельности, а также обладающих высокой социальной и гражданской ответственностью, способных осуществлять профессиональную деятельность.

2. Целью ОП по специальности 7M015 - Подготовка учителей по географии является подготовка высококвалифицированных педагогических кадров, востребованных на рынке труда; формирование систематизированных знаний в области естественнонаучных дисциплин и применение инновационных технологий изучения общих закономерностей; формирование ключевых и специальных компетенций магистров, обладающих высокой социальной и гражданской ответственностью, способных осуществлять профессиональную деятельность; освоение магистрантами основ научно-исследовательских и экспериментальных методов наблюдения и анализа географических процессов и явлений; формирование общечеловеческих и социально-личностных ценностей в контексте научного мышления и мировоззрения.

3. Целью ОП по специальности 8D015 - Подготовка учителей по географии является создание на основе интеграции образования и науки эффективной системы подготовки научно-педагогических кадров новой формации, способных решать вопросы совершенствования образования; реализация образовательного процесса в соответствии с принципами международной практики подготовки научно-педагогических кадров высшей квалификации, конкурентоспособных на современном рынке труда; формирование специальных компетенций доктора философии (PhD), обладающих высокой социальной и гражданской ответственностью, способных осуществлять профессиональную деятельность; формирование общечеловеческих и социально-личностных ценностей в контексте естественнонаучного мышления и мировоззрения [8].

В основе научных подходов к проектированию многоуровневой системы ожидаемых результатов по географии, как уровней учебных достижений обучающихся, заложены следующие ведущие принципы:

- культуросообразности: развитие образованной личности; развитие творческих качеств личности; развитие умений и навыков;
- природосообразности: адекватность способностям, интересам личности, соответствия ходу естественного развития;
- личностно-ориентированного и деятельностного подхода;
- научности: соответствие содержания обучения современному уровню развития науки;
- учета индивидуальных особенностей, доступности;
- системности: целостное представление о явлениях, фактах, взаимодействиях, взаимозависимостях ;
- практической направленности: связь с практикой, реальной жизнью;
- межпредметной интеграции: обеспечение системности, целостности знаний [9].

Исходя из всех вышеизложенных умозаключений предлагается следующий обобщенный вариант описания квалификационных требований в формате результатов обучения по географии высшего образования на всех уровнях (табл.1).

Таблица 1. Квалификационные требования в формате результатов обучения

Подготовка учителей по географии		
6B015	7M015	8D015
<p>PO1-понимает высокую социальную значимость профессии, принципы профессиональной этики, использует в педагогической деятельности знание предметной области;</p> <p>PO2-способен анализировать деятельность всех субъектов образовательного процесса; PO3-владеет способностями использовать средства учета общих, специфических и индивидуальных особенностей психического, психофизиологического развития и ценности инклюзивного образования;</p> <p>PO4-владеет методами психологических и педагогических исследований, проявляет творческий, исследовательский подход к педагогической деятельности;</p> <p>PO5-владеет способностями использовать методы диагностики развития детей разных возрастов, знание различных теорий обучения, воспитания, применять в обучении и воспитании методологические подходы для развития у учащихся субъектности, коммуникативности, гуманности и толерантности;</p> <p>PO6-владеет способами организации различных видов деятельности детей, применяет методы организации внеклассной работы, связанной с исследовательской и проектной деятельностью учащихся, современные информационные и коммуникационные технологии в образовательном процессе (SMART и STEM технологии) в соответствии с возрастными особенностями;</p> <p>PO7-владеет способами организации профессиональной деятельности в поликультурной среде, знает закономерности и принципы национального воспитания;</p> <p>PO8-владеет способностями участвовать в междисциплинарном и межведомственном взаимодействии в решении профессиональных задач</p>	<p>PO1-иметь представление о современных тенденциях в развитии научного познания;</p> <p>PO2-демонстрировать развивающие знания и понимание, полученные на уровне высшего образования, которые являются основой или возможностью для развития или применения идей в контексте научных исследований;</p> <p>PO3-применять знания, решать проблемы в новых или незнакомых ситуациях в рамках междисциплинарных областей, связанных с географией;</p> <p>PO4-интегрировать знания, справляться со сложностями и выносить суждения на основе информации с учетом этической и социальной ответственности за применения этих суждений и знаний;</p> <p>PO5-четко и ясно сообщать свои выводы и знания и их обоснование в профессиональной среде;</p> <p>PO6-критически оценивать стратегические внешние и внутренние факторы, влияющие на развитие географического образования и иметь способность генерировать новые идеи;</p> <p>PO7-владеть навыками теоретического и методологического анализа, уметь использовать на практике методы прогнозирования и планирования, также уметь синтезировать знания по специальности и междисциплинарные знания для решения исследовательских и практических задач;</p> <p>PO8-анализировать географическую информацию и грамотно формулировать соответствующие выводы и заключения на государственном, русском и иностранном языках;</p> <p>PO9-творчески использовать достижения естественных, в том числе географических наук и обобщать результаты НИР;</p> <p>PO10-проводить информационно-аналитическую и информационно-библиографическую работу с привлечением современных информационных технологий, также использовать современных информационных технологий в образовательном процессе.</p>	<p>PO1-иметь представление о современных тенденциях развития естественнонаучного образования, в том числе особенностей и тенденций развития географического образования;</p> <p>PO2-демонстрировать новые идеи, методики для достижения учебных и научных целей, реализовывать образовательный процесс географии в соответствии с принципами международной практики;</p> <p>PO3-создавать новые концепции на основе анализа современного состояния и особенностей развития географического образования;</p> <p>PO4-применять научные исследования и научно-практические инновационные разработки, направленные на системное решение задач в географическом образовании;</p> <p>PO5-обобщать результаты научно-исследовательской и аналитической работы и их обоснование в профессиональной среде;</p> <p>PO6-использовать современные технические средства, информационно-коммуникационные технологии, прикладное программное обеспечение в учебной и научной деятельности;</p> <p>PO7-проводить научные исследования и осуществлять преподавание географических дисциплин в вузах на казахском и иностранном языках;</p> <p>PO8-творчески использовать достижения естественных, в том числе географических наук и самостоятельно обобщать результаты НИР.</p>

На основе данной таблицы устанавливаются ожидаемые результаты по учебным дисциплинам географии и уровням обучения. Поставленные ожидаемые результаты и содержание образования по специальности, организация образовательного процесса, представленные в образовательной программе, направлены на формирование креативной личности выпускника, соответствующего современным требованиям социального и экономического развития государства.

Заключение и выводы

Компетентностно-ориентированная модель образования должна привести к становлению нравственной, активной, предприимчивой личности, обладающей собственным достоинством, прочными убеждениями, знанием своих прав и умением защитить их.

На сегодняшний день постиндустриальное и информационное общество требует от системы образования творческой, созидательной, открытой, многогранной, цельной, гармоничной личности с большим внутренним духовным миром. Поэтому современное образование должно быть ориентировано на «человекосозидание», т.е. на человека, обладающего креативно-творческим и позитивно-критическим мышлением.

Список использованной литературы:

1. Лебедев О.Е. Качество – ключевое слово современной школы. Серия «Качество школьного образования». – СПб: Филиал издательства «Просвещение», 2008. – 191 с.
2. Цыренжапова Г.Г., Карбаева Ш.Ш. Программа специальности как условие реализации компетентностного подхода // Вестник КазНПУ. Серия «Педагогические науки», №3(51), 2016. – С. 45-50
3. Кальней В. А., Шишов С.Е. Научно-методическое обеспечение разработки программ профессионального туристского образования // Вестник РМАТ, 2011. – С. 130-136. (<https://cyberleninka.ru/article/n/nauchno-metodicheskoe-obespechenie-razrabotki-programm-professionalnogo-turistskogo-obrazovaniya>).
4. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.
5. Токбергенова У.К., Карбаева Ш.Ш. и др. Проектирование ожидаемых результатов обучения по образовательной области «Естествознание» // Вестник МГОУ. Серия «Педагогика», №2, 2015. – С. 95-103.
6. Питер Мехисто. Инноваторы в образовании. Институт образования, Университетский колледж Лондона [Официальный сайт]. <https://conferences.nis.edu.kz/peeter-mehisto/?lang=ru> (дата обращения: 20.08.2019).
7. Джадрина М.Ж., Возможности усиления ценностного потенциала образования // Творческая педагогика. 2009. № 1 (38). С. 41-48.
8. Образовательные программы 6B015 (7M015; 8D015) - Подготовка учителей по географии / Рук программы Карбаева Ш.Ш. – Алматы, 2019.
9. Егорова В.В. рекомендации по разработке образовательной программы школы // Практика административной работы в школе, № 3. – С. 3-9.

Гаврилова Е.Н.¹, Сеитова С.М.²

¹ докторант

² д.п.н., профессор, Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова
г.Талдыкорган, Казахстан

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ КАК СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы подготовки будущих учителей математики в свете современных требований, предъявляемым к преподаванию математики, на примере построения модульной образовательной программы Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова. Система высшего педагогического образования является важным компонентом в подготовке специалистов к профессиональной деятельности.

Раскрываются основные тенденции и характерные особенности необходимые для подготовки будущих учителей математики как специалистов. Описаны условия подготовки будущих специалистов в соответствии с новыми государственными стандартами. Рассматриваются содержание курсов в педагогическом ВУЗеи моменты как будущие специалисты должны уметь работать и использовать принципы обновленного содержания образования в учебном процессе.

Ключевые слова: будущие учителя математики, молодые специалисты, образовательная программа, обновленное содержание образования, процесс обучения.

Гаврилова Е.Н.¹, Сеитова С.М.²

¹ докторант,

² п.э.д., профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Талдықорған қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН МАМАН РЕТІНДЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТАЛАПТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада математиканы модульдік білім бағдарламасына сай оқытуға қойлатын заманауи талаптар, болашақ математика пәні мұғалімдерінің дайындау мәселері қарастырылған, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің модульдік білім беру бағдарламасын құру мысалында. Сол сияқты мұнда болашақ математика мұғалімін «маман» ретінде қалыптастырудың негізгі тенденциялары мен қажетті сипаттық ерекшеліктері ашылған.

Педагогикалық ЖОО-дағы курстардың мазмұны, сонымен қатар болашақ маманның оқыту процессінде жаңартылған білім мазмұның принциптерін пайдаланып жұмыс істеу білігі айтылған.

Түйін сөздер: болашақ математика мұғалімдері, жас мамандар, білім бағдарламасы, жаңартылған білім мазмұны, оқыту процесс.

Gavrilova Ye¹, Seitova S.²

¹doctoral student,

²doctor of pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu state University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan

MODERN REQUIREMENTS OF PREPARATION OF FUTURE MATHEMATICS TEACHERS AS PROFESSIONALS

Abstract

This article discusses the problems of training future teachers of mathematics in the light of modern requirements for the teaching of mathematics, on the example of building a modular educational program Zhetysu state University named after I. Zhansugurov. The system of higher pedagogical education is an important component in the training of specialists for professional activities.

Describes the main trends and characteristics required for the preparation of future mathematics teachers as professionals. The conditions of training of future specialists in accordance with the new state standards are described.

The content of the courses in the pedagogical University and the moments as future specialists should be able to work and use the principles of the updated content of education in the educational process are considered.

Key words: future teachers of mathematics, young specialists, educational program, updated content of education, learning process.

Изменения, происходящие в стране, в обществе, коренным образом затронули школьную жизнь: изменились не только программы, учебники, методы и формы работы, но и наши ученики, родители и, конечно, педагоги.

Сегодня особо остро стоит одна из актуальнейших проблем: существенное изменение существующей системы подготовки педагогических кадров и предъявляемые к ним требования, в том числе, а может быть и в первую очередь, учителей математики. На педагогические ВУЗы возложена особая ответственность по подготовке молодого поколения к будущей профессиональной деятельности.

В системе воспроизводства педагогических кадров, еще недостаточно учитываются объективные тенденции, свойственные развитию образования в целом: возрастание диагностичности в постановке целей и оценке результатов обучения; повышение интенсивности обучения на основе использования современных педагогических технологий; разработка и внедрение образовательных стандартов и обеспечивающих их достижение учебно-методических модулей; интеграция и дифференциация учебных курсов, видов, ступеней и учреждений образования; усиление открытости и социальной ориентации образования, его индивидуально-креативного начала; стирание границ между общим и профессиональным образованием; активизация инновационных процессов в развитии образовательных систем[1, с.108].

Необходимо считать, что обучающиеся, заканчивающие сейчас педагогический ВУЗ в возрасте 22-23 лет, будут в среднем работать педагогами 40-45 лет. За это время в математической науке возникнут новые области, которые сейчас еще не существует; школьное преподавание во многом изменится, в него войдут такие вопросы математики, которые сейчас еще, может быть не изучают и наши студенты. Поэтому будущих учителей математики сегодня мы должны наряду с прочными знаниями обучить их не только таким разделам математики, которые важны сейчас, но и тем, относительно которых есть основание думать, что они будут развиваться в близком будущем или будут основой будущих разделов науки. Иными словами, это значит, что мы должны развивать мышление обучающихся так, чтобы они в последствии сами могли осваивать новые разделы математики, которые им, может быть в будущем придется преподавать в школе, даже если они их сейчас и не изучают.

Основные тенденции, характерные и необходимые для подготовки будущих учителей математики как – будущих специалистов:

✓ **От «человека знающего»,** т.е. вооруженного системой знаний, умений и навыков, к «человеку, подготовленному к жизнедеятельности», т.е. человеку, способному активно и творчески мыслить, и действовать, саморазвиваться интеллектуально, нравственно и физически.

✓ **От концепции «Образование на всю жизнь» к пониманию необходимости образования через всю жизнь.** Психологическая готовность к дальнейшему образованию и переквалификации, а также

готовность воспринимать их как данность, а не как жизненную катастрофу должны формироваться в ходе современного профессионального образования.

✓ **Развитие инициативности.** Инициативность может гарантировать успех в жизни, мобильность человека, готовность его к решению различного рода проблем. Инициативность надо не просто поддерживать, но и целенаправленно, последовательно формировать.

✓ **От знаний к компетенциям.** Знаниецентричная модель образования уже давно перестала удовлетворять реальные потребности развития общества и личности. Необходимо вовлечение студентов как будущих специалистов, в процесс тяжелой и разноплановой работы при обучении, приобретении навыков, необходимых для изучения материала. Важным является обучение, способствующее сотрудничеству.

Так в 2017-2018 учебном году в Казахстанских школах в 5 и 7 классы ввели обновленное содержание образования, и около 64 % выпускников по педагогическим специальностям Вузов страны работали в этих классах.

В 2018-2019 учебном году перешли на обновленное содержание образования 5,6,7 и 8 классы. Полный переход планируется в 2021-2022 учебном году. В связи с этим все будущие специалисты должны уметь работать и использовать принципы обновленного содержания образования в учебном процессе.

Мы провели опрос среди работодателей, а именно директоров школ где трудоустроились наши молодые специалисты и выпускников нашей специальности. В ходе опроса нами были выделены положительные стороны обновленного содержания образования и трудности, с которыми сталкиваются молодые специалисты (см. таблицу 1).

Таблица 1. Мнение молодых специалистов о работе в школе и возникшие трудности в процессе обучения (2017-2018 уч.год)

Положительные стороны	Трудности
<ul style="list-style-type: none"> • В школе узнали, что такое обновленное содержание образования. • Оценивание стало более объективным и справедливым • Роль учителя в классе изменилась • Появилась возможность своевременной корректировки учителем организации учебного процесса • Организация учебного процесса на основе индивидуального подхода • Совершенно другие формы оценивания, при которых учащиеся сами могут оценивать себя и других учеников по известным критериям, что повысило мотивацию учеников к обучению. 	<ul style="list-style-type: none"> • Не могли вести уроки в классах, перешедших на обновленное содержание образования • Не успевали готовиться и не сразу понимали что нужно делать • Отсутствие знаний и навыков для применения новой системы оценивания, наличие затруднений в постановке целей оценивания исходя из задач и ожидаемых результатов • Необходимость предварительной и трудоемкой подготовки к циклу уроков в рамках раздела учебной программы для правильного планирования формативного оценивания • Отсутствие навыка разработки критериев оценивания • Необходимость изучения огромного количества нормативно-правовых документов, необходимых для организации процесса обучения
<p>Сегодня мы работаем совсем в другом формате. И этого не изучали в ВУЗе. Поэтому затраты времени на подготовку увеличиваются еще больше</p>	

Подготовка учителя математики должна формировать его как знающего специалиста-математика, как человека с высокой педагогической и общей культурой, который обучая, воспитывал бы подрастающее поколение в духе современности. Мы можем считать, что содержание курсов в педагогическом ВУЗе по математическим дисциплинам должны:

1) В первую очередь освещать на современном научном уровне те вопросы, которые учитель излагает в школе;

2) Обеспечить широкий кругозор студентов в математике, знакомство по мере возможности с современной математикой и ее задачами. Поэтому курсы по высшей математике должны освещать те фундаментальные вопросы современной математики, которые служат сейчас ее основой и определяют ее

лицо. Это обеспечит определенный фундаментальный уровень математической культуры будущего учителя математики;

3) Содержать достаточно богатые приложения высшей математики к естествознанию и технике. Это позволит будущему учителю математики в процессе преподавания дать представление учащемуся о приложении к жизненной практике тех понятий и процессов, которые будут изучаться в элементах высшей математики в школе;

4) Учить математически мыслить, т.е. уметь решать математические задачи и уметь в простейших случаях формировать на языке математики различные задачи, возникающие в других науках;

5) Обеспечивать воспитывающий характер обучения, т.е. развитие общей культуры и формирование мировоззрения и личности учащегося [2, с.40].

При разработке модульной образовательной программы специальности «5В010900-Математика» на физико-математическом факультете Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова были учтены мнения работодателей и выпускников, и разработаны следующие модули:

- 1) Модуль общеобразовательных дисциплин;
- 2) Языковой модуль;
- 3) Модуль физической подготовки;
- 4) Модуль фундаментальной подготовки;
- 5) Модуль фундаментальные вопросы анализа;
- 6) Модуль профессиональные языки;
- 7) Модуль геометрических знаний;
- 8) Модуль актуальные вопросы высшей математики;
- 9) Модуль актуальные вопросы преподавания математики;
- 10) Модуль обновленного содержания образования.

Данные модули разработаны в соответствии с современными требованиями подготовки будущих учителей математики. Все дисциплины входящие в данные модули актуальны.

Согласно кредитной технологии обучения [3] и программе обновления содержания образования [4] одной из важнейших задач, стоящих перед высшим учебным заведением является развитие самостоятельности в обучении, которая позволяет эффективно использовать личностные возможности студентов.

Так, например, «Модуль обновленного содержания образования» в который входят следующие дисциплины:

- Технология критериального оценивания
- Развитие функциональной грамотности учащихся средних школ
- Методика решения текстовых задач по математике в курсе основной школы
- Организация обучения математике при инклюзивном образовании
- Организация обучения математике на основе уровневых программ
- Инновационные подходы в преподавании математики в рамках обновленного содержания образования
- Планирование урока математики в рамках обновленного содержания образования.

Данный модуль соответствует критерия обновленного содержания образования, а именно:

- отражение концептуальных основ обновленного содержания образования;
- изучение новых государственных общеобязательных стандартов среднего образования, ТУПов и учебных программ;
- отражение нормативного правового обеспечения обновления содержания образования;
- отражение особенностей учебных программ обновленного содержания образования по математике: принципы построения, структура, система целей обучения;
- включение изучения методик и технологий обучения в условиях обновления содержания образования на уроках математики;
- включение процедуры документирования в рамках обновления содержания образования;
- отражение концепции критериального оценивания;
- формирование навыков разработки критериев и дескрипторов оценивания достижений, обучающихся на уроках математики.

После изучения данного модуля молодой специалист будет:

- способен к обучению, воспитанию и развитию обучающихся с учетом основных направлений обновленного содержания образования;

- готов к использованию математических знаний для ориентирования в современном информационном пространстве;
- понимать и эффективно использовать технологию критериального оценивания ожидаемых результатов учащихся на основе когнитивной теории Блума.

Учитель математики должен обладать такими качествами, как объективность, честность, справедливость, добросовестность, настойчивость, самокритичность, должен любить труд, чтобы воспитывать эти же качества в своих учениках, через свой предмет. Поэтому учителю математики возлагается особая миссия в нравственном воспитании будущего поколения.

Таким образом, при подготовке будущего учителя математики можно выдвинуть следующие основные требования:

- 1) понимание логических истоков науки, ее истории, связи с практикой и с окружающими науками
- 2) преподавание математики обусловленная методикой и технологий преподавания математической науки.

В заключении можно сказать, что в области математической подготовки учителя математики, перед преподавателями математических дисциплин в педагогическом вузе стоит колоссальной важности педагогическая задача в установлении связи преподавания математики с нуждами будущей специальности студента и довести эту связь до его сознания, т.е. сделать так, чтобы студент, занимаясь любым из математических предметов, с самого начала сознавал, что этот предмет, помимо его общеобразовательной ценности, освещает ему пути решения определенных задач школьной математики с точки зрения современной математической науки.

Список использованной литературы:

1. Берекбусунова Г.М. Психолого-педагогические проблемы формирования педагогической направленности у будущих учителей на современном этапе. - Вестник КазНПУ им. Абая. Сер. «Педагогические науки». - №2 (58). – 2018. – С. 107-112.
2. Потоцкий М.В. Преподавание высшей математики в педагогическом институте. М., «Просвещение». – 1975. –С.40
3. Правилами организации учебного процесса по кредитной технологии обучения, утвержденные Приказом Министра МОН РК № 152 от 20.04.2011 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на октябрь 2018 года). [Электрон. ресурс]. - URL: adilet.zan.kz(дата обращения: 10.03.2019)
4. Государственной программой развития образования РК на 2017-2021 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2018 года № 460). [Электрон. ресурс]. - URL: adilet.zan.kz(дата обращения: 10.03.2019)

Байдрахманова Г.А.¹, Байганова А.М.²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 6D011100-Информатика мамандығының докторанты
Алматы қ.Қазақстан

² п.ғ.к., доцент, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ,
Ақтөбе қ.

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДАРҒА «КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА» ПӘНІН ОҚИТУ

Аңдатпа

Мақалада білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогикалық мамандарға компьютерлік графиканы оқыту мәселелері қарастырылады. Цифрландыру еңбек нарығында қамтылған мамандықтар құрамына қойылатын өндірістік талаптардың қолданыстағы жүйесінен айтарлықтай алдыңғы орынға шығуда. Цифрлық экономика тұрғындардан цифрлық дағдылардың болуын және оның мүмкіндіктерін пайдалануды талап етеді. Сондықтан цифрлық экономика жағдайында педагогикалық мамандарды дайындауда цифрлық технологияның маңызды бағыттарына мән берілуі тиіс. Маңызды бағыттарының бірі – компьютерлік графика. Компьютерлік графика - бұл ғылымды, компьютерлік кескінді қалыптастыру және өңдеу жолдарын зерттейді. Компьютерлік графиканы пайдаланудың негізгі бағыттары: ғылыми графика, бизнес графика, дизайн графикасы, иллюстрациялық графика, көркем және жарнамалық графика, компьютерлік анимация, мультимедия. Сондықтан, компьютерлік графиканы оқытуда, осы салаларға назар аудару керек және педагогикалық мамандықтың қажеттілігін қанағаттандыратын программаны іріктеу қажет.

Түйін сөздер: болашақ маман, ақпарат, цифрлық технологиялар, сандық экономика, компьютерлік графика, цифрлау, ғылыми графика, дизайн графикасы.

G. Baidrakhmanova¹, A. Baiganova²

¹doctoral students of the specialty 6D011100-Informatics, KazNPU named after Abay,
Almaty, Kazakhstan, gulnaztai83@mail.ru

²candidate of pedagogical sciences, assistant professor,
Aktobe Regional State University named after K. Zhubanov
Aktobe, Kazakhstan, altynzer_70@mail.ru

TRAINING THE COURSE "COMPUTER GRAPHICS" TO PEDAGOGICAL SPECIALTIES IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION

Abstract

The article deals with computer graphics training in the conditions of digitalization of education. Digitalization is far ahead of the existing system of production requirements for the composition of occupations in the labor market. The digital economy requires the future teacher to have digital skills that make it possible to enjoy its fruits. Therefore, in the preparation of pedagogical specialists for the digital economy, it is necessary to focus primarily on important areas of digital technology. One of the essential areas is computer graphics.

Computer graphics is a science, one of the sections of computer science, which studies methods of forming and processing images using a computer. The main areas of use of computer graphics: scientific graphics, business graphics, design graphics, illustrative graphics, art and advertising graphics, computer animation, multimedia. Therefore, when teaching computer graphics, it is necessary to focus on the direction of the future teacher, satisfying the condition of a specialist.

Keywords: future specialist, information, digital technologies, digital economy, computer graphics, digitalization, scientific graphics, design graphics.

Байдрахманова Г.А.¹, Байганова А.М.²

¹докторант специальности 6D011100-Информатика, КазНПУ имени Абая
г. Алматы, Казакстан

²к.п.н., доцент, АРГУ им К.Жубанова,
г. Актобе, Казакстан

ОБУЧЕНИЕ КУРСА «КОМПЬЮТЕРНАЯ ГРАФИКА» ПЕДАГОГИЧЕСКИМ СПЕЦИАЛЬНОСТЯМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается обучение компьютерной графике в условиях цифровизации образования. Цифровизация значительно опережает существующую систему требований производства к составу профессий, занятых на рынке труда. Цифровая экономика требует наличия у будущего педагога цифровых навыков, позволяющих пользоваться ее плодами. Поэтому, в подготовке педагогических специалистов для цифровой экономики необходимо делать акцент, прежде всего, на важных направлениях цифровых технологии. Один из существенных направлений – компьютерная графика.

Компьютерная графика – это наука, один из разделов информатики, изучающая способы формирования и обработки изображений с помощью компьютера. Основные области использования компьютерной графики: научная графика, деловая графика, конструкторская графика, иллюстративная графика, художественная и рекламная графика, компьютерная анимация, мультимедиа. Поэтому при обучении компьютерной графики надо ориентироваться на направление будущего педагога, удовлетворяющие условия специалиста.

Ключевые слова: будущий специалист, информация, цифровые технологии, цифровая экономика, компьютерная графика, цифровизация, научная графика, конструкторская графика.

Қазіргі технологиялардың дамуы мен жаһандану жағдайында елімізде «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын жүзеге асыру арқылы ақпараттық дәуірден цифрлық дәуірге толықтай көшу басты мәселе болып отыр [1]. Цифрландыру еңбек нарығында қамтылған мамандықтар құрамына қойылатын өндірістік талаптардың қолданыстағы жүйесінен айтарлықтай алдыңғы орынға шығуда. Бұл ретте, мемлекеттің экономикасында ақпараттық технология мамандықтары бойынша таңдалған кәсіпте кәсіби білімге, ептілікке және дағдыларға ие мамандардың жетіспеушілігі байқалып отыр. Осы тұрғыдан Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың “**Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері**” атты Жолдауында: “...**Жоғары білім беру ісінде жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған тұлғалар санын көбейту керек**” деп [2], болашақ ақпараттық технология саласы бойынша педагогикалық мамандардың әлемдік стандарт бойынша цифрлық технологияны жеткілікті деңгейде меңгеруі қажеттігіне аса мән берген. Сондықтан цифрландыру жағдайында білім берудің мазмұнын ақпараттық технология бойынша педагогикалық мамандардың цифрлық дағдыларын дамыту арқылы толығымен қайта қарау қажет.

Болашақ ақпараттық технология бойынша педагогикалық мамандарды дайындаудың маңызды бағыттарының бірі – компьютерлік графиканы оқыту. Компьютерлік графика саласы бойынша болашақ педагогикалық мамандарды дайындау мәселесі Н.А.Усова, И.И.Левченко, Т.В.Чернякова, Е.Ы.Бидайбеков, Л.Б.Рахимжанова және т.б. еңбектерінде ішінара қарастырылған [3-6]. Компьютерлік графика - бұл ғылымды, компьютерлік кескінді қалыптастыру және өңдеу жолдарын зерттейтін компьютерлік ғылым салаларының «жас» бағыттарының бірі. Компьютерлік графиканы кең мағынада қарасақ, компьютерлік графика арқылы шешілетін мәселелердің үш класын ажыратуға болады: кескінге сипаттама беру, кескінді сипаттамаға аудару (кескінді тану міндеті), кескінді редакциялау.

Компьютерлік графиканың ауқымы өте кең болса да, компьютерлік графика құралдары проблемаларды шешу үшін өте маңызды болатын бірнеше негізгі бағытты анықтауға болады:

1. *Көрнекілік*, деректерді визуализациядан анимациялық фильмдерді жасау тапсырмаларын қамтитын бағытының бірі.

2. *Өзін-өзі дамыту* - компьютерлік графика білім алушының өз мүмкіндіктерін кеңейтіп, дамытуға мүмкіндік береді.

3. *Зерттеу* - компьютерлік графика құралдары көмегімен физикалық аналогы жоқ ұғымдарды бейнелеу немесе үлгілерді құру.

Бүгінгі күні компьютерлік графиканы қолданудың келесідей негізгі бағыттары: «Ақпаратты бейнелеу - Жобалау - Модельдеу - Пайдаланушы интерфейсін жасау» қалыптасқан. Соның ішінде компьютерлік графиканы қолданудың негізгі салаларына тоқталатын болсақ:

- *ғылыми графика*, компьютерлер тек ғылыми және өндірістік тапсырмаларды шешу үшін пайдаланылады. Алынған нәтижелерді жақсы түсіну үшін, оларды графикалық өңдеп, графиктерін, диаграммаларын, сызбаларын тұрғызады;

• *іскерлік графика*, түрлі мекемелердің жұмыс өнімділігін визуализация жасауға арналады. Іскерлік графиканың көмегімен көрнекі материалдар жоспарлық көрсеткіштер, есептік құжаттар, статистикалық мәліметтер дайындалады. Іскерлік графиканың программалық құралдары электрондық кесте құрамына енеді;

- *жобалау графикасы* инженерлердің, сәулетшілердің, жаңа технологияларды ойлап табушы өнертапқыштар жұмысында пайдаланылады. Компьютерлік графиканың бұл түрі автоматтандырылған жобалау жүйесінің міндетті элементі болып табылады. Жобалау графикасының құралдарын жазық суреттер (проекция) түрінде, және кеңістіктегі үш өлшемді сурет түрінде алуға болады;

- *көрнекі графика* - бұл компьютерлік экранда ерікті суреттер мен сызбаларды сызу үшін қолданылады. Көрнекі графиканың пакеттері жалпы мақсаттағы қолданбалы бағдарламалық жасақтама болып табылады. Көркем графиканың қарапайым бағдарламалық құралдары графикалық редакторлар деп аталады;

- *көркемдік және жарнамалық графика* - бұл теледидар арқасында кеңінен танымал компьютерлік графика түрі. Компьютер көмегімен, жарнама, мультфильм, компьютерлік ойындар, бейне сабақтар, бейне-презентациялар жасалады. Осы мақсаттарға арналған графикалық пакеттер жылдамдық пен жадқа арналған үлкен компьютер ресурстарын қажет етеді. Осы графикалық пакеттердің айрықша ерекшелігі шынайы кескіндерді және «жылжымалы суреттерді» жасауға, үш өлшемді объектілердің суреттерін алуға, оларды айналдыруға мүмкіндік береді;

• *компьютерлік анимация* - дисплей экранында жылжымалы бейнелерді алуға мүмкіндік беретін компьютерлік графика түрі. Суретші қозғалыстағы объектілердің бастапқы және соңғы позицияларының экрандық суреттерін жасайды, барлық аралық жағдайлар осы қозғалыс түрінің математикалық сипаттамасына негізделген есептеулерді жүргізетін компьютермен есептеледі және ұсынылады. Алынған сызбалар, белгілі бір жиілікте экранда дәйекті түрде көрсетіліп, қозғалыс елесін жасайды;

• *мультимедиа* - компьютер экранындағы жоғары сапалы суретті дыбыспен біріктіру. Ең кең таралған мультимедиялық жүйелер оқыту, жарнама, ойын-сауық саласында болып табылады.

Қазіргі цифрландыру жағдайында болашақ мамандарды оқытуда компьютерлік графика бөлімін аталған қолдану салаларының мазмұны бойынша оқыту қажеттігін көздейді. Атап айтқанда, компьютерлік графиканың үш түрі: растрлық графика, векторлық графика және фрактальды графиканы бөліп қарауды меңзейді.

Растрлық әдіс – бейне боялған нүктелердің жиынтығы ретінде көрінеді. Растрлық графиканы электронды және полиграфикалық басылымдарды дайындауда қолданады. Растрлық графика құралдарымен орындалған иллюстрациялар компьютерлік программалар көмегімен аз жасаланылады. Осы мақсатта суретшілер дайындаған сканерленген иллюстрацияларды немесе фотоларды қолданады. Соңғы уақытта растрлық суреттерді компьютерге енгізу үшін цифрлық фото және видеокамералар кеңінен қолданылуда.

Растрлық иллюстрациялармен жұмысқа арналған көптеген графикалық редакторлар бейнені қалыптастыруға ғана бағытталмаған, сонымен қатар оларды өңдеуге арналған. Интернетте әзірше тек растрлық иллюстрациялар қолданылады.

Векторлық әдіс – бұл бейнелерді кесінділер мен доғалар жиынтығы түрінде көрсету әдісі. Бұл жағдайда вектор – бұл қандай да бір объектіні сипаттайтын мәліметтер жиынтығы. Векторлық графикамен жұмыс істеуге байланысты программалық құралдар ең бірінші суретті салуға арналған және оларды өңдеу аз деңгейде қамтылған. Мұндай құралдар жарнамалық агенттіктерде, дизайнер бюроларында, редакцияда және баспада кеңінен қолданылады. Шрифттерді және қарапайым геометриялық элементтердің қолдануға негізделген безендіру жұмыстары, векторлық графика құралдарының көмегімен жылдам шешіледі.

Фрактальды графикамен жұмысқа арналған программалық құралдар математикалық есептеулер негізінде суреттерді автоматты генерациялауға арналған. Фракталды көркемдік композицияларды құру салу немесе безендіруден тұрмайды, программалаудан тұрады. Фрактальды графиканы баспа немесе электрондық құжаттарды құру үшін аз қолданады, оны көпшілік уақытта ойын-сауық программаларда

пайдаланады. Фрактальды графика, векторлық тәрізді есептеледі, бірақ ешқандай элементтері компьютер жадында сақталмайтындығымен ерекшеленеді. Сурет теңдеу немесе теңдеу жүйелері бойынша құрылады, сондықтан формуладан басқаны сақтау қажет емес. Теңдеудегі коэффициенттерді өзгерту арқылы, мүлдем басқа картинаны алуға болады. Фрактальды графиканың қабілеттілігі тірі табиғаттың бейнесін есептеу жолымен модельдеу болғандықтан, оны ешнәрсеге ұқсамайтын иллюстрацияларды автоматты генерациялауда пайдаланылады.

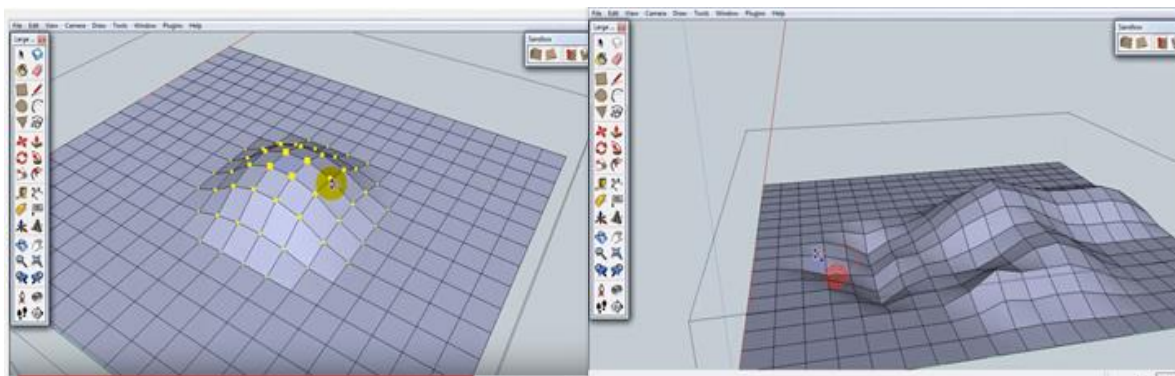
Сондықтан кез келген мамандыққа оқытылатын компьютерлік графика курсы мазмұнында компьютерлік графиканың үш түрін жүзеге асыратын программаларды меңгеру қажет. Соның ішінде қазіргі таңда жаңартылған AdobePhotoShop CS, CorelDraw, 3D Studio Max, Maple, MatLab, GeoGebra, MathCAD программаларын ұсынамыз.

Растрлық графиканы меңгерту үшін *AdobePhotoShop CS* ұсынылады. Оның құрамына ImageReady, Illustrator, InDesign, Golive, Acrobat программалары кірді. Photoshop CS өзінің жаңартылған өзгерістерімен графикалық кескіндер мен суреттерді жеңіл, ұтымды өзгертуге және өңдеуге мүмкіндік береді. Бұл нағыз ақпаратты компьютерлік графика негізінде цифрлық өңдеу жүргізетін кәсіби қосымша пакет болып табылады. Мысалы, келесідей Теңіз бен Шағала суретінен Теңіздің үстінде ұшып бара жатқан шағала суретіне түрлендіруге болады (1-сурет).

1-сурет. Суретті түрлендіру

Векторлық графиканы меңгерту үшін *CorelDraw* және *3d studio max* программасын ұсынуға болады. *CorelDraw* программасы жасалған сурет жеке пикселдердің мәндеріне емес, математикалық формулаларға негізделген. Ондағы векторлық файлдар геометриялық объектілерді - сызықтар, эллипс, полигондар, қисықтар және т.б. салу үшін формулалар жинағын қамтитындығымен ерекшеленетін пакет болып саналады. *3d studio max программасы* – кескіндерді моделдеу, визуализациялау және анимациялау программалық жиындарын қамтыған программа. Жалпы бұл программаны бүкіл дүние жүзіндегі мыңдаған дизайнерлер үшөлшемді ойындарды, телеарна мен кинофильмдерді шығару үшін шыншыл эффектілерді, сонымен бірге Web - парақтарының үшөлшемді графикалық элементтерін іске асыру үшін қолдану мүмкіндігімен айрықшаланатын пакет болып табылады. Сонымен қатар, SketchUp программасын да қолдануға болады. Мысалы, SketchUp программасында ландшафтты бейнелейік.

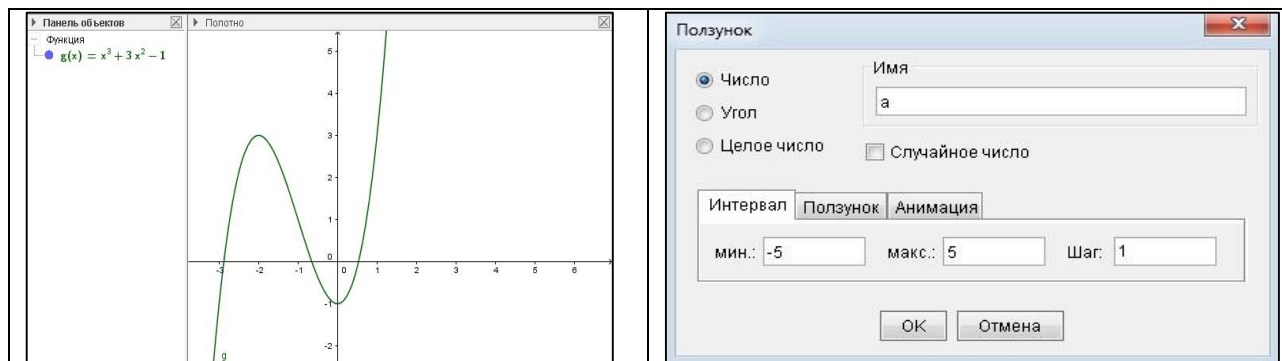
Сурет 2. Ландшафты дизайнды салу

Фракталды графикамен меңгерту үшін Maple, MatLab, GeoGebra, MathCAD программаларын ұсынуға болады. Maple – аналитикалық және сандық тәсілдермен күрделі есептеу жобаларын орындауға аналған қуатты есептеу жүйесі бар программа. Maple құрамында түрлі теңдеудің күрделі есептерін шығаруға мүмкіндік береді, сондай-ақ сенімді әрі тиімді символдық және сандық алгоритмдері бар.

MatLab жүйесінің теңдеудің күрделі есептерін шешуде қолданыс аясы өте кең. Теңдеуді шешуде матрицалық және векторлық операциялар үшін есептеу оңтайландырылған, сондықтан ол C және C++ сияқты төменгі деңгейлі тілдердің орнына қолданыла алады. Бұл жағдайда есептеу жылдамдығы бірдей болғанымен, бағдарламалау уақыты әлдеқайда ұтымды.

GeoGebra еркін таратылатын, баршаға қолжетімді, қарапайым интерфейске ие және әлемнің көптеген тілдеріне аударылған ортасын айтуға болады. GeoGebra – бұл геометрия, алгебра, кестелерді, графиктерді, статистика және математикалық анализді бір ортаға әкелетін, білім берудің барлық деңгейіне арналған интерактивті компьютерлік бағдарлама. Қазіргі кезде GeoGebra ғылым, технология, инженерия және математиканы (STEM) үйренуге арналған алдыңғы қатардағы интерактивті бағдарламаға айналды. Кіріктірілген тіл бұйрықтарының негізінде бағдарламаның функциялармен жұмыс істеу мүмкіндігі өте бай (графиктер салу, түбірлерін, экстремумдарын табу, интегралдарды есептеу, т.б.), олар геометриялық денелерді басқаруға да мүмкіндік береді.

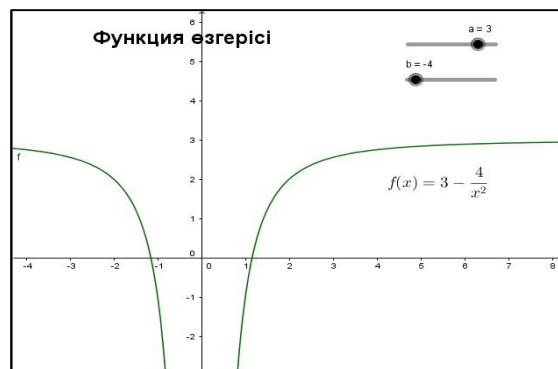
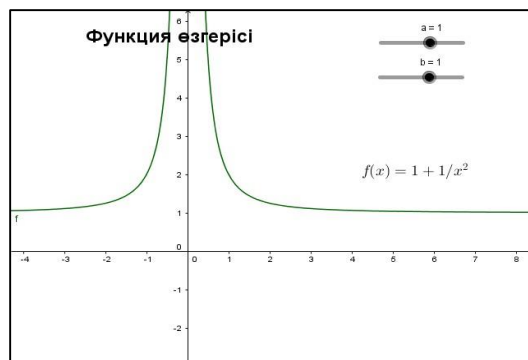
GeoGebra бағдарламасында графиктерді екі түрлі әдіспен салуға болады: геометриялық (құрал-саймандар мен бұйрықтардың көмегімен) және алгебралық (командалық жолға формулалар енгізу арқылы). Екінші жолына толығырақ тоқтала кетейік. Функциялар екі түрде берілуі мүмкін: тұрақты немесе айнымалы коэффициенттермен. Егер функция тұрақты коэффициентпен берілген болса, онда оны енгізу жолына жазу арқылы графигін аламыз. Мысалы, $y = x^3 + 3x^2 - 1$ функциясының графигі 2-суретте берілген. Ал, егер функция $y = a + b/x^2$ түрінде, яғни айнымалы коэффициенттермен берілсе, онда бұл функцияның графигін өзгермелі шамалармен салуға болады. Ол үшін а және b слайдерлерінендіреміз (3-сурет).

Сурет3. Функция графигі Сурет4. Функция мәндері

Берілген функция $y = a + b/x^2$ түрінде енгізіледі, мұндағы а, b – слайдерлердің аты болады. Сонда график бекітілген аралықта өзгеріп отырады. Алынған мысалда а, b слайдерлері [-5;5] аралығында 1-ге тең кадаммен өзгеріп отырады. Слайдерлер дайын болған соң ғана, берілген функция енгізіледі. Әр графиктің

қасына сәйкес функциясын жазып қоюға болады. Жалпы мәтін екі түрлі болады: статикалық және динамикалық. Құрал-саймандар тақтасынан Текст батырмасын тауып, экранның кез келген жерінен тышқанмен түртіп, «Функцияның өзгерісі» деп жазайық. Бұл статикалық, яғни өзгермейтін мәтін болады. Объекттер қасиетіне кіріп, мәтіннің өлшемін, түсін, басқа да қасиеттерін өзгертуге болады. Келесі кадамда функцияны жазу үшін динамикалық мәтінді пайдаланайық. Текст батырмасын қайтатандап, шыққан диалог терезесіне “ $f(x)=f$ ” жазылады, мұндағы тырнақшаға алынған мәтін теріліп жазылады, ал тырнақша сыртындағы мәтін Объект таңдамалы мәзірінен алынады. Мәтінді әдемі математикалық символдармен беру үшін Latex деген менюге жалауша қою қажет (5а, 5b-суреттер).

Сурет 5а. $a=1$, $b=1$ болғандағы жағдай

MathCAD – кіріктірілген алгоритмдері бар, бағдарламалауға жүгінбей, көптеген математикалық есептерді аналитикалық және сандық жолдармен шешуге мүмкіндік беретін көпфункционалды интерактивті есептеу жүйесі бар программа. MathCAD-тың жұмыс істеу құжаты – формулалардан тұратын электронды кітап, онда өрнектердің жазылу реті бойынша автоматты түрде есептеулер жүреді. Бұл жүйе қарапайым және ыңғайлы интерфейсімен, өрнектердің стандартты математикалық символдармен жазылуымен, жақсы өлшемді және үшөлшемді графикасымен, кеңінен таралған офистік, конструкторлық бағдарламаларға, Интернетке қосыла алу мүмкіндігімен ерекшеленеді.

Аталған фракталды графиканы жүзеге асыратын бағдарламалардың көмегімен декарттық координаттар жүйесінің екі өлшемді, үш өлшемді графиктерін анықтау және салуға болады.

Біз тек AdobePhotoShop CS, SketchUp, Geogebra программаларының мүмкіндіктерінің мысалдарын ғана қарастырдық. Компьютерлік модельдеу курсына осындай әрбір болашақ маманның кәсіби іс-әрекетіне қажетті программаларды оқыту қажет деп есептейміз. Педагогикалық жоғары оқу орны студенттеріне «Компьютерлік модельдеу» курсына оқытуда аталған программаларды меңгерту арқылы цифрлық сауаттылық деңгейін арттырамыз және болашақта ІТ білікті маман ретінде қалыптасуына негіз болады деп тұжырымдаймыз.

Қорыта айтқанда, компьютерлік графика бойынша білім мазмұнын графиканың қолданылу салалары және негізгі үш түріне сәйкес программалық пакеттерін меңгерту арқылы оқыту цифрландыру жағдайында болашақ мамандардың нәтижеге қол жеткізуіне үлесін тигізеді деп тұжырымдаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. <http://mic.gov.kz/kk/pages/cifrllyk-kazakstan-memleketitik-bagdarlamasy>. 2017 жылғы 12 желтоқсан.
2. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың “Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері” атты Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар. <http://www.akorda.kz/kz>
3. Усова Н.А. Формирование графической культуры будущего учителя в процессе обучения информатике. Дисс.канд.пед.наук. – Самара, 2010.
4. Левченко И.И. Развитие системы методической подготовки учителей информатики в условиях фундаментализации образования. Дисс.канд.пед.наук. – М., 2009.
5. Чернякова Т.В. Методика обучения компьютерной графике студентов вуза. Дисс.канд.пед.наук. – Е, 2010.

6. Бидайбеков Е.Б., Гриншкун В.В., Конева С.Н., Байдрахманова Г.А. Особенности обучения педагогов компьютерной графике в условиях фундаментализации образования. <http://sitito.cs.msu.ru/index.php/SITITO/article/view/232>.

7. Шлыкова О. В. Культура мультимедиа: Учебное пособие для студентов / МГУКИ. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 416 с.

УДК 376.1

МРНТИ 14.29.01

Koshanova G.A.¹

¹ PhD Doctoral student in 6D010500 - Defectology Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan

THE CONTENT OF FORMATION OF PROFESSIONAL IMAGE OF THE FUTURE SPECIAL EDUCATIONAL TEACHER

Abstract

Currently, the image of social and cultural knowledge of the industry in many areas: politics, economics, education, culture, health care, business is in great requirement. Raising the status of a special educational teacher, creating conditions for their work, creativity, recreation, accumulation of experience of the best teachers, their encouragement and support is one of the most important tasks of the state.

Despite the fact that the state is making a lot of efforts to improve the pedagogical status, it is obvious that the pedagogical community is part of its development and improvement. Therefore, to improve the status of the teacher, it is necessary to plan and implement the pedagogical image of the teacher, ensure its effectiveness, collect, disseminate the best teaching experience. At the same time, it is extremely important to ensure the professional character of the educational image and the need for media coverage, as well as to systematize the publication of international publications.

The teacher-defectologist must be responsible for the family, polite, responsible, attentive and, of course, pay special attention to all the personal characteristics of the child, as well as demonstrate the process of working with these children. However, voice, a strong nervous system require consistent and competent speech to ensure consistency. A defectologist is a bright, unique person, deep and diverse education; Try to be honest with a person.

Keywords: image, professionalism, special educational teacher, social, developmental, economic policy.

Г.А. Кошжанова¹

¹6D010500 - Дефектология мамандығының 2курс PhD докторант
Алматы қ. Қазақстан

БОЛАШАҚ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАЗМҰНДЫҚ СИПАТЫ

Аңдатпа

Қазіргі уақытта саланың әлеуметтік-мәдени білімінің имиджі көптеген салаларда: саясат, экономика, білім, мәдениет, денсаулық сақтау, бизнес салаларында үлкен сұранысқа ие. Арнайы педагог мәртебесін арттыру, оның жұмысы, шығармашылығы, демалысы үшін жағдай жасау, үздік педагогтердің тәжірибесін жинақтау, оларды көтермелеу және қолдау-мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі.

Мемлекет педагогикалық мәртебені арттыру үшін көп күш жұмсайтынына қарамастан, педагогикалық қоғамдастық оның дамуы мен жетілдіруінің бір бөлігі болып табылатыны анық. Сондықтан педагог мәртебесін арттыру үшін педагогтің педагогикалық бейнесін жоспарлау және іске асыру, оның тиімділігін қамтамасыз ету, ең үздік педагогикалық тәжірибені жинау, тарату қажет. Сонымен қатар, білім беру имиджінің кәсіби сипатын және бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау қажеттігін қамтамасыз ету, сондай-ақ халықаралық жарияланымдарды жариялауды жүйелеу аса маңызды.

Педагог-дефектолог отбасына жауапты, сыпайы, жауапты, мұқият болуға және баланың барлық жеке ерекшеліктеріне ерекше көңіл бөлуге, сондай-ақ осы балалармен жұмыс істеу процесін көрсетуге тиіс. Алайда, дауыс, күшті жүйке жүйесі бірізділікті қамтамасыз ету үшін дәйекті және сауатты сөйлеуді талап етеді. Дефектолог - бұл жарқын, бірегей адам, терең және жан-жақты білім; адаммен адал болуға тырысыңыз.

Түйін сөздер: имидж, кәсіби, арнайы педагог, әлеуметтік, экономикалық саясат, даму.

Г.А. Кошжанова¹

¹ Докторант PhD по специальности 6D010500-Дефектология, 2 курс КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА БУДУЩЕГО ДЕФЕКТОЛОГА

Аннотация

В настоящее время имидж социально-культурных знаний отрасли во многих сферах: политике, экономике, образовании, культуре, здравоохранении, бизнесе находится в большой потребности. Повышение статуса специального педагога, создание условий для его работы, творчества, отдыха, накопление опыта лучших педагогов, их поощрение и поддержка - одна из важнейших задач государства.

Несмотря на то, что государство прилагает немало усилий для повышения педагогического статуса, очевидно, что педагогическое сообщество является частью его развития и совершенствования. Поэтому для повышения статуса педагога необходимо планировать и реализовывать педагогический образ педагога, обеспечивать его эффективность, собирать, распространять Лучший педагогический опыт. В то же время крайне важно обеспечить профессиональный характер образовательного имиджа и необходимость освещения в средствах массовой информации, а также систематизировать публикацию международных публикаций.

Педагог-дефектолог должен быть ответственным за семью, вежливым, ответственным, внимательным и, конечно же, уделять особое внимание всем личностным особенностям ребенка, а также демонстрировать процесс работы с этими детьми. Однако голос, сильная нервная система требуют последовательной и грамотной речи для обеспечения последовательности. Дефектолог-это яркий, уникальный человек, глубокое и разностороннее образование; старайтесь быть честным с человеком.

Ключевые слова: имидж, профессионализм, специальный педагог, социальная, экономическая политика, развитие.

In the missive of to the people of Kazakhstan the president Nazarbaev N.A said “In the four directions of the world in the depths of each generation their thoughts and goals, which should benefit the free labor society[1]. Young generation-is the pillar of the state. The main demand of society – believe and hope of the country’s future. In order to believe the competitiveness, the preparation skilled specialists starts in the special and secondary schools. Therefore, its foundation, it is necessary to increase the presence in it of a high level of education of teachers and supervision. Currently, the image of social and cultural knowledge of the industry in many areas: politics, economics, education, culture, health care, business is in great requirement[2].

Currently, the image of social and cultural knowledge of the industry in many areas: politics, economics, education, culture, health care, business is in great demand. According to the researcher V.M. Shepel, this image is an important part of the education of a modern person and is the subject of a general education. This image is an important part of the education of a modern person and is the subject of a general education. This is the main component of a different profile of professional competence; In addition, it is always the soul of a person, for example, that allows one to overcome the qualities necessary to improve relations with natural anxiety, the inability to communicate intensively, etc. “Image” with the concept of a modern business vocabulary with an embedded image of professionalism and mainly affects the effectiveness of communication and teamwork[3].

Raising the status of a defectologist, creating conditions for their work, creativity, recreation, accumulation of experience of the best teachers, their encouragement and support is one of the most important tasks of the state.

First of all, it should be noted that in the most recent edition of the “Encyclopedia of the Soviet Union” the most authoritative edition of the article on the image is completely absent. The theoretical foundations of this process are most fully reflected in the work of psychologists, such as KA Abulkhanova-Slavskaya B.G. Ananiev A.A. Bodedev A.N. Leontyev B.F. Lomov V.N. Myashev S.L. Rubinstein et al [4].

The theory of psychoanalysis of the famous psychologist Z. Freud is that when a person sees a subject, his opinion about a citizen, his thoughts are determined by his style, vocal rhythm and speech movements [5]. Hippocrat suggests using Aristotle's personality traits to identify human traits, such as “Rhetoric” and “Animal Origin”, which influence the psychology of human movements. The Roman physician Galen created a doctoral dissertation called "Physiognomy." Further studies concerning the external image of people include Arthur Schopenhauer's “Physiognomy” and Charles Darwin’s “Expression” in humans and animals. According to Friedrich Nietzsche, all people in masks.

One of the factors directly influencing the pedagogical status is the great responsibility of the teaching. The state program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 is considered as an urgent problem of raising the image of a teacher, shaping and stabilizing his image[6]. Despite the fact that the state is making a lot of efforts to improve the pedagogical status, it is obvious that the pedagogical community is part of its development and improvement. Therefore, to improve the status of the teacher, it is necessary to plan and implement the pedagogical image of the teacher, ensure its effectiveness, collect, disseminate the best teaching experience. At the same time, it is extremely important to ensure the professional character of the educational image and the need for media coverage, as well as to systematize the publication of international publications.

In this regard, there is a need to create and implement the image of the future teacher-pathologist.

However, during the actual practice in higher education there is no need to focus on the student's image.

Future teachers still do not provide a complete image. They have theoretical and practical knowledge (for empirical errors). Analysis of scientific literature and practice on the research problem showed the importance of a holistic study of the image of the professional qualities of future speech therapists. Because to prevent negative attitudes of teachers, scientific and methodological tools are needed for a comprehensive socio-psychological support of the educational process.

These are the following contradictions in the formation of the image of the future defectologist:

- In the learning process, the lack of an adequate image of the image in a socially significant aspect relates to the activities of a socio-practical multilaterall sides;
- theoretical insufficiency of the definition of pedagogical-psychological conditions of the image of the depiction special educational teacher;
- the lack of a new method of forming the image of defectology specialists working with children with disabilities;

These questions of the pedagogical conception of a deep theoretical understanding of the phenomenon and require the conditions for its development.

There is a contradiction to the theoretical insufficiency of pedagogical and psychological conditions for the formation of a student's image.

Requirements for a defectologist working with children with developmental disabilities were formed at the beginning of the last century. Special requirements for the Montessori group of experts, Vice-President Kashchenko L.S. Vygotsky and others suggested: "The lower the level of the child's mental development, the higher the level of pedagogical education," wrote the famous German speech therapist R.Schumann[7].

90th years ago, the goals and objectives of vocational education for defectologists, in the past century depended not on the professional requirements and needs of the special education system, but on the ideological attitudes and characteristics of the social and economic policy of the state regarding persons with disabilities. In the mid-90s there was no high level of education in defectology for heads of special educational institutions for those who worked in the special education system of the twentieth century, and in some cases there were no conditions for the work of highly qualified specialists[8].

The special educational teacher must be responsible for the family, polite, responsible, attentive and, of course, pay special attention to all the personal characteristics of the child, as well as demonstrate the process of working with these children. However, voice, a strong nervous system require consistent and competent speech to ensure consistency. A defectologist is a bright, unique person, deep and diverse education; Try to be honest with a person.

Social and spiritual life and the influence of the teacher-speech pathologist are the result of personal reflection and assessment of the processes taking place in the place and role of people with special needs in society. He is characterized by a person with limited development, including the role of man in the modern world and moral evaluation.

The professionalism of the defectologist is associated with occupational risks that adversely affect health. In this regard, there are some deviations in the state of health, and there are demonstrations against these types of field by persons with serious psychological defectology of the individual. Special requirements are placed on hearing, vision, nervous, cardiovascular and immune systems. Physical resistance, high infectious disease and constant mental health are necessary; In the case of hearing loss, it should be fully compensated by social (speech, thinking, communication).

Today the defectologist is associated with his ethics, politeness, manner and behavior. It is known that the community of teachers is always in the forefront of students. That is why the pedagogical community has great impact in shaping the personality of a student in accordance with all pedagogical and psychological laws.

References:

1. Law of RK "On education" of July 27, 2011
2. S. Baitursynov A. "Special education: problems and prospects". Almaty, 2008
3. Shepel V. M. Imageology How to please people.-Moscow:Public education, 2002.-The dictionary has two-way translation.
4. Kaliuzhne S. A. the Psychology of image formation of the teacher-Moscow, Vldos, 2004-456 S.
5. S. Beketova A. Formation of the professional image of the future teacher of technology and entrepreneurship [Text]: dis. ... kand. PED. Sciences:13.00.08 / R. A. Beketova-Armavir, 2006. – Moscow: High school, 1974.
6. State program of education development in the Republic of Kazakhstan for 2005-2010.
7. Winter I. A. Pedagogical psychology: textbook for universities. Second., additions.,ADJ. and again. heads'./ Translated from Russian by M. A. Tel.: 8 (7182) 32-07-30 - M.: - M.: Higher school, 2011. – M.: publishing house of KAZ.
8. S. Rean A. Psychodiagnostics of personality in the pedagogical process. SPb., 1996.

МРНТИ 14.35.09

Г.Б. Кодекова,¹ Е.Жуматаева²

¹6D010300-Педагогика және психология мамандығының 3 курс докторанты,
²п.ғ.д., профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар, Қазақстан

БОЛАШАҚ ПСИХОЛОГ-МАМАНДАРДА КӘСІБИ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Аңдатпа

Мақалада автор психология мамандығы бойынша білім алушылардың кәсіби ойлауының қалыптасу жолдары мен дамыту жолдарын зерделеп, ғылым қазынасында бұл тақырып төңірегінде теориялық және практикалық зерттеулерді саралап, қорытынды жасады.

Студенттердің жеткілікті деңгейде дамыған кәсіби ойлау жоғары оқу орын шарттарында дайындаудың маңызды компоненті болып табылады және болашақта кәсіби іс-әрекеттің нәтижелілігін болжауға мүмкіндік береді. Жоғары оқу орындарының қызмет көрсетудің негізгі тұтынушылары, яғни жұмыс берушілердің негізгі талаптары, ол студент білімінің нақты, арнайы кәсіби ортада интеграциясы. Бұл талапты орындауға кәсіби ойлау қабілеті жіті дамыған студент қауқарлы екенін көрсетеді. Еңбек үрдісінде ойлаудың негізгі сипаттамалары беріліп, ойлау операцияларының еңбек мақсатына сәйкес түрленуі көрсетілді. Шетел және отандық ғалымдардың еңбектерін талдау нәтижесі психология ғылымында кәсіби ойлаудың әртүрлі аспектілері жеткілікті зерттелмегенін көрсетеді.

Түйін сөздер: Болондық үрдіс, кәсіби ойлау, кәсіби білім беру, кәсіби іс-әрекет, психологтың кәсіби ойлауы, кәсіби іс-әрекеттің сәттілігі, білім беру үрдісі, талдау, синтез, абстракция.

G. Kodekova,¹ Y. Zhumatayeva²

¹2-doctoral course by specialty 6D010300 - Pedagogy and Psychology
²Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, S. Toraihyrov Pavlodar State University
Pavlodar, Kazakhstan, galeka1985@mail.ru

SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL THINKING IN FUTURE SPECIALISTS OF PSYCHOLOGISTS

Abstract

In the article, the author analyzes the ways of forming and developing the professional thinking of future psychologists, studies the scientific experience of practical and theoretical research of this problem. Developed professional thinking is an important component of students' competence in the conditions of university training and allows you to predict the success of professional activity. The main consumers of higher education

institutions, that is, employers put as the main requirement - the integration of knowledge in certain professional conditions. This requirement is able to satisfy a student with a sufficiently developed professional thinking. The main characteristics of thinking in the labor process and the transformation of mental operations in accordance with the purpose of labor are indicated. An analysis of the work of domestic and foreign scientists shows that various aspects of the problem of professional thinking are not sufficiently studied in psychology.

Key words: Bologna process, professional thinking, professional education, professional activity, professional thinking of a psychologist, success of professional activity, educational process, analysis, synthesis, abstraction.

Г.Б. Кодекова,¹ Е.Жуматаева²

¹*докторант 3 курса по специальности 6D010300-Педагогика и психология,*
²*д.п.н., профессор, Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова,*
Павлодар, Казахстан

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ-ПСИХОЛОГОВ

Аннотация

В статье автор анализирует пути формирования и развития профессионального мышления будущих психологов, изучает научный опыт практического и теоретического исследования данной проблемы.

Развитое профессиональное мышление является важным компонентом компетентности студентов в условиях вузовской подготовки и позволяет прогнозировать успешность профессиональной деятельности. Основные потребители услуг высших учебных заведений, то есть работодатели ставят как основное требование – это интеграция знаний в определенных, профессиональных условиях. Данное требование способен удовлетворить студент с достаточно развитым профессиональным мышлением. Указаны основные характеристики мышления в процессе труда и преобразование мыслительных операции в соответствии с целью труда. Анализ работ отечественных и зарубежных ученых показывает, что в психологии не достаточно подробно исследованы различные аспекты проблемы профессионального мышления.

Ключевые слова: Болонский процесс, профессиональное мышление, профессиональное образование, профессиональная деятельность, профессиональное мышление психолога, успешность профессиональной деятельности, образовательный процесс, анализ, синтез, абстракция.

Бүгінгі таңда ғылымның, білім берудің және инновационды іс-әрекеттің интеграциясы ерекше орынға ие. Бұл экономиканың және қоғам дамуының ең маңызды факторының бірі болып табылады. Жаңа қоғамның шарттарында жоғары білікті, бастамашыл мамандарға сұраныс күннен күнге артуда, ол өз кезегінде ЖОО-ның және негізгі жұмыс берушілер, яғни ЖОО-ның қызмет көрсетудің негізгі тұтынушылар арасындағы табиғи интеграциясына итермелейді. Интеграция жұмыс берушілерге білім беру бағдарламасының қалыптасуына нәтижелі ықпал етуге, кәсіби арнайы шарттарына, өзінің технологиялық «аландарын» енгізуге, болашақ түлектердің теориялық біліктілігін өмірде қолдануына, өзінің мекемесінің ыңғайына байланысты жобаларда бірлесіп қоғамдасу арқылы белсенділік танытуға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Экономиканың, білім берудің, қоғам дамуының көкейкесті мәселелердің бірі ЖОО-ның және жұмыс берушілердің өзара тығыз байланысты ұйымдастыруы мен олардың сұранымын нақтылауы екенін аңғартады.

Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Назарбаевтың Халыққа жолдауында біздің мемлекетіміздің болашағы шикізат қорлары мен табиғат байлығы емес, интеллектуалды әлеует, жоғары технологиялардың, ғылымның даму деңгейімен анықталатыны нақты атап өтілген [1].

Ол үшін Қазақстандағы білім беру жүйесі ерекше инновационды даму нысанына өтуі тиіс, мұнда біздің халқымыздың педагогикасының ең үздік дәстүрлерін сақтауға және сол уақытта дүниежүзілік білім беру жүйелерінің тенденцияларын ескеруге мүмкіндік беретін, біздің білім беру жүйесін дүниежүзілік нормалар мен стандарттарына сәйкестендіру.

Болондық үрдіске қосылуына байланысты отандық білім беруді модернизацияландыру және Еуропалық одақпен жүргізілетін білім беру саясаты инновационды педагогикалық үрдістерді ынталандыруда. Олардың бірі – болашақ мамандарға кәсіби білім берудегі кәсіби ойлау амалының идеясын енгізу болып табылады.

Кәсіби ойлау амалы жалпымәдени және кәсіби даярлауды, жеке тұлғаның дамуын, оның өсуіне білім берудің бағдарын талап етеді. Қазіргі жағдайда білімнің тез қартаюы дәл осы қасиеттер мамандардың кәсіби ұтқырлықтарын анықтайды. Кез-келген маман үшін жеке тұлғаның қажетті сапасының бірі кәсіби ойлау болып табылады. Кәсіби ойлау амалы оның негізгі құзыреттіліктерінің бірі ретінде қарауға мүмкіндік береді. Кәсіби ойлауды қалыптастыру адамзаттың және ғылымның дамуында осы тарихи кезеңінен бөлінбейді. Қазіргі кезеңдегі тарихқа ғылыми танымның өзіндік ерекше идеалдары мен әдіснамалық тәсілдері тән.

Ойлаудың классикалық – қатаң детерминациялық – стиліне негізделген «белгілі бір түрде» бұрынғы оқыту теориясы мен жеке тұлғаны тәрбиелеу, жаңа қоғамдық дамудың мақсаттарымен, яғни адамның шығармашылық тұлға ретінде қалыптасу арасында қарама-қайшылықта пайда болды. Қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі ол әлемді көрудің классикалық емес, синергетикалық идеяларына және онда болып жатқан құбылыстарға ауысу қажеттілігі туындауында, осыған байланысты бүгінгі күннің болашақ мамандардың кәсіби ойлауды қалыптастыру қажеттілігі пайда болды.

XX ғасырдың екінші жартысынан бастап кәсіби ойлау мәселесі түрлі профильді мамандармен белсенді зерттелді. Б.Ф. Теплов, В.А. Чебышева, А.А. Баталов, З.А. Решетова, Е.А. Климов, Д.Н. Завалишин, К. М. Романов және басқалар өздерінің жұмыстарында осы құбылыстың мәнін ашып, оның жұмыс істеу құрылымын және ерекшелігін талдауға тырысты. Кәсіби ойлаудың ерекшелігі негізінен кәсіптік қызметтің сипаттамаларына, сондай-ақ маманның оны іске асыру барысында шешуге тиіс міндеттеріне байланысты. Біз үшін ең үлкен қызығушылық туғызатын – болашақ психологтың кәсіби ойлауы.

Көптеген авторлардың ойы бойынша (Л. С. Выготский, А. А. Бодалев, Н. П. Локалова, К. М. Романов, Н. С. Чернышева, Н. И. Чуприкова) психологтың негізгі жұмыс құралы өзінің ойлауы болып табылады. Ол психологиялық жағдаяттардың заңдылықтарын дұрыс орната білуін қамтамасыз етеді және әр түрлі проблемалық жағдаяттардың шешімін таба алуға мүмкіндік береді. Психологтың кәсіби іс-әрекеттің нәтижелілігін психологиялық құбылыстың жасырынған қыр-сырын, себептерін қаншалықты дәл, дұрыс табуы анықтайды.

Заманауи қоғам кәсіби ойлауы қалыптасқан, өзінің кәсіби құралдарын білетін, өз-өзін түсініп қабылдайтын, өз-өзін дамытуға, жетілдіруге біліктілігін арттыруға талпынатын, жоғары білікті психолог-мамандарға мұқтаж. Ол үшін бірнеше шарттарды орындау қажет, соның ішінде сыртқы (кәсіби шығармашыл кәсіби дамытуға мүмкіндік беретін білім беру ортасы, соның ішінде студент тұлғасын дамытуға бағдарланған білім беру жүйесі) ішкі (психологиялық ойлаудың когнитивті-интеллектуалды компоненттерін дамыту мен қалыптастыру, кәсіби білім, дағды мен икемнің, өз-өзін үнемі дамыту мен өз-өзін түсіну құзіреттілігін игеруге мотивация және т.б.).

Зерттеудің нәтижелері студенттердің кәсіби ойлауды дамыту және қалыптастыру міндеті бірінші кезекте тұратынын түсініп білетіні аңғартады. Бұл мәселенің бір бөлігін психологиялық және педагогикалық ғылымдар бойынша курстарды оқу арқылы шешуге болады. Атап айтқанда, біз «Мансап психологиясының» блогын ұсындық. Бұл пәннің мақсаты келесідей: студенттердің шығармашылық, кәсіби ойлауды дамыту; дүниетанымды қалыптастыру; ғылымға қызығушылық тудыру; теориялық білімді тәжірибеде қолданудың ұтымды көрсетеді; студенттердің алынатын білім туралы жазбаларын сақтауға үйрету; дәрістік материал бойынша өздігінен жұмыс жасау арқылы осы білімді жақсартуға, кеңейтуге, терендетуге және нығайтуға мүмкіндік береді. «Мансап психологиясы» дәріс курсы болашақ маманда ғылыми әдістемені, оның заңдары, жұмыс істеу механизмдері туралы түсіндіреді.

Бір жағынан, лекциялар жалпы теориялық идеялардың практикалық тұрғыда қалай жүзеге асырылып жатқанын көрсетуі керек, екінші жағынан, болашақ маманға әр кәсіби жағдайдың нақты шешімінің артында белгілі бір әдіснамалық схемасы мен жалпыға ортақ кәсіби идея бар екенін көруге үйретеді. Дәл осындай сапалы білім беру кәсіби ойлаудың дамуына саналы серпін береді.

Психология мамандығы бойынша білім алатын студенттердің диплом алдындағы практикадан өтуге арналған әдістемелік нұсқаулықтар әзірленді.

Дәстүрлі көзқарас тұрғысынан болашақ маман иесі қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі негізгі мәселелерді шешуге қажетті білімі, дағдылары мен құзіреттіліктері бар, бірақ психологиялық мәселелерді қалыптастыру және тиімді шешу үшін жеткіліксіз.

Болашақ мамандардың кәсіби ойлау туралы мәселесін толығымен зерттеу үшін ойлаудың жалпы заңдылықтары мен ерекшеліктерін білу шарт.

Адамзаттың дамуы қоршаған ортаны үздіксіз танып білуімен, жаңа заңдылықтарды ашумен, заттар мен құбылыстар арасындағы байланыстарды табумен, әр түрлі қажеттіліктерді жүзеге асырумен себептес

болған мақсаттарға жету барысында күрделі мәселелерді шешумен байланысты. Ол үшін қоршаған ортаны сезімдік таным деңгейде образ формасында бейнелеу жеткіліксіз болады, оны ойлау үрдісімен қамтамсыз етілетін логикалық деңгейде тану қажеттілігі туады.

Ойлау – ол ең маңызды байланыстар мен қатынастарда адаммен жасалатын ақиқаттың жанама, жалпыланған бейнесі. Ол әлеуметпен шарттас, тілмен тығыз байланыста, сезімдік танудан практикалық іс-әрекет негізінде пайда болады және тиісті операциялар жүйесі көмегімен жүзеге асырылады.

Ойлау үрдісінде адам түйсік, қабылдаудан түскен ақпараттың, түсініктерді қолдану арқылы сезімдік тану шегінен асып өтеді және тікелей қабылдауға келмейтін қоршаған ортаның құбылыстарын, олардың қасиеттері мен қатынастарын тани алады. Объектінің әр түрлі қасиеттерінің жекешеленуі олардың сөздерде, түсініктерде фиксациялау арқылы жүзеге асырылады. Сол себептен, сөз ойлаудың көрінісі болып табылады. Ойлау үрдісінің жемісі, нәтижесі түсінік, пікір, ой қорытындысы түрінде ойлар болып табылады.

Түсінік - заттың, құбылыстың ең елеулі қасиеттерін, байланыстарын, қатынастарын көрсететін ойлаудың формасы. Түсініктер жалпы және жекелік, нақты және абстрактілі болады. Оқыту міндеттерінің бірі оқытылатын оқу пәндері шектерінде түсінікті қалыптастыру. Студенттердің сөздік түсінігінің қалыптасуы оқу материалын жеткілікті жоғары дәрежеде меңгерілуін көрсетеді.

Қоршаған ортаны танып, біле келе, нәрселерді және олардың белгілерін бөліп аламыз. Пікір дегеніміз — заттар, белгілер немесе зат пен оның белгілері арасындағы қарым-қатынаста (терістеу не қостау түрінде) бейнеленетін ойлау формасы. Пікір ұғымдармен салыстырғанда құрылымы жағынан күрделірек келеді, өйткені ұғым пікірдің құрамына кіреді.

Адам ойлау барысында адамзаттың жинақталған білім мен тәжірибесіне сүйенеді, тілдің сөздік қорын пайдаланады. Сонымен қатар, әр бір адамның ойлауы өзінің белсенді танымдық әрекет барысында қалыптасып дамиды және ең өзекті болып табылатын мәселелерді шешуге бағытталады.

Ойлау еңбек үрдісінде мақсатқа бағытталған сипатқа ие және оның мақсатымен, жаңа мәселелерді шешу қажеттілігімен, іс-әрекет шарттардың, жағдайлардың өзгеруімен, ескерген амал-тәсілдердің жеткіліксіз болған жағдайлармен анықталады. Осы жағдайда әр-түрлі қарама-қайшылықтардың болуымен сипатталатын мәселелік жағдаят, міндет орын алады және оның қажет ететін шешімі ойлаудың арқасында қалыптасады.

Құбылыстың және оның себебі арасындағы байланысын анықтаудың немесе қойылған мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін іс-әрекеттер бағдарламасын құрастыру қажеттілігі міндет деп түсінеміз

Еңбек үрдісі барысында ойлау уәжі арнайы танымдық және арнайы емес болып бөлінеді. Арнайы танымдық жағдайында әрекет ретінде ойлаудың қозғаушы күштері ретінде қызметкердің танымдық қажеттіліктерін айқындататын қызығушылықтар мен мотивтер орын алады. Арнайы емес ойлау уәжі жағдайында ойлау танымдық қызығушылықтардың емес, сыртқы факторлардың әсерімен жүзеге асырылады. Осы екі уәждің қосарлануының нәтижесі ойлаудың эффективтілігін арттыруын қамтамасыз етеді. Адам ойлауының қозғалысы берілгеннен тапқанға дейін, фактілерден қорытындыларға дейін, жағдаятты бағалаудан шешім қабылдауға дейін анализ, синтез, салыстыру, абстракция, жалпылау, нақтылау, классификация, жүйелеу сияқты ойлаудың операциялық компоненттердің көмегімен жүзеге асырылады.

Анализ – бұл оймен бүтінді жіктеу немесе бүтіннен оның қырларын, әрекет не қатынас бірліктерін бөліп алу. Анализ (талдау) тәжірибелік (ойлау-сөйлеу процесінде жүріп жатады) және ақылдық (теориялық) болып бөлінеді.

Синтез – бұл әр түрлі бөлшектер, қасиеттер мен әрекет – қимылдарды тұтас бірлікке топтастыру. Анализ бен синтез тұтас нәрсенің қарама-қарсы екі жағы. Анализсіз синтез, синтезсіз анализ болмайды, демек ой тәсілінің осы екі түрін қатарынан қарастыру керек.

Салыстыру – бұл әр түрлі заттар мен құбылыстардың не олардың бөліктері арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды білуге бағышталған ой-әрекет. Салыстырудың түрлері: а) бір жақты; ә) көп тарапты; б) үстірт және тереңдей; в) тікелей және жанама.

Абстракциялау дегеніміз – ұғымдардың кездейсоқ белгілеріне көңіл аудармай, тек маңызды ерекшеліктерін оқшаулап бөліп алу.

Жалпылау – бұл заттар мен құбылыстардың ең маңызды көрсеткіштер мен қасиеттер бойынша біріктіру.

Нақтылау – ойдың жалпы және дерексіз күйден мазмұн ашуға керек болған көрнекі зат пен деректі мысалға ойысуы. Яғни, жалпы ұғымдардан жалқы, нақты ұғымдарға көшу.

Топтастыру – заттар мен құбылыстардың, жағдайлардың топқа және шағын топтарда белгілеріне қарай ойда топтастыру және біріктіру.

Жүйелеу объекттер топтардың бөлінуін және арнайы ретімен, маңызды және маңызды емес қасиеттер бойынша келесі топтастыруын қамтамасыз етеді.

Аталған барлық операциялар бір-бірінен ажыратылған түрінде емес және нақты мәселелерді шешу барысында жүзеге асырылады.

Салыстыру, анализ, жалпылау маман оның алдында нақты мәселелік жағдаят тұрған кезінде жүзеге асырады.

Мәселелік жағдаятта шешімді табуын талап ететін сұрақты нақтылау, ол бірінші, ең күрделі кезең. Бір объектін әр түрлі қырлардан талқылауға мүмкіндік беретін және мәселені шешудің дұрыс жолын табуға көмектесетін екінші кезеңде әр түрлі гипотезаларды ұсыну мен оларды талдау болады. Гипотезаларды тексеру мәселені шешудің үшінші кезеңде жүзеге асырылады. Мұнда шарттар мен ақпарат және т.б. нақтылануы мүмкін. Төртінші кезеңде мәселенің шешімі тексеріледі, алған нәтижелердің және жұмсалған күштердің бағалануы жүзеге асырылады.

Мәселелердің шешілуі алгоритмді пассивті қолдану негізінде, яғни белгілі болған нұсқаулықтарды орындау немесе аналогия жолымен жүзеге асырылуы мүмкін. Мәселенің шығармашыл жолмен шешілуі тапсырманың мазмұны мен нақты жағдаяттың ерекшеліктеріне байланысты. Нағыз шығармашыл амал ойлаудың инерциясын жоюын, ұзақ ойлау іс-әрекеттің нәтижелеріне негізделетін жаңа стратегияны құрастыруын көздейді.

Сол себепті, еңбек іс-әрекеті барысында ойлау репродуктивті және шығармашыл деп бөлінеді. Репродуктивті ойлау ол үнемі қоздырғыштардың әсер ету шарттарында, оның алдында қалыптасқан пікірлердің жаңғыруын айтамыз. Егер құрам, тізбек және қоздырғыштар арасындағы байланыстар бұзылса, онда ми жағдаяттың белгісізін анықтап, ол өз кезегінде, шығармашылық ойлауды белсендіріп жинақтатады. Шығармашыл ойлау – жаңа, қайталанбас нәтиже немесе еңбек пен өмірәрекеттің шарттарын ойлап табумен байланысты ойлау.

К. М. Романовтың еңбектерінде психологиялық ойлауды қалыптастыру мәселесіне және психологтарды кәсіби даярлауға көп көңіл бөлінеді. Ол студенттердің психологиялық дайындығының тұтас тұжырымдамасы әлі жіті дамымаған деп санайды.

К. М. Романов психологиялық-практикум нысанында жүзеге асырылатын психологиялық ойлаудың ғылыми типін қалыптастыратын әдістемесін әзірледі. Автордың көз-қарасы бойынша маман келесі кәсіби мәселелерді шешуге қабілетті болуы тиіс:

1 Өмірдің және кәсіби-педагогикалық жағдайлардың субъектілерінің әр түрлі әрекеттердің және басқа да сыртқы көріністердің психологиялық мазмұнын түсіну;

2 Адам өмірінің нақты жағдайында психологиялық сипаттамаларын тану;

3 Оқу үрдісіне қатысушылар өмірінің белгілі бір өмір сүру жағдайында және білім беру жағдайында мінез-құлқының ықтимал жолдарын болжау;

4 Өзінің жеке мінез-құлқын және ішкі жағдайын нақты өмір жағдайында болжау;

5 Білім беру мен тәрбиелеудің барлық жағдайларында балалардың психикалық дамуы ықтимал бағытын болжау: отбасылық, мектеп, жалпы мәдени, әлеуметтік-экономикалық және т.б.

6 Тиісті өмірлік және кәсіби жағдайлар тұрғысынан психологиялық-педагогикалық әсердің мақсатты және ақылға қонымды жолдарын жобалау [2].

Психологтың кәсіби ойлау проблемасы Н. П. Локалованың айтуы бойынша, практикалық психологтың қызметіндегі табыстылығы ең алдымен психологтың ойлау үдерістерінің сапалық ерекшеліктері мен деңгейіне байланысты, себебі психолог қызметінің тиімділігін оның қаншалықты психологиялық құбылыстың себебін анықтай алуы, тікелей байқауы, психологиялық шындықтан жасырынған ішкі шындыққа енуі анықтайды. Сондықтан, оқу үрдісінде студенттердің кәсіби ойлауын мақсатты түрде қалыптастыру және дамыту мәселесі, автордың пікірі бойынша, университеттегі болашақ мамандарды даярлау процесінде басты міндет болуы керек [3].

Болашақ маманның кәсіби ойлауы келесі ішкі сипаттамаларға ие болуы тиіс: жүйелі, сараланған, интеграцияланған, тұрақты және жалпы ішкі бағыттағы, интеллектуалды процесстерді олардың сипаттамаларын және құрылымдық ұйымдарын білу.

Болашақ маманның кәсіби ойлау мәселесін зерттеуге айтарлықтай үлес қосқан ғалым А. А. Гопкало психологтың кәсіби ойлауының келесі сипаттамаларын атап өтті: практикалық бағдарлау, эмоционалдық саламен, ерікті және когнитивтік процесстермен, икемділікпен, ажырату қабілеті, бейнелі және тұжырымдамалық компоненттердің өзара әрекеттесуі [4].

А.А. Гопкало психологтың кәсіби жұмысы үшін белгілі бір түрлер мен ойлау формаларын қалыптастыру өте маңызды екенін атап көрсетеді. Автор: «... болашақ мамандардың жұмыс істеу деңгейі дайындық дәрежесін, маманның қалыптасуын, оның кәсіби дамуын болжау мүмкіндігін анықтайтын фактор бола алады».

Психологтың кәсіби ойлаудың әртүрлі типтері мен стилін ғана емес, сонымен қатар осы ойлаудың тақырыбын да зерттеу маңызды ғылыми қызығушылық тудырады. Л. С. Выготский осындай объект ретінде өзінің сапалы ерекшеліктеріне сәйкес келетін және ықтимал әсерлері мен өзін-өзі әрекет етуі үшін қол жетімді психологиялық шындықты белгілейді: «адам қызметі мәтін ретінде оқылатын жағдайларда - мәтін ретінде психикалық көрініс» [5]. Психологтың ой-пікірінің сенімділігі ондағы интеллектуалдық сипаттамаларды енгізуге, оларды белгілеуге, сипаттауға, сонымен қатар жаңа қасиеттерді көрсетуге әсер ететін ғылыми тұжырымдамалардың мазмұнымен анықталады.

Практикада студент психолог ұғым-сипаттамаларын жалпылама түрде трансформациялауды және жалпыланған іс-әрекеттердің түрленуін анықтайды - анықталатын объектінің қасиеттері мен әрекеттерін қорытуға тырысады. Болашақ психолог кәсіби қызметтің жағдайын оларды жалпылау арқылы талдайды.

Теориялық ойлау тұжырымдамасы мен елеулі жалпылаудың негізінде В. П. Андронов студенттердің кәсіби ойлау қалыптасуына көзқарас әзірледі. Автор мақсатты белгілеу, міндеттерді қою, жоспарлау және кәсіби ойлау құрылымында болжау мәселесіне көп көңіл бөледі [6]. Практикалық сабақтарда студенттердің білім беру қызметі кәсіби шындық жағдайларын білдіретін кәсіби міндеттер жүйесін құру және кезең-кезеңмен шешу жолында құрылады. Бұл мәселелерді шешу болашақ мамандардың теориялық ойлаудың негізгі компоненттерін меңгеруге мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған зерттеулердің нәтижелерін талдай отыра келесі қорытындылар жасауға болады:

- Болашақ психологтың кәсіби ойлауы тұлғааралық таным жүйесінде жұмыс істейді және адам-адам психологиялық қасиеттерін субъективті түрде қайта жаңартуға бағытталған;

- Ойлаудың сенімділігі практикалық қызметте жүзеге асырылатын ғылыми ұғымдардың мазмұнымен анықталады;

- Маманның қалыптасу дәрежесін анықтайтын фактор, оның кәсіптік қызметке дайындығы - оны жүзеге асырудың сәттілігін анықтайтын кәсіби ойлаудың жұмыс істеу деңгейі;

- Студенттер оқу процесінде, кәсіптік тапсырмалар мен жағдайларда қолданылатын кәсіби ойлауды дамытатын құрал және соның салдарынан кәсіби қызметті меңгеру құралы ретінде қолданылады;

Осылайша, ұғымдарды біле отырып, сарапшыда кәсіби мәселелерді шешудің құралы болады.

Студенттердің кәсіби-тұлғалық әлеуетін дамыту үшін М. Ж. Султанбек келесі заңдылықтарды сақтауға ұсынады:

- студенттердің кәсіби-тұлғалық әлеуетінің дамуы оған дәстүрден тыс жағдайда мәдени құндылықтарды қабылдаушы ретінде қарамай, оның субъективтілігін мойындау арқылы нәтижелі болады;

- білім беру мазмұны, құралдары мен педагогикалық техниканы оның ішкі психикалық құрылымдарының даму заңдылықтарына сәйкестендіргенде, студенттің кәсіби-тұлғалық әлеуетінің артуы қарқынды жүреді;

- студенттердің әлі ашылмаған мүмкіндіктерін өзі жетілдіре алатындай, яғни түсінуден өңдеушіге айналу кезеңінің түзілуі – мәселені шешудің нақты жолдарының бірі [7].

Осының бәрі кәсіби ойлаудың мәні мен мәселелерін, құрылымы мен ерекшеліктерін, болашақ маман иелерінің кәсіби ойлау функцияларын зерттеудің, сондай-ақ болашақ психолог мамандардың кәсіби ойлау амал негізінде кәсіби ойлаудың біртұтас бейнесін қалыптастырудың жаңа көзқарасты іздеу қажеттілігін негіздейді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции», 10 января 2018 г. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvarya-2018-g

2 Романов К.М. Вопросы формирования профессионального мышления у психологов // Гуманитарий: актуальные проблемы гуманитарной науки и образования. – 2019. – №1. – С. 89–101. DOI: 10.15507/2078-9823.045.019.201901.89-101

3 Локалова Н.П. Предмет психологии и специфика профессионального мышления психологов. // Вопросы психологии, - Москва. 2004. №5. - С.93-95.

4 Гопкало А.А. Особенности моделирования и построения моделей в психологии. / Психолого-педагогические проблемы этической психологии часть II материалы межрегиональной научно-практической конференции - апрель 2003. Шадринский филиал Московского государственного открытого педагогического университета им. М.А. Шолохова, - Шадринск. 2003. - с. 169-174.

5 Выготский Л.С. «Мышление и речь», Астрель, М., 2011. – С.63-67.

6 Андронов В. П. Планирование и прогнозирование в профессиональном мышлении студента-психолога: монография / В. П. Андронов, М. С. Ионова. -Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2011. - 168с.

7 Султанбек М.Ж. Болашақ мамандар білімінің жаңа парадигмалық жағдайында кәсіби-тұлғалық әлеуетін арттырудың кейбір мәселелері. Вестник КазНПУ им. Абая,серия «Педагогические науки», №2 (58), Алматы, 2018. – С.135-140.

IRSTI 14.35.09

Y.S. Pak¹, T.A. Kulgildinova²

*^{1,2}Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan*

TECHNOLOGIES OF FORMING ARGUMENTATIVE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Abstract

The article substantiates the need for the formation of argumentative communicative competence in the process of training future foreign language teachers. The article shows the technologies for the formation of argumentative communicative competence that are associated with the use of the method of solving problem situational-professional tasks. The result of the formation of such competence is the generation of an argumentative text, for the receipt of which methodological and argumentative activities are necessary. The author analyzes the definitions of the text given by scientists of different sciences, on the basis of which considers the ways of compiling the text of argumentation as an indicator of the formation of the argumentative communicative competence of future teachers. The article reviews the argumentative text as a unit of teaching argumentation and its characteristic features, ways of expressing argumentation, its nature and qualities, communicative-intentional varieties, etc.

Key words: argumentative text, argumentative communicative competence, foreign language education, argumentative activity, communicative intention.

Ю.С. Пак¹, Т.А. Кульгильдинова²

*^{1,2}Аблай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті
Алматы, Қазақстан*

БОЛАШАҚ ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АРГУМЕНТАТИВТІ-КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Мақала болашақ шет тілінің мұғалімдерін даярлау процесінде аргументативті-коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру қажеттілігін негіздейді. Мақалада проблемалық ситуациялық және кәсіби тапсырмаларды шешу әдісін қолданумен байланысты аргументативті-коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру технологиясы көрсетілген. Мұндай құзіреттіліктің нәтижесі - дәлелдеу мәтінін құру, оны алу үшін әдістемелік және аргументативті әрекет қажет. Автор әртүрлі ғылымдардың ғалымдары берген мәтіннің анықтамаларына талдау жасайды және дәлел мәтінін аргументативті-коммуникативтік құзіреттіліктің қалыптасуының көрсеткіші ретінде қарастырады. Мақалада дәлелдеу мәтінін оқытудың дәлелдеу бірлігі ретінде қарастыру және оның сипаттамалық белгілері, дәлелдемені білдіру тәсілдері, оның табиғаты мен қасиеттері, коммуникативті-ниетті сорттары және т.б.

Түйін сөздер: дәлелдеу мәтіні, аргументативті-коммуникативтік құзіреттілік, шет тілінде білім беру, аргументативті әрекет, коммуникативті ниет.

^{1,2}Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ АРГУМЕНТАТИВНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье обосновывается необходимость формирования аргументативно-коммуникативной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка. В статье показаны технологии формирования аргументативно-коммуникативной компетенции, которые связаны с использованием метода решения проблемных ситуационно-профессиональных задач. В качестве результата сформированности такой компетенции выступает порождение аргументационного текста, для получения которого необходимы методическая и аргументативная деятельность. Автор анализирует определения текста, данные учеными разных наук, и рассматривает текст аргументации как показатель сформированности аргументативно-коммуникативной компетентности. В статье рассматривается аргументационный текст как единица преподавания аргументации и его характерные особенности, способы выражения аргументации, его характер и качества, коммуникативно-интенциональные разновидности и т.д.

Ключевые слова: аргументационный текст, аргументативно-коммуникативная компетенция, иноязычное образование, аргументативная деятельность, коммуникативная интенция.

Introduction

The process of democratization of various areas of life, socio-political and economic realities of the last decades, qualitatively new relations with the countries of the world community manifested themselves at all levels of the educational system, and in particular in the field of foreign language education. Possession of speech argumentation in a foreign language is one of the most important communicative tasks in the professional activities of graduates of Kazakhstani universities. Argumentative communicative competence is an important condition for future professional activity, as it gives the opportunity to understand and create texts of a scientific nature.

The argumentation is connected with such scientific fields as philosophy, linguistics, critical thinking, logic, rhetoric and is used in such processes as reasoning, substantiation of hypotheses, scientific discussions, negotiations, reports. Argumentation in science means the ability to logically and coherently present conclusions based on arguments, which is possible through the substantiation of any knowledge through other knowledge. It's obvious that the dominant and defining feature of an argumentative text is the presence of reasoning, which in its most general form is usually understood as upholding one's own point of view in the form of a dialogue (real or imaginary) with an opponent. Presentation, assimilation and reproduction of information by students in educational communication is determined by such requirements to it as justification, validity, argumentation. Only in this case the information can be perceived and assimilated, used in further communication processes. The teacher is not only informing - he explains, proves, convinces. A student, when reproducing the received information under the conditions of applying theoretical knowledge, while solving practical problems, performs the same operations, which allows him/her to act consciously, purposefully, and logically consistently. To do this, he/she should be able to select certain arguments to prove the statements underlying the utterance, systematize them, determine the order in which they are presented, etc. In other words, he/she should be able to argue, know the basic requirements for argumentation, methods of its implementation, properly use the appropriate language and speech tools. The process of argumentation, therefore, is associated with the generation of a text of a special nature. Such texts are usually called argumentative. An argumentative text has a certain communicative goal: to explain, prove, establish the truth.

Materials and methods

The text is rightfully used as a communicative unit of the learning process and the formation of argumentative communicative competence. In scientific works of psychology and textual science it is stated that oral and written texts have specific features in connection with the general laws of their construction. For the first time, the problem of speech mechanisms was covered by N.I. Zhinkin. According to N.I. Zhinkin the mechanisms of speech are a living, constantly rebuilding mechanism. Its formation, restructuring and launching occur as a result

of messaging. This is necessary and sufficient for the selection elements to accumulate and the ability to produce the selection act to be formed [1]. N.I. Zhinkin defines the action of the main operational mechanism of speech, with the help of internal mechanisms of speech (the processes of reflection and retention in memory), as the unity of two links:

- making words of their elements;
- making phrases from words.

According to A.N. Sokolov [2] internal speech is involved in human mental activity. It prepares for the production of a speech act in external speech, that is, causes the excitation of corresponding speech stereotypes and the selection of words and phrases for subsequent oral and / or written communications.

We think that any learning should begin with motivation, since when this particular mechanism is stimulated, learning and the formation of argumentative communicative competence becomes personally significant and personality-centered.

The text, as a product of foreign language argumentative speech-generation and means of communication, has features of internal organization. The effectiveness of communication depends on the text. The subject content of thought is reflected in the structure and content of the text, which is a certain sequence of speech statements. The structure of the text has its own internal patterns. In addition to the internal patterns, the text of any genre has differential characteristics. The problem of the text is studied by different sciences, we consider it is important to begin with the consideration of the definitions of this concept to clarify its main characteristics.

I.R. Halperin defines the text as the product of the speech-making process consisting of a title and a number of special units united by various types of lexical, grammatical, logical and stylistic connections, having a certain purposefulness and pragmatic setting [3, p.65]. According to G.V. Kolshansky a full unit of communication can only be a unit that includes two necessary features: being a carrier of valuable information and being structurally organized. The text is the unit that meets these requirements [4, p.48]. According to the definition proposed by A.A. Leontiyev the text is a communicative-speech unit, characterized by integrity in the structural meaning and connectivity in speech plan [5, p.85].

In the definition of "text", the researchers of this problem are united in one opinion that the text as an orally expressed or written recorded complete speech message is a two-way language unit that has its own structure in terms of expression, and in terms of content - a certain semantic content. Thus, we think that the text should be considered as a work of speech and a structured highly organized language unit. The text embodies the essence of language as a means of communication.

At the early stage of development of text linguistics, the text was defined as a syntactic unit, which consisted of a number of structurally and semantically combined sentences. Subsequently, the text is viewed in a broad sense as a whole work of a particular genre or functional style. Thus, from the standpoint of text linguistics, the text is a syntactic unit that has clear boundaries, its own internal structure, which is a simulated unit of language. The revealed general text regularities in text linguistics make it possible to clarify the general characteristics for all types of the genre, as well as the special characteristics inherent in the specifics of the language.

Generation of an argumentative text is a complex process involving the performance of internal operations (mental, thinking, intellectual). Currently, in a number of works on psychology, intellectual operations include analysis, synthesis, comparison, generalization, classification, abstraction, specification, identification, selection, composition, combination, rearrangement, substitution, decision making, structuring, building and variants by analogy.

Discussion

The technologies for the formation of argumentative communicative competence are based on a personality-activity approach. In our study, this approach is based on methodological and argumentative activities. The first thing that needs to be organized is a methodological activity, which includes distinguishing between the genres of academic speech; genres of popular science speech, in addition, the possession of a tool to distinguish between communicative technologies that lead to the structuring of educational and popular science arguments.

Argumentation is included in all spheres of human speech activity, both scientific knowledge and public practice. Argumentative activity is connected with the need to justify and prove the truth, refute errors, establish the falsity of facts and convince the interlocutor of the need to accept the theses put forward. The pragmatic demand for argumentative speech activity is due to both its subjective, personal and social values.

The second thing is argumentative activity, which involves techniques for extracting information from text sources. Argumentative activity is characterized by cognitive dissonance and the pragmatic orientation of the argumentative process. The purpose of argumentative activity is to convince the audience of the legitimacy of the argued provisions, as well as the acceptance of these provisions by the audience.

In the center of argumentative activity is argumentation, which suggests a problem situation. Situationality is the main characteristic of argumentative activity and determines the implementation of the method for solving problem situational-professional tasks as the basis for the formation of argumentative communicative competence.

We offer exercises to enhance methodological and argumentative activities.

1. Exercises to identify the means of communication between sentences. For example:

- *Indicate the means of communication of sentences in the text (lexical - repetition of words, synonyms, cognate words, etc., morphological - the coincidence of time-forms, pronouns, particles, introductory words, syntactic - question-answer form, parallelism).*

- *In what sequence do you need to arrange sentences to get a coherent text?*

- *Build a coherent text from the sentences below.*

- *Arrange the theses in a logical sequence to get a sentence expressing the main idea.*

2. Prove that this is text. Give a reading comprehension of how to better absorb the content. Express your own position.

Students ask questions on the situational content of the text, suggesting detailed answers using the material of the text, enter into a discussion, discussion. For example:

- *Look through the texts (1-4) again, find the attitude of Russia and European leaders towards the Ukrainian conflict and try to play out the situation of a mini-briefing, where each side tries to express its point of view on the events. You are one of the journalists attending the mini-briefing.*

- *Look through the texts (5-6), imagine that the representatives of Georgia and Russia met on neutral territory, and are discussing the military situation. Now you are preparing for the first interview with the Russian Minister of Foreign Affairs. Ask 2-3 questions about the ongoing artillery shelling and the positions of the forces currently occupying.*

Argumentative communicative competence consists of the following subcompetencies:

1) Socio-communicative subcompetence, which is understood as the ability to react communicatively to socially significant facts, build argumentative texts with social argumentation, argumentation to a person, his civic position.

2) Cognitive communicative subcompetence, which is understood as the ability to read scientific texts, interpret information for educational communication adequately to the goals, areas and situations of communication, readiness for speech interaction.

3) Analytical communicative competence subcompetence, which is understood as the ability to react communicatively in situations requiring analysis of the situation and decision-making in the organization of creative argumentative activity.

We offer a model consisting of language skills and normative skills as a way to achieve argumentative communicative competence. Language skills include the student's ability to perform operations of an analytical nature with language units. Normative skills are the ability of a native speaker to abide by the norms of all its levels in the process of speech activity, including spelling.

We came to the conclusion that the degree of the formation of argumentative communicative competence is determined by the development of an argumentative text, the semantic content of which is a complex mediated formulation of the main thesis, a selection of necessary arguments and the ability to express one's opinion / point of view, as well as a reflexive assessment of the subject of argumentation. The argumentative text must be emotionally colored through the prism of the person arguing. The semantic perception of the argumentation text consists in understanding the purpose and the main motive of the message. For this, the text should be drafted accordingly, so that its external (formal) and internal (semantic) organization, i.e. there is a unity of expression plan and content plan. The qualities of the text, such as coherence, informativeness, and communicative wholeness, ensure the unity of the form and content of the text, which contribute to its perception as a "single communicative unit". Many linguists (E.I. Shendels, O.I. Moskalskaya, G.V. Kolshansky) associating the phenomenon of coherence with the internal organization of the text, consider this phenomenon not only semantic. The phenomenon of coherence manifests itself in the form of structural, semantic and communicative integrity, which relate to each other as a form, content and function. The semantic integrity of the text lies in the unity of the topic, by which the semantic core of the text is understood and generalized by the content of the text. Due to coherence, the text acquires inner completeness, and the thematic core gives it coherence and integrity. Thematic core is formed with the help of lexical means, which can later serve as the keywords of the text. Communicative integrity is manifested in the fact that each subsequent sentence is based on the preceding one in the

communicative plan, thus, moving the statement from the known to the new. The integrity of the text is formed by its structure, so any kind of text creates integrity and completeness through structuring.

The essential feature of the text is its informativeness. It includes all kinds of information - from explanatory, descriptive to evidential and convincing. Informativeness is associated with an adequate semantic interpretation of the text. According to T.M. Dridze informativeness characterizes not the absolute amount of information in the text, not its general information richness, but only the information that most likely will become the property of the recipients [6, p.56]. Thus, the informativeness of the text appears as a relative value. An adequate interpretation is determined by the orientation of the recipient in what is the goal or the main motive of the message. Since informativeness is a relative value, the same text can be interpreted differently by different recipients. Interpretation is adequate if the basic idea is understood in accordance with the intention.

One of the internal factors of the text is intention. Intention implies the need to obtain information or a message, the transfer of a socially significant task and the need to solve it. Considering the argumentative text as a product of speech activity, it can be argued that the elements of the activity are the techniques and operations that implement the communicative intention by linguistic means. Communicative intentions are realized by communicative methods of expressing evidence, determining, establishing, describing, doubting, refuting.

We believe that the main characteristic feature of the argumentative text is the communicative intention. The concept of communicative intention is studied by such sciences as linguistics and psychology, in the methodology it has a specific pragmatic interpretation, which expands the methodical status of the text and defines the text as the carrier of one or several communicative functions [7].

Communicative target setting of the argumentative text is expressed by the communicative task (intention). Argumentative texts include such compositional-speech types as

- reasoning,
- evidence,
- explanation,
- inference,
- refutation,
- confirmation,
- substantiation.

The main purpose of these types of texts is to transmit, demonstrate the processes of thinking, the presentation of the process of logical inference, the conviction in truth of certain provisions, the justification of the point of view. The compositional-semantic structure of argumentative texts, according to scientists, is logical. Between sentences of the argumentative text there are various types of cause-effect relationships. Thus, the main characteristic of the syntax of argumentative texts are complex sentences that express various logical relations [8]. Argumentative texts may have a stating, informative character, but the most typical is persuasive, explanatory, evaluative. This is expressed in the ability to explain, establish causal relationships, convince the truth of the statements.

The content of argumentative texts has a predicate structure, which is peculiar to a dynamic nature. One of the main characteristics of the argumentative text is reasoning, as the justification of a certain position based on the processes of logical thinking. The argumentative text is obviously connected with the ideas and methods of logic, since the logic of thinking manifests itself in any act of correct reasoning [9]. The connection of logic and methods of teaching a foreign language is carried out through language and allows us to consider logic as teaching about language, in which language is defined as the main means of disclosing the logical structure of human thought, as a means of knowledge. Foreign language teaching methodology studies the language as a means of communication and as a way of mastering foreign language logical means in order to influence another person in the process of communication.

In argumentative texts, the argument is based on the methods of deduction, induction and analogy. The argument based on the deduction method involves the movement of thoughts from a general statement to conclusions, consequences and results. The method of induction presupposes the proof of a thesis on the basis of individual interrelated facts and propositions. The analogy is based on the transfer of some general law, true for one class of phenomena to another class of phenomena, similar to the first.

The argumentative text may cause the recipient to respond to the agreement, as well as complete or partial disagreement with the basic idea of the addressee. Thus, we consider the argumentative text in its three communicative-intentional varieties:

- texts with full justification of the truth of the thesis (conditionally true);
- texts with a partial refutation of the truth of the thesis;
- texts with a complete refutation of the thesis.

The schema of the conditionally true argumentative text includes a thesis (full substantiation of the thesis) and a conclusion. The communicative task of the conditionally true argumentative text is the conviction of the truth of all arguments, the thesis of the truth of the whole argumentative text. The purpose of the texts with a partial refutation of the truth of the thesis is to convince the recipient of the truth of the thesis, but at the same time part of the argument.

Refuting thesis, causes the recipient to distrust the main arguments and the desire to disagree with the text. Texts with a complete refutation of the thesis contain a complete refutation of the thesis of the sender. The communicative goal of this type of text is to challenge the argument of the opponent and formulate a new thesis with its subsequent justification.

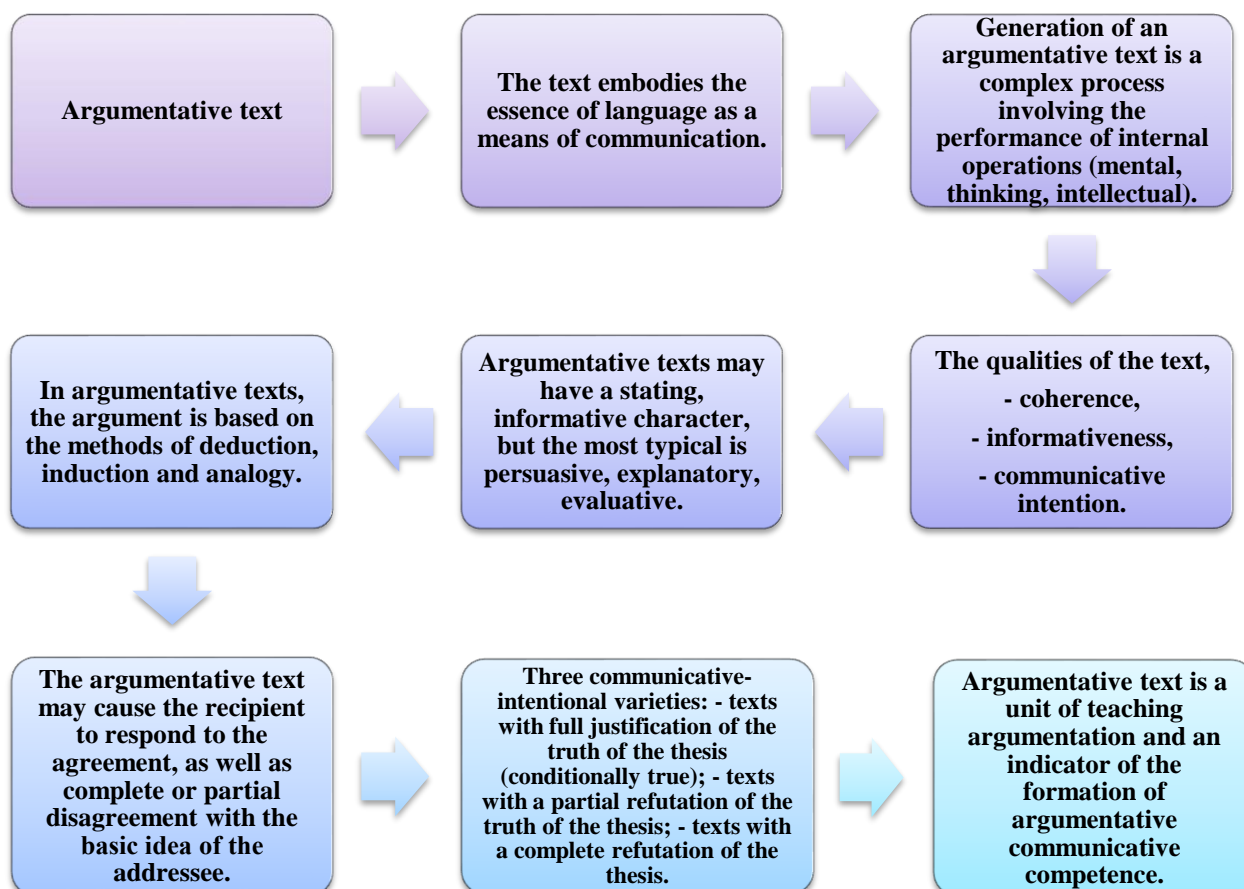
A common characteristic of the three types of argumentative texts we are considering is the fact that these texts are complex figures of argumentation and consist of a thesis, arguments and conclusion.

In argumentative texts, the following methods are used for the proof:

- inductive,
- deductive,
- the method of analogy.

In the deductive method, the thesis precedes the argument, and in the inductive method, the arguments precede the thesis. The methodological value of the argumentative text is enhanced by the inductive method, since illustration is often used as a means of proving a thesis. This activates the cognitive activity of students and stimulates them to formulate a thesis in the form of a conclusion. With the inductive method, reasoning serves as a proof, and citation plays an important role. According to A.P. Alekseev and G.A. Brutyan and others citation the authors whose contribution to the development of this area is estimated by the community very highly significantly increases the level of the argumentative text [9], [10].

The table below reflects basic functional characteristics of the argumentative text which proves its status as a unit of teaching argumentation in foreign language education.

Picture 1 – Functional characteristics of the argumentative text

Conclusion

The argumentative text, being a product of speech activity, is a complex speech statement, which is characterized by a logical-compositional structure, subject content, specific language means and communicative intention. The argumentative text is considered as a final result of the formation of argumentative communicative competence. It is constructed on the basis of the method of solving problem situational-professional tasks and it requires the integration of methodological and argumentative activities.

In the process of forming argumentative communicative competence in constructing an argumentative text, not only the ability to logically structure one's speech plays an important role, but also the ability to comply with the cultural and linguistic norms of professional communication adopted in the linguistic community.

Thus, with a functional approach to the organization of learning, the main thing is not the form or content of the text, but its communicative function, which is conformed to linguistic and structural means. Changing the function of the text suggests the need to vary its language design. Thus, the argumentative text has an educational status and is also a communicative goal of learning a foreign language.

In order to master the necessary cultural, logical-structural and metacommunicative knowledge and skills in constructing an argumentative text, it is necessary to create a goal-oriented, step-by-step organized didactic-methodical model of the process of forming argumentative communicative competence.

References:

1. Zhinkin N.I. *Mekhanizmy rechi*. — M.: APN RSFSR, 1958. — 378 s.
2. Sokolov A.N. *Vnutrennyaya rech' i myshleniye*. // *Voprosy yazykoznaniiya*. — 1974. — № 6. — S. 8-12.
3. Gal'perin I.R. *Tekst kak ob'yekt lingvisticheskogo issledovaniya*. — M.: Nauka, 1981. — 139 s.
4. Kolshanskiy G.V. *Kommunikativnaya funktsiya i struktura yazyka*. — M.: Nauka, 1984. — 174 s.
5. Leont'yev A.A. *Osnovy teorii rechevoy deyatel'nosti*. — M.: Nauka, 1974. — 368 s.
6. Dridze T.M. *Yazyk i sotsial'naya psikhologiya*. — M.: Vysshaya shkola, 1980. — 224 s.
7. *Osnovy metodiki prepodavaniya inostrannykh yazykov* // *Pod red. V.A. Bukhbintera* — Kiyev.: Vysshaya shkola, 1986. — 329 s.
8. Doblavey L.P. *Logiko-psikhologicheskiy analiz teksta (na materiale shkol'nykh uchebnikov)*. — Saratov.: Izd. Saratovskogo universiteta, 1969. — 176 s.
9. Asmus V.F. *Logika*. — M.: Gos. Izd. Polit. Lit., 1947. — 386 s.
10. Alekseyev A.P. *Argumentatsiya. Poznaniye. Obshcheniye*. — M.: Nauka, 1991. — 155 s.
11. Brutyan G.A. *Novaya volna interes k filosofskoy argumentatsii*. // *Filosofiya i kul'tura*. — M.: Progress, 1987. S.18-27.

UDC378:4:371.01
IRSTI 14.35.07

Torekeyev B.A.¹, Raiymbekova D.L.²

¹2nd course of Ph.D., Ablaihan KazUIRandWL,
Speciality: 6D011900-Foreign language: Two Foreign languages,
Almaty, Kazakhstan

²Master of Pedagogical Sciences, TarSPU,
Taraz, Kazakhstan

THE METHODOLOGICAL MODEL OF THE STEP-BY-STEP FORMATION OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE FOR FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION BASED ON THE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES

Abstract

The article is devoted to the construction model of the step-by-step formation of the intercultural communicative competence for future teachers of foreign language education based on the use of digital educational resources. The problem which is looked upon in our work deals with the fact that in the process of learning a foreign language not all the teachers know how effectively formate methodical model of intercultural communicative competence of students on the basis of digital educational resources in foreign language education. An analysis of the current conditions for training future teachers of a foreign language showed that there is a need to create a system aimed at creating the intercultural and communicative competence of a foreign language teacher, which serves as the basis for the implementation of professional and pedagogical functions. The created model displays and reproduces the structure, relationships and relationships between its constituent elements. A consistent transition from one component to another ensures the achievement of the aim.

Key Words: intercultural communicative competence, digital educational resources, model, foreign language, formation.

Torekeyev B.A.¹, Raiymbekova D.L.²

¹2 курс докторанты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
«6D011900-Шетел тілі: Екі шетел тілі» мамандығы, e-mail: Baha_3333@mail.ru,
Алматы, Қазақстан

²магистр, ТарМПУ, e-mail: dinnara08@gmail.com,
Тараз, Қазақстан

САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТАТЫН МҰҒАЛІМДЕР ҮШІН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ КЕЗЕНДЕРІМЕН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҮЛГІСІ

Аңдатпа

Мақала сандық білім беру ресурстарын пайдалану негізінде болашақ шетел тілін оқытатын мұғалімдер үшін мәдениаралық коммуникативтік құзіреттілікті кезендерімен қалыптастыруда әдістемелік үлгінің құрылуына арналған. Біздің жұмысымызда қарастырылатын мәселе, шетел тілін оқыту барысында көптеген мұғалімдердің шетел тілін оқытудағы сандық білім беру ресурстары негізінде студенттердің мәдениаралық коммуникативтік құзіреттілігінің әдістемелік үлгісін қаншалықты тиімді қалыптастыратынын білмейтіндігінде. Болашақ шетел тілін оқытушыларын даярлаудың қазіргі жағдайларына жасалған талдау, яғни, кәсіби және педагогикалық функцияларды жүзеге асыру үшін негіз болатын шетел тілі мұғалімінің мәдениаралық коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруға бағытталған жүйені құру қажеттілігі бар екенін көрсетті. Жасалған үлгі өзара байланысты құраушы элементтері арасындағы қатынастар құрылымдарын көрсетеді және бейнелейді. Біркомпоненттен екіншісіне дәйекті түрде көшу мақсатқа жетуді қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: мәдениаралық коммуникативтік құзіреттілік, сандық білім беру ресурстары, үлгілеу, шетел тілі, қалыптастыру.

Торекеев Б.А.¹, Райымбекова Д.Л.²

¹докторант 2 курса, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
«6D011900-Иностранный язык: Два Иностранных языка», e-mail: Vaha_3333@mail.ru,
Алматы, Казахстан

²магистр, ТарГПУ, e-mail: dinnara08@gmail.com,
Тараз, Казахстан

МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОСТАДИЙНОГО ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦОР

Аннотация

Статья посвящена построению модели постадийного формирования межкультурной коммуникативной компетенции у будущих учителей иноязычного образования на основе использования цифровых образовательных ресурсов. Проблема, которая рассматривается в нашей работе, связана с тем, что в процессе изучения иностранного языка далеко не все учителя знают, как эффективно формировать методическую модель межкультурной коммуникативной компетентности студентов на основе цифровых образовательных ресурсов в обучении иностранному языку. Анализ современных условий подготовки будущих учителей иностранного языка показал, что существует необходимость создания системы, направленной на формирование межкультурно-коммуникативной компетенции учителя иностранного языка, служащей основой реализации профессионально-педагогических функций. Созданная модель отображает и воспроизводит структуру, взаимосвязи и отношения между входящими в ее состав элементами. Последовательный переход от одного компонента к другому обеспечивает достижение поставленной цели.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, цифровые образовательные ресурсы, модель, иностранный язык, формирование.

At the present stage of development of the methodology of teaching foreign languages, there is a need to strengthen the intercultural component of communicative competence. Students must master the skills of intercultural communicative competence, learn to conduct a conversation in the framework of a dialogue of cultures. Attracting students to the dialogue of cultures is important from the point of view of training and education, since the formation of a cultural person occurs due to the dialogue of domestic and foreign cultures. Studying a foreign culture, language, students better know their native culture. But at the same time, it is impossible to complete this task without developing the intercultural communicative competence of foreign language teachers. The formation of intercultural competence of a teacher also acquires additional significance as a means of educating his personality. The advantage of introducing digital educational resources in the process of teaching a foreign language at the moment is not in doubt and requires no additional evidence. Directly, digital educational resources are an invaluable and immense base for creating an information-educational environment, education and self-education of people, satisfying their professional and personal interests and needs. Every day, digital educational resources are becoming an integral means of communication for more and more people. According to the message of the President of Kazakhstan Republic 2030 Kazakhstan educational system should develop the modernization of education and to prepare higher institutions to the innovative activity. One of the strategic plans of development of Kazakhstan Republic till 2020 is to supply the system of electronic learning [1, p.5]. Based on the concept of the development of higher professional education, we assume that the formation of an integrated structure of mastered professional activity, the satisfaction of professional needs of specialists in the interests of developing their personality and creative abilities, taking into account the requirements of society in highly qualified personnel, can be the basis of the educational activities of universities. At the same time, a foreign language should become one of the conditions for the formation of intercultural and communicative competence of a foreign language teacher, and contribute to the free entry of a future foreign language teacher into active professional activity. As noted by Professor S.S. Kunanbayeva in the "Concept of Foreign Language Education of the Republic of Kazakhstan", one of the main directions for improving the training of teaching staff in a foreign language is "mastering modern methods and technologies, including information and computer, foreign language teaching" [2, p.33]. According to the World Center for Internet Statistics, about one and a half billion people, i.e. every fourth inhabitant of the planet takes part in educational, professional and personal communication through digital educational resources on an everyday basis. These figures indicate that in the modern world it is almost

impossible to fully carry out professional and interpersonal activities without digital educational resources. Digital educational resources create a new global environment in which the future generation will not only communicate, but also build professional and personal relationships, position their interests and represent themselves. That is why, at present, great importance is attached to the digitalisation of the educational system, including foreign language education.

In the framework of this work, we share the definition of information and communications technology competence of a foreign language teacher, proposed by P.V. Sysoev and M.N. Evstigneyev, who understand it as “the ability to use educational Internet resources, social services Web 2.0 and other information and communications technology with the aim of developing language skills and developing speech skills in teaching a foreign language and the culture of the country of the language being studied” [3, p.69]. From our point of view, this definition most fully demonstrates the specifics of the content of teaching a foreign language. In their work, the authors identify the main aspects and components of the block of skills that a teacher of a foreign language should possess. A.T. Chaklikova formulated criteria for the effectiveness of interactive multimedia technologies that form the information and educational environment: the construction of a functional cognitive-thematic information module as an educational and organizational form in the context of socio-technological development of foreign language education [4, p.420]. G.K. Nurgaliyeva considers a functional cognitive-thematic information module as a meaningful enlarged didactic unit, revealing a system of scientific knowledge, a set of functional relationships characterizing the essence of the phenomenon under study as an object of educational knowledge [5, p.71]. The educational material is studied as a single whole, as a dynamic process, a living organism in the relationships and mutual influences. Such an understanding of the module assumes access to a wide array of information, makes it possible to present various scientific theories. Thus, the modulation to some extent includes an element of planning, foresight of the way of performing actions, and algorithmization of the study of material. Modular training creates real opportunities for creating subjective-subjective relationships in educational cognitive activities and the implementation of the principle of parity in learning. So, in our investigation has been carried out on the scientific works famous teachers and methodologists and also on the material studied in the recourse center and library, various internet sites. The basic statements of the work were approbated during our work and practice. With a modular presentation of the material, the subject and procedural aspects of the content receive a holistic and systematic presentation as a single meaningful platform for training and educational activities, starting with goal-setting and motive, planning and execution, monitoring and evaluating the result of training. Thus, the educational-organizational form in the context of the model of the step-by-step formation of intercultural communicative competence based on the use of interactive multimedia technologies is a functional cognitive-thematic information module, which is a control system for the formation of communicative skills and competencies within certain areas of communication in the context of using digital educational resources. The initial scientific category of modeling as a method of cognition of research is the “model”, with the help of which new information about an object, new knowledge about it is investigated.

S.S. Kunanbayeva defines the model as an artificial construct created with the aim of obtaining or storing information in the form of an image, reflecting the properties, characteristics and relationships of the original object [6, p.40]. On the other hand, M.V. Utenin is defined the model “as a convenient way of relative representation of objects” or as “an artificial or natural object that is in some objective correspondence with the object being studied, capable of replacing it at certain stages of cognition, giving in the process of research some kind of experimental verification of information translated according to the established rules, to information about the investigated object itself” [7, p.15]. D.F. Armstrong considers the term “modeling” is widely used in modern science and practice, often used without correlation with its epistemological essence as a category that acts as a method of cognition and research of objects based on the construction of their models [8, p.89].

The main generally accepted characteristics of “modeling” as a method of scientific knowledge are:

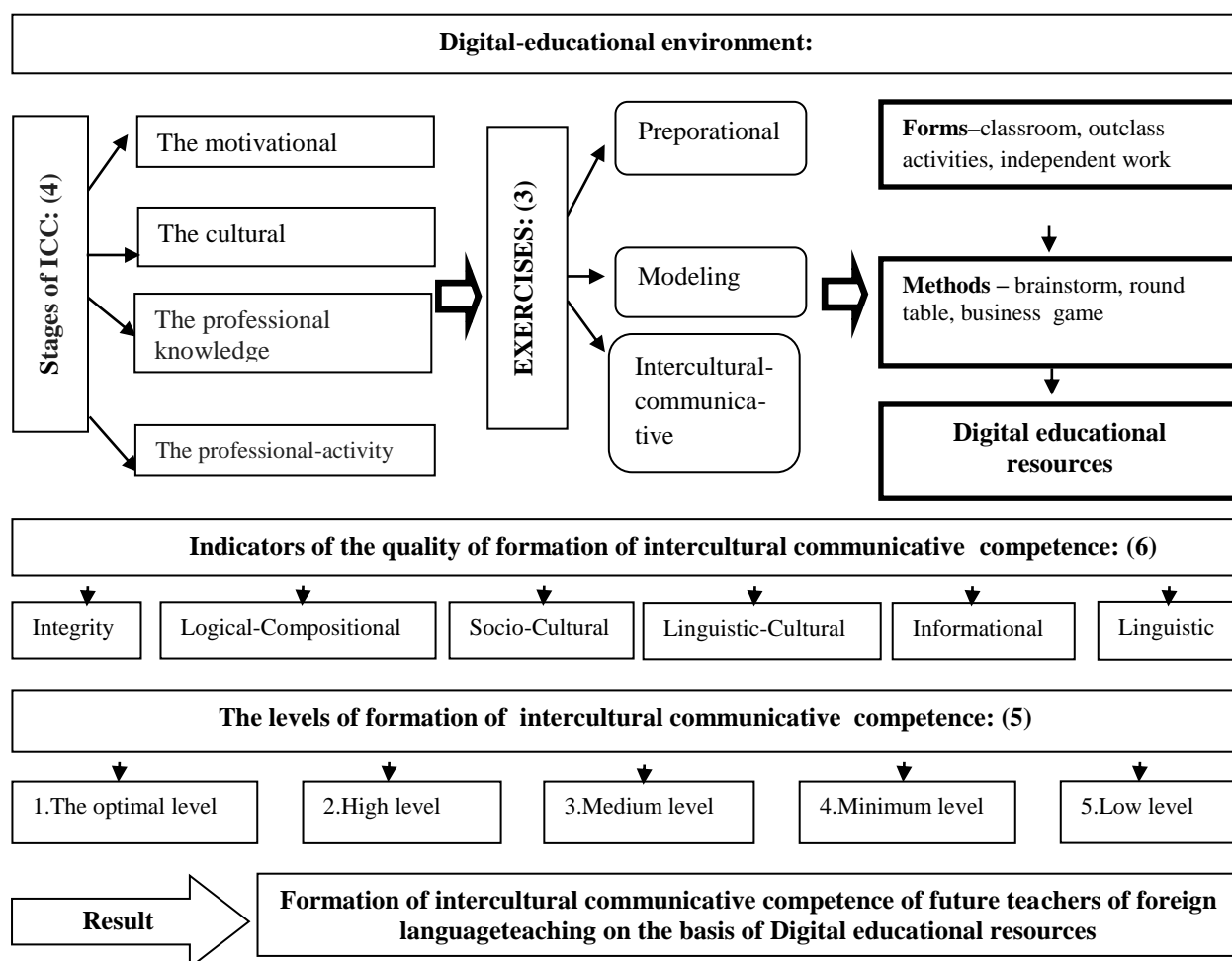
- modeling is a theoretical method of cognition of complex objects and phenomena;
- the essence of modeling is the reflection or replacement of real objects, processes, phenomena by their iconic counterparts;
- analogues reflect in a system-interconnected form the properties of the object - the original;
- the simulation result is a model with which, in accordance with the goals set, new information about the object, new knowledge about it is obtained: structurally, the model is a complex organization and can be represented by a system of modules, each of which represents an essential aspect of the content of the model;
- the model acts as an object of knowledge and as an instrument of theoretical transformation of the original object;

- the scientific and methodological basis of modeling is the theory of similarity, one-to-one correspondence between two objects;

- the final stage of modeling is the control of the adequacy of the created model to the task [9, p.259-260].

Modeling as a method of cognition is characterized by a systematic process of cognition, the integrity of the constructed model, the possibility of applying abstract logical procedures, versatility, predictive material of a simulated object, and the ability to perform cognitive and formed functions in unity. Based on the conducted research, our methodical model for the formation of intercultural communicative competence will be carried out using digital educational resources, didactic, which will strengthen the learning process of students, their self-education, which contributes to the growth of its creative potential, the formation of creative thinking abilities, and the solution of practical problems. In a study conducted in several stages, we were guided by a set of methods of theoretical and empirical psychological and pedagogical research. At the initial stage, the concept of an intercultural communicative competence among future teachers of foreign language was analyzed. In accordance with the compiled model of the teacher's personality, intercultural communicative competence was defined as the totality of systemically organized intellectual, reflective, communicative, moral principles that allows you to successfully carry out activities in a wide cultural, social, economic context; an alloy that presupposes the presence of skills that combine qualifications, ability to work in a group, initiative, social behavior, a love of risk, knowledge of different types of speech activity in a given sociocultural space, the ability to perceive other people's speech and a foreign culture, create your own expressions based on conditions and tasks of tolerant communication, read, understanding the meaning expressed in words and contained in the subtext. Further, taking into account modern requirements for the process of professional training of specialists in the field of foreign language, an attempt was made to create an optimal model for the formation of the intercultural communicative competence among future teachers of foreign language using the digital educational resources, which is presented in the table 1.

Table 1: An optimal model for the formation of an intercultural communicative competence of future teachers of foreign language with the help of the digital educational resources

A systematic approach to the study made it possible to distinguish the following components of the intercultural communicative competence: motivational, culturological, professional knowledge and professional activity. Each component is characterized by several integral indicators, the formation of which together indicates the formation of the intercultural communicative competence. The motivational component includes the motivation for professional activity, self-development and self-training, as well as the desire for new things and is characterized by the desire for self-development, the motivation to achieve success in professional activity and the motivation for educational activities. The cultural component requires knowledge of the culture and cultural characteristics of the country of the language being studied. The importance of the formation of this component is determined by the focus of modern educational programs not only on mastering the translation technique, but also on the assimilation of extralinguistic information of an interlinguistic nature. Currently, “the teacher of foreign language is not an auxiliary, but rather a central figure of international communication and mutual understanding”, therefore, he must be interculturally competent, have localization tendencies, and also have those qualities that will help him avoid cultural marginality, to know his native culture perfectly and understand the cultural norms and values of a stranger. The cultural component can be characterized by intercultural competence, localization tendencies and marginalization potential of the personality of the future teacher of foreign language. The professional-knowledge component is, first of all, knowledge of the linguistic foundations of the language, features of the functioning of speech, the laws of the structure of the text and the location of information in it. It is determined by the level of knowledge of foreign languages - directly knowledge of the language, the depth of background knowledge, as well as communicative abilities. The professional-activity component includes both oneself and mastery of the techniques and skills of professional activity and is characterized by the ability to think critically in unexpected situations, sociability, moral stability, a predisposition to managing people and self-confidence. Integral indicators of the professional-active component are professional skills, leadership potential and risk appetite.

The formation of the components of the intercultural communicative competence cannot take place in separate stages in isolation from each other. The necessity of developing all the components in the system is noted, since the formation methods identified in the program as effective for the development of one or another component, in practice, to a greater or lesser extent form all the skills, abilities and qualities needed by the translator in their professional activities. The expected result of the introduction of the compiled model is the formation of a the intercultural communicative competence among future teachers of foreign language. In our work, we consider it legitimate to understand reflection as a type of internally synthesized student activity, including the reflective-evaluative component of educational activity, as well as performing the functions of self-knowledge, self-development, self-improvement and self-organization. Self-assessment of the results achieved, the ability to determine ways and means of improving the formed cognitively communicative activity allows the subject to communicate adequately with native speakers. The implementation of the goal and content of each stage of a stage-by-stage organized motivational, culturological, professional knowledge and professional activity is carried out through a system of exercises and communicative tasks. The fundamental difference between this system is that all activity proceeds in a cognitive-communicative mode. The achievement of the desired level is measured using the criterion-characteristic apparatus developed by Zh.S.Narymbetova [10, p.13]. Quality indicators and their point (numerical) expression are presented in the table 2 below.

Table 2: Criterion-indicative apparatus of indicators of the quality of development of intercultural communicative competence

<i>№</i>	<i>Criteria indicators of quality</i>	<i>Quantitative indicators in points</i>
1	Goal setting	15 points
2	Logical compositional	10 points
3	Sociocultural	20 points
4	Linguocultural	25 points
5	Informational	15 points
6	Linguistic	15 points
7	Total	100 points

Formed and developed intercultural communicative competence is assessed by the following indicators:

- Integrity is the ability to clearly project the communicative intention in the acts of communication;
- The logical-composition indicator indicates an adequate choice and use of language means in the construction of a speech form corresponding to the communicative intention;
- Socio-cultural indicator indicates the level of knowledge of background and intercultural knowledge about the norms of the country of the language being studied;
- Intercultural indicator indicates the diversity and proper use of lexical units with the national-cultural component of semantics in communication;
- The information indicator indicates the sufficiency of the used intercultural information for the expression of communicative intent;
- The linguistic indicator indicates the correct linguistic and metalinguistic design of the communicative act [10, p.14].

Since the established criterion-indicative indicators of the development of the desired product can be achieved by each trainee in varying degrees, a differential level scale has been developed. The level of development of intercultural communicative competence is assessed according to the scale given in table 3 by H.D. Brown [11, p.36].

Table 3: The scale of assessment of intercultural communicative competence

<i>№</i>	<i>Evaluation scale intercultural communicative competence</i>	
1	The optimal level	96-100 points
2	High level	90-95 points
3	Medium level	80-89 points
4	Minimum level	56-79 points
5	Low level	0-55 points

To conclude a model for the formation of intercultural communicative competence in the use of digital educational resources it should be said that, on the basis of the theoretical provisions of literary analysis, the development of intercultural communicative competence using the digital educational resources can be formulated as follows: the process of development intercultural communicative competence is didactically managed; the method of didactic management is the model of development of intercultural communicative competence; the developed methodological model reflects the relationship of the object being modeled in a simple and visual form accessible for analysis and conclusions; an important condition for building a model of the development of intercultural communicative competence is to rely on the conceptual provisions of the modern methodology of foreign language education and new digital educational resources; a four-stage model of intercultural communicative competence formation has been created. This model includes the following stages: motivational, cultural, professional, knowledge and professional activity. The purpose and content of each stage of the development of intercultural communicative competence is realized through a set of exercises and tasks aimed at the development of the above-mentioned nomenclature of descriptors corresponding to each stage of the exercises.

References:

- 1 *Address of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. December 14, 2012*
- 2 *Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education. - Almaty, Dom Print "Edelweiss", 2010.-344 p.*
- 3 *Sysoev P.V. & Evstigneev, M.N. Methods of teaching a foreign language using new information and communication Internet technologies. Teaching manual. -Moscow, Glossa - Press, 2010. -182 p.*
- 4 *Chaklikova A.T. Development of intercultural and communicative competences based on information and communication technologies // Creative rethinking of the past - a step in the future. -Almaty, 2008. 420-425 p.*
- 5 *Nurgaliyeva G.K. Pedagogical technologies: study guide for students. Ped. Special note.-Rostov N / A: Production Center March, 2002. -320 p.*
- 6 *Kunanbayeva, S.S. "Competency modeling of professional foreign language Education ".-Almaty, 2014. 192 p.*
- 7 *Utenin M.V. Formation of students' information competence based on multimedia technologies: author. dis. ... cand. ped sciences. - Moscow, 2006 .-25 p.*

8 Armstrong D.F., Stokoe W. C., & Wilcox, S. E. *Gesture and the nature of language*. Cambridge: University of Cambridge. 2005.-134p.

9 Christopher, L., Luke and Jody, S. *The Expanding Role of Technology in Foreign Language Teacher Education Programs* *Britten CALICO Journal*, 2007. Vol. 24, №2, 253-267. Page Count: 15. Published by: Equinox Publishing Ltd. <https://www.jstor.org/stable/24147911>

10 Narymbetova Zh.S. *Formation of the linguocultural competence of the future teacher of foreign languages in the context of his preparation for intercultural communication (English language university)* *Ablai Khan KazUIRandWL*. – Almaty, 2009. 23p.

11 Brown H.D. *Learning a second culture*. In Valdes J.M. (Ed.), *Culture Bound*. New York, NY: Cambridge University Press, 2016. 33-48p. ISSN 0130-6073.

МРНТИ 14.07.09

Imanaliyeva S.S.¹

*¹1st year PhDat Ablai Khan KazIR and WL,
Almaty, Kazakhstan*

IDENTIFYING A PROFESSIONALLY COMPETENT FOREIGN LANGUAGE TEACHER

Abstract

This article aims to identify the definition and the role of professionally competent foreign language teacher. Initially, it gives diverse definitions of the terms professional-oriented competence and its components, also to the term “a professionally competent foreign language teacher” Also, the author analyzes different scholars’ opinions about a professionally competent foreign language teacher and his characteristics, supporting it with state and international educational documents. Furthermore, the article deals with arguments proving the role of professionally competent foreign language teacher and demonstrates the results of the questionnaire among students and teachers held in Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Analyzing the data from various scientific papers, articles and books, state and international educational standards, and the questionnaire results the author gives own definition to the term “a professionally competent foreign language teacher” and makes a conclusion in the end of the article.

Key words: professionally competent teacher, competence, competency, components, characteristics, importance, training, future teacher.

Иманалиева С.С.¹

*¹Абылай хан ат. ҚазХҚ және ӘТУ I курс PhD докторанты,
Алматы қ., Қазақстан*

КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІ ШЕТЕЛ ТІЛІ ПӘНІ МҰҒАЛІМІН АЙҚЫНДАУ

Аңдатпа

Берілен мақала кәсіби құзыретті шетел тілі пәнінің мұғалімі ұғымының анықтамасын және ролін айқындауды көздейді. Бастапқыда мақала «кәсіби құзыреттілік» және оның компоненттері және «кәсіби құзыретті шетел тілі пәнінің мұғалімі» ұғымдарына әр түрлі анықтамаларды қарастырады. Автор кәсіби құзыретті шетел тілі пәнінің мұғалімі және оның қасиеттері жайлы жазылған түрлі ғалымдардың ойын жинақтап, талдайды. Жинақталған пікірлерді мемлекеттік және халықаралық білім стандарттарымен растайды. Одан басқа мақалада кәсіби құзыретті шетел тілі пәні мұғалімінің ролі қарастырылған, және де Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетінің оқытушылары мен студенттері және мектеп мұғалімдері арасында өткізілен әлеуметтік сауалнама нәтижелері көрсетілген. Түрлі ғылыми жұмыстарды, мақалаларды, оқулықтарды, мемлекеттік және халықаралық білім стандарттарын, оған қоса сауалнама нәтижелерін талдай отырып автор «кәсіби құзыретті шетел тілі пәнінің мұғалімі» ұғымына өз анықтамасын беріп, қорытынды жасайды.

Түйін сөздер: кәсіби құзыретті шетел тілі пәнінің мұғалімі, құзыреттілік, біліктілік, компоненттер, қасиеттер, маңыздылық, практика, болашақ мұғалім.

Иманалиева С.С.¹

¹PhD докторанты 1 курса КазУМОиМЯ им. Абылай хана

г. Алматы, Казахстан

ИДЕНТИФИКАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО КОМПЕТЕНТНОГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная статья нацелена на выявления определения и роли профессионально-компетентного учителя иностранного языка. Автор приводит разные определения ученых терминов «компетенция» и ее компоненты, а также «профессионально-компетентный учитель иностранного языка». В статье также анализируются разные точки зрения учёных о профессиональной компетентности учителя иностранного языка и его характеристиках, и аргументируются государственными и международными стандартными документами. В данной статье автор приводит результаты социологического опроса между преподавателями и студентами Казахского Университета Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай хана и преподавателями школ. Проанализировав разные научные работы, статьи, государственные и международные образовательные стандарты, и результаты социологического опроса, автор приводит заключение, где обобщает данные и даёт своё определение такому понятию как «профессионально-компетентный учитель иностранного языка».

Ключевые слова: профессионально-компетентный учитель, компетенция, компетентность, компоненты, характеристика, важность, будущий учитель, практика.

Introduction

According to M. Barber educational system's quality cannot be higher than the teachers' quality working in it. Being a teacher meant a lot several decades ago, now things have changed. Some people think that the role of the teacher became less important, others deny that. However, if to look at it from a different angle, then you may see that traditionally educational system was oriented on knowledge as an aim of learning, the total score of a graduate was an evaluation of a whole pedagogical staff at school, that is why the role of a teacher was enormous, even though, to tell the truth, not all of them were worthy. Nevertheless, higher education system today puts new demands for future teachers' professional preparedness, personal qualities and behavior. The most significant ones are as follows: the presence of deep knowledge and skills and their being flexibly applied in the learning process, being actively involved not only in the learning, but also in the educational process, communicative skills, creative skills and readiness to lifelong self-development, and capable of thinking critically. That leads to natural reduction of number of specialists who really correspond all these demands of labor market. So, we may conclude that the role of the teacher is still big, but the quality of them should be much higher than it was before. Thus, the basic direction of work is the teacher's professional competency, who is able to organize students' activity, transfer the learners relevant knowledge which induces them to action.

Lately, while defining aims and goals in the students' professional preparing the significant attention is paid to the development of professional competence, because it clearly shows an integral characteristics of a specialist. This principle is to be the leading one while both, defining the strategy of general professional and foreign language education and choosing teaching approaches, methods, tools and technologies.

Since professional characteristics of a teacher was always, more or less, the demand of the society, a lot of scientists worked and are still working on the given theme (V.N. Vvedensky, B.S. Gershunsky, V.I. Baidenko, I.A. Zimniaya, S.S. Kunanbayeva, A. Khutorskiy.)

Despite the importance and value of these research works the problem of unsatisfied professional competency among future foreign language teachers still is of a current interest.

Thus, the society demand of developing future teachers' professionally-oriented competency and its insufficient level of attention from higher educational institutions' side; the need of professional-oriented competence formation among future foreign language teachers within the educational process makes us consider the current problem to be relevant and actual today.

Defining the terms

While analyzing fundamental and relatively latest works on professionally-oriented competence we have found out that scholars differ in defining the terms "competent" and "competence". Some think that these terms are parallel in meaning, and the others consider them as totally different. [1] As it is stated in the ЕФО glossary of terms (1997) [2], according to the first version competency is: "1. The ability to do something well and productively. 2. To correspond all the demands while applying for a job. 3. The ability to realize special labor

functions.” In this very reference it is stated that the term “Competence is used in the same meaning. It is used mostly in description or narration”. If to dig deeper to find the roots of these terms, competence based education was founded in 70s in America [3] As N.Chomskiy noticed then “we state fundamental differences between competency (knowledge of your own mother tongue by the speaker or the listener) and its usage (real use of the language in concrete situations). Only in ideal situation the usage can be the reflection of the competency” [4].

In S.I. Ozhegov’s [5] dictionary competency is defined as a characteristic of knowledgeable, informed, established in definite area of a specialist. According to V.N.Vvedensky [6] a professional competency of a teacher is not only a complex of knowledge and skills, but defines the necessity and effectiveness of their appliance in real educational internship. Considering a professional competency as “the unity of theoretical and practical readiness to realize pedagogical activity” is to be found in B.S. Gershunsky’s [7] works.

According to A.K. Markova "Individual characteristics of the degree of compliance with the requirements of the profession, a mental state that allows one to act independently and responsibly, the possession of a person's ability and ability to perform certain labor functions" [8].

The author made a classification of teacher’s professional competences:

- Special competence - owning professional activity at a sufficiently high level, the ability to design their further professional development;

- Social competence - possession of joint (group, cooperative) professional activity, cooperation, as well as the methods of professional communication adopted in this profession; social responsibility for the results of their professional work;

- Personal competence - possession of personal self-expression and self-development techniques, means of confronting professional deformities of a person;

- Individual competence - possession of self-actualization and development of individuality within the profession, readiness for professional growth, ability to individual self-preservation, non-adherence to professional aging, ability to organize their work rationally without overloading time and effort;

- "extreme professional competence" when a person is ready to work in suddenly complicated conditions[8].

In order to understand the characteristics of a specialist the most wanted on a labor market, we should define terms like professional education and professional preparation. Thus, according to the 2015 Educational Act of Kazakhstan professional education is a type of education which is oriented on students’ acquiring knowledge, skills, habits and competencies, allowing to realize a professional activity in the definite sphere and (or) to do a work on concrete profession and specialty [9]. And the professional preparation, in its turn, is a form of professional education which is oriented on personal development to acquiring new or changed professional skills, which are necessary to do the definite type of work. [9] We can clearly see that Educational Act is amended in accordance to globalization and labor market demand. Therefore, Kazakhstani scientists also write about competency formation as a final goal of a learning process, especially lately, when the need of qualified and competent specialists is conditioned by the government and labor market. The problem of competency formation is widely discussed in S.S. Kunanbayeva’s works. According to her contemporary educational system’s successful results conditioned by definite competences complex [10]

Many scholars consider a professional competency as knowledge, skills and a general form which lead to personal development and ability to find a relevant place in the society of post graduates. Thus, educational system now has the following description: highly motivational, personal oriented, providing the need of personal potential, acknowledgement and feeling of personal importance.

According to Kunanbayeva S.S. professional competency is polyaspect characteristic of a specialist which includes cognitive, integral-technological, motivational and reflexive-communicative components. It shows productive professional activity of a specialist and the levels of professional development readiness within the context of globalization and internationalization [11].

Another group of Kazakhstani scholars think that a professional competency is a characteristic which reflects professional and personal features of a specialist, reflects the knowledge, skills, experience level enough to reach an aim in definite professional activity, and also the moral position of a specialist. Competency is a complex of knowledge and skills, which are necessary for effective professional activity realization: ability to analyze and forecast the results of the work, use contemporary information in the definite sphere. Criteria for the professional competency is a social importance of a specialist’s work, his authority in the definite educational sphere, it is polyaspect notion [12].

Before concluding all the definitions mentioned by different scientists and give our own, we have to identify the current situation and the characteristics of a professionally-competent teacher

Identifying the characteristics of a professionally-competent teacher

To identify the image and the importance of a professionally competent teacher analyzing different data cannot be enough. so we decided to make a little research among Ablai khan teachers, school teachers and students to find out how relevant and current the problem of professional-oriented competence formation is.

All in all, there were 143 people questioned: 57 university teachers, 36 school teachers and 50 students of Teacher Training Faculty in Ablai khan University of International Relation and World Languages. The questionnaire consists of 10 questions: 2 multiple choices and 8 open questions.

Questionnaire

1. I'm a ...
  - a) A teacher at university
  - b) A teacher at school
  - c) A student

2. Do you have an experience in teaching?
  - a) Yes, I do.
  - b) No, I don't

3. Do you think teachers/students you face while working/studying professionally competent (ready to work with children)?
4. How do you define professional oriented competence?
5. Can you give characteristics of a professionally competent teacher?
6. Is being professionally-competent important for a teacher/student? Why/why not?
7. Do you think a professional-oriented competence should be developed while studying at university? Why/why not?
8. Do you consider yourself professionally competent? Which features do you think you possess.
9. Do you think there should be special course on developing professional-oriented competence? (If yes, when)

10. What can be done to increase professional oriented competence of teachers/future teachers?

As for this very article we need to define the importance and the main features of a professionally competent teacher, we decided to show the results of the questionnaire only partially. For instance, we chose the questions connected only with the problem that is discussed in the article.

Question	University Teachers	School Teachers	Students	Total
I'm a ...	57	36	50	143
d) A teacher at university				
e) A teacher at school				
f) A student				

As we can see from the chart 57 people out of 143 were university teachers, 36 were local school teachers and 50 students of Teacher Training Faculty in Ablai khan University of International Relations and World Languages. The questionnaire was conducted in the Ablai khan university among teachers and students of Teacher Training Faculty, the school teachers were from local Almaty schools which have a contract with our university to have students' internship.

Question	Yes, they are.	Not all of them	Mostly not
Do you think teachers/students you face while working/studying are professionally competent (ready to work with children)?	41	64	38

One of the relevant questions to this very article was if respondents consider students/teachers they face while studying/working are professionally competent. 41 people answered "yes", 64 answered "not all of them", and 38 answered "mostly not". Due to the responses we may conclude that "not all of them" and "mostly not" gives us the current teachers' and students' description as a professional. Neither school teachers, nor students are satisfied with today's professional preparedness of a specialist, which in its turn proves the relevance of the problem.

Question	Yes, it is.	No, it isn't.	It is, but there are other important features of a good teacher.
Is being professionally-competent important for a teacher/student? Why/why not?	141	0	2

Another question which is closely connected in revealing the significance of the theme is being professionally-competent important for teachers/students. 141 out of 143 answered “yes”, which again shows the topicality of the question.

Question	Top 7 Characteristics of a professional-competent teacher
Can you give characteristics of a professionally competent teacher?	<ol style="list-style-type: none"> 1. With a good level of knowledge 2. Having both: inner and outer motivation to work 3. Who continues education and self-development 4. Trendy in using different methods and technologies 5. Creative 6. Mobile and quick in solving everyday situations 7. More practical than theoretical

The most important question to identify the essence of the article is to name top 5 characteristics of a professionally competent teacher. There were so many different variants, that we dared to combine all the answers and unified some similar ones. As a result, we have top 7 characteristics of a professionally competent teacher. As we see from the results number one is inarguable at any time, no matter 50 years ago or now, having a high level of knowledge in your sphere is vital. Having both: inner and outer motivation to work was always important, the respondents think that loving your job is important, however, your job should be relevantly paid, otherwise you stop loving it. Personally speaking, I totally agree with the point. Another, good characteristic of a competent teacher was “the person who never stops learning and developing himself”, the respondents think that it makes teachers trendy in using different methods and technologies and be up to date in this changeable market. Being creative was another common characteristic among both: students and teachers, because they think this ability help teachers to find a solution of any problem, academic or personal. Being creative leads to being mobile and quick in your solutions, otherwise teachers stop being a paragon to students. The seventh, but in my opinion, one of the most significant ability of a competent teacher is to be more practical, which means to teach students to apply their knowledge in real life, rather than just being educated in theory. As for me, appliance is the biggest novelty we may suggest for today’s generation, who is overloaded with different information in our digital world.

Conclusion

Summing up all opinions mentioned above we would like to generalize diverse opinions and say that no matter how variable and different the definitions of a “competent teacher” are, we may surely state that a competent teacher is one who thinks critically, acts applying his knowledge, skills and experience in everyday professional life giving quick and creative solutions of the problem, motivated to work and cares about academic results and their appliance in real life as well as the education of learners.

Analyzing the data from various resources and holding our own questionnaire helped us to understand the current situation in higher education system and to identify the essence of a professionally competent teacher and its significance. We could not only collect different definitions of “competence”, “competency” “professionally-competent teacher” notions, but also looked through the official documents like Educational Acts of Kazakhstan, Council of Europe and etc. showed us the contemporary demand in labor market not only locally, but also globally. To identify the characteristics of a professionally-competent teacher we conducted a questionnaire and gave the results in the article, which lead to compile our own definition of a “professionally competent teacher”

Reference:

- 1 Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании (стр 11-17)
- 2 Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования. ЕФО, 1997.

3 Isaeva T.E. *To the nature of Pedagogical Culture: Competence Based approach to its Structure//Преподавательвысшейшколыв XXI веке. Тр. Международной научно-практической интерконференции. Ростов-на-Дону, 2003.*

4 Хомский Н. *Аспекты теории синтаксиса. М., 1972 (англ. 1965).*

5 Ожегов С.И. *толковый словарь онлайн версия <http://www.ozhegov.org/>*

6 Введенский В.Н. *Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. – № 10. – 51-55*

7 Гершунский Б.С. *Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1998.-432 с.: ил. ISBN 0000000000, 10000 экз.*

8 Маркова А.К. *Психологический анализ профессиональной компетентности учителя//Советская педагогика. 1990. № 8*

9 *Recommendation of the European Parliament and of the Council (on key competences for lifelong learning). (<http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/objectives/en.html#basic>)*

10 *Закон об образовании РК 9-1 Статья дополнена подпунктом 29-2 в соответствии с Законом РК от 13.11.15 г. № 398-V; изложен в редакции Закона РК от 04.07.18 г. № 172-VI (см. стар. ред.)*

11 Кунанбаева С.С. *«Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования» Стр 69 – 98*

12 Урусова Н.А., Бубнова Н.В. (СКГУ им.М.Козыбаева) УДК 811. 111 *Формирование профессионально-ориентированной компетенции средствами иностранного языка студентов неязыковых специальностей вуза*

МРНТИ 14.35.09

Э.Ф. Герфанова¹, Т.Т. Аяпова², Д.Б. Шаяхметова³

¹ докторант по специальности 6D011900-Иностранный язык: два иностранных языка, Кокшетауский государственный университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан

²д.ф.н., профессор,

³к.п.н., доцент Казахского национального педагогического университета им. Абая, г.Алматы, Казахстан

ВУЗОВСКИЙ УЧЕБНИКИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА: ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРИНЦИПЫ ПОСТРОЕНИЯ

Аннотация

Главную основу для реализации целей и задач высшего иноязычного образования создает учебник, который рассматривается как важнейший инструмент образования людей, как основной ресурс и центр концентрации знаний. Выбор подходящего учебника играет особенно важную роль, поскольку от содержания учебников зависит качество образования. В настоящее время к учебнику иностранного языка как одному из основных средств формирования межкультурной компетенции выдвигается главное требование: он должен способствовать усвоению и осознанию традиций, ценностей, норм, принятых в целевом лингвокультурном сообществе и отличающихся от традиций, ценностей, норм родной культуры. Учебник также должен развивать совокупность когнитивных стратегий, способствующих познанию новой лингвокультуры, направлять когнитивную деятельность обучающихся на рефлекссию, на анализ собственного уровня владения иностранным языком и культурой.

Ключевые слова: учебник иностранного языка, функции учебника, принципы создания, теория учебника

Э.Ф. Герфанова¹, Т.Т. Аяпова², Д.Б. Шаяхметова³

¹Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекетті қуниверситетінің
6D011900 «Шеттілі:екішеттілі» мамандығының докторанты,

Көкшетау қ., Қазақстан

² ф.ғ.д., профессор,

³ п.ғ.к, доцент Абай атындағы ҚазҰПУ,

Алматы қ, Қазақстан

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ ШЕТЕЛ ТІЛІ ОҚУЛЫҒЫ: НЕГІЗГІ СИПАТТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС ПРИНЦИПТЕРІ

Аңдатпа

Шет тілін оқытудың мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асырудың негізі – оқулық. Оқу құралы халыққа білім берудің маңызды құралы ретінде, негізгі ресурсы және білім концентрациясы орталығы ретінде қарастырады. Тиісті оқулықты таңдауы маңызды рөл атқарады, өйткені білім сапасы оқулықтардың мазмұнына байланысты. Қазіргі уақытта шет тілі оқулықтарының мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі құралы ретінде негізгі талап – мақсатты: лингвомәдени бірлестіктерде қабылданған дәстүрлерді, құндылықтар мен нормаларды меңгеруге және өз мәдениетін қалыптастыратын дәстүрлерден, құндылықтар мен нормалардан ерекшеленеді. Сонымен қатар оқулық жаңа лингвистикалық мәдениетті білуге, оқушылардың тікелей танымдық белсенділігін көрсетуге, шет тілі мен мәдениетін білу деңгейін талдайтын когнитивті стратегиялар жиынтығын дамытуы керек.

Түйін сөздер: шет тіліндегі оқулық, оқулықтың функциялары, құру принциптері, оқулық теориясы

E.F. Gerfanova¹, T.T. Ayapova², D.B. Shayakhmetova³

¹doctoral candidate, Sh.Ualikhanov Kokshetau State University,
6D011900 «Foreign language: two foreign languages» specialty,
Kokshetau, Kazakhstan

² doctor of philological sciences, professor,

³ candidate of pedagogical sciences, associate professor Abay National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

UNIVERSITY FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOK: MAIN CHARACTERISTICS AND PRINCIPLES OF CREATING

Abstract

The goal and objectives of foreign language education are realized through the textbook, which can be considered as the main means of education, as the main resource and center of knowledge concentration. It has become essential to choose the right foreign language textbook, as its content primarily predetermines the quality of education. At present, the main requirement for the foreign language textbook as one of the main means of developing intercultural competence is to promote the assimilation and awareness of traditions, values and norms which are relevant for the target language culture and which differ, to a large extent, from traditions, values and norms relevant for student native culture. Furthermore, the textbook should be aimed at developing students' cognitive strategies helping them to better understand the target culture, foster students' reflection and analysis of their own level of language proficiency and cultural literacy.

Key words: foreign language textbook, functions of the textbooks, principles of development, theory of textbook

Учебник, являясь неотъемлемым компонентом и главным дидактическим средством, определяет содержание образовательного процесса. Выбор подходящего учебника играет особенно важную роль, поскольку от содержания учебников зависит качество образования. В последнее время наблюдается рост интереса ученых, педагогов, методистов к созданию учебников в целом и учебников иностранного языка в частности. Это объясняется в первую очередь тем, что учебник является хранителем социального опыта на уровне учебного материала, подлежащего усвоению новым поколением [1].

Изменения в целевых установках иноязычного образования Республики Казахстан требуют создания учебника иностранного языка, отражающего эти целевые установки. Следует подчеркнуть, что казахстанская научная литература представлена незначительным количеством работ, затрагивающих вопросы построения учебных материалов для языковых факультетов вузов Республики в контексте межкультурно-ориентированного обучения. Подготовка будущих учителей иностранного языка зачастую ведется на материале зарубежных учебников и учебных пособий, которые уже не удовлетворяют дидактическим потребностям преподавателей и не учитывают реалии казахстанского общества. В связи с этим на сегодняшний день встала острая необходимость в дидактически современном учебнике иностранного языка для высшей школы, как отражающим аспекты жизни казахстанского народа, так и в полной мере реализующим принципы подготовки современного специалиста.

Существует разнообразие определений учебника, которые отражают его основные функции в образовательном процессе. Рассмотрим функции учебника и соответствующие им определения в таблице 1.

Таблица 1 – Различные определения учебника

Учебник инструмент образования	– Учебник - важнейший инструмент образования людей (М.Н. Вятютнев) [2]. Учебник— стратегическое... орудие в руках общества... с его помощью создается то пространство, в котором человек может стать культурным и духовным» (Е.И.Пассов) [3, с.40]. Учебник является «связующим звеном учебного процесса, осуществляемого между учеником и учителем, нормативная часть содержания образования, определенного Государственными стандартами и учебными программами» (Д.Т.Танибергенова) [4, с.78].
Учебник ресурс, источник знаний	– Учебник – «центр концентрации знаний» (В.А.Канке) [5, с.46] Учебник — это ресурс в том смысле, что он содержит набор материалов и упражнений, из которых можно выбирать наиболее подходящие или полезные на определенном этапе обучения (А.С.Карамнов, Р.П.Мильруд) [6].
Учебник модель образовательного процесса, проводник методов обучения	– Учебник представляет собой модель процесса обучения, в определенной степени преобразует ее, объединяет в единое целое цели, принципы, содержание и методы обучения. (И.Л.Бим) [7]. Учебник служит «методической картой, давая возможность для обзора своей структуры со всеми языковыми и культурными элементами и междисциплинарными блоками» (А.С.Карамнов, Р.П.Мильруд) [6].
Учебник издание, влияющее на деятельность участников учебного процесса	– Учебник – это массовая учебная книга, излагающая предметное содержание образования и определяющая виды деятельности, предназначенные школьной программой для обязательного усвоения учащимися и определяющая виды деятельности с учетом их возрастных или иных особенностей. (Д.Д.Зуев) [8, с.13]. Учебник – это «печатное издание, книга, представляющая собой особый жанр современной научной и педагогической литературы, который призван опосредованно влиять на деятельность учащегося и преподавателя, но в тоже время способствовать их тесному взаимодействию» (М.И.Полетаева) [9, с.66].

Перечисленные выше определения учебника, несомненно, подтверждают его значимость в процессе обучения иностранному языку. Являясь одним из основных средств обучения, учебник нацелен на познание, воспитание, личностное развитие, а также развитие практических умений обучающихся. Он создает основу для реализации целей и задач иноязычного образования.

Рассматривая специфику учебника как средства обучения, Д.Д.Зуев выделяет его основные функции, которые отражают свойства и назначения учебника [8, с.59-83]:

- *информативная* функция предполагает фиксацию предметного содержания;
- *трансформационная* функция подразумевает рассмотрение учебника в качестве инструмента преобразования знаний;
- функция *закрепления и самоконтроля* – через учебник идет тренировка умений и навыков;
- функция *самообразования*, заключающаяся в развитии умения работать самостоятельно;
- *интегрирующая* функция – учебник способствует усвоению знаний;

- *координирующая* функция, отражающая взаимодействие всех структурных компонентов учебника;
- *развивающе-воспитательная* функция – через учебник идет привитие общечеловеческих ценностей и норм поведения, создаются условия развивающего обучения.

Учебник иностранного языка прошел сложный путь развития. Постоянно находясь под влиянием методических направлений иноязычного образования, доминирующих на том или ином этапе, и определяющих его основную цель и задачи, он претерпел значительные изменения в плане своего содержания и основных функций.

Ретроспективный анализ учебника иностранного языка показывает, что до 60-х гг. прошлого века он был сосредоточен вокруг формирования иноязычных знаний (см. таблицу 2). Период с 60-х по 70-е гг. XX века характеризуется началом активной работы по созданию учебников «нового поколения», которые стали ориентированы на овладение иностранным языком как средством устного и письменного общения. Следующий этап, с начала 70-х гг. вплоть до конца 80-х гг., учебники иностранного языка стали носить коммуникативно-ориентированный характер и были нацелены на формирование иноязычных умений в различных видах речевой деятельности. Коммуникативно-ориентированные учебники также ставили своей задачей ознакомление обучающихся с культурой носителей изучаемого языка, при этом информация об иноязычной культуре была сконцентрирована, в большей мере, вокруг страноведческих фактов. С начала 90-х гг., в связи с переориентацией иноязычного образования на межкультурную коммуникацию, учебники по иностранному языку стали нацелены на формирование умений использовать язык в ситуациях опосредованного и непосредственного общения на межкультурном уровне. В настоящее время к учебнику как одному из основных средств формирования межкультурно-коммуникативной компетенции выдвигается главное требование: он должен способствовать пониманию иноязычной культуры, усвоению и осознанию традиций, ценностей, норм, принятых в целевом лингвокультурном сообществе и отличающихся от традиций, ценностей, норм родной культуры. Такой учебник служит инструментом приобщения студентов к языковой и концептуальной картина мира носителей изучаемого языка.

Содержание современного учебника, помимо формирования межкультурно-коммуникативной компетенции, направлено на развитие когнитивных процессов, эмоциональной, мотивационной сферы личности, а также умения соотносить свою культуру и изучаемую культуру, выделять признаки сходства и различия между ними, относиться уважительно к другим культурам и т.д.

Таблица 2 - Эволюция учебника по иностранному языку

Период	Характеристика учебника
до 60-х гг. XXвека	Ориентированность на иностранный язык как систему, формирование иноязычных знаний
начало 60-х по 70-е гг. XXвека	Ориентированность на овладение иностранным языком как средством устного и письменного общения
начало 70-х гг. –конец 80-х гг.	Ориентированность на овладение иноязычными умениями в различных видах речевой деятельности, приобщение к изучаемой культуре через страноведческую информацию
Начало 90-хх гг. – настоящее время	Ориентированность на язык как средство межкультурного общения, приобщение к изучаемой культуре на основе принципа диалога культур

Проблеме учебника посвящены работы целого ряда российских ученых – А.Р. Арютонова, И.Л.Бим, М.Н.Вятютнева, Н.Д. Гальсковой, Д.Д. Зуева, Р.П.Мильруда, Е.И.Пассова, И.Л. Плужник и др. В российской научной литературе можно выделить ряд работ современных исследователей по проблеме разработки учебников для высших учебных заведений. Так, в диссертационном исследовании Л.М. Орбодоевой обосновываются отдельные положения теории учебника по практике межкультурного общения, начиная с начального этапа обучения межъязыковой коммуникации в языковом вузе [10]. Диссертационное исследование М.Н.Лькова посвящено современным требованиям к структуре и содержанию вузовского учебника по дисциплинам гуманитарного цикла [11]. М.И.Полетаева проводит анализ вузовских учебников иностранного языка в условиях личностно-ориентированного подхода [12].

Активно разрабатывается теория учебника иностранного языка и в зарубежной науке. Анализ работ западных исследователей показывает огромную заинтересованность проблемой интегрирования культуроведческого компонента в учебниках иностранного языка, что, безусловно, связано с ориентацией

современного образования на развитие межкультурно-коммуникативной компетенции обучающихся. Например, М.Байрам (M. Yugam) выделяет восемь сфер культуры, которые должны быть включены в учебник ИЯ. К ним относятся: общественные группы, социальное взаимодействие, верования и поведение, общественные и политические институты, социализация и жизненный цикл, национальная история, география, стереотипы и национальная идентичность [13]. Чен (Chen) провел анализ учебников английского языка популярных издательств на вопрос репрезентации в них культуры разных стран мира [14].

В отечественной науке исследования по разработке учебника иностранного языка представлены малым количеством работ. Также на сегодняшний день, практически нет учебников, которые определяли бы стратегию и тактику обучения, обеспечивали его результативность и соответствие международному стандарту и в то же время отвечали бы потребностям казахстанского общества. Отсутствие рынка отечественных учебников обуславливает необходимость создания казахстанских учебников иностранного языка.

Среди малочисленных работ по проблеме создания учебников и учебно-методических комплексов для обеспечения иноязычного образования Казахстана можно выделить исследование Г.К. Аскаровой [15]. Исследователь при создании когнитивно-лингвокультурологических комплексов по английскому языку опирается на гипертекстовые технологии. Следует отметить, что сама идея о создании когнитивно-лингвокультурологических комплексов для реализации профессионального иноязычного образования принадлежит профессору С.С.Кунанбаевой. Когнитивно-лингвокультурологический комплекс выступает как интегративная учебная единица, обеспечивающая формирование концептуальных, прагматических, социо – и лингвокультурологических и других компонентов межкультурно-коммуникативной компетенции через свое предметное содержание, которое определяется четырьмя коммуникативными сферами: производственной, социально-бытовой, социально-культурной и учебно-профессиональной [16, с. 155].

В казахстанской практике обучения ИЯ наблюдается широкое использование зарубежных учебников английского языка таких издательств, как OxfordUniversityPress, CambridgeUniversityPress, Longman, ExpressPublishing, Macmillan и т.д., что является вполне закономерным и объяснимым явлением: подписание Болонской декларации обусловило интеграцию зарубежных изданий по английскому языку в образовательный процесс Республики. Активное использование зарубежных учебников в практике преподавания английского языка объясняется еще и тем, что отечественные авторы учебников по иностранным языкам не успевают следить за лингвистическими изменениями, которые происходят в иностранных языках.

Примерами учебников по английскому языку, созданных казахстанскими авторами в сотрудничестве с зарубежными экспертами издательства CambridgeUniversityPress, могут послужить следующие названия: GuessWhat!, EyesOpen, Think, Face2Face. Структура этих учебников изменена и полностью соответствует требованиям казахстанской системы образования. Перечисленные учебники учитывают положительные тенденции в отечественной и зарубежной методике обучения иностранным языкам, а также последние достижения в области лингводидактики, теории речевой деятельности и возрастной психологии. Современные учебники сопровождаются цифровыми материалами и on-line поддержкой, что позволяет учителям по-новому представить учебный материал.

Перечисленные выше учебники ориентированы на учащихся средней школы. Что касается учебников английского языка для высшей школы Казахстана, здесь следует отметить, что их список может быть представлен учебно-методическими комплексами популярных зарубежных издательств, а также отдельными учебными пособиями для той или иной специальности языкового либо неязыкового вуза, которые разработаны отечественными авторами, являющимися в большинстве своем преподавателями или сотрудниками вузов.

Зачастую преподаватели английского языка отдают предпочтение современным УМК, выпускаемым зарубежными издательствами. Главное достоинство зарубежных комплексов заключается в том, что они содержат аутентичный языковой материал, который специально подобран с учетом уровня знаний и интересов учащихся. Обычно зарубежные учебные издания по английскому языку представляют собой целые методические комплексы. Они состоят из основного учебника для студента, рабочей тетради, книги для учителя, грамматического и методического справочников, аудио и видеоматериалов, тестовых заданий.

Следует отметить, что в основу современных учебно-методических комплексов и учебников положены **принципы**, занимающие лидирующие позиции в современном обучении:

- принцип коммуникативной направленности обучения иностранным языкам, который предполагает практическое пользование языком в различных ситуациях межкультурного взаимодействия;
- принцип интеграции, проявляющийся в интегрированном усвоении различных аспектов языка (фонетики, грамматики, лексики и т.д.);
- принцип дифференциации, устанавливающий, что каждый вид речевой деятельности характеризуется суммой определенных действий
- принцип параллельного развития коммуникативных умений, то есть развитие умений во всех четырех видах речевой деятельности: говорении, письме, аудировании, чтении.
- принцип устного опережения, при котором на первоначальном этапе изучения материала ведется его устное усвоение;
- принцип когнитивности, отражающий активизацию познавательной и речемышлительной деятельности студентов;
- принцип аутентичности, предполагающий построение процесса обучения иностранному языку только на основе аутентичных материалов;
- принцип функциональности в отборе и организации учебного материала;
- принцип коллективного взаимодействия, в соответствии с которым личностное и профессиональное развитие студентов происходит через развитие умения работать в коллективе, находить коллективное решение поставленной задачи.

Направленность иноязычного образования на формирование межкультурно-коммуникативной компетенции будущих специалистов предопределяет необходимость фундаментирования современных учебников и УМК также на следующих принципах:

- принцип диалога культур, заключающийся в сопоставлении родной и изучаемой культур в контексте их исторически обусловленного взаимовлияния;
- принцип доминирования культуроведческих заданий (предложен В.В.Сафоновой), предполагающий включение в учебный процесс широкого объема культурно-ориентированных проблемных заданий, готовящих студентов к выполнению роли субъектов межкультурной коммуникации [17];
- принцип культурной вариативности (предложен П.В.Сысоевым), обеспечивающий включение в иноязычный учебный процесс информации в культурном разнообразии целевого лингвокультурного сообщества [18];
- принцип культурной оппозиции, предполагающий интегрирование в иноязычный учебный процесс ситуаций, когда отношения, мнения, суждения, ценности студентов будут отличаться от отношений, мнений, суждений, ценностей носителей целевой лингвокультуры.

Таким образом, перечисленные выше специфические принципы отражают использование иностранного языка как инструмента межкультурного образования, подготавливающего обучающихся к функционированию в глобальном сообществе в качестве субъектов межкультурной коммуникации.

Из всего вышесказанного можно сделать следующие выводы:

- многообразие определений учебника объясняется различными подходами к определению его сущности. В зависимости от ракурса рассмотрения учебник предстает как источник знаний; как инструмент образования; как модель образовательного процесса, проводник методов обучения; как средство педагогического воздействия;
- учебник иностранного языка постоянно находится под влиянием методических направлений иноязычного образования, детерминирующих его основную цель и задачи;
- принципы иноязычного образования находят отражение в содержании и структуре учебника иностранного языка;
- в свете межкультурной направленности современного иноязычного образования к учебнику выдвигается главное требование: он должен обеспечить постижение иноязычной культуры, усвоение и понимание традиций, ценностей, норм, принятых в целевом лингвокультурном сообществе, их сопоставление с традициями, ценностями, нормами, принятыми в родной культуре.

Список использованной литературы:

- 1 *Лернер И.Я. О дидактических основаниях построения учебника// Проблемы школьного учебника. – М.: Просвещение, 1991. Выпуск 20-ый. - С.18-26.*
- 2 *Вятютнев М.Н. Методические основы теории школьного учебника русского языка как иностранного. Автореф. дис.д-рапед.наук. – М.: Русский язык, 1983.*
- 3 *Пассов Е.И. Учебник как феномен сферы иноязычного образования. // Иностранные языки в школе. – 2004. - № 4. – с.39-45.*

- 4 Танибергенова Д.Т. Педагогические условия совершенствования школьных учебников: дис... к.п.н. – Алматы, 2008. – 149 с.
- 5 Канке В.А. Философия учебника: монография. – М.: Университетская книга, 2007. – 118с.
- 6 Карамнов А.С., Мильруд Р.П. Язык учебника английского языка: регион, культура, политика // Филологическая регионалистика.-2012.- №1 (7). - С. 55-63.
- 7 Бим И.Л. К проблеме оценивания современного учебника иностранного языка.// Иностранные языки в школе. – 1999. - №6. – С.13-17.
- 8 Зуев Д.Д. Школьный учебник. – М.: Педагогика, 1983. -240 с.
- 9 Полетаева М.И. Современный вузовский учебник иностранного языка – симбиоз технологии и творчества // Наука и школа. - 2014. №3. – С.65-68.
- 10 Орбодоева Л.М. Теоретические основы структуры и содержания учебника по практике межкультурного общения. Автореф.дис. на соискание ученой степени к.п.н. – М., 2003. – 23с.
- 11 Лыков М.Н. Современные требования к структуре и содержанию вузовского учебника по дисциплинам гуманитарного цикла и педагогические условия их реализации. Автореф.дис. на соискание ученой степени к.п.н.. – Казань, 2008. – 23с.
- 12 Полетаева М. И. Личностно-ориентированный подход к работе с вузовским учебником иностранного языка (начальный этап обучения). Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – М., 2015. –237 с.
- 13 Byram M. *Language and Culture Learning: The Need for Integration*. In Byram. M. (Ed), *Germany, its Representation in Textbooks for Teaching German in Great Britain*. - Frankfurt am Main: Diesterweg, 1993. – pp.3-16.
- 14 Chen M. J. *Analysis of the Cultural Content in Senior High School English Textbooks in Taiwan*. - National Taiwan Normal University, 2011.
- 15 Аскарова Г.К. Методика формирования международно-стандартного уровня владения иностранным языком на основе когнитивно-лингвокультурологического комплекса. Дис. насоис. уч. ст. к. п. н. – Алматы, 2008. – 148с.
- 16 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 344с.
- 17 Сафонова В.В. Проблемные задания на уроках английского языка в школе. – М.: Еврошкола, 2001. – 239 с.
- 18 Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 17–23.

МРНТИ 14.31.07

С.А. Әмірова¹, Н.В. Мирза², Н.Қ. Мағзұмова³ Станислав Бенчич⁴

¹п.ғ.к., профессор,

²п.ғ.к., профессор,

³PhD докторанты

«Педагогика және Психология», Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің
Қарағанды қ., Қазақстан

⁴профессор, PhD,

г. Братислава, Словакия

МЕНЕДЖЕРДІҢ КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНЕ ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қоғамының заманауи даму кезеңінде білімнің түрлену кезеңі дәстүрліден жеке бағдарлыға ауысты, жоғары мектептен маман дайындығының жетілуін, оның өз мамандығын терең білетін және кәсіби әрекет саласында тез бағытталатын және педагогикалық тұрғыда шындалған білімді мамандарды талап ететін Мемлекеттік стандарттарға көшті. Заманауи кәсіпорындарда білімді, зерттеушілік жұмыстарға және кәсіби тұлғаның қалыптасуына стратегиялық жобалар жасауға дайын, еркін және сыни тұрғыда ойлайтын, өз кәсіби әрекетінде өзіндік маңыздануға, жете білушілікке талпыну қабілеті бар, жеке абыройы мен мәртебесін сақтай білетін кәсіби-педагогикалық құзыреттілігінің бар менеджер мамандар қажет. Бұл мақалада жұмыстың теориялық және тәжірибелік маңыздылығы, кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің мазмұнын анықтау мен даму деңгейінен тұрады; жоғары оқу орындарының кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру қажеттілігін теориялық негіздеуде; менеджерлерді қалыптастыру ерекшеліктері мен маңыздылығын анықтау; болашақ менеджерлердің кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ететін, оқу процесін құру ерекшеліктерінің ашылуы қарастырылады. Бұл болашақ маманның қалыптасу біртұтас жалпы теориясын, сондай-ақ білім гуманизация теориясын байытады.

Түйін сөздер: кәсіби-педагогикалық, менеджерлер, құзыреттілік, құзырет, тұлғаның дамуы, аутопсихологиялық құзыреттілік, педагогикалық рефлексия, өзіндік даму.

Amirova S.A.¹, Mirza N.B.², Magzumova N.K.³ Stanislav Bencic⁴

¹cand.Psychol., prof.,

²cand.pedag., prof.,

³ Doctoral Candidate PhD, «Pedagogy and psychology» Karaganda Stare University named after E.A. Buketova
Karaganda, Kazakhstan

⁴ professor, PhD,

Bratislava, Slovakia

THEORETICAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE MANAGER

Abstract

In the period of modern development of society, the stage of transformation of knowledge has changed from traditional to individual orientation, changed to State standards requiring the development of training of specialists from higher schools, deep knowledge of their specialty and quickly directed, educated specialists with pedagogical knowledge in the field of professional activity. Modern enterprises need educated managers who are ready to implement strategic projects in the field of research and development of professional personality, have free and critical thinking, possessing professional and pedagogical competence, are capable of striving for improvement, ability to work in their professional activities while maintaining their dignity and status. In this article, the theoretical and practical significance of the work consists of the content of professional and pedagogical competence and level of development; the theoretical substantiation of the need for the formation of professional and pedagogical competence of higher educational institutions is considered; defining the

characteristics and significance of managers; identifying features of the educational process, contributing to the formation of professional and pedagogical competence of future managers. This improves the unified general theory of the formation of a future specialist, as well as the theory of the knowledge of humanization.

Key words: professional and pedagogical managers, competence, competency, personal development, autopsychological competence, pedagogical reflection, self-development.

Амирова С.А.¹, Мирза Н.В.², Магзумова Н.К.³ Станислав Бенчич⁴

¹к.п.н., профессор,

²к.п.н., профессор,

³докторант PhD, «Педагогика и Психология»,

Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

г.Караганда, Казахстан

⁴профессор, PhD,

г. Братислава, Словакия

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕНЕДЖЕРА

Аннотация

В период современного развития общества, этап преобразование знания поменялось от традиционной к индивидуальной ориентации, перешло к Государственным стандартам, требующим развития подготовки специалистов с высших школ, глубокие знания по своей специальности и быстро направляемых, образованных специалистов с педагогическими знаниями в области профессиональной деятельности. На современных предприятиях необходимы образованные менеджеры, которые готовы осуществлять стратегические проекты в сфере исследований и развития профессиональной личности, обладают свободным и критическим мышлением, владеющие профессионально-педагогической компетенцией, способны к стремлению совершенствования, умению работать в своей профессиональной деятельности, сохраняя свое достоинство и статус. В данной статье теоретическая и практическая значимость работы состоит из содержание профессионально-педагогической компетентности и уровня развития; рассматривается теоретическое обоснование необходимости формирования профессионально-педагогической компетентности высших учебных заведениях; определение особенностей и значимости менеджеров; выявление особенностей создания учебного процесса, способствующих формированию профессионально-педагогических компетенции будущих менеджеров. Это охватывает единую общую теорию формирования будущего специалиста, а также теорию образования гуманизации.

Ключевые слова: профессионально-педагогические менеджеры, компетентность, компетенция, развитие личности, аутопсихологическая компетентность, педагогическая рефлексия, саморазвитие.

Қазіргі кезеңде қоғамның дамуына байланысты білім беру парадигмаларын дәстүрден жеке тұлғаға ауыстырубағдарлы білім беру мемлекеттік стандарттарға көшті, бұл жоғары мектептен дайындықты жетілдіруді талап етеді тек терең ғана емес, кәсіби маман ретінде қалыптасуы өз мамандығын білетін және жаңаөзінің кәсіби қызметі саласындағы жетістіктері, сондай-ақ педагогикалық құзыреттің дамуы талап етеді. Қазіргі кәсіпорындарда білімді, еркін және сыни ойлайтын, жеке көзқарасты іске асыруға жеке кәсіби-тұлғалық стратегиясын жобалай алатын құзыретті жеке тұлғаны қалыптастыру керек. Бұл мақалада теориялық және практикалық маңыздылығы қарастырылған, біздің ойымызша, кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің даму деңгейі мен мазмұнын ЖОО-ның студенттерінде білім алу қажеттілігін негіздеу кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін анықтау және болашақ менеджерлерде оны қалыптастыру ерекшелігін айқындау.

Бұл жалпы теорияны байытады болашақ маманның тұлғасын қалыптастырудың біртұтас процесі, өндірістік ұжымның басшысы мен мүшесі, сондай-ақ білім беруді ізгілендіру болып табылады.

Менеджердің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігінің мәселелері туралы зерттеушіліре соңғы жылдары ғана айта бастады. Педагогикалық білім дамуының түрлі кезеңдерінде ғалымдар менеджердің жеке басы туралы, оның кәсіби сипаттамалары, түрлі қабілеттері мен ептіліктері туралы ойға түскен, оның атқаратын іс-әрекеттерінің маңыздылығын анықтаған. Социумның әр тарихи даму кезеңінде менеджердің тұлғалық және кәсіпқойлық функциясы мен тағайындалуы анықталатын, талаптардың қатары байқалған. Басқарушылық іс-әрекеттің ерекшелігі қоғамдағы өндірістік қатынастардың дамуымен және ол

қатынастардың субъективті түрде көрінуімен негізделеді. Бұл жұмыстың қолайлығы мен нәтижелілігі кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің қалыптасу дәрежесіне байланысты. Менеджердің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін талдау оның лингвистикалық түсіндірмеден басталады. Сонымен «жете білушілік» (лат. *competentia, competo* – бірігіп қолжеткізу, қол жеткіземін, сәйкес келемін) сөздіктерде «білімді игеру», «хабардар болу», «құқықтылық», «абыройлылық», «толық құқықшылдық» [1].

Барлық сөздік құрастырушылар «құзыреттілік» және «құзырет» айырмашылығын келтіреді. Құзыреттіліктің анықтамасы ұқсас және бірін-бірі қайталайды, ал «құзырет» түсінігіне бірде бір түсінік жоқ. Бұл түсінік «бір органның немесе лауазымды тұлғаның заңмен, аталмыш органның жарғысымен немесе басқа да ережелермен белгіленген (құқықтары мен міндеттерінің) өкілеттіліктерінің жиынтығы», «бір нәрсені пішіп-кесу үшін білімді меңгеру», «біреу жақсы білетін сұрақ шеңберінде». Кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы маңызын қарастыру үшін ең алдымен «құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәнін ашуды жөн көрдік. Ғылыми педагогикалық-психологиялық әдебиеттерді зерттеулерде (Байжуманова Н.С., Нәжім М.Б., Ильясова Р.К., Елеусинова Ж.Ж.) қарастырылған [2].

«Құзыреттің» мынандай анықтамасын табуға болады «бұл тұлғаның абыройы, тәжірибесі бар оқиғалардың, сұрақтардың шеңбері»; «бір сұрақтарға, оқиғаларға жататын өкілеттілік шеңбері», шешімнің белгілі бір шеңберіне қатысуға мүмкіндік беретін, белгілі бір білімдер арқылы өзі шешім қабылдайтын «бір тұлғаның жеке мүмкіншілігі, оның біліктілігі (білімі, тәжірибесі)». Қысқаша талдауда көрсеткендей, «құзырет» «құзыреттілік» сөзінің туындысы және, біздіңше, адамның білімінің, ептілігінің және машықтарының қосымшасы, «құзыреттелік» - бастапқы санат және жеке тәжірибеге кірген жиынтық, жүйе, адамның «белгілі бір жүгі». Осы жерден «құзыретті» адам дегеніміз «көп сұрақтардан хабардар, абыройлы, толық құқықты, қабілетті» [3].

Біздің ойымызша, «құзырет» пен «құзыреттілік» түбегейлі түрде құзырет институционалдық түсінік, құзыреттелік өз кезегінде функционалды түсінік.

М.А.Абсатованың ойынша «педагог мамандар өз әрекетімен орындаған жұмысы кәсіби іс-әрекеттің белгіленген талаптарына жауап беретін және орындай алатын болса, кәсіби құзыретті болып саналады» деп тұжырымдаған[4].

Бір қызығы философиялық, психологиялық немесе педагогикалық сөздіктердің ешқайсында «құзырет», «құзыреттілік» түсінігі жоқ. Бұл ретте маманның «құзыреттілігі» заманауи психологиялық-педагогикалық контексте проблемаларды зерттеуде маңызды. Маманның кәсіби сұрақтарда көкейтестілігі заманауи шетел ғалымдарының назарында (G. Moskowitz, R. L. Oxford, R. S. Scarcella, E. W. Stewick, E. Tagone, D. Yule). Озат шетел мемлекеттерінде (АҚШ, Англия; Германия, Франция) бұл проблемалардың талдауы көрсеткендей, оның жеке сипаттама құндылықтарына заманауи қызметшінің біліктілігі мен білімінің талаптары қосылады.

Америкалық әлеуметтік ғылымда еңбек әлемінде кеңінен танылған, маманның жеке психологиялық сипаттары: тәртіпті, өзбетімен жұмыс атқаратын, коммуникативті, өзіндік дамуға талпынатын (Д. Ж. Мерилл, Д. Юл, И. Стевик) жиынтығын құрайтын таралған «құзыретті қызметші» моделі жасалған. Бұл теорияның маңызды ерекшелігі өзіндік зерделеу процесі бар, тұлға өзі талаптарды қабылдап, ой-өрісінің деңгейіне қарай өзі үшін өзгертетін, тұтынушылығыны қалыптастыратын тұлғаның өзіндік даму акцентуациясы болып табылады.

Біз ойлаймыз, өзіндік даму - бұл тек кәсіби шеберлікті, өзіндік білім көтеруді және өзіндік дамуды қалыптастыратын саналы үрдіс қана емес, сонымен қатар дәлелді, мақсатты бағытталған еркін таңдау және кәсіби құзыреттіліктің қалаған деңгейіне жету талпынысы.

Америкалық теорияда «Құзыретті жұмысшы» біліктілігінің маңызды компоненті нақты еңбек жағдайын тез әрі шусыз бейімделу. Америкалық зерттеулердің материалдарын талдай отыра, біз байқадық, «құзырет», «құзыреттілік» түсініктері синоним ретінде пайдаланылады. Бірақ сөздіктердің берлігені бойынша «біліктілік» (латын тілінен - *quails* – сапасы бойынша қандай және *facio* – жасаймын) қызметшінің өз еңбек жұмысын орындау қабілетінің даму деңгейінің әлеуметтік-экономикалық сипаттамасы болып табылады. Біліктілік өз мазмұнына «теориялық білім мен практикалық машықтар» түсінігін енгізеді [5]. Авторлардың түсінігінше зерделенетін тұжырымдама мен біліктілік оның өміріндегі әлеуметтік салада даму дәрежесін көрсетеді, оның әлеуметтік мәртебесін анықтайды және экономикалық көрсеткіштерге ие, бұл оның маманның кәсіби құзыреттілігінен айырмашылық сипаттамасы. В. Чипанак, Г. Вайлер и Я. И. Лефстед швед және америка ғалымдарымен жасалған «құзыреттіліктің біріктірілген даму» тұжырымдамасы қызықты болып табылады. Авторлардың түсінігінде «құзыреттілік» оқу үрдісі барысында кең мағынадағы қабылданатын білім, ептіліктер мен машықтардың ортақ сомас болып табылады. Тұлғаның құзыреттілігі зияткерлік, моралдік, әлеуметтік, эстетикалық, саясаттық

аспектілерінің бірігуі болып табылады. Заманауи отандық ғылымдағы маманның кәсіп құзыреттілігінің мәселелеріне қолданыстағы тәсілдерді сипаттайық. Біздіңше, Н.С.Розовтың жалпы мәдениетті құзыреттілікті зерттеуі қызықты болып табылады. Ол 3 аспектілердің жиынтығын ұсынады:

- *мағыналы*, жалпы, мәдени контексте жағдайды ойластыру енгізілген, ол дегеніміз контексте түсініктің, қатынастың, бағалаудың үлгілері бар;
- *проблемалық-тәжірибелік*, осы жағдайда мақсаттар, міндеттер және мөлшерлердің сайма-сай қойылымы мен жағдайдың дұрыстығын қамтамасыз ететін;
- *коммуникативті, мәдениетті* контекст жағдайында дұрыс қатынасқа назар аудартатын және қатынастың сәйкестенген мәдени үлгілерін есепке ала отыра.

Адамның жалпы мәдениеттік құзыреттілігі бар, егер оның кәсіби саласының ауқымынан (жоғарыда көрсетілген үш аспектілерде) шығып жатқан жағдайларда, ол құзыретті болады. Кәсіптік құзыреттілікте басты рөл проблемалық – тәжірибелік аспектіге беріледі, ал жалпы мәдениеттіде – мағыналы және коммуникативті аспектілеріне. Негізінен барлық үш аспектіде маңызды, өйткені кәсіптік білім адамның жеке басының көптеген салаларында құзыретті және жалпы мәдениетті [6].

Н.С.Розовтың тәсілі әр бейіндегі маманның Мемлекеттік білім беру стандартын жасау негізіне енгізіледі. Кәсіби құзыреттілігі кез-келген адамның жалпы мәдениетті құзыреттілігінің туынды компоненті болып табылады. Адамның мәдениеттілігі оның құзыреттілігінен, өйткені «тұлғаның даму дәрежесі және оның жетілуі, оның ішіндегі адаммен тәрбие және оқы процесінде алған ойы, мінезі және есте сақтау қабілеті».

Н.С.Розовтың тәсіліне мағыналық жағынан өте жақын, зерттеуші білімнің мәні деп санайтын жеке күштерін, қызығушылықтарын, білімін, ептіліктері мен машықтарын өмірде еркін пайдалану мүмкіндігі бар жеке даму жағдайларын жобалау ден есептейтін волгоград ғалымы В.В.Сериковтың жеке-бағдарлық білім тұжырымдамасы болып табылады.

А.К.Маркованың соңғы жұмыстарының бірінде, адам еңбегінің нәтижесінде орын алатын, белгілі еңбек функцияларын орындау қабілеттері мен ептіліктері бар, өзіндік және жауапты әрекет жасауға ықпал ететін психикалық жағдай ретіндегі кәсіптік құзыреттілік анықтамасы анықталады. «Құзыреттілік» түсінігін автор еңбек функцияларын орындауда және жеткілікті нәтижелерге қолжеткізуде өнімді әрекет етуге мүмкіндік беретін тұлғаның өсуімен байланыстырады. Анықтамалардан көрсетілгендей, біліктіліктер мен қабілеттіктерде орын алған, құзыреттіліктің негізін қалаушы компоненттердің бірі операциялық-әрекеттік орын алады. Н.И.Запрудский кәсіптік құзыреттілікті «белгілі бір деңгейде кәсіптік міндеттемелерін орындау мүмкіншіліктерін қамтамасыз ететін, білім, ептіліктер мен машықтар, тұлғаның кәсіби маңызды сипаттамалары» деп түсінеді. Кәсіптік құзыреттілік моделіне бұрын қабылданған кәсіби мағыналы білімдер танымдық мотивтері кіреді, артық немесе «уақытылы» алынбаған білімдер, меңгеруге жатқан дайындық аспектілері, нәтижелік диагностикалар мен өзіндік диагностикалар. Кәсіби-педагогикалық құзыреттілікке қатысты, бұл феноменнің мағынасы кәсіптік құзыреттілік пен педагогикалық құзыреттілік түсінігінде. Менеджердің сипаттамасына педагогикалық құзыретті маман ертіңде көзқарас жасайық. Кәсіби әрекеттің жеке субъектісі ретінде, менеджер қоғамдық білімдер мен құндылықтардың тасымалдаушысы ретінде қоғамдық субъектіні ұсынады. Менеджердің субъекті сипаттамасы күшінде аксиологиялық және когнитивтік, білімдік жазықтық қосылады. Еңбек ұжымының мүшесі бола тұра, менеджер өзін жеке-психологиялық, тәртіптік және коммуникативтік сипаттамаларда өзін жан-жақты көрсетеді.

Жоғарыда көрсетілген анықтамаларды қорытындылай отыра, менеджердің кәсіптік құзыреттерінің құрамын ұсынуға болады (кесте 1)

Уәждемелік
Когнитивтік
Кәсіптік құзыреттілік
Оталық-әрекеттік
Рефлексивті

1 кесте. Менеджердің кәсіптік құзыреттілігінің компоненттері

Е.А.Климовқа сәйкес, кәсіби әрекеттің бес сызбасы берілген: «Адам-Табиғат», «Адам-Техника», «Адам-Белгі», «Адам-Бейне», «Адам-адам». Менеджер еңбек ұжымының менеджері ретінде және әлеуметті жетекші ретінде, әлбетте, «Адам-адам» типті жүйесіне енгізіледі. Е. А. Климов белгілегеніндей, бұл мамандық кестесінің адамына тән белгілері:

1) жеткшілік ету, тәрбиелеу, оқыту, «адамның түрлі сұраныстарына қызмет ету әрекеттерін жүзеге асыруға»;

2) тыңдау және тыңдай білу біліктілігі;

3) кең ой-өріс;

4) коммуникативті мәдениеті;

5) «ойдың жүректік бағыты, адамның сезіміне, ойына және мінезіне, оның тәртібіне, ойша елестету қабілеті мен ептілігі, оның ішкі әлемін жасай білуге бақылаушылық»;

6) «сенімділікке негізделген адамға деген жобалау тәсілі, адам әрқашан да жақсы болады»;

7) уайымдау қабілеті;

8) бақылаушылық;

9) «халыққа толығымен қызмет атқарудың дұрыстығында терең әрі болашаққа деген сенімділік»;

10) стандарттық емес жағдайларды шешу;

11) өзін-өзі реттеудің жоғары дәрежесі.

Мамандықтардың түрлі типтері үшін әрекет құрамын талдау отыра, әрекеттің 5 тобы белгіленеді: қозғалмалы; қозғалысты; қабылдау, қиялдау және логикалық істер кіретін танымдық әрекеттер; араласудың тұлғааралық әрекеттері; күш салу келісімінің әрекеті.

Атап айту керек, менеджер субъект ретінде осы барлық әрекеттерді (аз дәрежеде бірінші топтың әрекетін) жүзеге асырады. Бұл менеджердің субъект ретінде зияткерлік және тәртіптік мәдениеттің жанжақтылығын анықтайды. Кәсіптік әрекет субъектінің қойған мақсатына қарай сыныпталуы мүмкін: гностикалық (танымдық), түрлену және ізденіс мақсаты, бұл ретте, екінші мен үшінші міндеттің қойылуына және шешімнің жаңа тәсілдері мен құралдарын табуға байланысты. Бүгінгі құзыреттілік тұғыры парадигмасы жағдайындағы өзекті мәселелердің бірі – педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту. Жалпы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру проблемасы ең алдымен, оқушыны тәрбиелеу мен дамытуға бағытталған іс-әрекет [7].

Қазіргі уақытта отандық психологияның Н.В.Кузьмина мен оның мектебінің, А. К. Маркова, С.В.Кондратьева, В. А. Кан-Калика, Л. М. Митина және т.б. зерттеулерінде оның кәсіптік әрекетінің тиімділігін анықтайтын, маман тұлғасының субъекті қасиеттерінің проблемасы арнайы теориялық және сараптамалық зерделеудің заты болды.

Бұл кәсіптік және педагогикалық құзыретті маманның субъективті қасиеттерінің жалпы құрылымын ұсынуға мүмдік туғызады. Н.В.Кузьмина бойынша субъективті факторлардың құрамына кіретіні: бағыттау типі; қабілет деңгейі; құзыреттілік, оған кіретіні: кәсіптік және педагогикалық құзыреттілік, әлеуметтік-психологиялық, дифференциалды-психологиялық, аутопсихологиялық құзыреттілік. Бұл факторлық құрылымның үш негізгі компоненттері көзге көрінерлік: тұлғалық, жеке және кәсіптік білімдер мен ептіліктер, ол дегеніміз, өзіндік дамудың заттық негізі мен деңгейімен анықталатын кәсіптік құзыреттілік [8].

Мұндағы маңыздысы құзыреттіліктің өзінің саралануы және аутопсихологиялық құзыреттілік сияқты оның маңызды деңгейін анықтау. Ол әлеуметтік интеллект түсінігінде негізделеді, «нақты, ойлау процесінің қолайлы әсер ету ерекшелігіне және әлеуметтік тәжірибені жинақтауға, өзін-өзі түсіну қабілеттілігіне, сондай-ақ басқа да адамдардың, оларды арақатынастарымен және аралық оқиғаларды жобалауға негізделген».

Аутопсихологиялық құзыреттілік кәсіптік сана сезім, өзін-өзі тану және өзіндік даму түсініктерімен ара қатынаста болады [9]. А.К.Маркованың зерттеулеріне негізделі отыра, педагогикалық құзыретті маманның субъективті қасиеттерінің құрылымы келесі сипаттамаларының блоктарымен ұсынылады (кесте 2)

Объективті сипаттамалар
Пәндік-кәсіптік білімдер, ептіліктер, машықтар
Кәсіптік – педагогикалық білімдер мен ептіліктер
Орнатудың кәсіптік-педагогикалық, психологиялық позициялары
Жеке тұлғалық ерекшеліктері

Н.В. Кузьмина ұсынған құрылыспен салыстарғанда, бұл құрылыста, арнайы қабілеттер блогы бөлінбеген және құзыреттілік түсінігі басқаша түсіндіріледі. Егер Н.В.Кузьминаның тұжырымдамасында құзыреттілік басқа да кәсіби әрекеттермен қатар орналасқан құзыреттілік болса, онда А.К.Маркованың тұжырымдамасында кәсіби құзыреттілік аталық түсінік (ол дегеніміз, әрекетте байқалатын және оның тиімділігін қамтамасыз ететін барлық субъективті қасиеттер).

Қазіргі уақытта жасалған (Л. М. Митина) сол сызбаның контексіндегі педагог тұлғасының моделі «әрекет-қатынас-тұлға» педагогикалық қабілеттің бес маңызды сипаттамасын анықтайтын (Н.В.Кузьмина бойынша), 3 кестеде ұсынылған.

3 кесте. Тұлғаның педагогикалық маңызды сипаттамалары

• Жобалаушы –гностикалық қабілеттері
• Рефлексивті-перцептивті қабілеттер
• Педагогикалық мақсатты тұжырымдау
• Педагогикалық ойлау
• Педагогикалық рефлексия
• Педагогикалық такт
• Педагогикалық бағыт

Өзіне назар аудартатыны, біріншіден, қабілеттер өз бетімен субъективті факторлардың әрекет тиімділігін анықтаушы ретінде шықпайды, екіншіден, бағыт басқа да тұлғалық сипаттармен қатар орналасады. Субъективті «қасиеттер» (сапалар, сипаттамалар, факторлар) құрылысы туралы қолданыстағы қиялдардынара қатынасы мыналарға негізделеді: субъектінің психофизиологиялық (жекелеген) қасиеттері, кепілдеме ретінде берілетін оның субъекті рөлінің алғышарттары ретінде; қабілеттер; бағытталушы және басқа да жеке тұлғалық қасиеттері; кәсіптік-педагогикалық білімдер мен ептіліктер [10].

Кәсіптік құзыреттілік - түсінігін мазмұнды толтыру түрлі тәсілдерін қарастырдық және бұл санаттың мазмұнды бөлімін біртіндеп анықтауға назар аударуға тырыстық.

Осымен бірге, маңызды болған проблеманың аспектісі, түсінікті анықтаудың басты көздерімен байланысты, бұл, әрине, бұл санаттың түсінігін анықтауға көмектесті.

Зерттеу барысында менеджердің тұлғалық қасиетін, психологиялық-педагогикалық және пәндік (экономикалық, басқарушылық) білім салаларында терең хабардарлықпен, кәсіптік ептіліктері мен машықтарымен, жеке тұлғалық тәжірибесімен және жұмыс барысында болашаққа мақсат қойған, өз-өзіне сенімді және маңызды нәтижелерге қолжеткізуге қабілетті маманның білімділігімен сипатталатын біріктірілген кәсіптік құзыреттіліктің түсінігінен бастадық. Нақты кәсібіне сәйкес маманның шеберлігі кәсіби құзыреттілік ұғымымен сипатталады [11].

Сонымен, кәсіби-педагогикалық құзыреттілік - бұл білімнің психологиялық-педагогикалық саласында тұжырымдама жиынтығы бойынша белгіленетін тұлғаның біріктірілген қасиеті; ұжымдағы әлеуметтік-құндылықты қызметтерді орындауға, тәртіптің келеңсіз жағын жоюға және ескертуге мүмкіндік беретін тұлғаның әлеуметтік-құндылықты сипаттамасын даму процесі мен өзіндік дамуына белсенді әсер ететін қабілеттер.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006.

– URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. (дата обращения: 02.06.2019)

2. Абсатова М.А., Ешметова Г.Ж. Кәсіби өзін-өзі анықтау мен кәсіби құзыреттілік ұғымдарына қатынасы // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», – №1 (53), 2017. – С.13-14.

3. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь.– М.: Большая Российская энциклопедия. - 2002. - С. 296-297.
4. Абсатова М.А., Қожан А. Студенттердің зерттеушілік құзыреттілігінің құрылымы // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», – №1(53), 2017. – С.137-138.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002. Центр «Эйдос», – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>. (дата обращения: 01.06.2019)
6. Щербакова Т.Н. Мотивация развития психологической компетентности педагога // Гуманитарные и социально-экономические науки. 2004. №3. С.152-158. – URL: <http://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-13/dissertaciya-psihologicheskaya-kompetentnost-uchitelya-akmeologicheskij-analiz#ixzz5sXUsVGI8> (дата обращения: 04.06.2019)
7. Сардарова Ж.И., Жұмашева НС. Білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың өзекті мәселелері // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», – № 2 (62), 2019. – С. 96- 99
8. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 25-28.
9. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. Текст.: Пер. с англ. / Джон Равен. М.: Когито-Центр, 2002. - 127с.
10. Саудабева Г.С., Айтбаева М.А. Студенттердің өзіндік жұмысы олардың құзыреттілігін қалыптастыру себепкер шарты ретінде // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», – № 2 (62), 2019. – С. 191-192
11. Дуйсебекова Ж. Е. Компетентностный подход как современная парадигма иноязычного образования в Казахстане // Молодой ученый. – 2018. – №23. – С. 415-418.

МРНТИ 14.01.07

С.Ж. Рамазанов¹

¹Г.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің І курс PhD докторанты,
Талдықорған қаласы Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда көтеріліп отырған мәселенің күрделігіне орай, зерттеу жұмысы толығымен шешім тапты дей алмаймыз. Жоғары оқу орындарының тұтас педагогикалық үдерісінде ұлттық және жалпы адамзаттық игіліктерді студент жастардың рухани танымын қалыптастыруда пайдалану, озық этнопедагогикалық тәжірибелерді саралай отырып, оқу-тәрбие үдерісіне ендіру мәселесі әлі де зерттеп, зерделей түсуді қажет ететін күрделі үдеріс.

Сондықтан бұл мақалада рухани адамгершілігі қалыптасқан ұрпақты тәрбиелеуде ғасырлар бойы жинақталған өмірдің мәні туралы халықтың мәдени мұраларын, даналық ұлағаттарды пайдаланудағы маңыздылығы қарастырылады

Мақалада рухани құндылықтардың орнығуы және құндылық әлемінің нағыз бейнесі, жоғары оқу орынындағы студенттердің жеке тұлғалық, руханилық адамгершілік жағдаяттарының нобаялары қарастырылған.

Түйін сөздер: мораль, рухани-адамгершілік, жаһандану, кинестетика, рухани жаңғыру», «рухани құндылық», объектісі, мәдениет, толерантты

S.Zh. Ramazanov¹

*¹ PhD student of the 1st course in Zhetysu state University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan*

PEDAGOGICAL BASES OF FORMATION OF SPIRITUAL VALUES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract

This article is about to date, due to the complexity of the problem raised; we can not say that the research work is completely solved. A complex process that requires further study and study of the problems of the use of national and universal heritage in the formation of spiritual knowledge of students, implementation in the educational process with the analysis of advanced ethno pedagogic experience. his article discusses the importance of using the cultural heritage and the wisdom of the people about the essence of life accumulated over the centuries in the education of the spirituality of generations.

The article deals with the establishment of spiritual values and the true image of the value world, sketches of personal, spiritual moral situations of University students.

Key words: Morality, spiritual and moral, globalization, kinesthetic, spiritual modernization, spiritual value, object, culture, tolerance.

С.Ж. Рамазанов¹

*¹ Докторант PhD 1 курса Жетысуского государственного университета им. И. Жансугурова,
г. Талдыкорган, Казахстан*

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

На сегодняшний день из-за сложности поднимаемой проблемы, мы не можем сказать, что исследовательская работа полностью решена. Сложный процесс, требующий дальнейшего изучения и изучения проблем использования национального и общечеловеческого достояния в формировании духовного познания студенческой молодежи, внедрения в учебно-воспитательный процесс с анализом передового этнопедагогического опыта.

В данной статье рассматривается важность использования культурного наследия и мудрости народа о сущности жизни, накопленной за столетия, в воспитании духовности поколений.

В статье рассмотрены вопросы установления духовных ценностей и истинного образа ценностного мира, эскизы личностных, духовно- нравственных ситуаций студентов вуза.

Ключевые слова: нравственность, духовно-нравственная, глобализация, кинестетика, духовная модернизация, духовная ценность, объект, культура, толерантность.

Жастардың әлеуметтік үрдісі біздің еліміздегі ауыспалы уақыттың әлеуметтік тапшылығымен сәйкес, құндылықтардың ауысуы, «өзіміз-басқалар» «біз-олар» негізінде адамдардың шоғырлануы, ұлттық көңіл күймен айқындалады. Жүргізілген әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық зерттеулер заманауи қазақ қоғамындағы қатыгездіктің пайда болуымен: ксенофобия, этнофобия, мигрантофобиямен айшықталады.

Заман өзгеріп, тәуелсіздіктің беделі артып қайта жаңа қоғам құру уақытында Қазақстан халқы Елбасының бастауымен өткенін саралап, болашағын бағдарлау үстінде. Мемлекетіміздің алға қойған мақсат-мүдделерінің қатарына жататын белестері: өркениетті елдердің қатарына қосылу, әлеуметтік-мәдени өмірді, руханиятты гуманизациялау, саяси өмірді демократияландыру, тұлғаның қадір-қасиетін көтеру. Осы өмір құндылығын бағаламайтын, оны әлеуметтік, рухани тұрғыдан жан-жақты қорғамайтын мемлекет ешқашанда өркениетті елдердің қатарына жатпақ емес. Жаһандану мен әлемдік ақпараттандыру уақыты жүріп жатқанда «Рухан жаңғыру» негізінде қайта рухани жаңғырып діліміздің түлеуі және тұлғаның қадірінің көтерілуіне ықпал етеді деген үміт туды.

Руханилық пен рухани құндылықтар ХХ ғасырдың басында Ә.Бөкейханов[7], М.Дулатов[8], М.Тынышбаев[9], М. Шоқай[10], А.Байтұрсынов[11] сияқты қазақ зиялыларының еңбектерінен көрініс тапқан. Мәселен қазақ халқының 1930жылдары көрген аштығы, елдің іргесі сөгіліп шетелдерге диаспора болып қоныс аударылуы осы мәселенің қандай көрініс тапқаны тарихта белгілі. Сондықтан Нұрмұратов Серік Есентайұлы ғасырлар бойы соның ішінде ХХ ғасырда қазақ халқы өркенетті елдерге сай мәдени

құндылықтардың тасымалдаушы субъектісіне айнала бастады дейді. Және көп ұлттың өкілдері орныққан елдегі әлеуметтік тұрақтылыққа үйреніп келе жатқанымызды сипаттайды [1,163 б.].

Қазіргі уақытта М. Х. Балтабаевтың пікірінше, оқу қызметінің қазіргі жағдайы, адам жүйесінің тұрақты даму талаптарына жауап бере алмайды және сай келмеуіне байланысты оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесі проблемасының өзектілігі өсіп келеді дейді. Өкінішке орай, нақты педагогикалық шындығында терең моральдық-рухани және адамгершілік-рухани мәселелер өте нашар [2, 14 б.].

Өскелең ұрпақты таза мәдениет пен жасанды өркениеттің әлемдік жетістіктеріне тартудағы ең бастысы: жақсы жағдайда білім алушының эрудициясы қарқынды даму үшін аудио, бейне, тактильді және кинестетикалық жадысына жүктелуіне әсер етуі мүмкін.

Белгілі философ В. Ф. Шаповалов " ... білім сапасы заманауи әлем алдында тұрған қиындықтардың сипатына жауап бермейді деп санайды.

Оқу үрдісінде адамның шығармашылық әлеуеті толық іске асырылмайды, өйткені қазіргі жүйе тек қана ағымдағы сұраныстарға ғана емес, перспективаға бағдарланады [3, 591б].

Қазіргі таңдағы студенттер, білім алушылар жаңаша қалыптасуы керек екені анық: оларды моральдық идеалды іздеуге және әртүрлі рухани қажеттіліктер мен адамгершілік мүдделер түрінде адамгершілік құндылықтарды таңдауға жан-жақты дайындау қажет [2,14б.].

Профессор И. Ф. Исаявтың пікірі бойынша жоғары мектепте " ... Рухани, кәсіби қажеттіліктер кәсіби мүдделермен тығыз байланыста: қажеттіліктерді өзектендіру дәрежесі қоғам мен жеке тұлғаның мүдделері жоғары болған сайын соғұрлым жоғары. Мүдделер, қажеттіліктер сияқты, өздерінің тасымалдаушылары болып табылатын адамдардың қызметінен тыс өздері жоқ. Адамдардың өмірі мен қызметінде қалыптасатын заттар, адамдар, қатынастар, нормалар, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар мүдделер объектісі болып табылады...» адамдардың қызметінен тыс өздері жоқ [4, 208б.].

Енді қазіргі таңда тәуелсіз еліміздің ертеңгі тізгінін ұстар азаматтарына жан-жақты өнегелі тәрбие беру – қоғамымыздың алға қойып отырған басты мақсаттарының бірі – рухани тәрбие. Республикамызда жас ұрпақты жастайынан мейірімділік, ізгілік, қайырымдылық, адамгершілік секілді құнды қасиеттерді бойына сіңіре білу, сондай-ақ салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу, рухани бай адам баласын қалыптастыру қажет. Бұл жөнінде Елбасымыз «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мәні терең, мазмұны бай мақаласында ұлттық рухани болмысымыздан ажырамау, ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен өнеріміз, әдебиетіміз, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс екендігін айтып өтті [6].

Сондықтан да біз қазіргі жастардың, әсіресе студенттердің ұлттық сана-сезімінің қалыптасу деңгейі және осыған сәйкес патриотизм, азаматтылық пен әлеуметтік белсенділіктерінің деңгейі қандай болатындығына енжар қарай алмаймыз. Бүгін бәсекеге қабілетті адамзат капиталы бар елге жол, жалпыға ортақ еңбек қоғамына жол, өмірдің мүлде жаңа сапасына жол ұлттың руханиадамгершілік түлеуі арқылы ғана ашылады деген қағида аксиомаға айналуы тиіс. Қазақстан ЖОО-да «Рухани жаңғыру», «Рухани құндылық» сынды пәнді енгізу қажеттілігін дәл осы көзқарас тұрғысынан зерделенген жөн.

Осы тұрғыдан алғанда ЖОО-ғы студенттердің ұлттық құндылықтарын қалыптастыру моделін төмендегідей ұсынудамыз.

Компонеттер:

Мотивациялық Танымдық Мінез құлық

Құндылықтар: тапқырлық, шешендік, еңбек сүйгіштік, отансүйгіштік бауырмалдық, интернационалдық.

Нәтижесі: қазақ халқының рухани-құндылықтарын терең меңгерген, маман және тұлға болып қалыптасады.

ЖОО-да енгізудің маңыздылығы бүгінгі таңда мемлекетімізде жаһандану мен әлемдік білім кеңістігіне кірігу үдерістері қарқынды жүргізіліп жатқандығымен де негізделеді.

Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Рухани құндылықтарды жобалау – бұл педагогикалық шындыққа қоғамдық тұрғыдан бағытталған, мақсатты анализге бағытталған система құраушы іс-әрекет, болжау, меңгеру және рухани құндылықтарды дамытуды ұйымдастыру.

Мұндай жүйеде жоғарғы тәрбиелі және мақсатты педагогикалық образ қалыптасады, белгілі бір моральдық идеалға (көбінесе формальды) ие, адамдық адамгершілік қасиеттері дамиды.

Халқымыздың көптеген рухани құндылықтарының бастауы сонау ғасырлар қойнауынан нәр алған еді, соларды халқымыз қадірлеп сақтап, дамыта білген. Бұл – тарих ақиқаты. Осы тұрғыдан алғанда, жоғарғы оқу орынындағы студенттерге ұлттық құндылықтарымызды бүгінгі заман сұранысымен сабақтастыра

байланыстырып, оқу-тәрбие үдерісіне ендіруіміз қажет. Ал бұл ұлттық құндылықтарды білім алушылардың бойына сіңіруге, сондай-ақ, ғылыми тұрғыда негізделген білім берудегі қоғамдық пәндердің алатын орны ерекше. Осы тұрғыдан яғни философия әлеуметтану, дінтану, тарих, мәдениеттану, пәндері ұлттық мұраларымыздың негізгі насихаттаушысы, жаршысы десек қателеспейтініміз анық.

Әлемдегі ғаламдану үдерісі, қоғамның рухани адамгершілікті қамтитын мәдениеттердің өзара байланысы және этномәдени дәстүрлер мен жалпыадамзаттық құндылықтардың құрамды бөлігі ретіндегі ұлттық құндылықтар негізінде тұлғаны қалыптастыруды алдыңғы қатарға шығарады.

Бұл тұрғыдан рухани адамгершілігі қалыптасқан ұрпақты тәрбиелеуде ғасырлар бойы жинақталған өмірдің мәні туралы халықтың мәдени мұраларын, даналық ұлағаттарды пайдалануы жоғары деңгейде маңызды болмақ.

Аталған міндеттер мен мақсаттар болашақ студент жастар бойында корпоративтік рухты қалыптастыруға; университеттік қауымдастықпен бірлесу сезіміне тәрбиелеуге; университеттің дәстүрлерін құрметтеуге, сақтау мен молайтуға; білім алуға деген жауапкершілікті күшейтуге; азаматтық және патриоттық құндылықтарды, көзқарастар мен сенімдерді қалыптастыруға; мемлекеттің рәміздері — Қазақстан Республикасының Елтаңбасын, Туын, Гимнін мақтаныш етіп, оларға құрметпен және қастерлеп қарауға; қоғамдық-саяси сауаттылық негіздерін қалыптастыруға; студенттерді заңдылықтарды, қоғамдық және ұжым өмірінің нормаларын құрметтеу рухында тәрбиелеуге; ұлтымыздың өткені мен мәдени мұрасына құрмет көрсетуге; Қазақстанда тұратын барлық ұлт өкілдерінің мәдениетіне толерантты түрде қарауға; әр түрлі әлеуметтік мәселелерді шешуге және үн қосуға даяр болу сияқты иммунитет қалыптастырады деген ойдамыз. Осылардың ішінде біз патриоттық тәрбие мен қоғамдық-саяси сауаттылықты қалыптастыруға басымдылық береміз. Өйткені патриотизм жастармен қоғамдық сана негізінде ұғынылуы керек.

Студенттер бойында қоғамдық-саяси сауаттылықтың негіздерін қалыптастыру, олардың заңдылықты, қоғамдық өмір нормаларын қастерлеуге, біздің халқымыздың тарихи өткені мен мәдени мұрасына құрмет көрсету рухында тәрбиелеу егемен, тәуелсіз ел үшін — қажеттілік.

Біз рухани құндылықтар арқылы тәрбие беру шеңберінде азаматтық-патриоттық тәрбие, рухани-адамгершілік тәрбие беру секілді бағыттарды дамытуды көздейміз. Аталмыш зерттеуіміз бойынша студенттер бойында нық азаматтық ұстаным мен патриоттық сананы қалыптастыруда және тәуелсіздіктің құндылықтары мен жетістіктерін ұғындыру, оларды ұлттық идеология төңірегіне топтастыру. Бұл – ұзақ мерзімді мақсат. Оған қол жеткізудің басты жолы – толеранттылық, бірлік, өзара көмек, қайырымдылық т.б.

Осы рухани құндылықтар бойынша зерттеген І. Ерғалиев, А.Г. Косиченко, С.Е. Нұрмұратов, Ж.Р.Бәшірова т.б. ғалымдар руханилық тек адамға ғана тән маңызды қасиет, адам өзін және басқаны тану барысында руханилық қасиеттерін дамытады, адам өз күшіне сеніп, өз ақылына жүгінгенде ғана үйлесімдікте өмір сүре алады деген ортақ пікір білдіреді. Психологиялық тұрғыдан, қоғам үшін әлеуметтік-тарихи мәні бар және жеке адамдар үшін тұлғалық мағынасы бар болмыстың белгілі бір құбылыстары құндылық ретінде сипатталады. Құндылық қоғамның моральдық қатынастарының көріну формасы ретінде әрекет етеді.

Сондықтан, құндылық, жеке тұлғаның адамгершілігі, абыройы және олардың адамгершілік сипаттары, моральдық нормалар, қағидалар, қайырымдылық ұғымдары. Бұлардың өзі құндылық ұғымының педагогикалық мәнін білдіреді. Сонымен, Айнагүл Абдумажитовна әлеуметтанушы, философтар мен педагогтардың зерттеулеріндегі құндылықтарды жіктеу идеяларына сүйене отырып, рухани құндылықтар ұғымына төрт сатыдағы жіктемеге бөліп төмендегідей келтіреді.

1. Ұлттық рухани-адамгершілік құндылықтар: Мәдениет, әдебиет, тарих, тіл, дін. Ар-ұят. Намыс. Абырой. Парыз. Қарыз. Дәстүр. Әдет-ғұрып, салт, ұлттық дүниетаным, туыстық қатынастар, Отан-Ана. Жер.

2. Әлеуметтік мәдени құндылықтар: Әлеуметтік орта, Статус, Бедел, Тұрмыс, Теңдік, Еркіндік, өнер.

3. Жоғары сапа деңгейдегі ХХІ ғасыр құндылықтары: Адам құқықтары. Демократия. Азаматтық қоғам. Өркениет. Әлемдік мәдениет. т.б.

4. Жалпы адамзаттық құндылықтар: Адам өмірі. Білім. Бостандық. Отбасы. Қарым-қатынас. Адам бақыты. Ұрпақ жалғастыру. Еңбек ету. Табыс. Ынтымақтастық. Белсенділік. Тәуелсіздік. Махаббат. Зандылық. Бостандық. Мәдениет. Бейбітшілік. Денсаулық [5, 116].

Жаңа рухани құндылықтардың қалыптасуындағы болашақтарына философиялық тұрғыдан аксиологиялық болжамдар жасаған жөн. Студенттердің құндылықтарын жетілдіру процесіне құндылықтық бағдар беру қажет. Ғалым С.Е.Нұрматовтың пікірінше адамның жетілдіру процесі

«құндылықтық бағдар құбылысымен астасып жатады. Құндылықтық бағдарлар әлеуметтік субъектінің рухани себепкерлігі кешенін құрайтын әлеуметтік психологиялық құрылымдар жүйесі дейді. Және құндылықтық бағдарлар «мәдениет құндылықтары», рухани құндылықтар» деген ұғымдарға жақын дей келе олардың ерекшеліктері бар дейді [1, 386].

Студенттердің қоғаммен құндылықтарын тарихи өтпелі жағдайдалар болып жатқан қоғамдағы гуманистік ұстанымдар арқылы жаңғыртып отыру қажет. Сондықтан олардың мәдениетінің өркендеуіне байланысты рухани өмірде өздерінің бір септік жасап болатының түсіну қажет.

Сондай-ақ әр адамның рухани әлемі өзіндік локальді жүйе сияқты. Рухани құндылықтықтардың қалыптастыруда әр студент жеке тұлға, адам болғандықтан дербес ерекшеліктері болады. Бұл жерде ғалымдардың пікірлерін ескеретін болсақ, белсенділік қажет. Себебі, белсенділік жоғары оқу орынындағы жас мамандарда, жас тұлғаларда, білім алушыларда құндылықтар жасауда мүмкіндіктері шексіз. Бірақ әрбір қоғамда өзінше әлеуметтік-психологиялық, дәстүрлік, идеология жүйесіне сәйкес келе бермейді және шектеулер болуы мүмкін. Жоғары оқу орындарындағы студенттерге рухани тәрбиенің кейбір қырларын түсіндіруде дамытып жетілдіруде тарихи тұлғалардың рухани мұралары насихаттала түскені орынды және әрбір жас ұрпақ, қалыптасушы жас маманның жүрегіне жететін деңгейде дәрістелсе ғана өзінің тиімді нәтижелерін береді.

Қорытындылайтын болсақ, тәуелсіздік алғалы құндылықтар жүйесі көптеген өзгерістерге еніп жатыр. Бұл жерде дәстүрлік пен жаңашылдықтың қатынасындағы белгілі бір баланс сақталса ғана әлеуметтік, рухани ауытқулар мен жаңылысулар болмайтыны белгілі.

Сондықтан бұл жастар, студенттер біздің индикаторларымыз рухани құндылықтар еркіндік пен шығармашылықтың, қайырымдылық пен ізгіліктің арасында қалыптасады. Жаһандануымызға байланысты мысалы, өзбек, украиндар, балттық грузиндерге қарап солар сияқты өзіміздің ұлттық қадірімізді жібермеуіміз қажет. Осы жерде мынандай жақсы бір ғұлама сөзбен аяқтағым келеді. Ақылды қариялар жоқ елде, ақылды жастар өсіп шықпайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нұрмұратов С.Е. «Рухани құндылықтардың қалыптасуы мен дамуы». - Алматы, 2000-300 б
2. Балтабаев М.Х. Концепция «Духовно-нравственного воспитания учащихся в системе непрерывного образования». - Алматы, 2002.-14б.
3. Шаповалов В.Ф. Основы философии. От классики до современности. Учеб.пособ.- М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000.- 591б.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя.- М.: изд.центр Академия, 2002.- 208б.
5. Таутенбаева А.А. «Жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісінде студенттердің ұлттық рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру». - Алматы, 2009-27 б.
6. Нұрсултан Назарбаев – Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру (статьи, интервью, выступления, экспертные комментарии и справочно-аналитические материалы) – Астана: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, 2017. – 512 с.
7. Бөкейханов Ә. Кітапта: Қазақстың тәлімдік ой-пікір антологиясы. II том. - Алматы, 1998.-416 б.
8. Дулатов М. Шығармалар жинағы. - Алматы, 1991.-380 б.
9. Тынышбаев М. Материалы к истории киргиз-казахского народа. - Кызыл-Орда, 1925-86с.
10. Шоқай М. Түркістанның қилы тағдыры. – Алматы, 1992.-310 б.
11. Байтұрсынов А. Шығармалары. - Алматы, 1989-320 б.

МРНТИ 14.35.07

С.С. Чункенова¹

¹ I.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің PhD докторанты,
Талдықорған қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДАУ

Аңдатпа

Аталған мақалада мұғалімнің кәсіби қызметі ұғымының мәні мен мазмұны қарастырылады, педагогтардың кәсіби қызметіне қойылатын заманауи талаптар айқындалады. Мақала қазіргі заманғы қоғамның өзекті мәселелеріне арналған, себебі заманауи қарқынды дамып келе жатқан әлем педагогикалық кадрларды даярлауға сапалы жаңа талаптар қояды. Маманнан жоғары кәсіпқойлық пен құзыреттілік, ұтқырлық, кәсіби бейімделуге, үнемі өзін-өзі жетілдіруге қабілеттілікті талап етіледі. Қазіргі жағдайда қоғамда кәсіби іс-әрекеттің әртүрлі аймағында құзырлы мамандарға қажеттілік күн санап өсіп отыр. Отандық білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістерге байланысты жаңа білім беру негізінде педагогтың кәсіби тұлғалық қасиеттерін дамыту маңызды болып табылады. Сонымен қатар мақалада отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс тапқан мұғалім тұлғасының кәсіби іс-әрекеті туралы пікірлері айтылады.

Түйін сөздер: кәсіби дайындық, педагог, дайындық, бастауыш сынып мұғалімі, педагогтың кәсіби дамуы, педагогикалық қабілет.

S.S. Chunkunova¹,

PhD student, Zhetysu state university named after I.Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan

PREPARATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

Abstract

This article discusses the essence and content of the concept of professional activity of teachers, defines the modern requirements for professional activity of teachers. The article is devoted to one of the topical issues of modern society, as the modern dynamically developing world imposes qualitatively new requirements for the training of teachers. From a specialist requires high professionalism and competence, mobility, ability to professional adaptation, constant self-improvement. In modern conditions, the need for competent specialists in various fields of professional activity is growing in society. Due to the changes taking place in the domestic education system, it is important to develop professional personal qualities of the teacher on the basis of new education.

The article also provides opinions about the professional activity of the teacher's personality, reflected in the works of domestic and foreign scientists, teachers, psychologists.

Key words: Professional training, teacher, readiness, primary school teacher, professional development of the teacher, Pedagogical ability.

С.С. Чункенова¹,

¹ Жетісуский государственный университет имени Ильясa Жансугурова, PhD докторант,
г.Талдықорған, Казакстан.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются сущность и содержание понятия профессиональной деятельности учителя, определяются современные требования к профессиональной деятельности педагогов. Статья посвящена одной из актуальных тем современного общества. Современный динамично развивающийся мир предъявляет качественно новые требования к подготовке педагогических кадров. От специалиста требуется высокий профессионализм и компетентность, мобильность, способность к профессиональной

адаптации, постоянному самосовершенствованию. В современных условиях в обществе растет потребность в компетентных специалистах в различных областях профессиональной деятельности. В связи с изменениями, происходящими в отечественной системе образования, важно развитие профессиональных личностных качеств педагога на основе нового образования.

В статье также приводятся мнения о профессиональной деятельности личности учителя, отраженные в трудах отечественных и зарубежных ученых, педагогов, психологов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагог, готовность, учитель начальных классов, профессиональное развитие педагога, педагогические способности.

Бүгін біз, педагогтар ретінде, сонымен қатар ата-аналар ретінде, білім беруде өз көзқарасымызды өзгертуіміз керек: педагог баланы оқытпай, балаға білім алуға көмектесуі қажет. Мұғалімнің кәсіби және жеке қасиеттеріне талаптар өсіп келеді. Бастауыш мектептің қазіргі мұғалімі бір мезгілде мұғалім, тәрбиеші, балалардың қызметін ұйымдастырушы, оқушылармен, олардың ата-аналарымен, әріптес-педагогтармен, педагогикалық үдерісті зерттеуші, кеңесші, ағартушы және қоғамшы болып табылады. Педагог өзінің кәсіпқойлығы мен педагогикалық шеберлігінің деңгейін үнемі арттыруға, жаңа шығармашылық ізденісті жүргізуге міндетті.

Педагогикалық мамандыққа тек кәсіпқойлар ғана емес, өз ісіне нағыз берілген, пайда болған қиындықтарды жеңе алатын және шығармашылықпен жұмыс істей алатын жарқын тұлғалар қажет. Бұл ретте, осындай тұлғалар тек бірен-саран, тек алдыңғы қатарлы озаттар мен новаторлар ғана болмауы қажет. Бұқаралық мұғалім кәсіби-тұлғалық дамудың жоғары деңгейіне көтерілуі қажет.

Өзінің кәсіби жолын бастаған кез келген адам қажетті тәжірибенің жоқтығынан қиындықтарға тап болады. Мұғалімнің қалыптасуы басқа мамандық өкілдеріне қарағанда қиынырақ болады, себебі педагогикалық білім бастауыш мұғалімнің табысқа жетуіне кепілдік бермейді. Мұғалім болу үшін аудиториялық бағдарламалық білім жеткіліксіз. А. Макаренконың өзі былай деп жазған: "Педагогтың ғылыми білімін, әдістемелік шеберлігін және жеке қасиеттерін синтездеу, педагогикалық техника мен озық педагогикалық жетістіктерді шебер меңгеру қажет". Сонымен қатар, мұғалімдік шеберлікті көбіне педагогтан оқушыға беру керек.

Әрбір мамандық адамның дағдыларына, құзыреттеріне және жеке сипаттамаларына ерекше талаптар қояды.

Ал жоғарғы оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлаудың жалпы мәселесін және оларда жаңалықты енгізуге сәйкес оқыту процесі бойынша зерттеу нәтижелері бойынша мәселесімен көптеген ғалымдарымыздың Б.А.Әбдікәрімов, Қ.Бөлеев, А.Е.Әбілқасымов, К.Ә.Дүйсенбаев, С.М.Кенесбаев, Ж.К.Оңалбек, Қ.Ералин, М.А.Құдайқұлов, Б.К. Момынбаев, М.С.Молдабеков, О.Сыздықов, А.З.Тұрсынбаев, А.А.Каложный, А.З.Тұрсынбаев, Н.Д. Хмель және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан.

Қазіргі мектепте жас мұғалімнің кәсіби қалыптасуында педагогикалық қабілеттілік айқындаушы рөлді атқарады. Педагогикалық қабілеттер-бұл балалармен жұмыс істеуге бейімділігі мен уәждемесі, балаларға деген махаббаты біріктірілген тұлғаның қасиеттері.

Педагогикалық қабілеттер келесі компоненттерді қамтиды:

- ұйымдастырушылық: мұғалімнің оқушыларды біріктіру, оларды танымдық іс-әрекетке ынталандыру, өз бетінше міндеттерді бөлуге, жұмысты жоспарлауға үйрету;

- дидактикалық: оқу материалын таңдау, зерттеу пәнін барынша толық және жан-жақты ашып көрсету, барлық мүмкін болатын түрлі ресурстарды дайындау, оқу материалын мәнерлі, айқын және дәйекті баяндау, әр баланың танымдық қабілеттерін дамытуды ынталандыру;

- перцептивті: баланың эмоционалдық жағдайын объективті бағалау, оқушы тұлғасының психологиялық ерекшеліктерін анықтау және есепке алу іскерлігінде көрінеді;

- коммуникативтік қабілеттер: ойларын анық және нақты баяндай білу, сендіру, дәлелдеме салу, талдау, пікір айту, ұтымды және эмоциялық ақпаратты беру, тұлғааралық байланыстар орнату, өз іс-әрекеттерін әріптестердің әрекеттерімен келісу, түрлі іскерлік жағдайларда қарым-қатынастың оңтайлы стилін таңдау, диалогты ұйымдастыру және қолдау;

- зерттеу қабілеті: зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру және жүргізу, оқушылардың зерттеу іс-әрекетінің дағдыларын үйрету;

- ғылыми-танымдық қабілеттер: педагогтың өз саласында ғылыми білімдерді терең игеруін көздейді;

- рефлексивті қабілеттер: өз қызметінің нәтижелерін және жеке даму деңгейін, жеке жетістігін саналы түрде бақылай білу; креативтілік, бастамашылық, ынтымақтастыққа ұмтылу, шығармашылыққа, өзін-өзі талдауға бейімділік сияқты қасиеттердің қалыптасуы. Рефлексия мұғалімге өзінің кәсіби қызметінің өзгеруіне итермелей отырып, балалармен өткізілген сабақтардың тиімділік дәрежесін түсінуге көмектеседі [1, 108 б].

Педагогикалық қабілеттердің барлық компоненттері өзара тығыз байланысты және бір-бірін толықтыратынын атап өткен жөн.

Әрине, қазіргі заманғы білім беру технологиялары нақты тапсырмаларды орындау бойынша балаларға арналған нақты нұсқаулықтарды болжайды. Мұғалім толық жауаптарға қол жеткізе отырып, оқу сұрақтарын дәл қоюы керек. Балаларды оқытуға жүйелі түрде қарау, сұрақтарды тұжырымдау қажет. Тамаша сұрақ қоюды үйреніп, бала зерттеушінің дағдыларын дамытады, күрделі мәселелерді шеше алады, іс-әрекет жасап, өз оқуының рефлексиясын жүргізе алады. Оқушыларды тығырықтан шығар жолды табу туралы мәселені қалыптастыру үдерісі туралы ойлауға ынталандыруды ұсынамыз: кейде соқпақ бейтаныс болады, бірақ бұл бәрі баланың жаңалықтар мен білімге саяхатының бір бөлігі болып табылады.

Жас педагогқа сабақ уақытын бақылау, сондай-ақ сабақ қарқынының тиісті деңгейін бақылау өте қиын. Осыған байланысты, жас педагогтарға тек мектепте ғана емес, өмірде де белсенді қолдана отырып, тайм-менеджменттің негізгі дағдыларын меңгеруді ұсынамыз. Сабақтың әр минутын тиімді пайдалануды үйренген мұғалім өз оқушыларында уақыт жауапкершілігін, өз уақыт ресурстарын басқару және жоспарлау дағдыларын қалыптастыра алады. Осы ұсыным шеңберінде оқушылардың сабақта қызмет түрлерін ауыстыру (4-9 қызмет түрі жеткілікті деңгей болып саналады) және валеологиялық талаптар (көздің шаршауын алдын алу, дұрыс отыру, дұрыс тыныс алу, зейін аудару және қалпына келтіру) анағұрлым қолданбалы сипатқа ие.

Мұғалім – оқушы деңгейінде де, мұғалім – мұғалім, мұғалім- ата – ана деңгейінде де өзара іс-қимыл жасау педагог жұмысының аса маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Дәл педагогтің оқушымен ынтымақтастығы шеңберінде өзара байыту, баланың құндылықты дамуы жүргізіледі, одан әрі оқыту үшін қажетті құзыреттер қалыптасады. Дұрыс ұйымдастырылған ынтымақтастықтың арқасында оқушының да, мұғалімнің де рефлексия қабілеті дамиды. Жас педагогқа педагогикалық командалар құрамында жұмыс істеуді үйрену қажет. Командада мамандардың кең аясымен: басқа мұғалімдермен, логопедпен, психологпен, әлеуметтік педагогпен жұмыс істеу керек. Бұл ынтымақтастық, соның ішінде, мұғалім-шеберлердің сабақтарына қатысу, тәжірибе алмасу, анағұрлым күрделі мәселелер мен мәселе бойынша олармен кеңес беруді көздейді. Қазіргі білім беру жүйесі ата-аналардың белсенді қосылуынсыз бола алмайды. Дәл осы педагогтар мектептің базалық құндылықтарын бөлісетін ата-аналармен әріптестік қарым-қатынасты құруға жауап береді. Білім берудегі жауапкершіліктің жаңа мәдени парадигмасы барлық күштерді (ата-аналар мен мектеп) баланың жеке басының табыстылығы үшін біріктіруді көздейді [2, 30 б].

Ең бастысы, әрбір балаға, оның ішінде сабақта жеке көзқарас ұсынымы болып табылады. Оқушылардың танымдық іс-әрекетінің мотивациясы жоғалмауы тиіс, мұғалім әр оқушы үнемі іспен айналысатындай етіп, сабақты жүргізуі тиіс. Педагогтың қызметі нәтижелері әрбір оқушы үшін табыс әкелетін қызметті іздеуге бағытталуы тиіс.

Қазіргі педагогтың, педагог – шебердің айрықша ерекшелігі-үнемі өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі сынау, эрудиция және құндылық дамуының жоғары деңгейі. Мұғалімнің кәсіби өсуі өзін-өзі жетілдіруге ұмтылусыз мүмкін емес. Қазіргі мұғалім үшін жеткен жетістіктермен ешқашан шектелмеу, міндетті түрде алға жылжу өте маңызды, себебі мұғалімнің еңбегі – шексіз шығармашылық үшін керемет қайнар көзі болып табылады. Үлкен космологиялық компанияның танымал иесі Мэри Кей Эш бір жолы: "Өзіңізді шектемеңіз. Көптеген адамдар өзін қолдарынан келер іспен ғана шектейді. Сіз әлдеқайда көп нәрсеге қол жеткізе аласыз. Тек істеген ісіңізге кәміл сенсеңіз болды" деген болатын [3, 90 б]. Кәсіпқойлыққа ұмтылу-бұл өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі, қанағаттандыру және тану көзі. Қазіргі заманғы мұғалім-күлімсіреуге және оны қоршаған ортаға қызығушылық танытуға қабілетті адам, себебі мектептегі мұғалім балаға қызық болғанға дейін мектепте жұмыс істемек.

Біз педагогикалық жүйе бола отырып, кәсіби дайындық педагогикалық өзара іс - қимыл субъектілерінің қоғамдық және жеке қажеттіліктеріне негізделген мақсаттардың, мазмұндардың, нысандардың, әдістер мен құралдардың белгілі бір жиынтығын қамтитынын анықтадық; бұл-жеке тұлғаның белгілі бір кәсіби қызметке дайындығын қалыптастыру процесі мен нәтижесі.

Бүгін, инновациялық компоненттің өсуі жағына қарай білім парадигмасы өзгергенде, кәсіптік білім беру мақсаты өзгеріске ұшырайды: кәсіби біліммен және іскерлікпен қамтудан білім алушылардың кәсіби дамуына, тар салалы маманды дайындаудан - өзекті құзыреттілігі бар кәсіби маманды даярлауға [4, 10 б].

Бұл үдеріс студенттерді ЖОО жүйесінде кәсіби даярлаудың жеткілікті нәтижелі нұсқасын таңдау мен іске асыруды көрсетеді. Бастауыш сынып мұғалімінің әзірленген моделі болашақ маманның арнайы, әлеуметтік және жеке құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық үдерістің басым міндеттерін іске асыруға мүмкіндік берді.

Осылайша, жүргізілген зерттеу ұсынылған мәселенің өзектілігі және мақсатты кәсіби дайындық арқылы оны шешу мүмкіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада біз мұғалімнің бастауыш мектеп жағдайында жұмыс істеуге кәсіби дайындығының зерттеулеріне талдау жасадық.

Нәтижесінде студенттердің аз бөлігінде ғана кәсіби дайындығының орташа деңгейі бар деген қорытынды жасауға болады. Біз эксперимент жүргізу үшін топтар қалыптастырдық. Біз студенттердің кәсіби дайындығына эксперименталды топ ретінде өлшеулер жасадық. Қалыптастырушы эксперимент барысында студенттер тобының оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында болашақ педагогтарды тиімді кәсіби даярлау моделін апробациялауға баса назар аударылды. Осының нәтижесінде студенттік топтың оқу қызметін ұйымдастыру барысында болашақ педагогтарды тиімді кәсіби даярлаудың педагогикалық шарттарын анықтау және тәжірибелік-эксперименттік негіздеу қажеттілігі расталды. Оларға мыналар жатқызылды:

- студенттік топтың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында болашақ педагогтарды кәсіби даярлау моделін жүзеге асыруға педагогикалық цикл пәндері оқытушыларының дайындығы;

- студенттік топтың оқу іс-әрекеті барысында зияткерлік орта құру;

- субъект-студенттік топтың оқу іс-әрекеті барысында оқытушы мен студенттердің субъективті өзара іс-қимылы;

- студенттердің перцептивті және рефлексивті біліктерінің қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін оқу жағдайларын жасау;

- топта студенттердің көшбасшылық қасиеттерінің сұранысқа ие болу жағдайларын жасау және олардың оқу қызметінде көрініс табуын ынталандыру [5, 78 б].

Осылайша, студенттік топтың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында болашақ педагогтарды кәсіби даярлау рефлексивті әлеуетті дамыту, сондай-ақ эмоциялық-еріктік тұрақтылықты арттыру негізінде шығармашылық міндеттерді шешуге олардың дайындығын қамтиды. Бұл ретте психологиялық дайындық болашақ маман ретінде студенттің қасиеттерін, сапасын, әлеуетін дамытудың ұйымдастырушылық, таза функционалдық аспектілерін, олардың оқу іс-әрекетінің тұрақты жеке уәждемесін қалыптастырумен ұштастыруы тиіс.

Педагогикалық қызметтің әр түрлі түрлеріне, атап айтқанда, педагогикалық шеберхана технологиясын пайдалануға дайындық туралы айта отырып, біз бір жағынан болашақ педагогтың жеке тұлғасын қалыптастыруда және кәсіпқойлық негізі ретінде ғылыми-теориялық және практикалық құзыреттілікте көрсетілген және қызметінің тиімділігін қамтамасыз ететін мұғалімге қойылатын кәсіби негізделген талаптардың жиынтығы ретінде дайындықты айқындауды ұстанамыз (В. А. Сластенина бойынша). Даярлау-үдеріс, ал дайындық-осы үдерістің нәтижесі ретінде қарастырылатын Т.А. Воронованың және Т.Н [6, 89 б]. Мельниченконың зерттеулеріне сүйене отырып, біз дайындық-даярлаудың нәтижесі деген пікірді ұстанамыз [7, 80 б].

Болашақ мұғалімдерді даярлау моделін құра отырып, біз құзыреттілік тәсілді қолдана отырып, олардың кәсіби дайындығын бағалау өлшемшарттарына назар аударамыз.

Болашақ мұғалімнің сипаттамасын бағалау өлшемшарттары

Өлшемшарттар	Көрсеткіштер
Сөйлеу мәдениетінің деңгейі және кәсіби әдеп негіздерін меңгеру (білім алушылармен, олардың ата-аналарымен, мектеп әкімшілігімен, әріптестерімен жұмыс жүргізу кезінде)	Құрмет білдірген екіпінмен сөйлеу, сыпайылық, интонация, биязылық, әдептілік, дәлдік, түсінікті, айқындылық, мазмұндық, мәнерлілік, сөйлеу жарқындылығы
Сырт келбеті	Мұқияттылық, ұқыптылық, білім беру мекемесінің стиліне киімі мен сәнді шаш стилінің сәйкестігі
Тұлғалық қасиеттері	Әдептілік, тілектестік, жанжал жағдайларын болдырмау мүмкіндігі, ізгі ниет, қайраттылық (айқындық, табандылық, тәуелсіздік, ұстамдылық)
Білім алушыларды педагогикалық үрдіске тарту қабілеті	Балалар психологиясын білу, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін есепке алу. Қолайлы психологиялық климат жасай білу.
Тұрақты істерді ұйымдастыру және өткізу	Күнделіктерді тексеру, мектеп және сынып бойынша кезекшілікті ұйымдастыру, апта сайын бес минуттық жұмысты жоспарлау, тапсырмаларды тарату.

Осылайша, біз студенттерді бастауыш мектепте білім беру мониторингін ұйымдастыруға дайындау - бастауыш мектептің болашақ мұғалімінің теориялық және практикалық дайындығын қамтитын күрделі үдеріс деп есептейміз.

Студенттердің кәсіби дайындық көрсеткіштерінің белгіленген өзгерістері студент тобының оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында болашақ педагогтарды кәсіби даярлау моделінің тиімділігін куәландырады. Бұл Пирсон өлшемінің көмегімен қорытынды диагностиканың нәтижелерін салыстыру арқылы белгіленген айырмашылықтардың статистикалық анықтығымен расталады.

Осылайша, мұғалімнің даярлығын педагогикалық мамандыққа оң көзқарасты қалыптастыруға бағытталған және педагогикалық шеберлік негіздерін әзірлеу үшін қажетті әдіснамалық көзқарастар, нанымдар, теориялық білімдер мен тұжырымдамалар жүйесін меңгеруді қамтамасыз ететін оқу-тәрбиелік әсерлерді кешенді ұйымдастыру процесі ретінде қарастыру қажет. Мұғалімнің дайындық процесі, осылайша, жеке тұлғаның қасиеттерін қалыптастыруға және оларды педагогикалық қызмет барысында одан әрі дамытуға бағытталған.

Мектептегі мұғалім балалар үшін жұмыс істейтінін, тек керісінше емес екенін ұмытпай, осыны негізге ала отырып, жас педагогтарды тәрбиелеу және дамыту қажет. Дәл осыдан кейін мектеп білім алушылар мен педагогтар үшін өмір қуанышы, бейбітшілік, үйлесім мен ынтымақтастық әлеміне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ткаченко Е.В. Гуманизация и гуманитаризация педагогического образования. Некоторые итоги, проблемы, задачи – М., 1995ж. – С. 108.
- 2 Ковалев А. Г. Личность воспитывает себя. / А.Г. Ковалев - М., "Айрис-пресс", 1993, – С. 30.
- 3 *Кэй Эш Мэри. Путь к успеху. Издательство Манн, Иванов и Фербер, Америка, 2010 г. – С. 90.*
- 4 Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования.* - М.: Просвещение баспасы, 1990ж. – С. 10.
- 5 *Бабанский Ю.К. Педагогика. – М.: Просвещение баспасы, 1983ж.– С. 78.*
- 6 *Сластенин В.А., Педагогика: учебник для вузов / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В. Сластенин.-8-е и зд. - М.: Академия, 2008. – С. 89.*
- 7 *Т.Н. Мельниченко. Профессиональная деятельность интернов педагогического вуза и критерии ее оценивания: учебное пособие/ Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева.-Красноярск, 2018. – С. 80.*

МРНТИ 14.23.07

Ұ.Қ. Қыяқбаева¹, Г.М. Мышбаева²

¹ п.ғ.к., профессоры

² «БД010100 - Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу және Әлеуметтік педагогика» кафедрасының
2 курс докторанты

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
Алматы қ, Қазақстан.

**САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ (LESSON STUDY) ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН
ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа

Мақалада болашақ мамандарды тиімді оқытуда Lesson Study технологиясын қолдану кезеңдері нақты және анық көрсетілген. Өзін-өзі басқару, реттеу мен дамытудың ұтымды құралы ретінде Lesson Study педагогтарға бірлесе жоспарлау, тәжірибеде туындаған проблемаларды коучинг пен тәлімгерлік арқылы шешу, сабақ жоспарларын жақсарту үшін сабақтарды бірлесе талдау мен талқылау секілді тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану дағдыларын үздіксіз дамыту мүмкіндіктері ұсынылған. Сонымен қатар, білімді түрлендіруде, білім беру процесін реформалауда зерттеуші мұғалім мен көшбасшы мұғалім жаңа формация мұғалімі ретінде орталық тұлға болып табылады.

«Жаңа формация мұғалімі - рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін - өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға екендігін ескере келе, мақалада оқытушылардың кәсіби біліктілігін дамытуда зерттеу көздері ұсынылған.

Түйін сөздер: жаңаша көзқарас, тиімді оқыту, өзін-өзі басқару, зерттеу, талдау, жоспарлау.

U.K. Kyakbaeva¹, G.M. Myshbayeva²

¹Professor,

²Doctoral 2-year student of the Department of Preschool Education and Social Pedagogy
Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

LESSON STUDY (LESSON STUDY) AS AN EFFECTIVE TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS

Abstract

In the article the stages of application of technology of Lesson Study are clearly and clear reflected in the effective educating of future specialists. As effective facilities of self-government, organization and development teachers are recommended by such possibilities as joint planning, decision of problems arising up at practice through couch and tutorship, for the improvements planning of lessons through effective methods and receptions of analysis and discussion of lessons together, and also application of skills of continuous development. At the same time, a teacher-researcher and teacher-leader as a teacher of new structure are a central person in transformation of education, in reformation of educational process.

A "teacher of new structure is the specialist spiritually developed, socially getting strong, well-educated creatively capturing all types of pedagogical instruments, creative personality that constantly aspires to self-perfection. In the article the sources of researches are presented for professional development of teachers.

Keywords: new approach, effective educating, self-government, study, analysis, planning.

Ұ.Қ. Қыяқбаева¹, Г.М. Мышбаева²

¹ к.п.н., профессор

²докторант 2-го курса кафедры «Дошкольного образования и социальной педагогики»
Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА (LESSON STUDY) КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье четко и ясно отражены этапы применения технологии Lesson Study в эффективном обучении будущих специалистов. В качестве эффективных средств самоуправления, упорядочения и развития педагогам рекомендованы такие возможности как совместное планирование, решение проблем, возникших при практике через коучинг и наставничество, для улучшения планирования уроков при помощи эффективных методов и приемов анализа и обсуждения уроков совместно, а также применение навыков непрерывного развития. В то же время, учитель-исследователь и учитель-лидер в качестве учителя новой формации является центральным лицом в преобразовании образования, в реформировании образовательного процесса.

«Учитель новой формации - духовно развитый, социально окрепший, образованный специалист творчески овладевший всеми видами педагогических инструментов, творческая личность, которая постоянно стремится к самосовершенствованию. В статье представлены источники исследований для профессионального развития учителей.

Ключевые слова: новый подход, эффективное обучение, самоуправления, изучение, анализ, планирование.

Бүгінгі қоғамның оқытушылар алдына қойып отырған басты міндеті, артар жүгі - сапалы білім берумен қатар жан-жақты дамыған, өзіндік ой-пікірі қалыптасқан тұлға қалыптастыру. Тұлға - қалыптастыруда - оның тәні мен жанын қатар дамыту, танымдық қызығушылығын дамытудың әдіс-тәсілдерін іздеу, анықтау, жүйелеу, қолдану. Елбасымыздың Жолдауында: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады» - деген байламы жеке адамның құндылығын арттыру, оны дайындайтын оқытушы жауапкершілігінің өсуі, тынымсыз еңбек, сапалы нәтиже деген ұғыммен егіз [1].

Мемлекеттік білім стандарты жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісіне жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу-студенттердің білімге деген қызығушылығын, талпынысын арттырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол салары анық.

Қазіргі таңда оқу орындарында педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау ісі күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Педагогикалық тәжірибе – оқыту, білім беру және тәжірибесі, дәлірек айтсақ нәтижесі студенттің жеке тұлғалық сапаларынан көрінетін, белгілі бір мақсатпен ұйымдастырылатын педагогикалық процесс. Бүгінгі күні әр педагогтың негізгі мақсаты – өз кәсіби деңгейін үнемі дамытып отыру. Ал бұл жұмыстың ең тиімді әрі қолжетімді екі түрі бар:

- 1) сабақтарды бірлесе жоспарлау
- 2) өзара сабақтарға қатысып, оларды жақсарту мақсатында талдау мен талқылау.

Осы екі әрекетті де қамтитын бірден бір құрал - Сабақты зерттеу (немесе Lesson Study) әдісі. Сабақты зерттеу әдісі (Lesson Study) мұғалімдердің кәсіби біліктілігін тұрақты түрде дамытудың тиімді амалы екендігі барша педагогикалық жұртшылыққа мәлім. Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісінің мазмұны бойынша құнды мәліметтер беріп, олардың тәжірибесінің жақсаруына көп септігін тигізетіндігі сөзсіз. Мысалы, педагог авторлардың бір тобы дайындаған «Lesson Study: өз сабағын зерттегісі келетіндер үшін» атты әдістемелік ұсынымда бұл әдістің қолдану алгоритмі мен қадамдары нақты көрсетілген [2, 45]. Ал Ж.Байғаринованың «Сабақты зерттеу (Lesson study): А-дан Я-ға дейін» атты әдістемелік ұсынымдарында әдістің қолдану тәжірибесінде туындайтын көптеген теориялық және практикалық мәселелер жан-жақты қарастырылған [2, 18]. Күні кеше басқа оқытушылардың сабақтарына қатысушылар негізінен тек педагогтың әрекеттерін бақылап, олардың кем-кетік жерлерін тізбектеп, сабақ талқылауда сол кемшіліктерді тілге тиек етіп, педагогқа ақыл айтып, нұсқау беретін. Ал бүгінде Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі бойынша сабаққа қатысқандар өздері таңдаған зерттеу проблемасы ауқымында студенттердің әрекеттерін бақылап, олардың қалай оқитындықтарына назар аударып, студенттермен сұхбаттасып, олардың оқудағы жетістіктері мен қиындықтарын айқындап, сабақты талқылағанда осыларды дерек ретінде қолданып, сабақты жақсартуға қолданады. Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісінің мынандай негізгі ұстанымдарына тоқтала кетейік. Олар:

- Сабақты бірлесе жоспарлау.

(теориялық, әдістемелік немесе қарым-қатынас саласындағы проблеманы) шешу мақсатында,

- Сабаққа қатысу барысында студенттердің үйрену әрекеттерін бақылау. (студенттердің жетістіктері мен қиындықтарын) айқындау мақсатында,

- Студенттермен сұхбаттасу. (сабаққа дейін немесе кейін, сұраныс-тапсырыстарын анықтау, оларды сабақ барысында ескеру) жүзеге асыру мақсатында,

- Сабақ жоспарын жақсарту. (сабаққа жағымды өзгерістер) енгізу мақсатында.

Оқытушылардың жұмысы осылайша мынандай айналым аумағында жалғаса береді: «проблема айқындау – проблеманың теориялық мәселелері мен шешу жолдарын коучинг арқылы айқындау – бірлесе жоспарлау – өзара сабаққа қатысу – сабақты талдау – сабақ жоспарын жақсарту». Олардың кәсіби әрекеттері «Бірлесу, ақылдасу, қолдау» ұғымдары аясында жүзеге асырылады. Осылайша Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі оқытушыларды тұрақты түрде, толассыз кәсіби шеберлігін дамытуға ынталандырып, ұжымдағы ынтымақтастықты дамыта түседі. Сол себепті де көптеген білім беру ұйымдарында Сабақты зерттеу (Lesson Study) топтарына негіздей бастаған. Бұл жағдай дұрыс та, өйткені мұндай топтарда оқытушылар өзін-өзі басқарып, өз әлеуеттерін өздігімен дамытатын орта қалыптастыруда. Мұндай жұмыстар педагогтардың сабаққа дайындалу және сабақты бақылау мәдениетінің өзгеруіне алып келетіндігі даусыз. Lesson Study топтарының жұмысы туындаған проблеманы шешу мақсатында кемінде топтастырылған үш сабақтық циклден құралуы керек, өйткені бір немесе екі сабақ ауқымында проблеманы шешуінің объективті болуы екіталай. Lesson Study топтарында жұмыс жасау үшін:

Біріншіден, Lesson Study топтарының жасақталуы мұғалімдердің өз еркі бойынша жүзеге асырылғандығы дұрыс. Осы арқылы оларда өз жұмысының нәтижесіне деген жауапкершіліктің артатындығы анық.

Екіншіден, Lesson Study топтары педагогтардың кәсіби біліктілігін арттырудың негізгі құралы болғандықтан, туындаған проблеманың теориялық мәселелерін зерттеп, оны шешудің амалдары мен тәсілдерін сабақтар топтамасы басталмай тұрып айқындау қажет.

Осылайша педагогтар Lesson Study топтарында теориялық ұғымдармен танысып, күнделікті тәжірибеде туындаған проблемаларды өздігімен шешуге дағдыланады, яғни өздерінің кәсіби біліктілігін үнемі дамытып отырады. Өзін-өзі дамытатын механизм жұмысының бір көрінісі іспетті бұл әрекет.

Үшіншіден, студенттер білім беру үдерісінің белсенді қатысушылары болуы үшін оларды сабақты жоспарлау ісіне қатыстыру керек. Ол үшін Lesson Study тобының мүшелері таңдап алған шәкірттермен сабаққа дейін сұхбаттасып, сабақтың қалай өтетіндігі туралы интервью алып, оны сұхбат парақтарына жазып алуына болады. Әрине, мұнда студенттерге олардың пікірі сабаққа өзгерістер енгізу үшін қажет екендігі және де олардың құпия болатындығы туралы айтылады. «Студент үнін» ескеру арқылы педагогтар сабақтың қалай өту керектігі, қандай сабақтың тиімді болатындығы, не және қалай оқу керектігі туралы көп мағлұмат алатындығы сөзсіз. Осылайша педагогтар өз сабақтарына студент көзімен «іштен» қарап, жоспарды «тұтынушы» тұрғысынан сараптау мүмкіндігіне ие болады. Мұндай «оқыс», «оғаш» жаңаша көзқарас бұрын қарастырылмаған мәселелерге назар аударып, еленбей жүрген проблемаларды шешуге бағыттауы ықтимал.

Сабаққа дейін студенттерден интервью алу арқылы педагогтар студенттердің білім алу, оқу мен үйрену барысындағы мұң-мұқтажы мен мүддесін, қалауы мен тапсырысын, сұранысы мен ынтасын анықтау мүмкіндігін беріп, оқыту мен үйретуді соларға бейімдейді. Бұл жәйттің сабақ сапасына жағымды ықпал жасайтындығы сөзсіз. Бұған қоса студенттерде өзіне деген сенімі артып («Педагог менің пікіріммен санасады екен! Менің пікірім құнды екен! Менің ұсыныстарым сабақ барысында пайдаланды!»), өз біліміне деген жауапкершілігі де ұлғаяды.

Сабаққа дейін студенттерге мынандай сұрақтар қоюға болатын шығар: «Алдағы сабақтан не күтесіз? Не білгіңіз келеді? Осы тақырыптың ең басты ұғымдары қандай деп ойлайсыз? Осы сабақта қандай әдіс-тәсілдерді қолданған тиімді болады деп ойлайсыз? Топтарға қалай бөлу керек? Сіз кіммен бір топта отырғыңыз келеді? Сізге тобыңызда кім жақсы көмектеседі? Сабақтың нәтиже «өнімі» қандай болуы керек деп ойлайсыз? Педагог болсаңыз, бұл сабақты қалай өткізер едіңіз?» және т.б.

Төртіншіден, жоғарғы оқу орнының әкімшілігі тарапынан Lesson Study топтарының жұмысын мұқият қадағалаудың қажеті шамалы болар, өйткені әсіре қадағалау мардымсыз нәтижеге әкелетіндігі белгілі. Жыл бойы жоғарғы оқу орнының әкімшілік мүшелері тек бір ғана жоғарғы оқу орнының Lesson Study тобының жұмысына қатысып, олардың жұмысының қарқынды және тиімді өтуіне атсалысқаны жөн. Басқа Lesson Study топтары әкімшіліктің ерекше ынтасын көргеннен соң осы топтардың жұмысына қызығушылық танытып, солардан үйренетіндігі әбден ықтимал.

Бұл жерде тек Lesson Study топтарының жұмыс нәтижелерін алдын-ала айқындап алған дұрыс болар. Мысалы, сондай құралдардың бірі ретінде Lesson Study тобының портфолиосын атауға тұрарлық. Белгіленген мерзім соңында (тоқсан немесе оқу жылы) әр Lesson Study тобы оқу орнының алқалы бір жиынында өз портфолиоларымен барша жұртты таныстырып, жұмыстарын қорытындыласа.

Портфолиоға жиналатын құжаттар мен дәлелдемелерді қиындатпаған жөн, оның мазмұнын педагогтардың өздері айқындауы керек. Портфолиоға қойылатын талаптар алдын-ала елдің назарына ұсынылып, талданып-талқыланып, педагогикалық кеңесте бекітілсе дұрыс болар еді. Мұнда мынандай дәлелдемелердің болғаны орынды: сабақ жоспарлары (әсіресе әр сабақтың алғашқы жоспары мен оның өзгертілген, жақсартылған нұсқаларының болғаны дұрыс: бұл оларды салыстыру мүмкіндігін береді), бақылау мен интервью парақтары, сабақты талқылаудың хаттамасы (егер жүргізілсе), оқушылардың сабақтағы жазбаша жұмыс үлгілері, фотосуреттер, видеожазбалар (егер жүргізілсе), теориялық материалдар мен ресурстар, коучингтердің жоспарлары, студенттердің сабаққа берген кері байланысы мен сабақ туралы рефлексиясы, қатысушылардың жазбаша пікірлері, т.б.

Lesson Study топтарының жұмыс нәтижелерін қорытындылауды ықшам сабақтар көмегімен де жүзеге асыруға болады. Сонымен, жоғарғы оқу орындарының оқытушыларының кәсіби біліктілігін тұрақты түрде дамыту ісін 4-6 адамдық Lesson Study топтары ауқымында ұйымдастырған тиімді деп есептеуге тұрарлық. Өзін-өзі басқару, реттеу мен дамытудың ұтымды құралы ретінде Lesson Study топтары педагогтарға бірлесе жоспарлау, тәжірибеде туындаған проблемаларды коучинг пен тәлімгерлік арқылы шешу, сабақ жоспарларын жақсарту үшін сабақтарды бірлесе талдау мен талқылау секілді тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану дағдыларын үздіксіз дамыту мүмкіндігін ұсынады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» / Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2018.
2. Абдраманова Ж.Б., Биярова С.Б., Зейнолдина Г.Т. Lesson Study: өз сабағын зерттегісі келетіндер үшін: әдістемелік ұсыным. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015.
3. Байғаринова Ж.К. Сабақты зерттеу (Lesson study): А-дан Я-ға дейін: әдістемелік ұсынымдар. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 36 б.
4. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану. – Алматы, 2015. – 180 б.
5. Аймағамбетова Қ.А., Құлмаханбет А.Е. Мектеп жасына дейінгі баланың зерттеушілік іс-арекетіне таным дағдысының әсері. \Хабаршы ҚазҰПУ., №2(58), 2018ж.

МРНТИ 14.01.29

Г.С.Таженова¹ Л.Т.Макулова² Г.Есенбаева³

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институтының докторанты, аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан;*

²*Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінің доценті, Тараз қ., Қазақстан;*

³*Қазақ Спорт және Туризм Академиясының аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан*

«МЕДИАБІЛІМ» ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Аңдатпа

Мақалада студенттердің медиақұзыреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы ашылады. Олардың бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс жүргізе алуға жан-жақты дайындығын қамтамасыз ететін медиабілімдері мен медиақұзыреттіліктерін қалыптастырудың теориялық және қолданбалы жолдарын қарастыру сөз етіледі.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, қоғамдық өмірдің барлық саласының ақпараттануы адамның кәсіби және тұлғалық дамуының қайнар көзі ғана емес, қосымша түйткілдер де туғызатын үрдіс. Арналардың көптігі, ақпарат материалдарының таралуының сан салалығы мен жылдамдығы тұтынушыларға олардың сапасын бағалауға, талдап, саралап ұғынуға мүмкіндік бермей жатады. Осыған орай, оны тұтынушы аудиторияның ақпаратты іздеу, тұтыну, мазмұнын өз бетінше саналы ұғынуға дайындаудың мәні артуда. Бұл жағдайда тұтынушыларда медиаөнімнің мазмұны, көздеген мақсатын айқындауға қажетті медиа жайындағы жүйелі білімдердің, біліктер мен ептіліктердің қажеттілігі даусыз.

Әлемдегі озық мемлекеттердің медиабілім тәжірибесін зерттеп, медиабілімнің мәселелеріне сараптамалық талдау жасап қарау, отандық медиабілім теориясының кеңеюі мен қалыптасып дамуына ықпал етеді, болашақ жастардың медиасуаттылығын қалыптастырудың теориялық, әдістемелік негіздерін жасау үшін алдымен Канада, АҚШ, солтүстік еуропалық елдері және Ресейдің білім жүйесіндегі медиабілімнің даму деңгейіне талдау жасауды жөн деп көрдік.

Түйін сөздер: БАҚ, Интернет, медиабілім, медиасуаттылық, ақпараттық қауіпсіздік.

Таженова Г.С.¹ Макулова Л.Т.² Есенбаева Г.³

¹ст.преподаватель,Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
г.Алматы, Казахстан

²к.п.н., доцентТаразский государственный педагогический университет,
г.Алматы, Казахстан

³Ст. преподаватель, Казахская Академия Спорта и Туризма,
г.Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ПОНЯТИИ «МЕДИАЗНАНИЕ»

Аннотация

В статье раскрывается важность формирования у студентов медиакомпетентности при работе студентов со СМИ, чтобы получить всестороннюю подготовку на их пути к формированию теоретической и прикладной медиакомпетентности.

Опыт показывает, что осознание всех сторон общественной жизни является процессом не только источником профессионального и личностного развития человека, но и дополнительной проблемой. Обилие каналов, разнообразие и скорость распространения информационных материалов не позволяют потребителям оценивать, анализировать и дифференцировать их качество. В связи с этим возрастает ценность поиска потребителем информации, потребления и подготовки контента для самосознания аудитории. В этом случае нет необходимости в систематических знаниях, навыках и гибкости в средствах массовой информации для определения содержания потребителей и назначения средств массовой информации.

Анализ медиа-опыта ведущих стран мира, сравнительный анализ вопросов медиаобразования оказывает содействие в расширении и развитии отечественной теории медиаобразования, с целью создания теоретико-методологических основ формирования медиакультуры будущей молодежи, мы решили провести анализ уровня развития медиаобразования в Канаде, США, странах Северной Европы и российской системе образования.

Ключевые слова: СМИ, Интернет, медиаобразование, медиаграмотность, информационная безопасность.

Tazhenova G.S.¹, Makulova L.T.², Yessenbaeva G.³

¹teacher, Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
city –Almaty, Kazakhstan

²docent, Taraz State Pedagogical University city
Taraz, Kazakhstan

³teacher, Kazakh Academy of Sport and Tourism city
Almaty, Kazakhstan

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT "MEDIAKNOWING"

Abstract

The article deals with importance of formation of students' media competence when dealing with the media to receive comprehensive training on their way to formation Theoretical and Applied media competence.

Experience shows that the awareness of all aspects of social life is a process not only a source of a person's professional and personal development, but also an additional problem. The abundance of channels, the variety and speed of distribution of information materials do not allow consumers to evaluate, analyze and differentiate their quality. In connection with this, the value of consumer searching for information, consumption and preparation of content for the audience's self-awareness increases. In this case, there is no need for systematic knowledge, skills and flexibility in the media to determine the content of consumers and the appointment of the media.

Analysis of media experience of leading countries of the world, a comparative analysis of media education issues assists in the expansion and development of the national theory of media education, in order to create the theoretical and methodological foundations for the formation of media culture of future youth, we decided to

analyze the development level of media education in Canada, the United States, the Nordic countries and Russian education system.

Key words: media, the Internet, media education, media literacy, information security.

Бүгінгі қоғамда адам баласы БАҚ арқылы тоқтаусыз келіп жатқан ақпарат ағынының әсері жағдайында өмір сүруде. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, қоғамдық өмірдің барлық саласының ақпараттануы адамның кәсіби және тұлғалық дамуының қайнар көзі ғана емес, қосымша түйткілдер де туғызатын үрдіс. Арналардың көптігі, ақпарат материалдарының таралуының сан салалығы мен жылдамдығы тұтынушыларға олардың сапасын бағалауға, талдап, саралап ұғынуға мүмкіндік бермей жатады. Осыған орай, оны тұтынушы аудиторияның ақпаратты іздеу, тұтыну, мазмұнын өз бетінше саналы ұғынуға дайындаудың мәні артуда. Бұл жағдайда тұтынушыларда медиаөнімнің мазмұны, көздеген мақсатын айқындауға қажетті медиа жайындағы жүйелі білімдердің, біліктер мен ептіліктердің қажеттілігі даусыз.

Зерттеу барысындағы талданған әдебиеттерді қорытындылай келе, «медиабілім» (ағылшынша *media education*) термині салыстырмалы түрде қолданысқа жаңа енген: баспасөз, теледидар, радио, кинематография, жарнама, Интернет, оның әртүрлі қосымшалары сияқты бұқаралық ақпарат және басқа коммуникация құралдарының әсерін қарастыратын жалпы білімнің саласы. Бұл білім ең алдымен медиа саласының мамандарын даярлауда қолданылады, сондай-ақ барлық адамдардың ақпараттық коммуникациялық сауаттылығын арттыруда пайдаланылады. Соңғысын «медиақұзыреттілікті» (*ағылшынша media competence*) қалыптастыратын білім ретінде түсіну қабылданған.

Әлемдегі озық мемлекеттердің медиабілім тәжірибесін зерттеп, медиабілімнің мәселелеріне сараптамалық талдау жасап қарау, отандық медиабілім теориясының кеңеюі мен қалыптасып дамуына ықпал етеді, болашақ жастардың медиасауаттылығын қалыптастырудың теориялық, әдістемелік негіздерін жасау үшін алдымен Канада, АҚШ, солтүстік еуропалық (Германия, Финляндия, Дания, Норвегия, Швеция) елдері және Ресейдің білім жүйесіндегі медиабілімнің даму деңгейіне талдау жасауды жөн деп көрдік.

Қазіргі кезеңде Канадада медиабілім өз дамуының өте жоғары деңгейінде. Ол жердегі педагогтардың медиасауаттылықты насихаттау бойынша үлкен жемісті еңбегі оң нәтиже беріп отыруы, бұл саладағы жұмыстың ертерек қолға алынуына байланысты. Атап айтсақ, Канаданың 1987 жылдан бастап-ақ, ең халқы көп – Онтарио провинциясының мектеп біліміне медиабілім кіріктірілген болатын. Ол жайындағы әдебиеттерді зерделеу барысында, 1989 жылдан бастап, 2004 жылға дейінгі кезеңде провинциялық (аумақтық) білім департаменттері мен министрліктері медиабілімді өнер және ағылшын тілі курстарына біртіндеп енгізгендігін, ал 1999 жылдың қыркүйек айынан бастап, Канаданың барлық аумақтарында медиамәдениет мектеп оқу бағдарламасының міндетті компонентіне айналғандығын анықтадық. Осылайша, Канада дүниежүзіне медиабілім ресми мәртебесін алған ең бірінші ел болып танылғандығы мәлім болды.

АҚШ орта мектебінің барлық сатыларында дерлік, міндетті медиабілім беру мәселелерімен айналысуды салыстырмалы түрде Канададан көп кейін қолға алына бастаған. Алайда, медиабілімді мектеп бағдарламасына кіріктірудің алғышарттары - жекелеген зерттеушілер мен педагогтардың, бүкіл елдегі медиасауаттылық орталықтары мен ассоциацияларының белсенді күш салуының арқасында жүзеге асты. Бүгінгі таңда, барлық 50 штатта да *Language Arts* пәнінің білім стандарттарына, медиасауаттылыққа үйрету енгізілген. Яғни, «визуалды медиамәтіндерді түсіну мен кіріктірудің визуалды біліктілігі мен стратегиясын пайдалану» және «әртүрлі медиамәтіндердің ерекшеліктері мен компоненттерін түсіну» маңызды болып табылады.

АҚШ-тағы медиабілім қозғалысы медиа әсерінің жағымсыз мәселелерін қарастырғанына қарамастан, жалпы антимедиалық қозғалыс болып табылмайды. Керісінше, медиасауаттылықтың жас ұрпақты әлеуметтендіруде ажырамас бөлігі ретінде қарастырылатын, педагогтар мен әртүрлі типті ұйымдардың азаматтық құқық пен тұтынушылар құқықтарын қорғайтын білім, діни, денсаулық сақтау, экологиялық коалициясы болып табылады.

Америка университеттерінде медиабілім бұрыннан бері - ақ, өте қарқынды дамып келе жатқан сала. Сонау 60-жылдардан бастап, іс жүзінде барлық америкалық университеттер мен колледждерде әртүрлі формада медиа бойынша курстар жүргізіледі. Атап айтсақ, журналистика, коммуникация, кинематография, өнер, мәдениеттану, саясаттану және т.б. факультеттерінде. 46 штатында медиабілім ағылшын тілі мен өнерді оқытумен байланысты, ал 30 штатта медиабілім әлеуметтік ғылымдар, тарих және азаматтық құқық, экологиялық-медициналық цикл пәндері бойынша сабақтарда пайдаланылады. Осыған қосымша мұғалімдердің кәсіби ассоциациясы медиабілімді мемлекеттік стандарттарға енгізуге

тырысуда. АҚШ ғалымы К. Тайнер (K. Tuner) медиабілімді коммуникацияға қол жеткізудің, жүзеге асырудың, талдаудың тәсілі ретінде анықтайды [1].

Австралияда медианы оқып үйрену міндетті мектеп бағдарламасына енеді. П. Гринэвей (Peter Greenaway) медианы мәдениетті тарату, жаңа білімдердің қайнар көзі деп біледі [2].

Солтүстік Еуропалық елдерде медиабілім: қоғамды түсіну, демократиялық өмірге белсенді және саналы қатысу үшін әлеуетті құрал болып табылатын медианың барлық түрлеріне қолжетімді болу мақсатында - тұлғаның дәстүрлі және заманауи ақпараттық, коммуникациялық және телематикалық технологиялармен өзара әрекеттесуі арқылы даму; оқу ортасын, оқыту мен білім беру үрдісін жетілдіру; тәуелсіз және белсенді медиапайдаланушы позициясын қалыптастыру; әртүрлі медиамәтіндерді жасау бойынша шығармашылық дағды мен өндіріс дағдыларын алу және жетілдіру үрдісі ретінде түсіндіріледі.

Оларда медиабілім дамуының табиғи үрдісі, медиабілім саласындағы өзара әрекеттестігі, ынтықтастығы мен тәжірибе алмасулармен негізделетін мақсаттар, жүзеге асыру мазмұны мен формалары ұқсас. Біріншіден, медиабілімнің бұқаралық коммуникация құралдарынан - оларды қабылдау, түсіну, талдау және т.б. реципиентке, аудиторияға - жас, тендерлік және өзге ерекшеліктерді зерттеу, тұлғаның аналитикалық, эмоционалды, этикалық, шығармашылық қасиеттерінің дамуы, т.б. қайта бағытталуы.

Екіншіден, кіріктірілген және қосымша медиабілімнің міндетті білім сатысында, ал кіріктірілген - арнайы және қосымша медиабілімнің мектеп білімінің жоғарғы сатысында біріктірілуі. Бұл ретте, кіріктіру - іс жүзінде Ұлттық оқу жоспарының барлық пәндерімен жүргізіледі; арнайы медиабілім жалпы (сыни ойлауды дамыту, мәтіндерге семиотикалық талдау жасау, өз позициясын анықтау және т.б.) және тар кәсіби (фотоаппаратурамен жұмыс істей білу, мультимедиялық технологияларды білу және т.б.) сипатта болады; қосымша медиабілім мектептің білім үрдісі мен мектептен тыс ұйымдарда ұйымдастырылып, өткізетін қосымша бағдарламалар мен жобалар аясында жүзеге асырылады. Ұлттық оқу жоспарлары мен олардағы медиабілім статусы құрылымындағы ерекшеліктер шамалы ғана айырмашылықтармен сипатталады.

Әдебиеттерге талдау көрсеткендей, кейбір шетелдік ғалымдар медиабілімнің басқа басымдылықтарына назар аударады. Мәселен, Францияда *медиабілім* азаматтық тәрбие берудің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Олар медиабілім жастарды қоғамның белсенді мүшесі, өз елінің патриоты болуға ықпал ететіндігін атап өтеді.

БАҚ-тың бала тәрбиесіне әсері жөнінде айтылған тұста, оның тәрбиелік ықпалына көбірек көңіл бөліп, керісінше зиянды саналатын бағдарламаларға тосқауыл қоюдың уақыты келді. Ондай мысалдарды дамыған елдердің тәжірибесінен де кездестіруге болады. Мысалы, АҚШ, Ұлыбритания, Франция сияқты мемлекеттерде балаларға қатысты бағдарламаларды сараптаудан өткізіп, олардың дамуына кері әсерін тигізетін хабарлар қатаң түрде шектеу салынады. Сонымен қатар, жеткіншектердің тұлға ретінде дамыту мақсатында ақпараттық өнім жасаушылармен тығыз байланыс орнату жағы да қарастырылған. Ондай қарым-қатынасты жүзеге асыру тікелей мемлекеттік дәрежеде жүргізіледі. Ол үшін құзырлы органдар тарапынан тиесілі нормативтік актілер қабылданады. Аталған елдердегі бұл шаралар БАҚ-тың қызметіне қол сұғу болып табылмайды. Өйткені, балалар тұтынатын БАҚ өнімдеріне деген көзқарас аталған елдердің ұрпақтың болашағына деген сергектігін көрсетеді.

Белгілі болғандай, Германия білім үрдісіндегі медиамәдениет мәселелерімен медиапедагогика айналысады. Біз осыған толығырақ тоқталуды жөн көрдік.

Бұл мемлекетте тек, 1980 жылдардың ортасында ғана жекеменшік теледидарлар пайда болды, ал компьютерді қалың бұқараның белсенді пайдалануы - 1990 жылдары ғана басталды. 40 жыл бойы компьютер мен Интернетсіз де жұмыс істеген адамдар, әлі де болса кәсіби және тұрмыстық еңбек етуде және олардың әкімшілік шешімдер қабылдауда дәстүрлі қызметтерді атқарады. Атап айтқанда, бұл жерде өзінің ұрпағының құзыреттілігіне, оқудағы құзыреттілігіне негізделген медиақұзыреттілік түсінігі басымдылық көрсетеді. Медианы пайдалану оқудағы құзыреттілікті негізгі біліктілік деп бағалайды.

«Медиапедагогика» сөзі неміс тілінің медиадидактикасы бойынша базалық басылымында көрсетілген, Ф. Фредеркинг, А. Кроммер, К. Майвальд еңбектеріндегі пікірде ол «балалар мен жасөспірімдердің өмір кеңістігін медиаттауды сипаттау және оқыту, білім беру мен тәрбиелеу үшін жалпы қорытындылар жасау» дегенге келіп саяды [3]. Педагогикалық үрдістегі медианы ескере отырып, неміс ғылыми педагогикалық қоғамы «Kommission der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft DgE»- оның мақсаты тиімді әрекеттік опциялар мен құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылатындығына назар аударады.

Қазіргі кезде Интернет - ұсыныстардың коммерциялануына байланысты, pull mediадан: ақпарат алынатын медиадан, push mediaға: ақпаратты өзі беретін медиаға ауысу тән. Бұл Германияда медиабілім үрдісіндегі мәселелі өрістің тағы бірі болып саналады. Медиапедагогикалық міндеттердің нәтижелі шешіліп жатқанына қарамастан, Германияның медиапедагогтары, елдегі білім саясатына белсенді әсер ете отырып, балалар мен жастардың медиақұзыреттілігін көтеру мүмкіншілігін жақсартуға тырысады. Демек, сандық мәдениетте оқушылар мен студенттерге қажетті құзыреттіліктер Германия қоғамының да, мемлекеттік білім саясатының да басты назарында.

Канада мен Австралияда барлық мектептерде медиабілімге міндетті мәртебе берілгендігі әлемге әйгілі. Франция мен американдық медиапедагогтардың теориялық идеялары мен практикалық тәсілдері де кең тараған, Скандинавия медиабілімінің дәстүрлілігі, белгілі. Шығыс Еуропа мемлекеттеріндегі бұл жағдай дамыған деп айтуға келмейді.

Сонымен, шетел педагогикасында медиабілім түсінігіне берілген анықтамалардың әртүрлілігіне қарамастан, басты орындардың бірін иеленетіндігін байқаймыз. Мәселен: педагогиканың бұл саласының бөлімдері: медиатәрбие (*тұлғаны тәрбиелеу құралы*); медиадидактика (*педагогикалық мәселелерді шешу үшін медианы қолдану*); медиазерттеу (*медиаға қатысты болжамдарды тексеруге қатысты ғылыми ізденістер жүргізу*) болып бөлінеді. Осылайша, медиапедагогика шет елдерде педагогика ғылымының дербес саласы ретінде қарастырады деген тұжырым жасаймыз.

Ал, заманауи энциклопедия, медиапедагогиканы педагогика саласы ретінде, медиабілімді тұлғаны медиа көмегімен және оның материалдары негізінде оқыту және тәрбиелеу үрдісі ретінде қарастырады. Бұл елдің педагогикасында медиабілім: тұлғаны бұқаралық ақпарат құрал материалдары негізінде білімдендіру, тәрбиелеу және дамыту үдерісі: медиамен қарым қатынас жасау мәдениетін, коммуникативтік, шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын, медиамәтіндерді талдау, бағалау біліктерін қалыптастыруы тиіс деп саналады [4].

Оларда кеңінен таралған негізгі медиабілім модельдері, әдетте, көп аспектілі болып келеді. Жалпы, оларды келесі түрде жіктеуге болады: медиа теориясы мен тарихы кіретін білімдік-ақпараттық моделі; медиамәдениеттің моральдік және философиялық мәселелерін қарастыратын тәрбие-эстетикалық моделі; оқушылар мен студенттердің шығармашылығын, өз бетімен ойлау, елестету қабілеттерін және т.б. дамытуды көздейтін оқыту моделі. Медиабілім модельдерінің ерекшелігі, жалпы дидактикалық қағидаларды: тұлғаның жан-жақты дамуы, теория мен практиканың байланысы, қолжетімдік, жүйелілік және т.б. және медиамәдениет ерекшеліктеріне байланысты қағидаларды: аудиовизуалды қабылдауды, медиамәтіндерді талдау біліктілігі және т.б. дамыту. сақтау болып табылады.

Ресей педагогикалық энциклопедиясында медиабілім (ағылш. media education, лат. media - құралдар), оқушылар мен студенттердің бұқаралық коммуникация заңдылықтарын оқытуға арналған педагогиканың арнайы бағыты деп түсіндіріледі [5]. Осыған орай, бізді ресейлік медиапедагогтардың (А.В. Федоров, В.В. Гура, А.А. Журин, Д.Е. Григорова, Е.В. Мурюкина, Е.А. Столбникова, А.В. Шариков, Е.И. Худолева Н.Б. Кириллова және т.б.) жұмыстары үлкен қызығушылық тудырады.

А.В. Федоров медиабілім, «медиамен қарым - қатынас мәдениетін, шығармашылық, коммуникативтік қабілеттерді, креативті ойды, түсіндіру біліктіліктерін және медиамәтінді талдау мен бағалауды қалыптастыру, медиатехника көмегімен өзін-өзі көрсетудің әртүрлі формаларына үйрету мақсатында бұқаралық коммуникациялық құралдар көмегімен және солардың материалдары арқылы білім беру және тұлғаны дамыту үрдісі»- деп түсінуді ұсынады. Ғалым 2003 жылы ресей және шет елдік сарапшылар арасында жүргізген сауалнама қорытындысы бойынша, сарапшылардың көпшілігі ЮНЕСКО анықтамасының тұжырымдамасына жақтас екендігін көрсетеді. «Медиабілім медианың барлық түрлерімен (баспа және графикалық, дыбыстық, экранды және т.б.) және әртүрлі технологиялармен байланысты; ол адамдарға бұқаралық коммуникация социумда қалай пайдаланылатынын түсінуге, басқа адамдармен коммуникация барысында медианы пайдалану қабілеттерін меңгеруге мүмкіндік беретіндігі анықталған [6].

Е.И. Худолева өз зерттеулерінде, медиабілімнің қалыптасу жолындағы келесі педагогикалық мәселелерді бөліп көрсетеді: педагогтардың ішкі психологиялық мәселелері, жаңа техника мен технологиялар алдындағы үрейі; өзінің кәсіби қызметінде жаңа техниканы пайдалану мүмкіншіліктерін үйрену үшін қосымша күш пайдалану мен энергия жұмсағысы келмеушілігі; қоғамның ақпараттық даму деңгейінің жеткіліксіз болуы; көптеген әлеуметтік топтар үшін электрондық ақпарат құралдарының қолжетімсіздігі; оқытушылардың медиалық құзыреттілігінің даму деңгейінің жеткіліксіздігі; тәжірибелі оқытушылардың кәсіби дайындықтан өткісі келмеуі немесе оның мүмкін болмауы; оқытушылар мен білім алушылардың компьютер техникасына еркін қолжетімділігінің болмауы; оқытушылар мен білім

алушылардың нашар уәжделуі; көп педагогикалық қауымдастық үшін «медиабілім» ұғымы белгісіз болып қалуы; медиабілім теориясы мен практикасын жасаудың жүйелі мемлекеттік үйлестірілуінің болмауы [7].

Автордың белгілеген медиабілімге қатысты кемшіліктері Қазақстанның білім беру үрдісіне де тән құбылыстар деуге болады. Сондықтан, медиабілімдерді қалыптастыру: медиаөнімдерін тұлғаны дамыту, тәрбиелеу мақсатында пайдалану, медиаматериалдарын саналы тұтыну, олардың психикасына әсер етуінен сақтану жолдарын ұсынатын арнайы педагогика саласының болуы ақпараттық қоғам жағдайында күн тәртібіне көтерілуі заңдылық.

Қазақстандық зерттеуші П.Б. Сейтқазы жаһандану жағдайында ізденіске және шығармашылыққа қабілетті, ақпараттық заманда өзін еркін сезінетін болашақ мамандарды даярлау мәселесінің маңыздылығын атап өте отырып, бұл қажеттілік соңғы жылдары педагогикалық үдерісте белсенді түрде қолданыла бастаған медиабілімді жүзеге асыруға жол ашатынын айта келе, медиабілім – бұқаралық коммуникация құралдарын меңгеруге үйретуді көздейтін педагогикадағы жаңа бағыт деген пікір білдіреді [8]. Бұл зерттеу біздің жұмысымыздан өзгеше БАҚ өнімдерін тәрбие құралы ретінде пайдаланудың жолдарын мен әдістерін іздестіруге арналғанғанымен, ондағы медианы тұтынушыларды тәрбиелейтін, оның әлеуетін дұрыс бағытта пайдалануға қатысты ойларының зерттеуіміз үшін алар орны ерекше.

Біздің зерттеуіміз үшін Ресей мен Қазақстан медиапедагогика теориясы мен практикасын оқып-зерттеу ерекше қызығушылық тудырады, оның себептері төмендегідей:

- біріншіден, Ресей мен Қазақстанды бұрыннан келе жатқан тарихи жағдайлар байланыстырады;

- екіншіден, соңғы он бес жыл ішінде Ресейде медиақұзыреттілікке аса көп көңіл аударылды, ал оны олардың теориялық және практикалық жұмыстарынан көруге болады.

Ресей мен Қазақстанның ұзақ уақыттар бойы әлемдік медиабілім кеңістігінен алшақ болғаны да анық. Тек соңғы 10 - 15 жыл көлемінде өзгерістер бола бастады. Осы себепті де, қазіргі кезде медиапедагогика жайында нақты қадамдар жасалу үстінде. Қазақстан мен Ресей медиасының дамуы да, медиабілім қозғалысының дамуы да, ұзақ жылдар бойы тоталитарлық режимнің қатаң цензуралық бақылауында болды. Тек, демократиялық реформалар басталғаннан кейін ғана, медиа саласына идеологиялық тыйымдар салынып, шектелмеген ашық «мәдениеттер диалогы» мәнмәтінінде дами бастады.

Қазақстан мен Ресей медиабілімінің даму тарихы бойынша жасалынған талдаулар, бізге қазіргі жағдайда, түрлері, мүмкіншіліктері мен әрекет ету диапазондары үнемі кеңітіліп және толықтырылып отыратын басты «аспаптарының» бірі ретінде бұқаралық коммуникация құралдары екендігін анықтауға мүмкіндік береді. Бұлар ғасыр басында: фотография, пресса, радио, кинематограф болған болса; көп кейін: теледидар, видео болды; ал ендігі кезек әлеуметтік желілеріне компьютер, Интернет, DVD және т.б. келді. Бұл тенденцияларды іс жүзінде екі елдегі медиабілім даму кезеңдерінің барлығынан көруге болады:

I кезең - 1900-1918 жылдар - медиабілімнің (МБ) кино, пресса, радио материалдарында пайда бола бастауы;

II кезең - 1919-1934 жылдар – МБ киноәуесқойлар бірлестіктері, жас корреспонденттер қозғалысы және т.с.с. қалыптаса бастауы;

III кезең - 1935-1955 жылдар – МБ кино, радио, фото-аппаратураларды пайдалану дағдыларын меңгеру, практикалық кезеңі;

IV кезең - 1956-1968 жылдар – МБ фото, радио, кино-үйірмелер мен факультативтер, мектеп прессы қайта өркендеуі, білім саласында «идеологиялық» бақылаудың әлсіреуі;

V кезең - 1969-1985 жылдар – кино клубтардың, әуесқойлар киностудияларының, мектеп кинотеатрларының белсенді қызметі, медиабілім әдебиеттерінің басылымдары, МБ саласындағы ғылыми зерттеулердің, эстетикалық бағыттағы МБ дамуы;

- VI кезең - 1986 жылдан бастап, қазіргі кезеңге дейін – мультимедиялық МБ қазіргі кезеңі: видеоның таратылуы, компьютерлердің пайда болуы, оларды білім үрдісінде пайдалануды бастау; фестивальдар, халықаралық мектептер, медиабілім конференцияларын, медиа мәселелері бойынша саммитер және т.б. өткізу.

Қазақстан және Ресей медиабілімінің қалыптасуын талдау, медиа көмегімен әртүрлі елдердің өзара әрекеті мен қарым-қатынастары, соның ішінде әртүрлі мәдениеттердің қарым-қатынасы саласында ХХ-ХХІ ғасырлардың мүмкіншіліктері - мәдениеттердің, ұлттар мен халықтардың әрі қарай ынтымақтастығын дамыту үшін (атап айтқанда, медиабілім саласында) жаңа перспективалар ашатындығын көрсетті. Мысалы, заманауи компьютерлік телекоммуникациялар «осы мүмкіншіліктерді

толық жүзеге асыруды, сынып бөлмелерінің қабырғаларын жылжытуға, танымның кең әлеміне, оған қоса «мәдениеттер диалогына» шығуға жол ашуды қамтамасыз ететін құралдарға» жатқызуға болады.

Медиабілім көпшілікке төмендегілерді білуге мүмкіндік береді:

а) медиамәтіндерді талдау, сыни түсіну және жасау;

ә) медиамәтіндердің дереккөздерін, олардың саяси, әлеуметтік, коммерциялық немесе мәдени мүдделерін, олардың мәнмәтінін анықтау;

б) медиа тарататын медиамәтіндер мен құндылықтарды түсіндіру;

в) өзінің жеке медиамәтіндерін жасау және таратуға сәйкес медиаларды таңдау және оларға қызығатын аудиторияны табу;

г) қабылдау үшін де, өнім үшін де медиаға еркін қолжетімділік алу.

Медиабілім – педагогиканың бұқаралық коммуникация заңдылықтарын қарастыратын саласы. Оның ғылыми тұрғыда айқындалған негізгі бағыттары: өскелең ұрпақты қоғамдағы адамды қоршаған ақпараттарды дұрыс қабылдауға, ұғынуға даярлау; ақпараттың психикаға әсерінің салдарын түсіну біліктерін қалыптастыру.

Медиабілім - дүниежүзіндегі кез келген елдің, әрбір азаматының өз ойын еркін айтуы және ақпарат алуы бойынша негізгі құқықтарының бірі және демократияны қолдау құралы болып табылады. Медиабілімді барлық мемлекеттердің ұлттық оқу жоспарларына, қосымша, формалды емес және бүкіл өмір бойы білім алу жүйесіне енгізу ұсынылады.

Медиабілім студенттерге медиамәдениет әлеміне бейімделуге, бұқаралық ақпарат құралдарының тілін меңгеруге, медиамәтіндерді талдап үйренуге және т.с.с. көмектесуге арналған.

Л. Мастерман, «дағдылық» және «эстетикалық» тәсілдерді дұрыс емес деп санап, оларды сыртқа тастай отырып, аудиторияның кез келген медиамәтіндеріне қатысты «сыни ойлауын» дамытуға негізделген, өзінің медиабілім парадигмасын ұсынды. Ұсынылған қағидаларды талдау аталып отырған білімдердің барлығын оқытушылардың бермейтіндігін, не болмаса жастардың өздігінен меңгеру мүмкіндігінің төмендігін көрсетеді. Ғалымның айтуы бойынша, медиабілім – медиамәдениет шығармаларын бағалау процесі емес, керісінше оларды зерттеу үрдісі: «оқытушылар да, білім алушылар да, бір-бірін оқыта алатын және бірге ізденетін кезде, диалогтың жаңа жолдарын дамыту қажет», - деп жазады [9].

Бұл ойлардан біз басты мақсатқа: жастардың медиамәтінді түсінуін – олар қалай және кімнің мүддесі үшін жасалатынын, олардың қалай ұйымдастырылғанын, олардың нені білдіретінін, шынайылықты қалай көрсететінін және осы көріністі «аудитория қалай оқитынын» дамытуға апаратын жолды жеңілдету үшін, педагогикалық назардан алыстатылмауы керектігін ұғамыз.

ЮНЕСКО – ның материалдарында медиабілімге төмендегідей анықтама беріледі: бұқаралық коммуникация құралдарын меңгерудің теориялық және практикалық біліктерін меңгеруге үйретуге бағытталған жалпы педагогикалық білімнің бөлігі. 2002 жылғы ЮНЕСКО өткізген халықаралық конференцияда медиабілімді кезкелген мемлекеттің кезкелген адамының ақпарат алуға деген құқығы, өзін-өзі көрсету еркіндігі ретінде айқындалады. Әр елдің бұл ұғымға қатысты тәсілдерінің әрқалылығын ескере отырып, бұл білімді мүмкіндігінше ұлттық оқу жоспарлары, қосымша білім, өз бетінше білім алу шеңберінде енгізуді ұсынады [10].

Медиабілімнің негізгі міндеті – жас ұрпақты ақпараттық қоғам жағдайында өмір сүруге даярлау, оны түсінуге, оның психикаға әсерін ұғу, одан қорғанудың тәсілдеріне баулу деп қорытынды жасауға болады. Медиабілімді шартты түрде мына төмендегі үш бағытқа бөліп қарастыруға болады: *болашақ кәсіп иелерінің білімі (журналистер, сценаристер, режиссерлер, операторлар, актерлер, кинотанушылар т.б.); болашақ медиапедагогтар; оқушылар мен студенттердің жалпы білімінің бөлігі ретінде.*

Жалпы алғанда, медиабілімнің дамуы ХХ ғасырда ақпараттық -коммуникациялық үдерістердің жеделдеуіне, оларды өңдеу, ұғыну, мамандар даярлау мәселесінің туындауына байланысты қарқынды жүргенін байқаймыз. Өртүрлі мемлекеттердегі медиабілімнің қолданылуы мен ендірілуінің кәсіби мамандардың жеткіліксіздігі, қаржының бөлінбеуі т.б. қиыншылықтарына қарамастан, кең теориялық база жинақталды, медиабілімнің мақсаты мен міндеттері тұжырымдалды, жоғары оқу орындарда, орта арнаулы оқу орындары мен мектептерде жүзеге асырудың практикалық жолдары белгіленді.

Осылайша, медиабілімнің ХХ ғасыр бойындағы даму тарихы мәдениет феноменінің қалыптасуы мен даму тарихымен тікелей байланысты болғандығын көрсетеді. Демек, медиабілімнің дамуын мемлекеттің тарихы дамуынан, оның мәдениетінен бөліп қарауға болмайды деген тұжырым жасалады.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, медиабілім медиа өндіру талаптарын, медиа өнімдерінің формасы мен мазмұнын ашатын, балаларды, жастар мен өмір бойы білім алатындарды демократиялық,

ашық қоғамның азаматтарын ақпараттық кеңістікте білімденуде, тұлғалық, кәсіби тұрғыда дамуда, дүниетанымын кеңейтіп, эстетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыра алуда медиаөнімдерін пайдаланудағы сауаттылыққа тәрбиелейтін білімнің саласы деуге болады. Басқаша оны медиапедагогика деп те атауға болады деп санаймыз.

Медиапедагогика жалпы педагогикамен байланысты, ерекше мәндік және әрекеттік өрісі бар пән саласы ретінде анықталады. Ондағы референттік топ – жалпы педагогикаға қатысы барлар: медиабілім беруші педагогтар, білім алушылар, жалпы медиапайдаланушылар. Ал бұл білімнің сапалы, нәтижелі болуы сөз жоқ мамандардың дайындық сапасына, құзыреттілігіне тікелей тәуелді. Алайда, қазіргі заманның жан - жақты тұлғаларын қалыптастырудың осындай бір маңызды бағыты бойынша, мамандар даярлау ісінің ақсап тұрғаны өкінішті жағдай. Осы ретте, елімізде медиапедагогтарды даярлау жедел қолға алынуға тиісті шара деп есептеп, оған ат салысуды өз міндетіміз деп санайтындығымызды білдіреміз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Tyner K. *Literacy in the digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. – Mahwah; NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. - 291 p.
- 2 Greenaway P. (1997). *Media and Arts Education: A Global View from Australia*. In: Kubey, R. (Ed.). *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, pp.187-198.
- 3 Frederking V./ Krommer, A./ Maiwald, K. (Hg.). *Mediendidaktik Deutsch. Eine Einführung (Grundlagen der Germansistik, Bd. 44)*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2008, 319 S.
- 4 Педагогика большая современная энциклопедия. Минск. - 2005.- с.720.
- 5 Российская педагогическая энциклопедия. В 2 т. / гл. ред. В.В. Давыдов. - М. : Большая рос.энцикл., 1993-1999. - Т. 1 : А-М.- М. , 1993. - 607с.
- 6 Федоров А.В. *Медиаобразование в России: краткая история развития / А.В.Федоров. - Таганрог : Познание, 2002. - 266 с.*
- 7 Худолеева Е.И. *Педагогические проблемы медиаобразования в ФРГ и в России на современном этапе (конец XX - начало XXI вв.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е.И. Худолеева. - Владивосток, 2006. - 24 с.*
- 8 Сейтқазы П.Б. *Болашақ мұғалімдерді БАҚ арқылы тәрбие үрдісіне дайындау //Монография. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2009.*
- 9 Мастерман Л. *Обучение языку средств массовой информации //Специалист. - 1993. - № 5. - С.31-32.*
- 10 UNESCO. *The Seville Recommendation // Youth Media Education. -Paris : UNESCO, 2002.*

ОРТА ЖӘНЕ ОРТАДАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ СРЕДНЕЕ И ПОСЛЕСРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ВОПРОСЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

МРНТИ 14.07.03

С.Т. Иманбаева¹ Ш.И. Джанзакова² А.М. Жубандыкова³

¹п.э.д., профессор, ХПФБА-ның академигі, Абай атындағы ҚазақҰПУ,
Алматы, Қазақстан Республикасы

²п.э.д., профессор м.а., Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау, Қазақстан Республикасы

³п.э.к., қауымдастырылған профессор, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан Республикасы

МЕКТЕПТЕГІ ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ

Аңдатпа

Мақалада мектептегі тәрбие жүйені ұйымдастыруда адамдарды мақсатқа бағытталған іс-әрекет, жеке адамды идеялық, саяси, Қазақстандық патриотизм және азаматтық, құқықтық, рухани-адамгершілік, ұлттық тәрбие, отбасы тәрбиесі, еңбек, экономикалық және экологиялық, зияткерлік, ақпараттық мәдениет, көпмәдениетті және көркем-эстетикалық, дене тәрбиесі, салауатты өмір салтын қалыптастыру бағытталған жүйелі тәрбиелеу кешені болып табылатынын нақтылай отырып, тәрбие жүйесінің ғылыми негіздері айқындалады.

Мектептегі тәрбие жүйесі, біріншіден жүйенің қалыптасуынан, екіншіден әр ұжымның іс-әрекетінің мазмұнын нақтылаудан, үшіншіден, жанашыл үдерістерді пайдалану барысында жүйені қалыптастырудан тұратыны қамтылады.

Түйін сөздер: тәрбиелік жүйе, оңтайлылық, құрылымдылық, функционалдылық, интегративтілік, психологиялық ахуал, әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық жүйе, сынып жетекшісі.

S.T. Imanbayeva¹ Sh.I Dzhanzakova² A.Zhubandykova³

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the IASP
Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

²Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kh. Dosmukhamedov Atyrau State University,
Atyrau, Kazakhstan

³Candidate Of Pedagogical Sciences, associate Professor Kazakh State Women s Teacher Training University,
Almaty, Kazakhstan

BASES OF ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE SCHOOL

Abstract

This article deals with scientific basis of the system education, specifying that the purposeful activity in the organization of the system of education in the school is a system of educational complex aimed at the formation of personality, ideological, political, Kazakh patriotism and civil, legal, spiritual and moral, national education, family education, labor, economic and environmental, intellectual, information culture, multicultural and artistic ,aesthetic ,physical education, the formation of a healthy lifestyle.

The system of education in the school includes, firstly, the formation of the system, secondly, the clarification of the content of the activities of each team, thirdly, the formation of the system using modern processes.

Key words: educational system, optimality, structure, functionality, integrative, psychological climate, socio-pedagogical and psychological-pedagogical system, tutor.

Иманбаева С.Т.¹, Джанзакова Ш.И.², Жубандыкова А.М.³

¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан

²д.п.н., и.о. профессора, Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова
Атырау, Казахстан

³к.п.н., ассоциированный профессор, Казахский государственный женский педагогический университет,
Алматы, Республики Казахстан

ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В ШКОЛЕ

Аннотация

В статье раскрываются научные основы системы воспитания, конкретизируя, что целенаправленная деятельность в организации системы воспитания в школе является системным воспитательным комплексом, направленным на формирование личности, идейного, политического, Казахстанского патриотизма и гражданского, правового, духовно-нравственного, национального воспитания, семейного воспитания, труда, экономической и экологической, интеллектуальной, информационной культуры, поликультурной и художественно-эстетической, физической культуры, формирования здорового образа жизни.

Система воспитания в школе включает в себя, во-первых, формирование системы, во-вторых, уточнение содержания деятельности каждого коллектива, в-третьих, формирование системы при использовании современных процессов.

Ключевые слова: воспитательная система, оптимальность, структурность, функциональность, интегративность, психологический климат, социально-педагогическая и психолого-педагогическая система, классный руководитель.

Тәрбиелік жүйе адамдарды мақсатқа бағытталған іс-әрекет, жеке адамды идеялық, саяси, Қазақстандық патриотизм және азаматтық, құқықтық, рухани-адамгершілік, ұлттық тәрбие, отбасы тәрбиесі, еңбек, экономикалық және экологиялық, зияткерлік, ақпараттық мәдениет, көпмәдениетті және көркем-эстетикалық, дене тәрбиесі, салауатты өмір салтын қалыптастыру бағытталған жүйелі тәрбиелеу кешені болып табылады [1].

Жүйе, тәрбиелік жүйе ұғымдарының мәніне тоқталатын болсақ, жүйе (лат. *systema*, гр. *σύστημα* – бөліктерден құралған тұтастық, қосылыс) – бір-бірімен қарым-қатынаста және байланыста болатын, сөйтіп белгілі бір тұтастық, бірлестік құратын көптеген құрамдас бөліктер жиынтығы [2].

Тәрбие жүйесінде кез келген тұлға төмендегі қамтылған үш жүйеасты бөліктерде отабасында, формальды және формальды емес білім беру жағдайында дамиды.

Тәрбие жүйесі – тәрбиенің негізгі компоненттерінің (мақсат, субъектілер, олардың іс-әрекеті, қарым-қатынас, материалдық база) өзара әрекеттестігі үдерісінде туындайтын және ұжымның өмір салты, оның психологиялық климаты сияқты интегративті қасиеттерді меңгерген тұтас әлеуметтік ағза ретінде өзінің негізгі қызметі – тәрбиелеуге қатысты ретке келтірілген әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық педагогикалық ашық жүйе тұрғысынан іске асады.

Тәрбие жүйесін құруда сынып жетекшісінің ескеретін жағдайлары оқушылардың қызығушылығы, қабілеті, қажеттілігі, мектептегі педагогикалық үдерістің мүмкіндігі, әлеуметтік және шығармашылық әлеуеті, сонымен қатар ата - ананың құзыреттілігі, олардың тұлғаны, әлеуметтік органы қалыптастыруға ықпалы да негізге алынады.

Тәрбие жүйесі тұлғаны бойындағы мәдени құндылықтарды қалыптастыратын жүйелі үдеріс, ал тәрбиелік жүйе тұлғаның жан - жақты дамуына ықпал ететін жағдаяттар, оқыту үрдісі, тәрбие үрдісі, тұлға аралық қатынас, әлеуметтік орта, басқару жүйесі, тәрбиенің мақсат, міндеттері, мазмұны, т.б. камтиды. Қазіргі таңда педагогикада тәрбиелік жүйенің бірнеше қалыптасқан жүйесі бар. Олар А.С.Макаренконың, В.А.Сухомлинскийдің, И.Г.Николаев, Л.И.Новикованың, В.А.Караковскийдің т.б.жүйесі теориялық тұрғыда негізделіп, практикалық тұрғыда іс - тәжірибеге енгізілген.

Мектептегі тәрбие жүйесін құруда осыдан жарты ғасыр бұрын А.С.Макаренко негізін қалаған тәрбие ортасы бүгінгі жаһандандыру үрдісінде де негізін жойған жоқ. А.С.Макаренконың негізгі принципі – тұлғаға сену, сеніп тапсырмалар беру арқылы оның ішкі жан дүниесіне ықпал ету [3].

Мектептегі тәрбие жүйесі – тұлғаның әлеуметтік сұраныстарын қанағаттандыратын, оқушыны тәрбиелеуге байланысты педагогикалық мақсат пен міндеттерді реттейтін әлеуметтік педагогикалық нысан болып табылады.

Л.И.Новикованың тұжырымы бойынша кез-келген тәрбие жүйесі төмендегі мүмкіндіктерді қамтиды:

- тәрбие үрдісін ұйымдастырудың мазмұнын айқындайтын тәрбие кешені;
- қойылған міндеттерді орындауға жағдай жасайтын материалдық база;
- тұлғаның жан-жақты дамуына, өмірлік іс-әрекеттерін ұйымдастыруға бағытталған тәрбие үрдісі;
- тәрбие субъектісі (тәрбие үрдісіне қатысатын мұғалім, оқушы және ата-ана) [4].

Қазақтың көрнекті ағартушы-ғалымы М.Жұмабаев тәрбиені екі бағытта дене тәрбиесі және жан тәрбиесі деп ұсынады. Тән құрылысы биологиялық заңдылықтар, жан тәрбиесі – тәрбиелік тәлімнен нәр алады. Адам тәнінің физиологиялық өсу кезеңдері оның тәрбие жүйесінің негіздерін жасайды. Адамның өсу жолындағы әрбір кезеңнің өзіне тән тәрбие әдістері бар.

Сонымен қатар, тұлға ретінде қалыптастыру үшін төмендегі тәрбие түрлері толығымен қамтылуы керек екеніне тоқталады.

“Тәрбие төрт түрлі: дене тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, сұлулық тәрбиесі һәм құлық тәрбиесі. Егер адам баласына осы төрт тәрбие тегіс берілсе, оның тәрбиесі түгел болғаны.

... Балам адам болсын дейтін ата-ана осы төрт тәрбиені дұрыс орындасын”,- деп баланың дұрыс жолда болуына жоғарыдағы тәрбиелер дұрыс болғанда ғана жақсы нәтижеге жететініне тоқталады [5].

Ж.Аймауытов бала тәрбиесіне ықпал ететін “замандастары (кұрбы-кұрдастары), туған ауылы, өскен ортасы, оның діні, тілі һәм басқа да нәрселер” дей келе, негізгі тәрбие құралы ол өнеге дейді.

“Баланы бұзуға, яки түзеуге себеп болатын бір шарт жас күнде көрген өнеге. Ол өнеге әке-шешенің тәрбиесі арқылы қалыптасады. Ата-ананың берген тәрбиесі баланың мінезіне салған ізге байланысты. ...Сүтпен сіңген мінез сүйекпен кетеді деген сөз ата-ана тәрбиесінің күштілігін көрсетеді...” – деп баланың жан-дүниесін қалыптастыруда отбасы, әулеттің ықпалының мол екенін көрсетеді [6].

И.П.Подласый тәрбиені мәдениет тұрғысынан қамтиды яғни, адамгершілік мәдениет, ақыл-ой мәдениеті, эстетикалық мәдениет, дене мәдениеті тұрғысынан қарастырады[7].

Ал республикадағы бірден-бір тәрбиенің негізгі орталығы болып табылатын Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясының Тұлғаны әлеуметтендіру орталығының ғылыми қызметкерлері «Қазақстан мектептеріндегі тәрбие жүйесі» және “Тәрбие үрдісі мен оқушылардың тәрбиелік деңгейін бағалаудың өлшемдері” атты ғылыми-зерттеу жұмысы егемен еліміздің білім беру жүйесінде тәрбие мәселесін жетілдіруге арналған іргелі жұмыс болып табылады.

Сонымен қатар оқушылардың тәрбиелік деңгейлерін айқындауда С.Д.Поляковтың еңбектері де негізгі орын алады. Білім беру мекемелерінде тәрбие жүйесі – тұтас педагогикалық жүйе түрінде қамтылады. Педагогикалық жүйе – дидактикалық жүйе (білім, білік, дағдыны қалыптастыру) немесе ұйымдастырушылық (өмірлік іс-әрекетті реттеу, ұйымдастыру, басқару) мен тәрбие жүйесінің (тұлғаны дамыту) бірлігін қамтиды .

Л.И.Новикованың ғылыми мектебінің тұжырымдамасы бойынша негізделген тәрбие жүйесі тәрбиенің негізгі құрауыштарынан мақсат, міндет, мазмұн, іс-әрекеттерден, тәрбиенің негізгі компоненттерінің өзара ықпалдасуынан, ұжым және ондағы психологиялық ахуал кіріктіру сипатымен ие болатын тұтас әлеуметтік ағза деп жүйе деп айтуға болады[4].

Мектептің тәрбиелік жүйесі – мектептің тұтас әлеуметтік-педагогикалық құрылымы және баланың әлеуметтенуі мен дамуының мақсатқа бағытталған факторы. Тәрбие жүйесі - ұжым, ұжымдық қатынастар және қоршаған ортаның бірлігінен тұрады. Тәрбие жүйесі алға қойған мақсаттар жиынтығы негізінде іске асады.

Қазіргі таңда мектептегі тәрбие жүйесінің негізгі құрылымы - мектептегі, сабақ үстіндегі, сабақтан тыс уақыттағы, мектептен тыс уақыттағы, сыныптағы, сыныптан тыс, қоғамдық ұйымдардағы және қоғам, мектеп, ата-аналар бірлестігінде, т.б. іске асырылады, бір-бірімен сабақтастықта және жүйелі түрде байланысады.

Тәрбие жүйесіне – тәрбие ісінің мазмұны, құрылымы мен қолданудың әдіс-тәсілдері және білім беру үрдісінде қолдануды ұйымдастыру істерінің жиынтығы болып табылуымен қатар, тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің өзара қарым-қатынасына құрылған сабақ үстіндегі және сыныптан тыс жұмыс түрлері сабақ, үйірме жұмыстарды, кештер мен жарыстар, байқаулар т.б. енеді.

Мектептегі тәрбиені ұйымдастыруда директордың оқу істері және ғылыми жұмыстары жөніндегі орынбасарларының атқаратын міндеттері:

– білім стандарттары, бағдарламалар және төл оқулықтар мазмұнындағы тәрбие мәселелерге арналған тақырыпты кеңінен қамту, пән бойынша қосымша бағдарламаларды дайындаып, мектептің ғылыми кеңесінде бекітуге жағдай жасау;

– гуманитарлық және жаратылыстану циклдағы пәндерді өзара кіріктіру барысында іс-шаралар жүргізу;

– сабақ және сабақтан тыс уақытта іске асатын тәрбиеге байланысты ғылыми семинарлар ұйымдастыру, өз бетінше білімін көтеруге жағдай жасау;

– мектепте тәрбие іс-шараларына байланысты ғылыми-практикалық конференциялар, семинар, кездесулер, алдыңғы қатарлы іс-тәжірибелерді мектептің оқу-тәрбие үрдісіне енгізу;

Мектепте тәрбиені ұйымдастыруда директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының міндеттері:

– мектептегі тәрбиеге байланысты бағдарламаны жасау, бекіту және оны ұйымдастырудың шараларын жасау;

– тәрбиені ұйымдастыруға байланысты әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету;

– қоғамдық ұйымдар мен қозғалыстардың жұмысын жетілдіруге кеңес беру және қоғамда қалыптасқан қоғамдық ұйымдармен байланыс жасауға мүмкіндік туғызу;

– оқушылардың өзін-өзі басқаруды ұйымдастыруы;

– тәрбие беру барысында мектеп пен мектептен тыс мекемелер жұмысын үйлестіру.

Сынып жетекшісінің сыныптағы тәрбиені ұйымдастырудағы атқаратын міндеттері:

– сыныптағы тәрбие беру жұмысын ұйымдастыруға басшылық жасау;

– сыныпта тәрбие беру мәселесіне байланысты бағдарлама жасау және оны бекіту;

– тәрбие беруге байланысты пән мұғалімдерінің, ата-ана және мектеп басқару, қоғамдық ұйымдар, мектептен тыс мекемелермен байланысты үйлестіру;

– оқушылардың тәрбиелігіне байланысты білімдік және тәрбиелік өсу деңгейлерін айқындау;

– оқушылардың тәрбиелілік құндылықтарын қалыптастыруға байланысты тарихи орындар, музейлерге баруды ұйымдастыру және соғыс ардагерлеріне, қарт адамдарға қамқорлық жасауға басшылық ету;

– пән мұғалімдерімен бірлесе отырып оқушылардың шығармашылық дамуларына мүмкіндік жасау (конференциялар, семинарлар өткізу, патриоттық мәселелерге байланысты баспасөз беттеріне мақалалар жазуға көмектесу, т.б.).

Пән мұғалімінің пән сабақтарында тәрбиені ұйымдастыруы:

– пән бойынша тұлғаның құндылықтарын қалыптастыруға байланысты материалдарды іріктеу, оқу үрдісіне пайдалану;

– жас және жеке бас ерекшеліктеріне байланысты ықпал ету;

– тақырыпқа сәйкес диспуттық, сыни тұрғыдағы сабақтарды өткізу арқылы олардың шығармашылық дамуына ықпал ету;

– пән сабақтарындағы тәрбиеге арналған материалды жүйелі түрде өткізу арқылы отанын сүйетін, отанын мақтанш тұтатын тұлғаны қалыптастыру.

Педагогикада жинақталған тәрбиелік жүйелер В.А.Сухомлинский, А.С.Макаренко, И.П.Иванов, Л.И.Новикова, В.А.Караковский, Н.Е.Щуркова, В.С.Кукушкиннің тәрбиелік жүйелері қалыптасты, сол бойынша мектептің оқу тәрбиелік үдерісінде іске асырылды.

Л.И.Новикованың тәрбиелік жүйесі. Ресей ғалымы Л.И.Новикова тәрбиелеу жүйесі тәрбиенің мақсаты, міндеттері, мазмұны, іс-әрекеттерінің өзара байланысынан тұратын әлеуметтік ортаны құрайды деп анықтама береді.

Жалпы мектептегі тәрбиелеу жүйесі, сыныптағы тәрбие жүйесі бір-бірімен кіріктіріле отырып, сабақтастырыла жүргізіледі. Тұтас педагогикалық жүйе секілді тәрбие жүйесінің негізіне оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру жатады. Қазіргі таңда тәрбиелік жүйені педагогиканың негізгі категорияларының бірі болып табылатын тұлғаны әлеуметтендіру тұрғысынан қарастырады[4].

В.С.Кукушкиннің тәрбиелік жүйесі. В.С.Кукушкин өзінің «Мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың теориясы мен әдістемесі» атты еңбегінде тәрбиелеу жүйесінің негізгі бағыттарын нақтылайды:

- әр мектептің өзіндік тәрбие жүйесінің тұжырымдамасының болуы;

- тәрбиелеу жүйесінің жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделуі;

- тәрбие жүйесінің тұлғаға бағытталған еркіндік кеңістігінің қалыптасуы;

- мектеп пен қоғамның өзара байланысына негізделуі;

- жүйелі түрде салауатты өмір салтының қалыптасуы;

- әр мәселенің жариялылық тұрғыда әділ шешілуі;
- мектептегі қарым-қатынастың ізгілікке бағытталуы;
- мектептегі әр атқарған іс-шаралардың сабақтастығымен бірге, іргелі шараларға ұласуы.

Мектептегі тәрбие жүйесінің даму кезеңдеріне жүйені жасау, жүйені қалыптастыру, жүйені рәсімделуді аяқтау және тәрбие жүйесін құру болып тізбектеліп іске асады[8].

В.С.Безрукованың тәрбиелік жүйесі. В.С.Безрукова тәрбие жүйесін ұйымдастыру және қамтамасыз ету факторларын жетіге бөліп қарастырады: саяси, экономикалық, құқықтық, әлеуметтік психологиялық, материалды-техникалық, кадрлармен қамтамасыз ету, ғылыми оқу - әдістемелік және ұйымдастырушылық. Сонымен қатар, формалды және формальды емес білім мен тәрбие беруді қарастырады. Формальды - мемлекеттік қоғамдық мекемелерде жаппай азаматтарды тәрбиелеу негізінде іске асады. Формальды емес – театр, кино, стадион, клубтар, музейлер, жаппай ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар, мектептен тыс қосымша мекемелер, өзін - өзі дамытудағы үйдегі білім алу әрекеттері, тәлімдемеден өту мен білімін жетілдіру үдерістері кіреді[9].

В.А.Караковскийдің тәрбиелік жүйесі. В.А.Караковскийдің тәрбиелік жүйе ұғымы педагогикалық әрекеттің неғұрлым іргелі факторларының бірін: мектепті өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі ұйымдастыруды, өзіндік қызмет ету және даму логикасы бар, әлеуметтік тұрғыда іске асырылады. Тәрбиелік жүйе отбасындағыдай мейірімді қатынасқа сәйкес, мектеп - отбасы - әлеуметтік орта бірлігінде іске асуын қамтиды [10].

Ж.Ж.Наурызбайдың тәрбиелік жүйесі. Ғалым көп ұлтты Қазақстан халықтары үшін ұлттық болмысты қалыптастырудың негізгі жолын атап көрсетеді. “...бүгінгі таңда біз ұлттар мен ұлыстардың, әсіресе, білім беру саласындағы этникалық сұраныстарды жүзеге асыру мәселелерін терең ойластыруымыз керек. Бұл арада ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың, мәдениеттілік мүдделердің құралы болып табылатын білім беру ісі алдында басты-басты үш қызмет тұр. Олар: табыстаушылық(ұлттық мәдениетті өркендету, сақтау және дамыту); даралаушылық (адамның, этникалық топтың немесе этностың ұлттық мәдени қажеттіліктерін, жеке тұлғаның ерекшеліктерін айқындау); ынтымақтастырушылық (мәдениеттердің өзара бірлігін, кірігуін, байытуын, жеке тұлғаның әлемдік және ұлттық мәдениет жүйесіне ұмтылысын қамтамасыз ету)[9]. Адамгершілік құндылықтары қалыптасқан мәдениетті тұлғаны қалыптастыру үшін: тілдік сана, тарихи сана, географиялық сана, көркемдік сана қажет деп, әр ұғымғы бүгінгі күн тұрғысынан түсініктеме береді.

Мектептегі тәрбие жүйесі, біріншіден жүйенің қалыптасуынан, екіншіден әр ұжымның іс-әрекетінің мазмұнын нақтылаудан, үшіншіден, жанашыл үдерістерді пайдалану барысында жүйені қалыптастырудан тұрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері.* – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 227 бұйрығымен бекітілген.
- 2 *Иманбаева С.Т., Майгаранова Ш. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. Оқулық.* - Алматы: «ОНОН» баспасы. 2018. – 336 б.
- 3 *Макаренко А.С. Воспитание гражданина.* – М.: Просвещение, 1988. – 304 с.
- 4 *Новикова Л.И. Воспитательная система. //Педагогика, № 5, 2001. С. 35-39.*
- 5 *Жұмабаев М. Педагогика.* – Алматы: Рауан, 1998. – 112 б.
- 6 *Аймауытов Ж. Шығармалары. Құрастырғандар М.Атымов, Қ.Керейқұлов.* – Алматы: Жазушы, 1989. - 560 б.
- 7 *Подласый А. Педагогика. М.: 1998. - 325 с.*
- 8 *Кукушкин В.С. Теория и методика воспитательной работы.* – Ростов –на-Дону.Изд.центр “МарТ”, 2002.
- 9 *Безрукова В.С. Педагогика. Ростов н/д: Фениксб 2013. -381 с. Высшее образование.*
- 10 *Управление воспитательной системой школы: проблемы и решения. / Под ред. В.А. Караковского, Л.И. Новиковой, Н.Л. Селивановой, Е.И. Соколовой, - М.: Педагогическое общество России, 1999.*
- 11 *Наурызбай Ж.Ж. Этнокультурное образование.* – Алматы: Ғылым, 1992.

МРНТИ 14.25.09

С.Авдарсоль¹ Г.Байман²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Математика, физика және информатика институтының Phd докторанты,
Алматы қ., Қазақстан

²Алматы энергетика және байланыс университеті, аға оқытушы
Алматы қ., Қазақстан

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІН КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа

Жаңартылған орта білім беруді енгізу кезінде білім алушылардың оқу жетістігін бағалауда критериалды бағалау жүйесі қолданылады. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап ету. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Осыған орай, критериалды бағалаудың технологиясы оқушылардың жеке жетістіктерін белгілі бір критерийлермен салыстыру болып табылады.

Мақалада орта мектепте оқушылардың жаңартылған білім беру жүйесінде оқу жетістігін бағалауды критериалды бағалау жүйесін анықтайды. Бұл критериалды бағалау сапалылығын, олардың халықаралық стандарттарға сәйкестігін оқушының оқудағы қажеттілігін қамтамасыз етуде, критериалды бағалау жүйесі оқушының дамуына, оның қызығушылығын және оқуға деген ынтасын арттыруға бағытталған бағалау мүмкіндіктері қарастырылады.

Түйін сөздер: критериалды бағалау, функционалды сауаттылық, білім жетістігі, құқықтық, экологиялық, компьютерлік, ақпараттық және іс-әрекеттік сауаттылықтар.

C. Avdarsol¹ G. Bayman²

¹KazNPU named after Abai, Phd doctoral student of the Institute of mathematics, physics and Informatics,
Almaty, Kazakhstan

²Almaty University of energy and communications, senior lecturer
Almaty, Kazakhstan

THE SYSTEM OF CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF ACHIEVEMENTS OF STUDENTS IN LEARNING COMPUTER SCIENCE

Abstract

The system of criteria-based assessment of educational achievements of students is used in The implementation of the updated secondary education. The main purpose of the educational program-the introduction of a system of criteria-based assessment, so along with updating the content of education, it is necessary to improve the efficiency of various means and methods of training. Basically, the updated education system is a program focused on competence and quality. In this regard, the technology of criteria-based assessment is a comparison of individual achievements of students with certain criteria.

The article reveals the system of criteria-based assessment of educational achievements of students in the updated system of education in secondary school. This system of criteria-based assessment provides assessment opportunities aimed at ensuring the quality of criteria-based assessment, compliance with international standards, the needs of students in learning, increasing their interest and interest in learning.

Key words: criteria-based assessment, functional literacy, educational success, legal, environmental, computer, information and activity literacy.

С.Авдарсоль¹ Г.Байман²

¹ КазНПУ им Абая, Phd докторант Института математики, физики и информатики,
г.Алматы, Казахстан

²Алматинский университет энергетики и связи, старший преподаватель
г.Алматы, Казахстан

СИСТЕМА КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНФОРМАТИКЕ

Аннотация

При внедрении обновленного среднего образования используется система критериального оценивания учебных достижений обучающихся. Основная цель образовательной программы-внедрение системы критериального оценивания, поэтому наряду с обновлением содержания образования, требуется повышения эффективности применения различных средств и методов обучения. В основном обновленная система образования-это программа, ориентированная на компетентность и качество. В этой связи, технология критериального оценивания является сопоставлением индивидуальных достижений учащихся с определенными критериями.

В статье раскрывается система критериального оценивания учебных достижений учащихся в обновленной системе образования в средней школе. Данная система критериального оценивания предусматривает возможности оценивания, направленные на обеспечение качества критериального оценивания, соответствия их международным стандартам, потребности учащихся в обучении, повышение его интереса и интереса к обучению.

Ключевые слова: критериальное оценивание, функциональная грамотность, образовательный успех, правовая, экологическая, компьютерная, информационная и деятельностная грамотность.

Қазіргі кезде орта мектепте оқытудың дәстүрлі әдістері оқушының дамуына жеткіліксіз екені белгілі. Жаңартылған білім беру жүйесінде өмір бойы білім алуға, оқудың барлық деңгейінде сапалы білім алуға жол ашатын білім беру жүйесінің ұлттық моделінің дамуына барынша жағдай жасалғаны туралы айтылды. Орта мектепке жаңа стандарт дәстүрлі технологиядан жеке бағытталған сипаттағы оқытуды дамытатын жаңартылған бағдарламамен, технологияларға ауысуды талап етіп отыр[1].

Жаңартылған орта білім беруді енгізу кезінде білім алушылардың оқу жетістігін бағалауда критериалды бағалау жүйесі қолданылады. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап ету. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Осыған орай, критериалды бағалаудың технологиясы оқушылардың жеке жетістіктерін белгілі бір критерийлермен салыстыру болып табылады.

Оқушылардың жетістіктерін бағалаудағы халықаралық және отандық тәжірибелеріне сүйенетін болсақ, В.А.Ермоленко, Р.Л.Перченко, С.Ю.Черноглазкиннің «Қазіргі жағдайда функционалды сауаттылықтың дидактикалық негіздері» атты еңбектерінде қазіргі жағдайда функционалды сауаттылықтың қалыптасу ерекшеліктері қарастырылған, функционалды сауаттылықтың жаңа деңгейін қалыптастырудың тәсілдері сипатталған, функционалды сауаттылықты қалыптастырудың тәрбиелік аспектісі ашылған, жалпы білім беретін мекемелердегі ақпараттық, кәсіпкерлік және технологиялық дайындық бағдарламалары ұсынылған. Қазіргі заман қоғамының талап-сұраныстарына сәйкес адамдардың функционалды сауаттылығына қойылатын жаңа талаптар П.Терешкович пен С.Крупниктің еңбектерінде қарастырылған.

Білім беру саласында ақпараттандырудың түрлі аспектілері, оқыту үдерісінде құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік мәселелерінің теориясы мен әдістемесі Е.Б.Бидайбеков, Т.О.Балықбаев, Ж.К.Нурбекова, С.К.Кариев, К.С. Мусин, М.Серік, С.Т.Мұхамбетжанова, С.М.Кеңесбаев Г.К.Нұрғалиева және т.б. ғалымдардың еңбектерінде зерделенген.

Орта мектепте оқу жетістіктерін бағалау мәселелері мен ақпараттық – коммуникациялық құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері бағалау Қазақстан ғылымдарының К.С.Абдиев, А.Е.Сағымбаева, С.Е.Чакликова, С.С.Усенов, Г.М.Абдильдинова, Н.К.Токжигитова, шетел ғалымдар А.А.Краснобарова, Е.В.Соколова және т.б. ғалымдар зерттеген.

Оқушылардың оқу нәтижелерінің қалыптасуы олардың білім деңгейінде орын алған өзгерістерді ескеретін тиімді және нәтижелі әдіснаманың дербес жағдайда, критериалды бағалау әдісімен жүргізілетін

болса, нақтылы түрде бағалануы мүмкін. Мұндай тұжырымдар Э.М.Аскеров, М.Kordaki, H.Voogd, G.Vallejo, E.Tuero-Herrero, J.C.Núñez, P. Rosàrio еңбектерінде сараланған [2].

Критериалды бағалау – оқушылардың оқу жетістіктерін білім беру мақсаттары мен мазмұнына сәйкес, ұжым ішінде өңделген, оқушыға, ата-анаға және мұғалімге түсінікті нақты анықталған критерийлерге негізделген үдеріс.

Критериалды бағалау оқушылардың жетістіктерін бір-бірімен салыстырмайды және бір-біріне тәуелді етпейді, сонымен қатар әр оқушының құзыреттілік деңгейі туралы ақпарат беруге бағытталады.

Критериалды бағалау түрлері мынадай:

- Белгіленген ортақ критерийлерге қатысты өлшенетін бағалау;
- Ортақ критерийлер дегеніміз – барлық оқушылар бірдей критерийлер бойынша бағаланады.
- Белгіленген критерийлер дегеніміз – бағалаушылар бағалау стандарттары мен критерийлерін нақты біледі.

Критериалды бағалау оқу үдерісінде белгіленген қағидаттарға сәйкес жүзеге асырылады (1 сурет).

Критериалды бағалау жүйесі педагогикалық өлшеулер аясындағы қолданылып жүрген трендтермен салыстырулар ғана емес, еліміздегі әлеуметтік-мәдени даму ерекшеліктерін есепке алатын жаңа стандарттар мен бағалау механизмдерін құрастыруға мүмкіндік береді. Критериалды бағалаудың құрылымы қалыптастырушы және жиынтық бағалау.

Қалыптастырушы бағалау – бұл оқу тапсырмаларын, аталған оқу мен таным үдерісінің кезеңін орындау үшін міндетті бағаланатын сыныптағы күнделікті жұмыс барысын бағалау. Бұл оқушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз ететін оқушының оқу үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші. Ол оқушының қиыншылығын анықтап, жақсы нәтижеге жету мүмкіндігін арттыруға көмектеседі. Оқушының оқуда жіберген ағымдағы олқылықтарын мұғалімнің, құрдасының ұсыныстарын, қалып қойған немесе қосымша тапсырмаларды ескере отырып, толықтыруға мүмкіндігі болуы қажет.

Жиынтық бағалау – бұл белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, триместр, оқу жылы) аяқтаған кезде, сондай-ақ, оқу бағдарламасына сәйкес бөлімді меңгерген соң өткізілетін бағалаудың жинақтаушы түрі. Критериалды бағалау Қалыптастырушы бағалауды мұғалім үздіксіз өткізеді, мұғалім мен оқушылар арасында кері байланысты қамтамасыз етеді және балл, баға қоймай-ақ оқу үрдістерін дер кезінде түзетуге мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасындағы тақырыпты, бөлім/ортақ тақырыптарды, белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, триместр, оқу жылы, орта білім беру деңгейі) аяқтау

бойынша балл, баға қою арқылы өткізіледі. Бөлім/ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалауды әр тоқсанда мұғалім 2-3 рет өткізіледі. Тоқсандық жиынтық бағалауды әр тоқсанды аяқтаған кезде мұғалім өткізеді. Білім деңгейін анықтау бойынша жиынтық бағалау бастауыш, негізгі, жоғары сыныпты аяқтаған кезде өткізіледі. Әр тоқсан қорытындысы бойынша баға Оқу жылын аяқтау бойынша баға Аттестат үшін қорытынды баға 25 Жинақтау жүйесі оқушылардың тек жетістіктерін тіркейді, сондықтан оқушыларды өз бетінше оқу-танымдық әрекеттерге, оқу бағдарламасын толық меңгеруге белсенді ынталандырады. Бағалау стандарттары, әдістері мен құралдары бағалау түрлері мен пәндік спецификаға байланысты ерекшеленеді[3].

Критериалды бағалауды енгізу оқушының құзыреттілігін дамытуға бағытталған қалыптастырушы бағалауға көшуге мүмкіндік береді. Оқушыға түсінікті критерийлерден құралатын баға оны ынталандырады және оқыту үдерісін мағыналы етеді. Бағалаудың критериалды моделі төменде схемада берілген (2 сурет).

Осылайша, критерийлерді бағалау білім беру үдерісінің барлық қатысушылары алдын ала белгілі, мұғалімнің оқушылармен бірлесіп әзірленген критерийлермен айқындалған, оқушылардың білім жетістіктерін салыстырудан тұратын бағалау жүйесіне қатысты. Критерийлер білім беру мақсаттары мен мазмұнын салыстырады, оқушылардың оқуын және танымдық белсенділігін дамытуға көмектеседі.

Информатикадан критериалды оқыту технологиясының негізгі сипаттамалары мынадай:

1) барлық оқушылар қол жеткізуі тиіс білімнің белгіленген ең төменгі деңгейі;

2) оқу бағдарламасын толық меңгеру критерийлерін тұжырымдау.

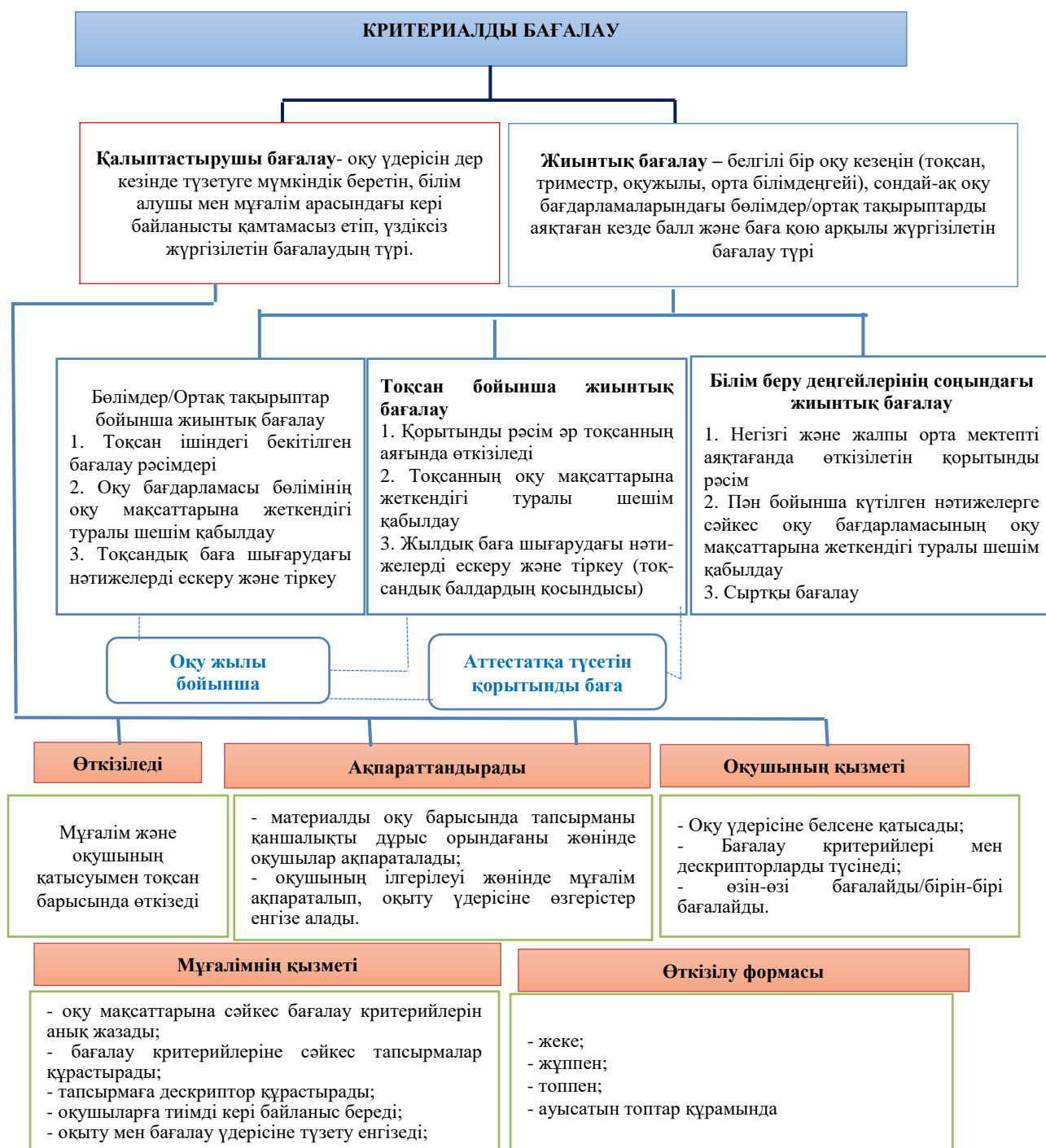
Критериалды оқыту моделі келесі құрамдас бөліктерден тұрады:

1) барлық оқушылар меңгерудің қол жеткізуі тиіс бекітілген ең төменгі деңгейі;

2) оқу бағдарламасын толық меңгеру критерийлерінің тұжырымдамасы.

Критериалды оқыту моделі келесі құрамдас бөліктерден тұрады: 1) оқытудың жалпы мақсатын тұжырымдау; 2) жалпы мақсатты нақтылау (оқушының белгілі бір әрекетін көрсететін етістіктің сипаттамасын пайдалану); 3) оқушылардың білім деңгейін алдын-ала бағалау; 4) нәтижеге қол жеткізуге бағытталған оқу процедураларының жиынтығы; 5) нәтижені бағалау; 6) осы мақсатқа бағытталған оқу үдерісін түзету [4].

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

2 сурет. Критериалды бағалаудың құрылымының моделі.

Сабақты өткізуге дейін сабақтың әрбір кезеңін бағалау тәсілдерін қолдану арқылы мұқият жоспарлау және әріптестерімен талқылау мұғалімдердің қызметіндегі жақсы тәжірибе болып саналады. Сабақтан кейін сабақ жоспары бойынша қысқаша түсініктеме жазып, сабақты талдау, рефлексия жасау мұғалімнің жұмысын жетілдіре түседі. Бұл мұғалімге келесі сабақты жақсартып, онда қолданылатын әдістәсілдерді, жаттығуларды, ресурстарды оңтайландыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл басқа мұғалімдермен ақпарат алмасып, озық тәжірибелерімен бөлісуге жол ашады.

Осыған байланысты информатика сабағында критериалды бағалауды қолдануда жиынтық жұмыстарды әзірлеу кезінде қолданылатын және оқытудағы жаңартылған мазмұнның қазіргі заманғы жүйесінің талаптарына сәйкес келетін бағалау критерийін құру қажет. Жиынтық бағалау - белгілі бір кезең аяқталғаннан кейін баллмен есептелетін (БЖБ) және оқу бағдарламасының бөлімдерді бойынша

(ТЖБ) бағаланатын бағалау түрі. Қойылған балл негізінде оқу кезеңі және жылдық бағалар бойынша автоматты түрде есептеледі. Сондықтанда орта мектепте Информатика пәнін оқытуда БЖБ және ТЖБ тапсырмаларын оқу бағдарламасының сәйкес құрастыру қажет. Бұл мақалада біз тапсырмаларды дайындау және өз жұмыстарын жүргізу тәжірибесіне тоқталамыз.

Қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмалар үлгілері мен әр пән бойынша тапсырманы орындау үшін нақты қадамдарды анықтайтын дескрипторлар көрсетіледі. Сонымен қатар, жинақта қалыптастырушы бағалау үдерісі туралы анықтама беріліп, тапсырмаларға арналған дескрипторлар көрсетіледі, белгілі оқу мақсаттарына сәйкестендіріліп жасалған бағалау критерийлері ұсынылады және қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырма құрастыру кезеңдері анықталады. Ал, жиынтық бағалау тапсырмалары бөлім/ортақ тақырып бойынша берілген оқу мақсаттарына және бағалау критерийлеріне сәйкес құрастырылады. Белгілі бөлім мен ортақ тақырыптарды аяқтаған кезде оқушыларға әртүрлі тапсырмаларды ұсынуға болады [5].

Тоқсандық жиынтық бағалауға арналған тапсырмалар бірнеше сыныптардың бір параллеліне арналған тест спецификациясына және балл қою кестесіне сәйкес құрастырылады. Жиынтық бағалау жұмысының түрлері бірнешеу болады: тест тапсырмалары, сынақтар, бақылау жұмыстары, диктант түрлері, мазмұндама, эссе және т.б. Тест спецификациясы жиынтық бағалаудың негізгі мазмұнын көрсетеді және тапсырма құрастырудың негізі болып табылады.

Информатика пәнінен тест спецификациясы мына ақпараттардан тұрады: тоқсандық жиынтық бағалаудың мақсаты; бағалау критерийлеріне шолу; тоқсанның жиынтық бағалауына шолу; тапсырмаларды орындаудың ұзақтығы; тапсырманың құрылымы; әр жұмысқа қойылатын балл саны; балды сұрақтардың түрлеріне қарай бөлу. тапсырмалар үлгілері; балл қою кестелерінің үлгілері; тоқсандық жиынтық бағалауды өткізу ережелері.

Информатика пәнін оқыту негізінен пайдаланушылық дағдыларды, атап айтқанда компьютерді және жаңа технологияларды қолдану дағдыларын дамытуды көздейді. Сондықтан кейбір тақырыптарды компьютерде практикалық жұмыс түрінде өткіземіз.

Информатика пәнін оқытуда БЖБ және ТЖБ тапсырмаларды дайындау және өз жұмыстарын жүргізу тәжірибесіне тоқталайық.

Мысалы: Ақпаратты өлшеу және компьютер жады бөлім бойынша тапсырма.

Кесте 1. Ақпаратты өлшеу және компьютер жады бөлім бойынша БЖБ тапсырмалары

Оқыту мақсаты	7.1.3.1 Компьютерлік желілерді топтастыру
Бағалау критерийі	<i>Білім алушы:</i> - Компьютерлік желілер түрлерін, ақпараттық құрылғыларды анықтайды. - Компьютерлік желілер ауқымды және жергілікті желілерді анықтайды. - Компьютерлік желілерді сыммен және сымсыз желілерге бөледі. - Желі түрлерін өмірде қолдана алады. - Желі түрлерін, топологияны, ақпараттық
Ойлау дағдыларының деңгейі	Қолдану Жоғары деңгей дағдылары
Орындау уақыты	20 минут

Сондай-ақ тапсырмаларды тест түрінде қабылдауға болады,

Кесте 2

Бағалау критерийлері	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
7.1.3.1 Компьютерлік желілерді топтастыру	1	Компьютерлік желінің түрлерін анықтайды;	1
	2	Желілік топология атауын жаза алады	1
	3	Мектеп, сыныпта, ғимараттардың, мекемелердің желі топологиясын қолдануға мысалдар келтіреді	1
	4	Компьютерлік желінің артықшылығы мен кемшілігін анықтайды	1
	5	Жергілікті, ауқымды, жаһандық, мұрағаттау, мәтін, кесте, аймақтық, мемлекеттік, өңірлік, алгоритм, бума, сурет, формат, сымсыз, кабельдік т.б ұғымдарының сипаттамасын анықтайды	1
	6	Бірнеше ұялы телефонды біріктіру үшін желінің қандай түрін таңдайды, тәжірибе жүзінде анықтайды	1
Барлығы			6

ТЖБ тест тапсырмаларды әзірлеу кезінде тест спецификацияларын (ТС) ұстану қажет, онда оқыту мақсаты мен тексерілетін дағдылар алдын ала жазылған. Сондай-ақ, көрсетілген өзгертуге болады.

Тоқсан бойынша жиынтық бағалау кезінде кабинеттегі барлық көмекші көрнекі құралдарды (диаграммалар, кестелер, постерлер, плакаттар, карталарды) жауып қойған абзал.

Тоқсан бойынша жиынтық бағалау (ТЖБ) басталмас бұрын бірінші бетте жазылған ережелермен, оқушыға жұмыстың орындалу ұзақтығын хабарлап айтылады.

Оқушыға жұмыс барысында бір-бірімен сөйлесуге болмайтындығын хабардар етіп ескертіледі. Нұсқаулықпен таныстырып болғаннан оқушы ТЖБ басталғанға дейін түсінбеген сұрақтарын айтуға болатындығын ескерту керек.

Оқушы жұмысты өздігінен орындау барысында көмек беретін қосымша құрылғылар, мысалы: сөздіктер, калькуляторлар, (спецификацияда рұқсат берілген жағдайлардан басқа уақытта) пайдалануларына мүмкіндіктерінің жоқ екендігін, бір-біріне көмектесуге, көшіруге, сөйлесуге болмайтынын туралы айтылады. Сонымен қатар, жеке оқушыға көмек беруге негізделген ақпаратты оқуға, айтуға, өзгертіп айтуға, көрсетуге болмайды[6].

Осыған байланысты информатика сабағында критериалды бағалауды қолдануда БЖБ және ТЖБ тапсырмаларын әзірлеу кезінде қолданылатын және оқытудағы жаңартылған мазмұнның қазіргі заманғы жүйесінің талаптарына сәйкес келетін бағалау критерийін құру оқушылардың ойлауға, ұсынылған жағдайларды талдауға тырысады, сол арқылы өзінің сыни ойлауын дамыта отырып, талдау мен бағалауға үйренеді.

Оқушылардың оқу нәтижелерін тиімді, стандартты бағалау үшін мақсаттар мен оқуда күтілетін нәтижелерге сәйкес критерийлер, дифференциалды тапсырмалар құрастырылады. Мұндай бағалау құралдары тек білім деңгейін ғана анықтап қоймай, оқушылардың барынша жоғары деңгейдегі білімі мен ойлау дағдыларын: талдау, жинақтау, бағалауды қолдану қабілетін анықтауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылған барлық ережелерді ескере отырып, критериалды бағалау жүйесін тәжірибеде қолдану оқушыларды оқытудың түбегейлі жаңа жағдайларын тудырады, бұл өз кезегінде мотивация, өзін-өзі бағалау, эмоциялық жағдай сияқты жеке сипаттамалардың қалыптастыруға әсер етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 ж. 10 қаңтар
2 Авдарсоль С. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы критериалды бағалаудың рөлі. Вестник-Хабаршы, №2 (62), Абай атындағы ҚазҰПУ. Алматы. 2018. Б 176-181.

3 Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесінің әдіснамасы. Әдістемелік құрал. – Астана: «Назарбаев зияткерлік мектептер» дербес білім беру ұйымы. 2017. – 38 б.

4 Соколова Е.В. Критериальное внутреннее оценивание учебных достижений учащихся 7-9 классов в обучении геометрии: дисс... канд.пед. наук.-Москва, 2017.-195с.

5 Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесінің әдіснамасы. Әдістемелік құрал. – Астана: «Назарбаев зияткерлік мектептер» дербес білім беру ұйымы. 2017. – 38 б.

6 Красноборова А.А. Критериальное оценивание как технология формирования учебно-познавательной компетентности учащихся. Дисс.канд.пед. наук. - Нижний Новгород, 2010.- 210 с.

МРНТИ 14.01.11

Г.Б. Исабекова¹, Н.Т. Дуйсенова², А.Н.Ахметова³

¹PhD, доцент, *gulnur_taraz@mail.ru, Тараз, Казахстан*

² старший преподаватель, *nazym.duisenova@gmail.com, Тараз, Казахстан*

³магистр, преподаватель, *adelera91@mail.ru, Тараз, Казахстан*
Таразский государственный педагогический университет

CLIL В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ ЛАТВИИ И КАЗАХСТАН

Аннотация

В статье дается обоснование особенности образовательной системы Латвии. Сегодня билингвальное образование в Латвии понимается как обучение на другом языке с интеграцией приобретения неязыкового академического содержания и языка. Методология CLIL относится не только к образованию этнических меньшинств, где латышский язык используется как второй язык для изучения академического содержания, но и для школ с латышским языком. В настоящее время билингвальное образование по-прежнему остается более широко используемым и понятным термином, чем аббревиатура CLIL. CLIL рассматривается как важный инструмент, способствующий многоязычию европейских граждан, поскольку он способствует значимому использованию языка и обучению языку. Осуществлен сравнительный анализ опыта Латвии и Казахстана по применению технологии CLIL в обучении некоторых предметов. Также, выявлено ряд проблем в обучении предмета на английском языке и образовательной системы Латвии и Казахстана, изменения и особенности школьного обучения.

Ключевые слова: образовательный процесс, технология CLIL, психолого-педагогические проблемы.

G.B. Issabekova¹, N.T. Duisenova², A.N. Akhmetova³

¹PhD, Associate Professor, *gulnur_taraz@mail.ru, Taraz, Kazakhstan*

² Senior lecturer, *nazym.duisenova@gmail.com, Taraz, Kazakhstan*

³ Master's degree, lecturer, *adelera91@mail.ru, Taraz, Kazakhstan*
Taraz State Pedagogical University

CLIL AT THE SCHOOL EDUCATION SYSTEM: EXPERIENCE OF LATVIA AND KAZAKHSTAN

Abstract

The article bases the peculiarities of the education system in Latvia. Today, bilingual education in Latvia is known as learning in another language with the integration of the acquisition of non-language academic content and language. The CLIL methodology applies not only to the education of ethnic minorities, where the Latvian language is used as a second language for studying academic content, but also for schools with a Latvian language. Currently, bilingual education is still a more widely used and understood term than the abbreviation CLIL. CLIL is seen as an important tool contributing to the multilingualism of European citizens, as it promotes meaningful language use and language learning. Comparative analysis of the experience of CLIL technology in teaching of some subjects in Latvia and Kazakhstan was conducted. Also, the study of disciplines in English and a number of problems in the education system of Latvia and Kazakhstan, changes in school education and peculiarities have been identified. The relevance of this article does not raise doubts as gradual transition of the Republic of Kazakhstan to the trilingual model of the national education system has required the development of methodological and methodological approaches to the teaching of natural sciences in English.

Key words: educational process, technology CLIL, psychological and pedagogical problems.

Г.Б. Исабекова¹, Н.Т. Дүйсенова², А.Н. Ахметова³

¹PhD, gulnur_taraz@mail.ru, Тараз, Қазақстан

²аға оқытушы, nazym.duisenova@gmail.com, Тараз, Қазақстан

³магистр, оқытушы, adelera91@mail.ru, Тараз, Қазақстан

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті

CLIL МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ: ЛАТВИЯ МЕН ҚАЗАҚСТАН ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа

Мақалада Латвиядағы білім беру жүйесінің ерекшеліктерін негіздейді. Бүгінгі күні Латвияда екі тілде білім беру басқа тілде оқыту ретінде қарастырылады, ол тілдік емес білім мазмұнын және тілдерді сатып алуды біріктіру арқылы жүзеге асады. CLIL әдіснамасы тек латыш тілі академиялық мазмұнды оқуға арналған екінші тіл ретінде пайдаланылатын этникалық топтардың біліміне ғана емес, сонымен қатар латыш тілі бар мектептерге де қолданылады. Қазіргі уақытта екі тілде оқыту CLIL аббревиатурасынан гөрі кеңінен қолданылады және түсінікті термин болып табылады. CLIL еуропалық азаматтардың көптілілікке ықпал ететін маңызды құрал ретінде қарастырылады, себебі ол тілдерді мұқият пайдалану мен тіл үйренуге көмектеседі. Латвия мен Қазақстанның CLIL технологиясының кейбір пәндерді оқытуда тәжірибесін салыстырмалы талдау жүргізілді. Сондай-ақ, пәндерді ағылшын тілінде оқыту және Латвия мен Қазақстанның білім беру жүйесіндегі бірқатар проблемаларды, мектеп білімінің өзгеруі мен ерекшеліктері анықталды. Бұл мақаланың өзектілігі күмән туғызбайды, өйткені Қазақстан Республикасының ұлттық білім беру жүйесінің үштілділік моделіне бірте-бірте көшуі ағылшын тіліндегі жаратылыстану пәндерін оқытудың әдіснамалық және әдіснамалық тәсілдерін әзірлеуді талап етті.

Түйін сөздер: оқу үдерісі, CLIL технологиясы, психологиялық-педагогикалық мәселелер.

В Европейском Союзе (ЕС) проживает около 500 млн. человек различного этнического происхождения и языковой принадлежности. Поэтому языковая компетентность является существенным фактором успешного социального, образовательного и экономического развития в странах Европы. Европейская образовательная политика нацелена на всяческую поддержку многоязычного образования и воспитания, которые считаются важными предпосылками мирного единства в многообразии.

Качественная подготовка учителей языка и повышение языковой компетенции, усилить обучение на иностранных языках шагах некоторых предметов особо указаны в резолюции Совета от 21 ноября 2008 года о европейском стратегическом образовании [1].

В настоящее время наблюдается острый дефицит квалифицированного педагогического персонала, подготовленного и обученного для работы с многоязычными детьми, что является неременным условием для успешной реализации политики Евросоюза в сфере воспитания и образования будущего поколения европейцев.

Примером успешной интеграции русскоязычных населения в Латвии служит модель билингвального воспитания и образования. Условием ее реализации является подготовка высококвалифицированных педагогов, специализирующихся в области детского билингвизма.

В Латвии интегрированное обучение контента и языка (далее CLIL) известно с конца 90-х годов XX века [2]. В течение длительного времени в основном это связано с билингвальным образованием, которое осуществлялось в школах этнических меньшинств в условиях гетерогенной национальной среды, одновременно организуя образовательный процесс на родном языке учащихся и на государственном латышском языке, постепенно увеличивая доля латышского языка. Этот вид обучения рассматривался как эффективный способ развития навыков владения английским языком.

В 1995 году в закон «Об образовании» Латвии была введена норма о том, что два предмета должны преподаваться на государственном языке в основной школе и три — в средней. В 2004 году внедрили новую пропорцию для школ национальных меньшинств: 60% предметов — на латышском языке, 40% — на родном.

Druviete [3] отмечает, что развитие билингвального образования в Латвии в значительной степени основано на теоретическом вкладе Колина Бейкера, который подчеркивает актуальность исторического контекста страны для билингвального образования: «... существует опасность изоляции двуязычия и билингвального образования из их исторических корней». Точно так же Полстон подчеркивает, что «если

мы не попытаемся каким-то образом объяснить социально-исторические, культурные и экономические-политические факторы, которые приводят к определенным формам билингвального образования, мы никогда не поймем последствий обучения»[4].

Н.Новожилова в своих трудах указывает: «под билингвальным, или двуязычным, обучением понимается такая организация учебного процесса, когда становится возможным использование более чем одного языка как языка преподавания. Второй язык, таким образом, выступает не только в качестве объекта изучения, но одновременно и в качестве средства общения, и в качестве языка преподавания» [5].

Сущность понятия «обучение на билингвальной основе» в высшем учебном заведении можно представить в виде следующей схемы (рис. 1).

Таким образом, язык при таком обучении рассматривается, прежде всего, как инструмент приобщения к миру *специальных знаний*, и содержание обучения отличается совмещением предметного и языкового компонентов во всех звеньях учебного процесса. В настоящее время в разных странах накоплен определенный опыт билингвального образования. Это имеет место, как уже говорилось, в регионах с естественной двуязычной средой (в Швейцарии, Бельгии, Канаде и т.д.), а также в государствах, где происходит приток иммигрантов, вынужденных вживаться в чужую культуру (в Германии, США). В этих странах функционируют разного рода билингвальные курсы, на которых языки изучаются не столько как средство коммуникации, сколько как способ приобщения к культуре страны изучаемого языка, ознакомления с ее историей, страноведением, наукой, литературой, искусством.

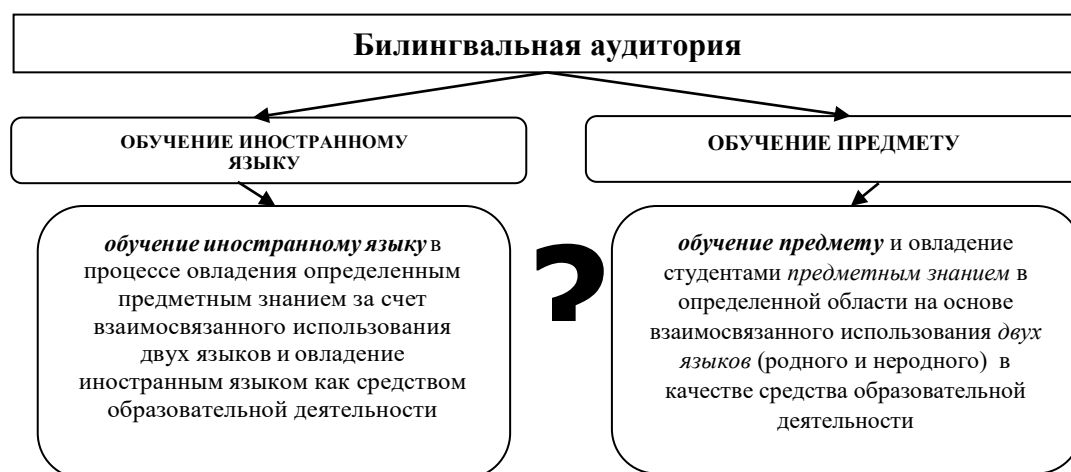

Рисунок- 1. Виды обучения в билингвальной аудитории

После получения независимости государственная политика, укрепляющая латышский язык, направлена на то, чтобы ввести латышский язык в школы с русским языком обучения, постепенно сделав их двуязычными.

Современные политические документы регулируют использование латышского языка и языков национальных меньшинств в Латвии. Конституция Латвии (принятая в 1922 году и восстановленная в 1991 году) предусматривает, что латышский язык является официальным государственным языком. Такие языки, как русский, белорусский, украинский, литовский, польский и другие, являются иностранными языками в Латвии. Основной целью Закона о государственном языке, принятого в 1999 году, является «обеспечение сохранения, защиты и развития латышского языка» [6].

Закон о государственном языке также признает права лиц, принадлежащих к этническим меньшинствам, и предусматривает, что они могут сохранять и развивать свой родной язык и свою этническую и культурную самобытность. Закон обеспечивает «интеграцию национальных меньшинств в латвийское общество при соблюдении их права на использование своего родного языка или любого другого языка» [7].

В нем говорится, что навыки латышского языка русскоязычного населения должны быть разработаны таким образом, чтобы стимулировать более быструю интеграцию общества.

Закон об образовании предусматривает, что общее образование в Латвии должно быть получено на латышском языке и что наряду с латышскими языками другие языки могут использоваться в учебных программах национальных меньшинств, которые предлагаются на семи языках: русский, польский,

ивритский, белорусский, украинский, эстонский и литовский. Государство профинансировало 109 школ на одном из вышеупомянутых языков и 65 школ, в которых были языковые и латышские программы [8].

Билингвальное образование в начальных школах этнических меньшинств было введено в 1999 году, а в средних школах - в 2004 году. С 2007 года средние школы имеют право преподавать 60% всех предметов (по своему выбору) на латышском языке.

Этнические мажоритарные школы имеют право предлагать специализированные программы, где некоторые предметы преподаются на иностранном языке. Традиционно это школы, специализирующиеся на английском, немецком или французском языках.

Существуют две государственные школы, которые предлагают Международную дипломную программу бакалавриата на английском языке - Рижская государственная гимназия №2 и Рижская государственная гимназия №1, академические достижения на экзаменах по окончании школы и на различных отечественных и международных академических соревнованиях всегда показывают самые высокие результаты по всей стране [9].

Как правило, результаты билингвального обучения в школах этнических меньшинств больше не подвергаются сомнению. Научные исследователи S.Mickeviča и I.Ustinova считают, что мотивация учащихся к обучению в классах CLIL иногда сильнее, чем в обязательных, поскольку они осознают ценность приобретенных компетенций в своих будущих исследованиях и работе [10,с.139].

«Многоязычие» коммуникаций – это актив для Европы и совместное обязательство подчеркивает ценность языкового и культурного разнообразия в ЕС и подчеркивает, что одним из приоритетов Европейской комиссии является оказание помощи странам ЕС в разработке новых образовательных инструментов для обеспечения того, чтобы школьники освоили лучшие языковые навыки» [11].

Комиссия призывает государства-члены улучшить качество обучения и преподавания языков и изучить потенциал инновационных подходов к развитию языковых компетенций. CLIL упоминается в нескольких документах ЕС по вопросам политики. Например, в резолюции Совета от 21 ноября 2008 года о европейском стратегическом образовании говорится о шагах по совершенствованию языкового обучения и призывает государства-члены – уделять особое внимание дальнейшей подготовке учителей языка и повышению языковой компетенции учителей в целом, в целях содействия преподаванию неязыковых предметов на иностранных языках (CLIL - Content and Language Integrated Learning).

CLIL рассматривается как важный инструмент, способствующий многоязычию европейских граждан, поскольку он способствует значимому использованию языка и обучению языку.

Цели применения технологии CLIL могут быть разными: они помогают учащимся понять смысл изучение языка для развития языковых навыков. За исключением некоторых общих целей, связанных с концепцией CLIL, официальные рекомендации разных европейских стран могут быть абсолютно разными в зависимости от страны:

- Социально-экономические цели – подготовка студентов к жизни в более интернационализованном обществе и предлагая им лучшие перспективы работы на рынке труда.
- Социокультурные цели – формирование у студентов ценностей терпимости и уважения других культур, используя целевой язык CLIL.
- Лингвистические цели – дать возможность студентам совершенствовать языковые навыки, которые подчеркивают эффективность общения, мотивирование студентов к изучению языков, используя их на практике.
- Образовательные цели – дать возможность студентам развивать предметные знания и способности, стимулирующие усвоение предмета посредством языка и инновационного подхода.

Агентством латышского языка в 2003-2004 гг. были опубликованы первые учебно-методические материалы по методологии CLIL. Проект, финансируемый в Европе в 2006 году, ознаменовал целенаправленное внедрение контента и языковое интегрированное обучение в школах этнических меньшинств в Латвии [1, с. 42-47]. В рамках проекта была разработана система поддержки методологии, которая включает программы профессионального развития для учителей средних школ по биологии, физике, химии, математике, спорту, истории, политике, праву, внедрению в экономику, географии; индивидуальная поддержка латышского языка и предметных учителей (например, планирование уроков, дизайн учебного плана); разработка модели сотрудничества между латышским языком и преподавателями предметов, а также между преподавателями одного предмета в разных школах; разработка учебных материалов. Проект разработал 14 методических рекомендации по контенту и языковому интегрированному обучению по физике, химии, биологии, математике, географии, экономике и истории. Сборник статей в книге «Интегрированное обучение контента и языка – билингвальное

образование: опыт Латвии и всего мира» для билингвальных учителей. Примеры хорошей практики» (2008) ознаменовали начало серии книг по двуязычному образованию.

В 2014 году кабинет Министров Латвийской Республики утвердил документ по политическому планированию «Руководящие принципы развития образования на 2014-2020 годы», в нем подчеркивается роль и развитие многоязычия, полиязычного человека, способствуя навыками иностранного человека.

S.Mickeviča в своих научных трудах указывает, что технология CLIL помогает достичь нынешних целей и задач в области образования; плавно переходит в систему образования, адресует и удовлетворяет актуальные образовательные потребности [12].

В 2014 году Кабинет министров Латвийской Республики утвердил документ по среднесрочному политическому планированию «Руководящие принципы развития образования на 2014-2020 годы», который определяет политику в области образования, план действий и конкретные шаги заинтересованных сторон. В нем подчеркивается роль и развитие многоязычия к 2020 году. Статья-7 этого документа определяет развитие многоязычного человека, способствуя навыкам иностранного языка (языки ЕС), а также облегчая приобретение родного языка и государственного языка. Чтобы лучше подготовить учителей к лингвистически разнообразным классам, в пункте 5.2 документа указывается, что профессиональное развитие учителей в методологии CLIL будет обеспечиваться путем разработки учебников, учебных материалов, также программ профессионального развития учителей, направленных на при улучшении их навыков владения английским языком.

Некоторые школы Латвии внедрили CLIL в школьную программу. Например, Даугавпилском русском лицее (Daugavpils Russian Lyceum) предмет Географии как факультативный предмет преподается на английском языке. В городе Даугавпилс технология CLIL используют с 2006 года. Н сегодняшний день в этом городе есть 17 школ, из них 11 школ используют CLIL по следующим предметам: математика, физика, социальные науки, биология, спорт, анатомия.

Казахстан продолжает свой поэтапный переход на трехязычное образование. Об этом Елбасы Н.Назарбаев отметил в своем Послании Президента народу Казахстана.

В Казахстане термин CLIL стал часто употребляться с 2010 года в связи с переходом на Болонскую систему, лишь с 2019 года определенные (физика, химия, биология, информатика) предметы стали проводиться на английском языке. Поэтому очень важно исследовать зарубежный опыт в этом направлении, но это не значит скопировать зарубежный опыт в образовательную систему РК.

В отличии от образовательной системы РК в Латвии образовательные учреждения независимо от управления образования индивидуально выбирают предмет, который могут интегрировать с иностранным языком в технологии CLIL.

Латвия признает преимущества технологии CLIL. Он способствует улучшению языковых навыков и предметных знаниях, разработке разных стратегии обучения, а также развитию межкультурного взаимопонимания, так как большинство населения Латвии 54% является трехязычным.

Основные требования к CLIL- учителям:

Программы общего образования разрабатываются школами, которые их предлагают, в соответствии с национальными стандартами. Все программы должны быть лицензированы и аккредитованы Министерством образования и науки. Методы внешнего контроля качества на национальном уровне включают аккредитацию образовательных программ и учреждений и сертификацию руководителей школ.

В целом квалификация CLIL учителей должны обладать степенью, соответствующей квалификацией и базой обучения без отрыва от работы, которая соответствует процедурам, установленным Министерством образования и науки Латвии (т.е. курсы повышения квалификации не менее 36 часов в течение 3-х лет). Также, учителя CLIL не обязательно должны быть носителями языка. В начальном образовании учителя специализированные на иностранных языках, и те кто прошли курсы повышения квалификации имеют право преподавать другой предмет на своем специальном языке. В среднем образовании учитель-предметник может использовать другой язык в учебном процессе.

В Казахстане учителя-предметники, которые ведут свои предметы на английском языке проходят специальные языковые курсы повышения квалификации, организуемые государством.

Очевидно, что учителя CLIL должны хорошо владеть целевым языком. Учителя CLIL должен:

- 1) быть носителем языка перевода либо закончить языковой курс;
- 2) проходить обучение без отрыва от работы по типу CLIL
- 3) проходить языковой тест или экзамен .

Учитель-предметник должен проявлять творческий подход к преподаванию предмета на иностранном языке. Они должны использовать различные эффективные стратегии обучения, включая проектное и проблемное обучение. CLIL также призывает к интерактивному стилю обучения. Обучение должно сопровождаться использованием визуальных и мультимедийных средств обучения, интернет-ресурсов. Сотрудничество между учителями-предметниками и учителями языков имеет на мало важную роль. Если учителя-предметники недостаточно хорошо владеют английским языком, они должны работать в сотрудничестве с учителями языка.

Возможные модели сотрудничества учителей описаны ниже:

- Учитель-предметник дает материалы учителю языка. Учитель языка готовит их к использованию на его занятиях.

- Учитель-предметник дает материалы учителю языка. Учитель языка готовит язык упражнения для учителя-предметника, который ведет занятия

- Учитель-предметник и учитель языка вместе готовят занятия, но занятия проводятся индивидуально и дополняют друг друга.

В Латвии CLIL считается формой билингвального образования, где дополнительный язык используется как язык обучения в неязыковых школьных предметах.

Подводя итог, формы билингвального образования в Латвии:

- 1) имеются школьные программы для этнических меньшинств;

- 2) школьные программы этнического меньшинства (традиционно школы, специализирующиеся на английском, немецком или французском языках), где некоторые предметы (например, география и социальные науки) преподаются на иностранных языках;

- 3) Международные дипломные программы бакалавриата;

- 4) внеклассные образовательные программы (модули или проекты).

Роль иностранных языков приобрела более широкое значение – помимо того, что они являются инструментом коммуникации, они стали средством приобретения неязыкового предметного содержания. Эта точка зрения заметно отличается от понимания двуязычия с момента его создания в конце 20-го века в Латвии.

Если первоначально билингвальное образование или подход CLIL были поняты и реализованы как способ изучения предмета на втором или иностранном языке, то в настоящее время Латвия придерживается мнения, что обучение CLIL сочетает предметное обучение с развитием языковых навыков, то есть акцент делается на комплексный взгляд на развитие языкового и неязыкового предметного содержания.

Основными преимуществами технологии CLIL являются – положительные изменения отношения учащихся к изучению языка. Кроме того, применение технологии CLIL даст ряд возможностей для студентов в контексте интенсификации изучения языка:

- язык преподается с разных точек зрения; различные предметы интегрированы и дополняют друг друга.

- CLIL повышает мотивацию студентов как на целевом языке, так и на профессиональном предмете.

- CLIL улучшает языковые навыки и расширяет лингвистическую компетентность, поскольку позволяет студентам больше связаться с целевым языком.

- CLIL развивает более широкий спектр навыков (междисциплинарные навыки).

- CLIL помогает развивать навыки межкультурного общения и многоязычных отношений, что является жизненно важно в контексте глобального рынка труда.

- Учителям предлагается изменить практику преподавания и использовать различные передовые учебные инструменты.

- CLIL можно рассматривать как эффективный инструмент многоязычного образования.

CLIL построен на следующих **принципах**:

- содержание имеет значение не только для получения некоторых знаний и навыков («персонализированное обучение»);

- содержание связано с обучением и мышлением («познание»), процессы мышления (познания) должны быть «проанализированы на предмет их языковых потребностей»;

- язык должен быть связан с контекстом обучения, а обучение происходит через иностранный язык;

- взаимодействие в контексте обучения является наиболее важным для обучения;

- межкультурная осведомленность имеет первостепенное значение для CLIL.

Подводя итоги сравнительного анализа зарубежного и отечественного опыта по применению предметно-языковой интеграции в обучении, стоит отметить, что проблемы и барьеры в процессе обучения интегрированных предметов в обеих странах почти одинаковы (учителя, ученики):

- 1) Психологические барьеры субъектов учебного процесса (страх, фобия, неуверенность в себе);
- 2) Отнимает слишком много времени (3-4 часа на подготовку одного урока) учителя;
- 3) Дефицит учебно-методической литературы, дидактических материалов, интернет платформ.

Для успешного достижения эффективных результатов по обучению предметов на английском языке, совершенствовать языковую компетенцию учителей и удовлетворение потребности средних школ Казахстана в педагогах, владеющих инновационной образовательной технологией CLIL, важно учитывать некоторые аспекты:

- психолого-педагогическая поддержка учителей;
- постоянное сопровождение учителя иностранного языка;
- согласие родителей;
- учебно-методическое обеспечение;
- свобода составления плана урока и его организация (без рамок и требований);
- учебно-методические онлайн ресурсы.

Список использованной литературы:

1 Council Resolution of 21 November 2008 on a European strategy for multilingualism. Available from [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008G1216\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008G1216(01)). Accessed July 21, 2017.

2 Саурбаева Б.С., Лиақың Л., Тастанбекова А.А. “Clil технологиясын қолданып химиядан ағылшын тілінде білім беруді жүзеге асыру” Қазақстанның педагогикалық университетінің атындағы Абая ВЕСТНИК Серия «Педагогические науки», №2(58), 2018 г.

3 Lapinska I., CLIL in the Context of Latvian Language Agency. [CLIL Latviešu valodas aģentūras kontekstā]. In S., Lazdiņa (Ed.), CLIL or Subject Content and Language Integrated Learning: Paradigm Shift in Education. For Bilingual Teachers. [CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: izglītības paradigmas maiņa. Bilingvālo mācību skolotājiem]. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015. - pp. 38-83.

4 Druviete I. Bilingual Education and CLIL: Historical Overview and Development Perspectives. [Bilingvālā izglītība un CLIL: vēsturisks atskats un attīstības prognozes]. - Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015. - pp. 19-37.

5 Новожилова Н. Проблемы и практика преподавания в билингвальной аудитории. // Межвузовская научно-практическая конференция «Mūsdienu izglītības problēmas», - Рига: Институт транспорта и связи, 2010. - стр.44-49

6 The Constitution of Latvia (1922, with subsequent amendments) Available from <http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>. Accessed July 20, 2017.

7 StaLaewLanguage. (1999, with subsequent amendments) Available from <https://likumi.lv/doc.php?id=14740>. Accessed 20 July, 2017.

8 Lapinska I. (2014) Experience of CLIL in Latvia. [CLIL pieredze Latvijā]. Latviešu valodas aģentūra. 29.01.2014.

9 Mickeviča S., Ustinova I. CLIL Approach and Experience of its Implementation in Daugavpils. [CLIL pieeja un tās izmantošanas pieredze Daugavpils skolās]. In S., Lazdiņa (Ed.), CLIL or Subject Content and Language Integrated Learning: Paradigm Shift in Education. For Bilingual Teachers. –Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015. -pp. 136-151.

10 Mickeviča S., Ustinova I. CLIL Approach and Experience of its Implementation in Daugavpils. // CLIL or Subject Content and Language Integrated Learning: Paradigm Shift in Education. For Bilingual Teachers. - Rīga: Latviešu valodas aģentūra, - 2015. (pp. 136-151).

11 Issabekova G.B., Tynyshytkova G. “Clil method in teaching physics” Қазақстанның ғылымы мен өмірі, Халықаралық ғылыми журнал, №6/3 2019

МРНТИ 14.01.45

Усенова Г.А.¹, Шілдебаев Ж.Б.², Нурғалиева А.К.³

*Абай атындағы Каз ҰПУ,
Алматы қаласы, Қазақстан*

БИОЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ҚҰЗІРЕТТІЛІК ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада келешек мұғалімнің биоэкологиялық мәдениетін арттыру арқылы құзыреттілікті қалыптастыру динамикасын жан-жақты және терең талдауды қамтамасыз етеді. Оның мәнін түсіну үшін әртүрлі авторлардың негізгі анықтамалары, құзыреттілігінің түрлері мен деңгейі берілген. Сондай-ақ, биоэкологиялық мәдениетті арттыру арқылы қоршаған ортаны қорғау құзыреттілігін қалыптастыру мүмкіндіктері қарастырылады. Жаңа құзыреттілікті, моральдық құндылықтарды қалыптастырудың негізгі міндеттері, мұғалімнің болашақ кәсіби қызметінде экологиялық компоненттерді ескеру қабілеті мен дайындығы ұсынылды.

Түйін сөздер: қалыптастыру, биоэкологиялық мәдениет, құзыреттілік, экологиялық білім беру, экологияландыру, тұрақты даму.

Usenova G.A.¹, Childebaev Zh.B.², Nurgalieva A.K.³

*KazNPU. Abaya,
Almaty, Kazakhstan*

FORMATION OF STUDENTS ' COMPETENCE THROUGH ECOLOGICAL CULTURE

Abstract

The article a comprehensive and in-depth analysis of the dynamics of the formation of responsibility by increasing the bioecological culture of a budding teacher. The key definitions, types and levels of responsibility of various authors are given in order to understand its essence. Possibilities of formation of ecological responsibility at the expense of increase of bioecological culture. The main tasks of forming new competencies, values and moral attitudes, ability and readiness to take into account in the future professional activity of the teacher are presented.

Keywords: forming, bioecological culture, competence, ecological education, greening of education, sustainable development.

Усенова Г.А.¹, Чилдебаев Ж.Б.², Нурғалиева А.К.³

*КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ БИОЭКОЛОГИЧЕСКУЮ КУЛЬТУРУ

Аннотация

В статье рассмотрены всесторонний и глубокий анализ динамики формирования компетентности за счет повышения биоэкологической культуры личности будущего учителя. Приведены ключевые определения, виды и уровни компетентности различных авторов, для того чтобы понять ее сущность. Рассмотрены также возможности формирования **экологической компетенции** за счет повышения биоэкологической культуры. Представлены основные задачи формирования новых компетенций, ценностей и нравственных установок, способности и готовности учитывать экологический компонент в будущей профессиональной деятельности педагога.

Ключевые слова: формирование, биоэкологическая культура, компетенции, экологическое образование, экологизация образования, устойчивое развитие.

Тұрақты даму мазмұнындағы экологиялық білім беру стратегиясын іске асыру Қазақстандағы қазіргі жағдайда ұлттық кадрлар ресурсын дайындауды талап етеді, отандық және шетелдік жетістіктер негізінде биоэкологиялық мәдениет пен қауіпсіздікті жоғарылату арқылы адам мен табиғат қарым-қатынасының тиімділігін арттыруға бағытталған.

Осыған байланысты жаңа әлеуметтік және биоэкологиялық мәдениет жағдайында педагог ролін айтарлықтай өзгертті экологиялық тоқыраудан өтуде және оның әрекетінің мазмұнында, таркәсіби пән құзіреттілігі аумағында және болашақ ұрпақтың биоэкологиялық білім нәтижелеріне жауапкершілікті жоғарылату, білім беру саласында жаңа кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру қажеттілігін тудырады.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа Жолдауында Қазақстанда адами капиталдың сапалы өсуі туралы, яғни қазіргі білім беру жүйесін жаңғырту мәселесіне ерекше көңіл бөлінген. Атап айтқанда, олар – білім беру үдерісіне оқытудың заманауи әдістемелері мен технологияларын ұдайы енгізу, педагогтар құрамының сапасын арттыру, сапалы білім беруде қолжетімділігін кеңейту, оқытудың тәрбиелік компонентін күшейту, мектеп оқушыларының функциялық сауаттылығын дамыту білім беру қазіргі кезеңдегі ең өзекті мәселенің бірі – бәсекеге қабілетті, еңбек нарығында сұранысқа ие бола алатындай кәсіби мамандар дайындау. Бұл жоғары оқу орындарында білім сапасын арттыру, әлемдік білім кеңістігінің тәжірибелерін игеру арқылы ғана жүзеге асады.

Қазақстан Республикасында білім беруді жаңартуда педагогикалық кадрларды, соның ішінде, жалпы білім беретін мектептер үшін мұғалім-биолог даярлау жүйесіне ерекше көңіл бөлініп отыр. Кредиттік технология жағдайында жоғары биологиялық-педагогикалық білімнің мазмұнын қайта қарау, оның құзіреттілік тұрғыдан құрылуы, педагогикалық жоғары оқу орнында биология бойынша пәндік және кәсіби пәндерді оқыту барысында болашақ мұғалім-биологтарды даярлау, оның кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру мақсатына сәйкес болуы керек [1-2].

«Құзірет» және «құзіреттілік» ұғымдарын педагогикалық үрдіске енгізу бағытында ғалымдар зерттеу жұмыстарын арнап, әдіснамалық мәнін ашып, өздерінің әртүрлі түсініктемелерімен сипаттауда. Аталған ұғымдардың табиғи мәніне жетуге байланысты Е.В.Бондаревская, А.А.Деркач, И.А.Зимняя, А.К.Маркова сынды ғалымдар оқытудың түпкілікті нәтижесін баяндау және маманның білім алу үрдісінде қалыптасқан тұлғалық әртүрлі қасиеттері түрінде қолдану десе, И.Н. Алмазова құзірет – адамның іс-әрекеті саласындағы білімі мен іскерлігі, ал құзіреттілік – маман құзырлық қасиеттерін сапалы қолдана алуы тұрғысында пайымдайды. К.В.Шапошников: «Кәсіби құзіреттілік категориясын: қоршаған ортамен өзара әрекет етуінде адамның кәсіби іс – әрекетін жобалау және жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттері, білімі, іскерлігі және тәжірибесінің біріккен жиынтығы», - деген [3].

«Құзіреттілік» терминіне алғаш анықтама берген американдық ғалым Н.Хомский. Оның пайымдауынша, құзіреттілік термині грамматика білімдеріне негізделеді. Жалпы алғанда, құзіреттілік дегеніміз – жеке тұлғаның белгілі бір мәселені шешудегі өзара байланысты білім, білік дағдыларының жиынтығы және адамның жеке өзінің іс - әрекет, қызмет саласына сай құзіреттерді меңгеруі [4-6].

Құзіреттілік – оқушылардың іс-әрекетін меңгеруден көрінетін білім нәтижесі. Білім мазмұнын жаңалау – негізгі мақсат болып табылады. Басты мақсаттың бірі – білім игеру кезінде күтілетін нәтижеге қол жеткізу. Негізгі бағыт оқытушы жеке тұлғаға ауысады, яғни, жеке тұлға бұрын білімді қабылдаушы ролін атқарса, ал жаңа талап бойынша өздігінен білім алушы, үйренуші ретінде танылады. Сондықтан жеке тұлғаның бейнесін бүгінгі заман талабына сай дайындауымыз керек. Бүгінде білім беру стратегиясын «құзіретті білім беру» деп те атап жүр. Құзіреттілік жеке тұлғаның танымы мен тәжірибесіне қатысты нәрсе. Оқушылардың кәсіби құзіреттілік мәселелері туралы пікірлер отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табууда. Оқыту үрдісіндегі құзіреттіліктерге ғалымдар әртүрлі анықтамалар берген.

Құзыреттіліктің әртүрлі анықтамалары

№	Авторлар	Анықтамалар
1	С.М.Вешнякова	«Құзыреттілік (латын сөзі) competens – қабілетті, қатысты деген мағынада. Белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері»
2	А.В.Баранников	«Құзыреттілік дегеніміз өз бетінше іске асырылатын қабілеттілік, ол оқушының алған білімдеріне, өмірдегі тәжірибелеріне, құндылықтарына негізделеді»
3	Дж. Равен	«құзыреттілік» терминіне жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама береді.
4	С.Н. Глазачев	Болашақ педагог тұлғасының экологиялық құзіреттілігінің базалық жүйесі, «тұлғаның экологиялық мәдениеті» түсінігі маңызды аспектісі ашылады, келесі бойынша: - табиғи ортаға жауапкершілікпен қарау қабілетін игереді, оның универсалдық құндылықтарын мойындау негізінде; - табиғи шектеулер мәнін қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық даму мен экологиялық тоқырау себептері негізінде түсіну; - табиғи үйлесімділік (биосфералық үйлесімділік) тұрғысынан қарағанда өз әрекетінің нәтижелері мен әсерлерін бағалауға қабілеті, табиғатқа зиянды әрекетті азайту немесе зиян тигізбеу; - табиғи үйлесімділік қызметі мен мінез-құлқы дағдыларын игеру; - табиғи ортаның бұзылу қаупін эмоционалды сезінуге қабілетті, оны сақтау мен қорғау ерік-жігерін көрсету; - экология және табиғатты қолдану сферасында әрекет қажеттілігі қабілеті; - табиғат сезімі бар, оның ұлылығы мен сұлулығын қабылдауға қабілеті; - табиғатпен қарым-қатынас жасау қажеттілігі бар, табиғи ландшафттарда жүре алатын; - тұтас әлемдік көзқарасы мен әлемдік қарым-қатынасты игерген;

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – оқушылардың жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім беру стандартында күтілетін білім беру нәтижелері құзіреттілік төрт деңгейде қарастырылады:

Құзіреттіліктің деңгейлері

<i>Проблемалардың шешімін табу құзыреттілігі</i>	Түрлі жағдайларда проблемаларды анықтауға, жауапты шешім қабылдауға, өз шешімінің нәтижесін бағалауға мүмкіндік береді.
<i>Ақпараттық құзыреттілік</i>	Сын тұрғысынан ұсынылған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға; өз бетінше мақсат қоюға және оны негіздеуге, логикалық операцияларды, ақпараттарды өңдеуге, қолдануға мүмкіндік береді.
<i>Коммуникативтік құзыреттілік</i>	Нақты өмір жағдайында өзінің міндеттерін шешу үшін қазақ және басқа тілдерде ауызша және жазбаша коммуникациялардың түрлі құралдарын қолдануға; жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін түрлі көзқарастағы адамдар тобымен қатынас (коммуникация) жасауға мүмкіндік береді.
<i>Пәндік құзыреттіліктер</i>	Мақсатқа жетуде алған білім, біліктілігі мен өмірлік тәжірибесін кіріктіру қабілеті.

Оқушылардың экологиялық құзыреттілігі барлық жаратылыстану пәндерінің мазмұнын меңгеру барысында қалыптасады. Дегенмен, экологиялық құзыреттіліктің негізін "Биология" (10-11) оқу пәнінің мазмұнында қарастырылатын "тіршіліктің құрылымдық деңгейлері", "биологиялық жүйелер", "қоршаған ортаның экологиялық факторлары", "жүйелердің өзіндік реттелуі", "бейімделу" т.б. жалпы биологиялық түсініктердің негізінде қалыптасатын экологиялық ұғымдар, теориялар мен заңдылықтар құрайды. Бұл курста биологиялық жүйелер молекулалық, клеткалық, ұлпалық, мүшелік, организмдік, популяциялық-түрлік, биогеоценоздық және биосфералық деңгейлерінде қарастырылады. Биологиялық жүйелердегі органикалық дүниенің өзара байланыстылығы, өзара тәуелділігі туралы диалектикалық заңдылықтары негізінде зерттеу олардың негізгі қасиеттерін – тұтастылығын, өзін-өзі реттеушілігін, өзін-өзі құрылымдаушылығын және эволюциясын анықтауға мүмкіндік береді.

Осы аталған экологиялық мәселелерді жаратылыстану пәндерінің, сонымен қатар қоғамдық-гуманитарлық және техникалық пәндердің де мазмұнында қарастыру оқушылардың экологиялық құзыреттілігін қалыптастыруда маңызы зор.

Пәндерді оқыту барысында экологиялық мәселелерді нақты өмірдегі жағдаяттармен тікелей байланыстырып, пәнаралық тұрғыда жан-жақты талдау оқушылардың экологиялық құзыреттілігінің қалыптасуына ықпал етеді. Мұндай нәтижелерге жетуде оқу үрдісін құзыреттілік тұрғыда ұйымдастыру (проблемалық оқыту, жобалық-зерттеушілік әдісі, кейс-технологиясы т.б.) өте маңызды.

Айтылып отырған мақсат-міндеттерге байланысты экология курсы бойынша әрбір оқушы меңгеруі тиіс оқу материалдары төмендегідей мәселелерді қамтиды:

– Айналаны қоршаған ортаны кез-келген өзгерістеріне ластануына бақылау және оның себеп-салдарын ашып, ғылыми тұрғыда баға беруін дағдыландыру;

– Табиғатты қоршаған орта, ондағы қарым-қатынастар, зат алмасу процестерінің жүру заңдылықтары;

– Табиғат ресурстары, тірі организмнің биологиялық және геохимиялық ролі;

Оқушыларға экологиялық білім мен тәрбие беру ісін мектеп тәжірибесінде жаратылыстану ғылымдары арқылы іске асыру қазіргі уақытта дәстүрге айналууда. Биология, география, химия, физика т.б. пәндерде оқушы бойына табиғатты қорғауға баулитын сан түрлі сезімдерін оятудан гөрі табиғат туралы білім фактілерін жинақтап беру басым.

Оқушылардың экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру оқытудың әдіс-тәсілдерін тиімді қолдануға байланысты. Педагогикалық технологиялар мен әдістерді тандау барысында білім беру үрдісінің күтілетін басты нәтижелері - білім, білік, дағдылар, құндылықтар негізінде қалыптасатын негізгі, түйінді және пәнік құзыреттіліктерге бағытталуы тиіс.

Педагогикалық білім беру жүйесінің сапасын арттыруда кәсіби құзіретті маман даярлау іс-әрекеттік тәсілмен қоғам дамуында өзіндік үйлесім табу керек. Ол үшін «оқушы-оқушы», «оқушы-мұғалім», «мұғалім-оқушы» байланыстары үзілмеуі керек.

Тұрақты даму мазмұнында биоэкологиялық білім беруден күтілетін нәтиже - тұрақты биоэкологиялық құзіреттілік қалыптастыру. Бұл қабілеттердің дамытуды педагогикалық үрдістерде тиімді қолдану үшін пәннің кең шеңберінде біліктілік пен дағдыны, қоршаған табиғи ортаны биоэкологиялық мінез-құлық практикада белсенді әрекетіне сүйенуі қажет.

Еуропа білім кеңістігінде құзіреттілік интегралданған түсінік ретінде қолданылады, адамның белгілі бір мазмұнда түрлі білім элементтерін өзбетінше пайдалану қабілеті болып табылады.

Сондықтан, педагогикада құзіреттілік дегеніміз жаңа жағдайда адамның білімі мен біліктілігін өзбетінше қолдану қабілеті. Биоэкологиялық құзіреттілік тек пәндік оқыту нәтижесі ғана емес, ол білім беру мекемелерінің (балабақша, мектеп, колледж, ЖОО және т.б.) көп жақты оқу-тәрбие жұмыстарының нәтижесі болып табылады.

Құзіреттілік құрылымы мен анықтамаларының мәнін негізге ала отырып, құзіреттілік тәсіл заманауи білім берудің тұлғалық-ориентацияланған идеологиясымен тығыз байланысты екендігі туралы қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан -2012. – 28 қаңтар. -№ 41-42. -2 б.*

2. *Қазақстан Республикасындағы 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана,2004.*

3. *Қазақстан Республикасындағы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты - Астана,2007*

4. Құрманалина Ш.Х. Жаңа педагогикалық технологиялар бойынша оқытушылардың біліктілігін көтеру – маманның кәсіптік құзыреттілігін қалыптастыру жолы // Қазақстан жоғарғы мектебі. – 2001. – №3. – 65 б.

5. Интернет материалдары <http://www.trk.kz>

6. Сарыбеков Н.С, Сарыбеков М.Н, Сарыбеков Д.Н. Қазақ халқының табиғат қорғау дәстүрлері. – Алматы, 1996.-45с.

МРНТИ 14.25.09

Канатиянова Э.С.¹

¹Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің химия және география кафедрасының магистранты
Семей қ., Қазақстан Республикасы

БИОЛОГИЯЛЫҚ ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ МЕКТЕПТІҢ ОҚУШЫЛАРЫН ЕЛЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ

Аңдатпа

Бұл мақалада биологиялық өлкетану материалдарын сабақта қолданудың тиімділігі туралы айтылады. Зерттеу әдістерінің түрлерін мектепте пайдалану қарастырылған. Өлкетану материалдары арқылы мектеп оқушыларының бойына сіңірілетін елжандылық қасиеттер туралы жазылған. Бірінші президенттің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында өлкетану ісін дамыту, туған жерді құрметтеу, табиғатты аялау мәселелеріне ерекше көңіл бөлініп қарастырылған. «Туған жер» бағдарламасы арқылы қалаларды көгалдандыруға, мектептерді компьютерлендіруге, жергілікті жоғары оқу орындарына демеушілік жасауға, музейлер мен галереялар қорын байыта түсуге болатыны жайлы айтылған. Өлкетану материалдарын сабақта қолдану, білім беру үрдісіне қойылатын жалпы дидактикалық қағидалардың түрлері келтірілген. Зерттеу әдістерінің түрлерін мектепте пайдаланудың тиімділігі, өлкетанудың зерттеу нысандары туралы баяндалады. Биологиялық өлкетанудың міндеттері туралы айтылады. Мектепте биологиялық өлкетануды қолданудың маңыздылығы қарастырылған. Мектептегі өлкетану сабағы арқылы оқушылардың ой-өрісін және танымдық қызығушылығын дамыту туралы айтылады. Қазіргі таңда өскелең ұрпаққа туған өлкенің тарихы мен табиғатын оқытып, тәрбиелеу өзекті мәселе болып табылады.

Түйін сөздер: өлкетану, ұлттық құндылықты қалыптастыру, патриоттық сезім, оқу-тәрбие үдерісі, аймақтық компонент, әдіс, дидактикалық қағида.

Канатиянова Э.С.¹

¹Master student of the Department of chemistry and geography of the state University named after Shakarim Semey, Republic of Kazakhstan

PATRIOTIC EDUCATION OF PUPILS OF THE SCHOOL WITH THE USE OF BIOLOGICAL MATERIALS OF LOCAL LORE

Abstract

This article describes the effectiveness of the use of biological materials in the lessons of local lore. The types of research methods that can be used in school are described. It is shown that the school students are instilled Patriotic qualities with the help of local history materials. The article "looking to the future: the modernization of public consciousness" first president said that the program "Tugan jer" special attention is paid to the development of local history, respect for the native land, respect for nature, greening cities, computerization of schools, enrichment of the collections of museums and galleries. This article presents the types of didactic principles applied to the educational process, the use of local history materials in the classroom. The article describes the effectiveness of the school research methods, forms of study of local lore. The article deals with the problems of biological local lore. The importance of the use of biological local lore in school is shown. The help of local history lesson in the development of Outlook and cognitive interests of school students is described. Currently, an urgent problem is the education and training of the younger generation of the history and nature of his native land.

Key words: regional studies, the formation of national values, patriotic feelings, educational process, regional component, method, didactic principle.

Канатиянова Э. С.¹

¹Магистрант кафедры химии и географии государственного университета имени Шакарима г. Семей, Республика Казахстан

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА УЧАЩИХСЯ ШКОЛЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МАТЕРИАЛОВ БИОЛОГИЧЕСКОГО КРАЕВЕДЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассказывается об эффективности использования на уроках биологических краеведческих материалов. Описаны виды методов исследования, которые можно использовать в школе. Показано что учащимся школы прививаются патриотические качества с помощью краеведческих материалов. В статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» первого президента говорится о том, что по программе «Туған жер» особое внимание уделяется развитию краеведения, уважения к родной земле, бережного отношения к природе, озеленению городов, компьютеризации школ, обогащению фондов музеев и галерей. В этой статье представлены виды дидактических принципов, предъявляемых к образовательному процессу, использование краеведческих материалов на уроках. Излагаются об эффективности использования в школе методов исследования, форм исследования краеведения. В статье рассматривается задачи биологического краеведения. Показано важность использования биологического краеведения в школе. Описывается помощь краеведческого урока в развитии кругозора и познавательных интересов учащихся школы. В настоящее время актуальной проблемой является воспитание и обучение подрастающему поколению истории и природы родного края.

Ключевые слова: краеведение, формирование национальные ценности, патриотические чувства, образовательный процесс, региональный компонент, метод, дидактический принцип.

Бірінші президент Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты жолдауында еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басқан уақытта білім саласында жаһандық бәсекеге неғұрлым бейімделген маман даярлау қажеттігі жөнінде айта келіп, туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көрінісінің бірі екенін атап көрсетті [1, 3б.]. Қазіргі таңда өскелен ұрпаққа туған өлкенің тарихы мен табиғатын оқытып, тәрбиелеу өзекті мәселе болып табылады. Себебі, білім беру жүйесінің басым міндеттерінің қатарына «азаматтық пен елжандылық, өз Отанына, Туған жеріне деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу кіреді.

Жас ұрпаққа туған өлкенің тарихын, яғни өлкені тануын біз балабақшадан, мектептен қалыптастыруға тиіспіз. Мектеп оқушылары қазақ деген халықтың ұлы тарихы бар екенін көрсін, жүрегімен сезінсін. Сонда ғана олар сол өңірлердің тарихи-археологиялық ғажайыптарын көріп, өздерінің қазақ деген ұлы халықтың перзенттері екендігін сезінеді. Ол киелі жерлердің тарихы, табиғаты, өлкесі кейінгі жас ұрпақтардың өлкетануда өлкетанулық материалдарды дұрыс игеріп, пайдалана алуына жол ашады [2, 23 б.].

Өлкетану жұмыстары өтілетін материалды терең түсінуге көмектесіп, балаларға рухани қанағат береді, айналадағы дүниеге өзгеше «бақылаушы» көзбен қарауға дағдыландырады, мектеп білімін тереңдетіп, оқулық беттерін қызықтыра түседі, туған өлкені жақын әрі ыстық ете түседі [3].

Қазақстан Республикасы көлемінде өлкетану материалдарының білім беру саласындағы маңызын және оны қолдануды зерттеген ғалымдар саны өте көп. Олар: Ш.Х. Құрманалина, Б.Қ. Шаушекова, А.М. Текесбаева, С.Н. Жиенбаева, А.С. Нұрабаева, М.С. Мәженақова, А.М. Жубандықова т.б. Өлкетану туған жер арқылы халықтық білім ретінде байырғы заманда пайда болған. Өлкетану жұмыстары: 1) оқушыларға өлке, Отан, атамекен, халықтық педагогика жайында түсінік беріп, оқушылардың туған жерге, табиғатқа, өлкеге деген сүйіспеншіліктерін оятуға ат салысады; 2) туған өлкеге деген сүйіспеншілікті қалыптастыра отырып, іс жүзіндегі педагогикалық, тарихи шарттарын айқындап береді [4, 4б.].

Өлкетануды оқыту процесінде табиғи көрнекі құралдардың үлкен маңызы бар. Оларға мәдени және жабайы өсімдіктер үлгілерінің гербарийлері, топырақ үлгілері, үлестірме материалдар, жануарлар тұлыптары, пайдалы және зиянды насекомдар коллекциялары, сонымен бірге тәжірибелер мен лабораториялық жұмыстарға арналған ыдыс пен құралдар, экскурсиялық жабдықтар жатады [5, 29б.].

Өлкетану материалдарын сабақта қолдану, білім беру үрдісіне қойылатын жалпы дидактикалық қағидалармен негізделеді. Ол қағидалардың түрлері:

- пәнаралық байланыс қағидасы, бұл – мектеп бағдарламасындағы пәндердің мазмұнында өлкетану материалдарын қолдану арқылы басқа пәндермен байланысты жүзеге асыруды болжайды;

- жүйелілік-құрылымдылық қағидасы, өлкетану материалдарын білім берудің әртүрлі кезеңдерінде нақты мақсат қоя отырып, жоспарлы түрде қолдануды және аумақты географиялық негізді құрайтын нақты сипаты бар нысан ретінде зерттеуді көздейді;
- толеранттылық қағидасы, оқушылардың бойында өзге ұлт мәдениетін түсіну және қабылдау қабілетін дамытуды қарастырады;
- когнитивтік қағидасы, оқушылардың білім алу үрдісі барысында өлкетану материалдарының көмегімен жаңа ақпаратты, жаңа білімді түсінуін қарастырады;
- кешенділік қағидасы, өлкенің қоршаған ортасында болатын барлық жағдайларды, өзгерістерді кіріктіріп оқытуды көздейді;
- ізгілендіру қағидасы, өлкені тұлғаның дамуындағы өмірлік-мәнді құндылықтар жүйесінде оқудың мағынасын түсінуді қамтамасыз етеді;
- табиғи және мәдени түсінік қағидасы, табиғатты қорғау және экологиялық білім мазмұнын кіргізуді қарастырады.

Аталған қағидаларды жүзеге асыру арқылы, оқушылардың өздіктерінен білім алу, сыни тұрғыдан ойлау, шешім қабылдау, практикалық іс-әрекеттерді орындау қабілеттерін дамыту мүмкіндігі туындайды. Анықталған қағидаларды ой елегінен өткізіп түсіну және өмір сүру ортасындағы мінез-құлық ережелерін сақтау, өз іс-әрекетінің мәні мен жауапкершілігін түсіну, өзінің кіші отанына деген сүйіспеншілік әр адамның мәдениетінің ажырамас бөлігі болуы тиіс [6, 126.].

Оқушылар өз өлкесі жөніндегі білім қорын меңгеруді алғаш рет мектеп табалдырығынан аттаудан бастайды. Мектептегі өлкетану сабағы оқушылардың ой-өрісін, танымдық қызығушылығын дамытуға, шығармашылық іс-әрекетке баулиды. Өз өлкесін зерттей отырып, оқушылар табиғи органы, адамдар өмірін көреді, табиғат компоненттері дамуы процестері мен өзара байланысын, адамның шаруашылық іс-әрекеті нәтижелерін бақылайды.

Оқушының білім алу көздеріне қарай оқыту әдістері былайша жіктеледі:

- а) сөздік әдіс (білім негізінде ауызша сөйлесу немесе басылым сөзі жатады);
- б) көрнекілік әдіс (көрнекіліктер, бақыланып, зерттелетін нәрселер құбылыстар);
- в) практикалық әдіс (оқушылар практикалық жұмыстарды орындай отырып білім алады, біліктілігін арттырады) [7, 338б.].

Өлкетану жұмыстарын жүргізудегі басты қолданылатын әдістерге: өз өлкесінің тарихымен танысу, әдеби әдіс, далалық бақылау, картографиялық, статистикалық көрсеткіштер, экскурсия және жорық ұйымдастыру, танымдық ойындар ойнату, фото және видеокөрініс жатады. Өлкенің табиғат жағдайын білу өлкетану жұмысының ең басты бөлімі болып саналады. Оған өлкенің геологиялық құрылысы, жер бедері, пайдалы қазбалары, климаты, өзендері, көлдері, батпақтары, топырақ және өсімдік жамылғысы және жануарлар дүниесі, экологиясы кіреді.

Практикалық жұмыстың кезеңдері.

- а) Тақырыбы, мақсаты.
- б) Нұсқау (инструктаж).
- в) Жұмыстың орындалуы (тәжірибені жасау).
- г) Қорытындысын жазу.
- д) Есеп беру – құжаттар тапсыру.

Мысалыға, «Атмосфера» тақырыбын өткенде оқушылар ауа райына бақылау жүргізеді, тиісті мағлұматтарды жазып алады. Орташа температураны есептеп шығарады, бір айға, бір жылға есептеген график жасайды. Желдің қозғалу жылдамдығын, бұлттану, ылғалдылық диаграммасын сызады, ауа-райының тәулік, бір ай ішіндегі өзгерістерін жазып отырады. Экономикалық география курстарында практикалық жұмыстар оқытушы ұсынған немесе ұжым болып жасаған үлгі кесте бойынша ұйымдастырылады. Мұндай тапсырмаларға өнеркәсіп кешендерін, жергілікті кәсіпорындарды, транспорт жүйелерін, территориялық өнеркәсіптік кешендерді оқып үйренуді жатқызуға болады.

Зерттеліп отырған Семей өңірі түрлі климаттық зонада орналасуымен қатар әртүрлі геологиялық, гидрогеологиялық және гидрологиялық жағдайына байланысты өсімдік жамылғысы ерекше дамыған. Өсімдік жамылғысы – бір уақытта топырақ түзуші және түрлі топырақ жағдайы мен құрылымының индикаторы болып табылады.

Өсімдік жамылғысында табиғат немесе биоклиматтық зоналар мен зонашалар анық көрінеді және өсімдік зоналары мен белдеулерін құрайды. Жазықтар мен ұсақшоқыларда анық байқалады: дала зонасының оңтүстік зонашасы құрғақ далалы боз-бетегеден тұрады; өсімдікке кедей жусан-боз-бетегеден құралған шөл зонасы; жусан, жусан-тұзды және тұзды шөл зонасы. Ал таулы және тауаралық жазықтарда

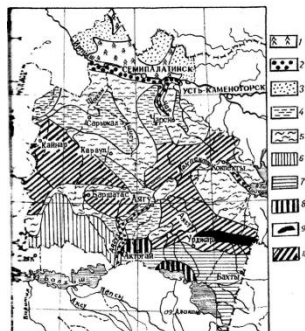
субальпілік шалғынды белдеу; бұталы және алуан шөпті, дәнді-шалғынды белдеу; бұталы және алуан шөпті-бетегелі дала мен ну бұталы белдеу; боз-бетегелі, кей жерлерде бұталы құрғақ дала. Мынадай өсімдік қоғамдастығынан тұратын геоботаникалық аймақтар айқын көзге түседі:

- тау етегіндегі орманды далалық, изенді-селеулі-далалық (селеулі-түрлі шөпті, бұта-қарағанды далалар);

- тау етегіндегі далалық (жусанды-бетегелі, жусанды-селеулі-бетегелі, жусанды –дәнді псоммофильді шөлейт далалар)-Зайсан және Алакөл ойпаттарының солтүстік пұшпағы;

- шөлейттік (ксерофильді дәнді дақылдар басым кезігетін далалы және шөлейттер)- Зайсан, Алакөл ойпаттарының оңтүстігі;

- таулық және тау беткейлік орманды-шалғынды-далалық (самырсын, бал-май қарағайлы, бұта қарағанды жерлерге және далаларға ұласып жататын самырсынды тау ормандары). (Сурет 9.)

Сурет 9. Семей өңірінің өсімдік картасы

1-қарағайлы бор; 2-жайылма шалғыны мен бұталар; 3-бетеге-ақ селеу даласы; 4-бетегелі шымды-дәнді дала; 5-жусан- шымды-дәнді дала; 6- дәнді-жусанды дала; 7- жусанды сор шөл; 8- шөл зонасының сор өсімдігі; 9- биіктаулы шалғын; 10- таулы дала.

Шабындық өсімдіктері: жалбыз, бидайық, қоға, қияқ, қамыс өзен аңғарларында және ылғалды аласа жерлерде кездеседі. Солтүстік- шығыстан оңтүстік-батысқа қарай созыла орналасқан тізбекті қарағайлар Ертістің оң жағасындағы даланың өзіне тән өсімдігі болып есептеледі. Ол-дәнді бұталы өсімдіктер алаптарымен алмасады [6, 226.].

Қорытындылай келе, мектептегі өлкетану жұмыстары оқушылардың өлкедегі биологиялық объектілерді дұрыс тани білуіне көмектеседі. Өлкетану жұмыстарына балалардың ерте кезден араласуы олардың ой-өрісін дамытады, еліміздің тыныс-тіршілігімен, шаруашылық өмірімен таныса отырып, қоғамға қажетті білімге құштарлық, байқағыштық, тапқырлық, ізденімпаздық қасиетке өз бетімен шығармашылық іске ұмтылуына, болашақ мамандық таңдауына да игі әсер етері сөзсіз. Аймақтық компонентті жетілдіруде оқу-тәрбие жұмысының сыныптан тыс, сабақтан тыс түрлері маңызды рөл атқарады. Олар пән сабақтарын толықтырып отырады және негізінен сабаққа байланысты жүргізіледі. Өлкетану жұмысы сабақтағы оқу материалының мазмұнынан тысқары болады, бірақ ол сыныптан, сабақтан тыс алынатын білімді туған өлкенің табиғаты, тарихы, байлығы жайлы қосымша кең көлемді біліммен толықтырып отырады. Сондықтан «Өлкетану» курсы арқылы аймақтық компонентті жетілдіру сабақ және сабақтан тыс уақыттағы іс-әрекетті де қамтуы тиіс. Сонымен қатар «Өлкетану» курсы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға, олардың танымдық қызығушылығын арттыруға, отансүйгіштікке тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Қазақстан азаматтарының өз халқының, мемлекетінің тарихын, өлке табиғатының ерекшеліктері мен мүмкіншіліктерін, экономикалық даму келешегін білуге деген қызығушылығы артуда, сол себепті мектепте туған өлке жайлы терең білім беру және туған өлкеге деген сүйіспеншілікті тәрбиелеудің маңызы арта түсуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан. – 2017. – 12 сәуір.
2. Айдаров О. Мектепте өлкетану туризмін қалыптастыру қажет // Сыр бойы. – 2016. – 12 қараша.
3. Измуханова Ж.Е. Өлкетану материалы негізінде бастауыш сынып оқушыларының ұлттық құндылығын қалыптастырудың жолдары//ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», № 2 (62), 2019.- С.425

4. Шаушекова Б.Қ., Бейсенбаева А.М. Өлкетану жұмыстары арқылы этномәдени құндылықтарды қалыптастыру шарттары: теория және практика // Бастауыш мектеп. – 2013. – №7. – 3-4 бб.

5. Горощенко В.П., Степанов И.А. Табиғаттанудан сабақ беру методикасы. – Алматы: Мектеп, 1981.– 29 б.

6. Айтжанова Г.Қ. Өлкетану жұмысын ұйымдастыру жолдары. // География, биология, экология орта мектепте. Республикалық ғылыми – әдістемелік журнал. – 2013 жыл. - №6.

7. Панин М.С. Эколого-биогеохимическая оценка техногенных ландшафтов Восточного Казахстана. Алматы: Эверо, 2000.- 338 с.

МРНТИ: 14.43.51

Куатов А.К.¹

¹докторант 2 курса специальности «Социальная педагогика и самопознание»

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

г. Нур-Султан, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПЕНИТЕНЦИАРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация

В статье отводится решающая роль педагогической деятельности в успешной ресоциализации лиц, отбывших тюремное заключение. Подчеркивается значимость обучения, воспитания и как следствие исправление осужденных в результате педагогического процесса. Проводится всесторонний анализ состояния проблемы ресоциализации осужденных в Казахстане. Описываются различные факторы, в той или иной мере определяющие эффективность ресоциализации лиц отбывающих наказание в исправительных учреждениях. Авторы стоят на позиции необходимости изучения временной перспективы как фактора ресоциализации. Доказывается практическая ценность изучения данного феномена для педагогической и пенитенциарной практики. Представлен теоретический обзор зарубежных теорий и концепций временной перспективы. Временная перспектива рассматривается как способ распределения личного и социального опыта на временные отрезки прошлого, настоящего и будущего. Временная перспектива, а именно, ее сбалансированность позволит осужденным выстраивать оптимальные способы реагирования на текущие события с учетом прошлого опыта и планов на некриминальное будущее.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, социализация, ресоциализация, временная перспектива, осужденные, пенитенциарная педагогика.

Kuatov A.¹

¹2nd year course student of the specialty «Social pedagogy and self-knowledge»

L.N. Gumilyov Eurasian National University,

Nur-Sultan, Kazakhstan

FEATURES OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

Abstract

The article plays the decisive role of pedagogical activity in the successful re-socialization of persons who have served prison sentences. The importance of training, education and, as a result, correction of convicts as a result of the pedagogical process is emphasized. The article provides a comprehensive analysis of the state of the problem of the re-socialization of convicts in Kazakhstan. Various factors are described that to some extent determine the effectiveness of the re-socialization of persons serving their sentences in correctional institutions. The authors are in the position of the need to study the time perspective as a factor of resocialization. The practical value of studying this phenomenon for pedagogical and penitentiary practice is proved. A theoretical review of foreign theories and concepts of a time perspective is presented. The time perspective is considered as a way to distribute personal and social experience into time periods of the past, present and future. The time perspective, namely, its balance will allow convicts to build optimal ways to respond to current events, taking into account past experience and plans for a non-criminal future.

Keywords: pedagogical activity, socialization, resocialization, temporary perspective, convicts, penitentiary pedagogy.

Қуатов А.Қ.¹

¹ «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы 2-курс докторанты
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ПЕДАГОГИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық іс-әрекеттің түрме жазасын өтеген адамдарды табысты қайта әлеуметтендіру кезіндегі шешуші рөліне назар аударылады. Педагогикалық үдерістің нәтижесі ретінде сотталғандарды оқыту, тәрбиелеу және түзету маңыздылығы атап өтіледі. Қазақстандағы сотталғандарды қайта әлеуметтендіру мәселесінің жағдайына жан-жақты талдау жасалды. Түзету мекемелерінде жазасын өтеп жатқан адамдарды қайта әлеуметтендірудің тиімділігін белгілі бір дәрежеде анықтайтын әртүрлі факторлар сипатталған. Автор уақыттық перспективаны әлеуметтендіру факторы ретінде зерттеу қажеттілігі ұстанымын қолдайды. Педагогикалық және пенитенциарлық тәжірибеге арналған осы құбылысты зерттеудің практикалық құндылығын дәлелдейді. Уақыттық перспективаның шетелдік теориялары мен тұжырымдамасына теориялық тұрғыдан шолу жасайды. Уақыттық перспектива жеке және әлеуметтік тәжірибені өткен, бүгінгі және келешектегі уақыт кезеңдеріне тарату тәсілі ретінде қарастырылған. Уақыттық перспектива, атап айтқанда, оның теңгерімі сотталғандарға қылмыстық емес болашаққа арналған өткен тәжірибе мен жоспарларды ескере отырып, ағымдағы оқиғаларға жауап берудің оңтайлы жолдарын құруына мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: педагогикалық іс-әрекет, әлеуметтендіру, қайта әлеуметтендіру, уақыттық перспектива, сотталғандар, пенитенциарлық педагогика.

Осужденные считаются такой субкультурой, подвергающейся различным внутренним и внешним ограничениям, которые делают лиц отбывающих наказание уникальными участниками педагогического процесса. Педагогическая деятельность в пенитенциарных учреждениях в первую очередь направлена на помощь осужденным в преодолении барьеров гармоничного существования с окружающими, на формирование у него социально ориентированных жизненных перспектив и планов, возрождение чувства собственного достоинства и морально-нравственных установок.

Развивая чувство ответственности у осужденных, педагоги могут помогать им находить более конструктивные интересы в жизни, интересы, которые приносят пользу и окружающим.

Актуальность педагогической деятельности в исправительных учреждениях отражена в «Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 по 2020 годы», а также в «Комплексной стратегии социальной реабилитации граждан, освободившихся из мест лишения свободы и находящихся на учете службы пробации, в Республике Казахстан на 2017-2019 годы», подчеркивающих важность гуманизации уголовной политики с целью организации педагогического процесса направленного на последующую успешную ресоциализацию осужденных в гражданском обществе [1].

Термин «ресоциализация» не является чисто социально-педагогическим, а имеет междисциплинарный статус и используется во многих областях науки – юриспруденция, социология, психология, медицина, культурология и философия.

Понятие ресоциализации является производным от понятия социализации. Если «социализация» подразумевает некую принадлежность к группе, то «ресоциализация» указывает на изменения в членстве в группе [2].

В пенитенциарной педагогике используется категория «перевоспитание осужденных» - «двусторонний педагогический процесс, включающий совместную целенаправленную деятельность субъекта по организации системы внешних воздействий и деятельность объекта по усвоению данных воздействий».

А.В. Пищелко рассматривает проблему ресоциализации как педагогически ориентированную и целесообразную комплексную систему воздействия на осужденного с целью его исправления и включения в социальную жизнь. Ресоциализация направлена на профилактику рецидива преступлений. Нейтрализация отрицательных последствий изоляции осужденных от общества, успешная адаптация освобожденных к условиям жизни вне пределов исправительного учреждения ведут к уменьшению вероятности совершения новых преступлений [3, с.78].

Мардахаев Л.В., исследуя проблему формирования здорового подрастающего поколения Отечества, говорит о ресоциализации как о восстановлении у человека утраченных социальных ценностей, статуса, установок, референтных ориентаций, навыков, опыта общения, поведения и жизнедеятельности [4, с.9].

Согласно пенитенциарной практике, ресоциализация как процесс вторичной социализации требует учета различных факторов.

Так, В.И. Загвязинский отмечал, что «социализация осуществляется под влиянием совокупности природных, социально-экономических, психологических, педагогических и иных факторов».

Все факторы, оказывающие влияние на процесс социализации/ресоциализации он объединил в две группы:

1) внутренние - индивидуальные физические и психические характеристики, такие как здоровье, способности, мотивы, направленность личности и др.;

2) к внешним относятся четыре группы факторов социализации:

- мегафакторы (космос, планета);
- макрофакторы (государство, общество);
- мезофакторы (регион, место жительства, субкультура);
- микрофакторы (близкое окружение, сверстники, воспитательные организации образования) [5].

Васильева Я.С. классифицирует факторы ресоциализации на социальные, психологические и криминологические. К первой группе относятся семья, образование и профессиональная деятельность. Ко второй – межличностные отношения, мировоззрение и осмысленность жизни. К третьей – статья, срок судимости, длительность отбывания наказания, характер взаимодействия с другими осужденными и администрацией исправительного учреждения [6, с.6]

Следует отметить, что деятельность педагогов по реабилитации осужденных направлена на развитие потенциала к планированию жизни после освобождения.

Так, В.И. Загвязинский пишет: «Часто планы на будущее у осужденных строятся довольно расплывчато. Это ведет к тому, что благие пожелания под напором обстоятельств или из-за персональной неготовности человека остаются нереализованными. Педагоги и пенитенциарные психологи на этапе формирования просоциального образа жизни на свободе используют технологии целеполагания, с помощью которых осуществляется планирование индивидуальной, социальной и профессиональной успешности» [7].

Таким образом, одной из особенностей педагогической деятельности является решение задачи по формированию жизненных или временных перспектив личности осужденного.

В советской педагогике и психологии изучением вопроса временной перспективы занимались К.А. Абульханова-Славская, С.Л. Рубинштейн, Е.И. Головаха, А.А. Кроник, Д.И. Фельдштейн и др. [8, с.256].

Наряду с понятием временной перспективы использовались близкие по смыслу термины, как «жизненная перспектива», «локус времени», «психологическая перспектива», «жизненный путь личности», «временные ориентации» и др. [9, с.38-43].

С 80-х годов 20-го века в пенитенциарной педагогике можно отметить значительное оживление опытно-экспериментальных работ. Комплексное исследование проблемы перевоспитания осужденных также включало и изучение их временной перспективы. Результаты обсуждались на научно-методических конференциях, отражались в монографиях и методических пособиях. Временная перспектива изучалась в связи с психологическими особенностями преступников. Однако, следует заметить, что подобные исследования были единичными и в дальнейшем проблеме временной перспективы осужденных не оказывали должного внимания. Более того, проведенные исследования можно считать устаревшими, поскольку они проводились еще во времена существования СССР, после распада которого, страна пребывала длительное время в положении дестабилизации, что в свою очередь отразилось на жизни каждого гражданина, в том числе, и на осужденных и на потенциальных преступниках [10, с.12].

Сам термин «временная перспектива» стал широко использоваться в научной литературе после публикации культурологической и философской статьи Лоуренса Франка по этому вопросу. Автор характеризует временную перспективу как динамическое базовое свойство человеческой жизни, подчеркивающее взаимосвязи и взаимодействия прошлого, настоящего и будущего. По мнению Л. Франка, временная перспектива человека может различаться в разных сферах жизни и зависит от норм и ценностей конкретной культуры.

Ученик Л. Франка, автор теории поля, Курт Левин, включает временную перспективу в психологическое жизненное пространство индивида и определяет его как «совокупность взглядов

индивида на его психологическое будущее и психологическое прошлое, существующее в данный момент времени» [11, с.138].

Таким образом, временная перспектива выглядит как включение прошлого и будущего, реального и идеального плана жизни в план текущего момента.

Идеи К. Левина в дальнейшем оказали большое влияние на последующие исследования временной перспективы. Так, среди зарубежных исследователей можно отметить Т. Коттла, Ж. Ньюттена, Ф. Зимбардо и других. Жозеф Ньюттен в своих исследованиях сосредоточился на перспективе будущего и рассматривал ее как некое мотивационное образование, определяющее поведение человека в настоящем и зависящее от его познавательных процессов.

По аналогии с пространственной перспективой временная перспектива состоит из существующих в настоящее время «ментальных представлений» о событиях, которые в действительности происходят в соответствии с определенной временной последовательностью с более длинными или более короткими интервалами между ними. Отличительная черта временной перспективы заключается в том, что она возникает не в реальных процессах восприятия, а в существующих в настоящее время когнитивных представлениях событий. По словам Ж. Ньюттена, «будущие и прошлые события оказывают влияние на настоящее поведение в той степени, в которой они действительно присутствуют на когнитивном уровне поведенческого функционирования» [11, с.139].

В последние десятилетия широкую популярность в научных кругах получила концепция временной перспективы Ф. Зимбардо. Когнитивные процессы, как считает Ф. Зимбардо, делят человеческий опыт на прошлые, настоящие и будущие временные рамки. Временная перспектива определяется как субъективный, часто бессознательный, способ, которым человек относится ко времени, процессу, посредством которого непрерывный поток личного и социального опыта присваивается каждой временной категории.

Ф. Зимбардо выделяет пять типов временной перспективы: концентрация на отрицательном прошлом; концентрация на позитивном прошлом; гедонистическая концентрация на настоящем; фаталистическая концентрация на настоящем; концентрация на будущем. Люди, которые концентрируются на негативно воспринятом прошлом, часто вспоминают грустные моменты из прошлого. Сосредоточение внимания на позитивно оцененных событиях из прошлого связывает с удовольствием думать о прошлом, обращая внимание прежде всего на хорошие вещи, которые произошли, и собирая памятные вещи из прошлого. Гедонистическая концентрация на удовольствии «здесь и сейчас» связана с игнорированием опыта прошлого. Люди с данной временной перспективой часто сосредотачиваются на удовольствии, независимо от последствий своих собственных действий. Фаталистическая временная перспектива выступает пассивной настойчивостью в настоящем, вытекающая из убеждения, что люди не могут влиять на будущее. Люди, которые сосредоточены на будущем, заинтересованы в том, что произойдет, и придают большое значение прежде всего планированию, формулированию и достижению целей [12, с. 374].

Таким образом, в зависимости от выраженности того или иного типа временной перспективы индивид будет соответствующим образом объяснять и реагировать на события происходящие с ним сейчас. К примеру, зацикленность осужденного на негативных событиях прошлого может порождать чувство тревоги или вины и потенциально создавать трудности в построении планов на будущее, взаимоотношений с окружающими в настоящем, что может выступать препятствием в процессе ресоциализации.

Однако, Ф.Зимбардо в противовес концентрации на одном типе временной перспективы выделяет «сбалансированную временную перспективу» которая позволяет человеку находить баланс между временными рамками и выстраивать свое поведение в зависимости от актуальной ситуации [13, с.62]. Данная идея, напротив, позволяет выдвинуть предположение об успешной ресоциализации осужденных.

Итак, изложенное позволяет заключить о педагогической деятельности в пенитенциарных учреждениях как имеющей свои особенности и специфику направленную на воспитательную работу и ресоциализацию осужденных.

Список использованной литературы:

1. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1600000655>
2. McCorkle, L., & Korn, R. (1954). *Resocialization within Walls. The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 293, 88-98. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1028400>
3. Зорина Н. С. *Организация педагогической системы в пенитенциарном учреждении //Редакционная коллегия. – С. 78.*

4. Социализация и ресоциализация несовершеннолетних в обеспечении безопасности подрастающего поколения Отечества: материалы Всероссийской конференции с международным участием XXI социально-педагогические чтения, посвященные 130-летию Антона Семёновича Макаренко, 23 марта 2018 года, г. Москва / под ред. Л.В. Мардахаева. – М.: Изд-во ФГБНУ «Центр защиты прав и интересов детей», 2018. – 272 с.
5. https://studme.org/47271/pedagogika/factory_sotsializatsii
6. Васильева, Яна Сергеевна. Социальные и психологические факторы ресоциализации лиц с делинквентным поведением : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.13 / Васильева Яна Сергеевна; [Место защиты: Сев.-Зап. акад. гос. службы].- Санкт-Петербург, 2011.- 185 с.
7. https://studme.org/47350/pedagogika/sotsialno-pedagogicheskaya_reabilitatsiya_zaklyuchennyh#935
8. Куликов Л. В. Психология личности в трудах отечественных психологов: Хрестоматия. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2009. — 464 с.
9. Михальский А.В. Психология времени (хронопсихология): Учебное пособие. – Москва, МПГУ, 2016. – 72 с.
10. Купченко В.Е., Куатов А.К. Особенности временной перспективы осужденных с разным типом Я-концепции // Вестник Омского университета. Серия «Психология». 2009. № 1. с. 10–16.
11. Journal of Education Culture and Society 2013_2, p.138-139
12. Malgorzata Sobol-Kwapinska Hedonism, fatalism and «carpe diem»: Profiles of attitudes towards the present time Time&Society 22(3) 371–390.
13. Мандрикова Е.Ю. Современные подходы к изучению временной перспективы личности /Мандрикова Е.Ю. // Психологический журнал. - 2008. - № 4. - С. 54 - 65.

МРНТИ 14.33.07

Байкеева Л.Т.¹, Чилдебаев Ж.Б.²

¹2 курс докторанты,
²п.э.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНЕ ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСТАРЫ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ НӘТИЖЕСІ

Аннотация

Мақалада педагогикалық колледж студенттеріне өлкетану материалдарын қолдану арқылы экологиялық білім беру бойынша зерттеудің нәтижелері берілген. «Экологиялық өлкетану» атты оқу бағдарламасын енгізуінде педагогикалық колледждердің оқу-тәрбие үдерісінде, аудиторияда және аудиториядан тыс кураторлық сағаттарда, студенттерге экологиялық білім берумен қатар, олардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруды жүзеге асыру жолдары көрсетілген, сонымен бірге өлкетану жұмыстарын өткізудің құралдарымен әдістері берілген. Алдыңғы қатарлы шығармашылықпен жұмыс жасайтын оқытушылар көп аспектілі шығармашылықты дамытуда, себебі, табиғи ортаның аймақтық ерекшеліктерін зерттеу жұмыстары оқушының зерттеушілік, танымдылық қабілетін дамытып, отансүйгіштікке, экологиялық мәдениетке, әсемдікті бағалауға тәрбиелейді.

Түйін сөздер: экология, экологиялық тәрбие, өлкетану, өлкетану жұмыстары, ерекше қорғалатын аумақтар, қоршаған ортаны қорғау

Baikeyeva L.T. ¹, Childebayev Zh.B. ²

¹PhD doctoral student,

²st.Ph.D., Professor, Kazakh national pedagogical university after Abai, Kazakhstan,

THE RESULTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION THROUGH LOCAL HISTORY WORK FOR STUDENTS OF THE PEDAGOGICAL COLLEGE

Annotation

The article presents the results of a study on environmental education using regional materials for students of pedagogical colleges. The curriculum “Environmental study of local lore” provides for ways to implement the ecological culture of pedagogical colleges, as well as the environmental education of students in curatorial hours, in the classroom and beyond, as well as tools and methods of local history. Advanced creative teachers develop multi-aspect creativity, as work on the study of regional features of the natural environment develop research, cognitive ability of students, educate patriotism, environmental culture.

Keywords: ecology, environmental education, local history, protected areas, environmental protection

Байкеева Л.Т.¹, Чилдебаев Ж.Б.²

¹ докторант 2 курса,

² д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Казахстан

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ КРАЕВЕДЧЕСКУЮ РАБОТУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Аннотация

В статье представлены результаты исследования по экологическому образованию с использованием региональных материалов для студентов педагогических колледжей. В учебной программе «Экологические краеведение» предусмотрены способы реализации экологической культуры педагогических колледжей, а также экологическое воспитание студентов в кураторские часы, в аудитории и за ее пределами, а также инструменты и методы краеведения. Передовые творчески работающие преподаватели развивают многоаспектное творчество, так как работы по изучению региональных особенностей природной среды развивают исследовательскую, познавательную способность учащихся, воспитывают патриотизм, экологическую культуру.

Ключевые слова: экология, экологическое образование, краеведение, охраняемые территории, охрана окружающей среды

Қазіргі жаһандану кезеңінде халықаралық деңгейдегі құбылыстардың даму үдерісі, оның ішінде әлемді тұтас қамтитын табиғи, табиғи-антропогендік құбылыстар ғаламдық кезек күттірмейтін мәселенің бірі - экологиялық мәселеге кейінгі кезде көп көңіл бөлініп жүр. Себебі, адамның экологиялық санасынан олардың табиғатқа практикалық қатынасында алшақтық байқалады. Студенттердің экологиялық санасын қалыптастыру үшін кей жағдайда білім деңгейі жеткіліксіз, оқу орындарында биология, география, экология пәндері бойынша теориялық білім берілгенімен, практикалық жағдайда табиғатқа сәйкестенген оқу-танымдық іс-шаралардың жағдайының толық жолға қойылмағандығы алаңдатады.

Экологиялық білім мен тәрбие қоғамның әрбір мүшесіне бағытталып, жалпы халыққа табиғатты қорғау және көркейту шарасын үйретуді көздейді, мұның түпкі мақсаты – табиғат байлықтарына жауапкершілікпен қарайтын, экологиялық тұрғыда саналы жеке тұлғаны қалыптастыру. Ол үшін біріншіден, білім алушыға жаратылыстану пәндерін негізге ала отырып, экологиялық білім беру керек, екіншіден, осы білімін табиғатты қорғау, көркейту ісіне бағыттай білуге тәрбиелеу қажет. Экологиялық білім берудің ең жүйелі де, ұтымды жолы білім ордаларында пәндерді экологияландыру арқылы экологиялық мәселелерді түсіндіруді үйлесімді жүргізу, сонымен бірге арнайы экологиялық білім беретін курстарды қалыптастыру уақыт талабы.

Қоршаған ортаға жанашырлық, оны аялай білуге құштарлық жан-жақты мәдениетті тұлғаның бойынан табылуы тиісті қасиет. Адам мен қоғамдық болмыс арасындағы диалектикалық жалғастық ағымдары соншалықты маңызды болса, адам мен табиғат арасындағы байланыста соншалықты мәнді. Өйткені,

табиғат – адам мен қоғамдық болмыс, өмір сүретін орта. Адам мен табиғаттың өзара қарым қатынасының адамгершілік астарын ашуда, ақыл-ой мен сезімді тәрбиелеуде, сананы қалыптастыруда экологиялық тәрбие жетекші орын алады [1]. Осы тұрғыда білім алушылардың экологиялық ой-өрісін дамыту, экологиялық мәдениетін қалыптастыру проблемасының көкейкестілігі күннен – күнге арта түсуде. Ғалымдардың пайымдауынша, экологиялық білім мен тәрбие барлық тіршілікке қатысты ішкі жауапкершілік сезімі мен парызды дамытуы қажет, өйткені тіршілікті ортаны сақтау мен адамның денсаулығы қоғамның құндылық жүйесінде ең маңызды категорияның бірі болып саналады.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: «Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламалық мақаласында: – орта, техникалық және кәсіптік, жоғары оқу орындарында «Қазақстан құқығы», «Өлкетану» сияқты міндетті оқу курстарын енгізу жөнінде тапсырмалар берген болатын. Ұсынып отырған оқу бағдарламасы педагогикалық колледж студенттеріне қосымша курс түрінде жүргізілетін «Экологиялық өлкетану» пәнінің мазмұнына туған өлкенің тарихи, табиғи, әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, мәдени ерекшеліктері жайлы деректерді енгізу арқылы, аймақтық компонентті жүзеге асыруға мүмкіндік тудыратын кеңестер береді. Туған өлке жайлы білім мазмұнының практикалық жақтарын күшейту жолдары қарастырылады, оның білім берудегі рөлі және оны қалыптастырудың әдістемелік тәсілдері ашып көрсетіледі.

Қазіргі уақытта жас ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуына ізгіліктік, ғылымилық, жүйелілік ұстанымдарына негізделген үздіксіз экологиялық, өлкетанулық білім беру жүйесін құру, оның тәрбиелік мүмкіндіктерін саралау өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Өлкетануды танып-білуге ұстанған бағыт 70 жж. экологиялық білім беру мәселесін шешуге мүмкіндік берді және мектепте экологиялық білім беруді дамытты. «Өлкетану» терминін алғашрет 1914 ж. тарихшы-әдіскер В.Я. Уланов және сібірлік мұғалім-географ В.Н. Мальков қолданды [2]. Өлкетану – елдің бір бөлігі, қаланың, ауылдың, басқада елді мекеннің тұрғылықты жердің тұрғындары үшін туған өлке болып табылатын территорияны жан-жақты оқып үйренуі. Өлкетану – белгілі бір өңірдің табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын, мәдениетін зерттеу мен шұғылданатын ғылыммен мәдениет саласы.

Өлкетану жұмыстарын жоғары мектептің экологиялық жүйесінің негізімен бірізділігі нақты іс-әрекеттер барысында іске асыруды қамтиды. Аталған жұмыстарды жүргізу, яғни, педагогикалық колледждердегі экологиялық өлкетану ретінде пәнаралық педагогикалық үдеріс этнопедагогика құралдарын пайдалану, студенттерге бұрынғы және бүгінгі күнгі экожүйемен танысуға бағытталған әрекеттерінің бірлігін ұйымдастыру, аймақтық проблемалармен байланысты жергілікті экологиялық өлке проблемаларын анықтау, оларды шешудің жолдары мен жетілдіруге болатын шешімдерін іздестіруден тұрады.

Қазіргі таңдағы қоғамның саяси, әлеуметтік және экономикалық дамуындағы жаңару процестері өткен тарихымыз бен мәдени мұраларымызды қайта қарауды, рухани құндылықтарымызды саралап, оны мектептің оқу-тәрбие процесіне ендіру арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға қолайлы жағдайлар жасалып отыр. Қоршаған ортаны қорғау — қоршаған ортаны сақтаумен қалпына келтіруге, шаруашылық және өзгеде қызметтің қоршаған ортаға теріс әсерін болғызбауға және оның зардаптарын жоюға бағытталған мемлекеттік және қоғамдық шаралар жүйесі [3]. Демек, қоршаған ортаны қорғау, экологиялық жаңғырту жұмысын жүргізуде аудандағы жастардың экологиялық білімін арттыруда мақсатқа бағытталған бағдарламалар жасайды. Бұл ұсынылып отырған бағдарлама табиғатты зерттеушілерге үлкен көмек болмақ. Ол екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде түрлі жаңа ақпарат беру арқылы дайындық жасайды. Екінші кезеңде студенттер қосымша ақпарат алады және экологиялық жұмыстарға қатысуына мүмкіндік беріледі.

«Экологиялық өлкетану» оқу бағдарламасы бойынша студенттердің оқу-танымдық, интеллектуалды және эмоционалды өсіп-жетілуіне, білімдерін арттыруға және өлі табиғатпен байланыс жасауға мүмкіншілік жасалады. Курстың мақсаты - оршаған ортаның экологиялық проблемалары, туған өлкенің әлеуметтік ортасы мен мәдениеті туралы білімді меңгеру, қоршаған ортамен өз бірлігін түсінетін тұлғаның эстетикалық және адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеу, білім алушыларды экология проблемаларымен байланысты қызмет түрін саналы таңдауға дайындау. «Экологиялық өлкетану» курсының міндеттері:

- туған өлкенің ерекшелігін оқып-білуге бағыттау арқылы, экологиялық өлкетану пәнінің іс-әрекетіне қызығушылық танытуын қалыптастыру;

- студенттердің экология ғылымына көңіл бөліп, ізденуіне және қоршаған орта экологиялық мәселелерін зерттеп, зерделеуге, ҚР Заңнамасындағы экологиялық баптарды білулеріне тәрбиелеу;

- экологиялық, өлкетанулық материалдарды сабақтарда және оқу-тәрбие жұмыс формаларында пайдалануды үйрену және қалыптастыру;

- зерттеу және шығармашылық іс-әрекеттеріне студенттерді қатыстыру.

«Экологиялық өлкетану» курсының оқу бағдарламасы:

Тақырып №1. Туған өлкенің тарихы, мәдениеті мен географиялық орналасуы. Өлкенің табиғат ландшафты және олардың антропогенді өзгерулері. Жамбыл облысының географиялық -экономикалық жағдайы. Табиғи және антропогенді ландшафты. Оларды салыстыру. Адамның іс-әрекетінен болатын табиғат деградациясы. Өлкенің табиғи ерекшеліктері: ауа-райы, ландшафт, топырақ, су режимі. Биотоп үлгісі ретіндегі экожүйе құрылымының өлкеге тән сипаттамасы.

Тақырып №2. Өлкенің мәдени мұрасы. Бірегей табиғи объектілері. Тарихи ескерткіштер және мәдениет. Жамбыл аумағының негізгі зерттеу нысандары. Көксай шатқалы табиғи кешені. Берікқара шатқалы табиғи қаумалы, Ақыртас сарайлық кешені. Айша бибі кесенесі, Қарахан баба кесенесі тарихи ескерткіштері.

Тақырып №3. Тараз қаласындағы атмосфералық ауаның ластану себептерін анықтау. Ауа - райы өзгерістерінің жергілікті белгілері, ауа райын болжау, төтенше жағдай сипатындағы ауа райы құбылыстары, адамның іс-әрекеті. Көпжылдық бақылаулар бойынша өлкенің жалпы климат жағдайындағы және табиғатындағы өзгерістерге талдау жасау, өзгерістердің негізгі себептерін анықтау. Өлкенің жел энергетикасы. Жергілікті жердегі ауаның ластануына сыртқы факторлардың әсері.

Тақырып №4. Жамбыл облысының су ресурстары. Жергілікті су айдындарының экожүйелері. Шағын өзендердің экологиялық жағдайы. өлке аумағындағы су нысандарының жіктелуі, жергілікті жердің гидрографиялық жүйесінің сызбасын жасау, атауларының пайда болу тарихын оқып-білу. Су ресурстарын пайдалану, су энергетикасы.

Тақырып №5. Аймақтың топырақ ресурстары және оларды қалпына келтіру жолдары. Өлкенің ауыл шаруашылығына пайдаланылатын жердің экологиялық жағдайы. Жамбыл облысының кен орындары.

Тақырып №6. Туған өлкенің фаунасы мен флорасы. Биоалуантүрлілікті сақтау. «Қызыл кітапқа» енген жануарлар мен өсімдіктер түрлері. Туған өлкенің табиғат мұражайларына саяхат жасау.

Тақырып №7. Облыс халқының денсаулығы. Өз денсаулығының жағдайын бағалау. Өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың адам денсаулығына әсері. Денсаулық сақтау шаралары.

Тақырып №8. Жамбыл облысының туристік бағыттары. Өлкетанушылық туризм. Тараз жәдігерлері. Ұлы жібек жолы туристік бағыты. Тараздың алтын сақинасы.

Тақырып №9. Өлкенің ерекше қорғалатын аумақтары және табиғатты қорғау. Туған өлкенің «Қызыл кітаптық», эндемикалық өсімдіктері мен жануарлары. Ерекше қорғалатын аумақтар және нысандарға (мүмкіндікке байланысты): қорықтарға, қорықшаларға, ұлттық саябақтарға, табиғат ескерткіштеріне, хайуанаттар бағына, ботаникалық бақтарға, дендрарилерге, орман шаруашылықтарына саяхат жасау, олардағы табиғатты қорғау жұмыстарының технологияларымен танысу.

Тақырып №10. Туған өлке табиғатын қорғаудың өзекті мәселелері. Экологиялық проблемаларды шешу жолдары. Экологиялық тәрбие, экологиялық мәдениет, экологиялық сараптама, экологиялық мониторинг туралы түсініктер. Экология туралы заңдар мен маңызды ресми құжаттар. Экологиялық білім берудің нормалық-реттеуші құжаттары[5].

Студенттердің экологиялық мәдениетін қалыптастыру барысында төмендегідей ұсыныстар жасауға болады:

– біртұтас педагогикалық процесінде тәрбиенің құрамдас бөлігінің бірі ретінде экологиялық бағыттарда әртүрлі іс-шаралар (факультатив, үйірме, апталық, олимпиада, дөңгелек үстел, конференциялар т.б) үнемі ұйымдастырылып отырылуы керек;

– жергілікті экологиялық өлкетану жұмыстарында қазақ халық педагогикасының құралдарын кенінен пайдалану қажет;

– оқушылардың экологиялық тәрбиесінде өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру мәселелері бойынша мұғалімдер үшін арнайы құрастырған семинарлар бағдарламасын пайдалануды қажет етеді;

– өлкетану жұмыстарында педагогикалық оқыту әдістері арқылы студенттердің экологиялық мәдениетін қалыптастыруда сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясын қолдану керек;

– студенттердің экологиялық мәдениетін қалыптастыру мақсатында экологиялық үйірмелер ашу мәселесін көтеруді талап етеді.

Зерттеу жұмысының барысында жасалған теориялық талдау төмендегідей қорытындыларды жасауға мүмкіндік берді:

1) жергілікті жерді зерттеу арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда өлкетану жұмыстарының өзіндік ерекшеліктері анықталады;

2) өлкетану жұмыстарындағы экологиялық мәдениетін дамытуда студенттердің экологиялық білімдерін, экологиялық санасын, сезімін, экологиялық тәжірибесін бірізділікпен қалыптастыру мүмкіндіктерін арттырады;

3) экологиялық мәдениетін қалыптастыруда өлкетану жұмыстарының ұйымдастырылуы олардың педагогикалық құндылығын анықтауға, мазмұндары мен әдіс-тәсілдерін бағдарлап, болжамдар жасауға ықпал етеді;

4) студенттердің экологиялық мәдениетін қалыптастыру мақсатында сыныптан тыс өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру түрлері олардың экологиялық білімдерге қызығушылықтарын, экологиялық білімінің маңыздылығын түсіну сезімдерін, өлкетану және қоршаған ортаны қорғау жұмыстарындағы белсенділіктерін арттыруда аса маңызды орын алады. Күтілетін педагогикалық нәтижелер студенттердің танымдық іс-әрекеттерін бақылау, бағалау және есепке алуға байланысты.

Қорыта келе, «Экологиялық өлкетану» курсы студенттердің функционалдық сауаттылығын дамытуға, олардың танымдық қызығушылығын арттыруға, отансүйгіштікке тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Қазақстан азаматтарының өз халқының, мемлекетінің тарихын, өлке табиғатының ерекшеліктері мен мүмкіншіліктерін, экономикалық даму келешегін білуге деген қызығушылығы артуда, сол себепті колледждерде туған өлке жайлы терең білім беру және туған өлкеге деген сүйіспеншілікті тәрбиелеудің маңызы арта түсуде.

Студенттерге экологиялық білім беру мен тәрбие беру жауапты іс, тәжірибе көрсеткендей, олардың алдына қойылған міндетті жоғары деңгейде бірден шешу мүмкін емес. Осы басымдылық экологиялық бағыттар негізінде әр халықта қоғамдық-тарихи даму барысында өзіндік экологиялық білім беру жүйесі қалыптасады, ол қоғам мен табиғат арасындағы экологиялық тепе-теңдікті ұстап тұруға бағытталады. Сонымен, педагогикалық құндылықтарды өлкетану жұмыстарында пайдалану экологиялық білім беруде, ең бастысы, жеке тұлғаның экологиялық жоғарғы мәдениетін қалыптастыруда басты мақсатқа қол жеткізу үшін экологиялық өлкетану курсының маңызы зор!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Экологиялық өлкетануда қазақ этнопедагогикасы құралдары арқылы оқушыларды тәрбиелеу.* - Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы, № 2. - 2007. - 180б.

2 *Лихачев Д.С. Краеведение как наука и как деятельность. Русская культура.* - Москва: Искусство, 2000. - с.159.

3 *Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы. Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 7 шілдедегі Заңы.* - Алматы: Білім, 2006. - 176б.

4 *Бейсенова Ә.С., Шілдебаев Ж.Б., Сауытбаев Г.З. Экология.* – Алматы: Ғылым ғылыми баспа орталығы, 2001. - 555б.

5 *Экологиялық өлкетануда сыныптан тыс жұмыстардағы этнопедагогика құралдарының маңызы. Қазақстан Республикасындағы Білім беру жүйесінің даму жағдайы және перспективалары. Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары.* - Қарағанды, 2006. - 349б.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

УДК:373.29

МРНТИ: 14.23.09

А.И. Булшекбаева¹, С.А. Битен²

¹PhD доктор, аға оқытушы

*²Педагогика және психология мамандығының магистранты, Абай атындағы Қаз ҰПУ
Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАНДА ЖӘНЕ ОҢТҮСТІК КОРЕЯДА МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

Аңдатпа

Білім беру саласындағы реформалар мемлекеттің әлеуметтік экономикалық саласына айналуға. Қазақстанның білім беру жүйесі бір жағынан, әлемдік білім беру үрдісіне сай жаһандану жағдайында түрлі әлемдік білім беру тенденцияларының ықпалы негізінде дамыса, екінші жағынан, білім беру жүйесі нарықтық экономикада білім беру және білім беру қызметтері еліміздің экономикасын дамытуға, сондай-ақ, білімді капиталдандыруға жағдай жасауда.

Мақалада Қазақстан мен Оңтүстік Кореяның мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуына салыстырмалы талдау жасалынды.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі білім, мектеп жасына дейінгі бала, мектепке дейінгі ұйымдар, білім беру жүйесі.

Bulshekbayeva A.I.¹, Biten S.A.²

*¹Doctor PhD, senior teacher, ²master, the Institute of Pedagogy and Psychology after Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATION IN KAZAKHSTAN AND SOUTH KOREA

Abstract

Reforms in the sphere of education are becoming the socio-economic sphere of the state. The education system of Kazakhstan, on the one hand, develops on the basis of the influence of various world educational trends in the context of globalization in accordance with the world educational process, on the other hand, the education system in a market economy creates conditions for the development of the country's economy, as well as the capitalization of education.

The article presents a comparative analysis of the development of preschool education in Kazakhstan and South Korea.

Key words: preschool education, preschool children, preschool, education system.

А.И. Булшекбаева¹, С.А. Битен²

¹доктор PhD, старший преподаватель,

*²магистрант Института Педагогика и психологии, КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ И ЮЖНОЙ КОРЕЕ

Аннотация

Реформы в сфере образования становятся социально-экономической сферой государства. Система образования Казахстана, с одной стороны, развивается на основе влияния различных мировых

образовательных тенденций в условиях глобализации в соответствии с мировым образовательным процессом, с другой стороны, система образования в рыночной экономике создает условия для развития экономики страны, а также капитализации образования.

В статье проведен сравнительный анализ развития системы дошкольного образования Казахстана и Южной Кореи.

Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольник, дошкольные организации, система образования.

Кіріспе

Оңтүстік Кореяның білім беру жүйесі ерте жастан бастап баланың жан-жақты үйлесімді дамуына, сонымен қатар олардың кәсіпкерлік дағдыларын дамытуға мақсатты түрде көшкен. Бұл туралы мемлекеттің әлемдік деңгейдегі жеткен жетістіктері куә.

Оңтүстік Кореяда мектепке дейінгі білім беру жүйесі де бір ізге қойылған. Оны біз бұл мемлекеттің білім реформаларынан, білім беру бағдарламаларынан айқын көріп отырмыз. Қазақстан да өз кезегінде мектепке дейінгі білім берудің мықтап қолға алған мемлекеттердің бірі. Елімізде ашылып жатқан балабақшалар, қабылданып жатқан нормативті құжаттар, болып жатқан өзгерістердің барлығы осының куәсі.

Корей тәрбиесі қазақ тәрбиесімен ұқсас, үлкеннің сөзіне қарсы шықпау, сыйластық қарым-қатынасты бұзбау екі елдің де тәрбие ұқсастығын көрсетеді.

Негізгі бөлім

Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру жүйесінің даму тарихы ХХ ғасырдың басынан басталады және оны қалыптастыру мен дамытудың екі кезеңін қамтиды.

Бірінші кезең - мектепке дейінгі білім берудің кеңестік кезеңі, келесі кезеңдерді қамтиды:

- бірінші кезең - 20-шы жылдардың басынан 20-шы ғасырдың 30-шы жылдарының басына дейін - мектепке дейінгі білім беру жүйесі құрылды;

- екінші кезең - 30-шы жылдардан бастап ХХ ғасырдың 50-ші жылдарының ортасына дейін. Бұл кезең үшін типтік:

- Мектеп жасына дейінгі балаларды мектепке дайындауды талап ететін жалпы білім беруді енгізу бойынша мектепке дейінгі ұйымдардың желісін ұлғайту;

- Нормативтік-әдістемелік құжаттарды әзірлеу: «Мектепке дейінгі ұйымдардың қызмет түрлері бойынша жұмыс бағдарламалары», «Балабақша хартиясы»;

- Үшінші кезең - 50-ші жылдардың екінші жартысынан 90-шы жылдардың басына дейін - мектепке дейінгі ұйымдарды жаңғырту, ғылыми қолдау және мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогикалық процесті жетілдіру кезеңі.

Екінші кезең - егеменді Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беруді дамыту.

Қазақстандағы мектепке дейінгі ұйымдар кеңестік биліктің алғашқы жылдары балалар ойын алаңдары мен мектепке дейінгі киіз үйлер түрінде құрыла бастады.

1917 жылы Верныйдағы Петроградтық Фребель курсының студенті Ольга Дмитриевна Мухля бірінші балабақшаны ашты, оған әртүрлі ұлттардың 100 баласы қабылданды.

1919 жылы О.Д.Мухля балабақша жағдайында балаларды тәрбиелеудің ерекшеліктерін және балабақшадағы білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшелігін ескере отырып, «Балабақша және оның жұмысы» атты әдістемелік сипаттағы алғашқы кітабын тәрбиешілерге арнады.

Біраз уақыттан кейін М.Ф.Покровскийдің жетекшілігімен Ақмолада балалар мекемелері ашылды.

1919 жылы Қазақстанда балабақшалар саны 37 ге дейін артты, олар 1000 нан астам балаларды тәрбиеледі, мұсылман балаларға арналған топтар ұйымдастырылды.

Қазақстанда мектепке дейінгі білім беруді Назипа Сегізбайқызы Құлжанова (1887-1934) табысты дамытты.

Н.С.Құлжанова Қазақстанда балабақшалардың ашылуына тікелей ат салысты. Қызылордада мектепке дейінгі білім беру қызметкерлерінің конференциясында ол қазақ даласында мектепке дейінгі білім берудің мәселелерін және негізгі міндеттерін көтеріп, баяндама жасады.

Н.С.Құлжанова Қазақстанда балабақшаларға арналған алғашқы бағдарламалық құжаттарды әзірледі.

Орынборда 1923 жылы жарияланған «Мектепке дейінгі тәрбие» және 1927 жылы жарық көрген «Ана мен бала» кітаптарының авторы.

«Ана мен бала» кітабы қазақ әйелінің аналық және педагогикалық білім беру мәселелеріне арналған, педагогикалық әдебиеттер мемлекеттік тілде болмағандықтан маңызды рөл атқарды.

«Мектепке дейінгі тәрбие» жұмысы үш жастағы баланың даму ерекшеліктерін, атап айтқанда, оның қимылдық белсенділігін көрсетеді.

Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беруді дамытуға түрткі болған (1919-1928) «Мектепке дейінгі тәрбие бойынша өткен Бүкілресейлік конгресс еді. Конгресте ұлттық мәндегі мектепке дейінгі ұйымдарды дамыту және жергілікті ұлттардың балаларымен жұмыс істей алатын тәрбиешілерді даярлау және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді басып шығару мәселелері қарастырылды. Конгресс жұмысы барысында шешімі ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, білім беру мен оқытудың негізгі қағидаларын, балалардың қоғамдық тәрбиесінің мазмұны мен нысандары анықталды [1].

60-жылдары Қазақ КСР-да мектепке дейінгі білім беру жүйесі жаңа, жоғары деңгейге көтерілді. Балаларды ерте жастан бастап тәрбиелеу мен оқытудың негізгі идеялары мен қағидалары, мазмұны, оқыту әдістемесі мен білім беру әдістері туралы ізденістер жүргізілді.

Қоғамдық білім беру тарихында тұңғыш рет мемлекеттік мектепке дейінгі білім беру бағдарламасы жасалды, ол барлық жастағы балаларды, мектепке барудан бастап, балабақша мен балалардың бірыңғай балалар мекемесінің мектеп жасына дейінгі топтары арасындағы тығыз байланысты орнатты. Бірыңғай бағдарлама құру тәрбиешілерге кемшіліктерді жеңуге көмектесті, өйткені мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу жұмыстарының арасында сабақтастық пайда болды.

1964 жылы «Балабақшада тәрбиелеу бағдарламасы» қазақ тіліне толықтырулармен аударылды. Бағдарламаның «Сауаттылыққа үйрету» бөлімі қазақ әліпбиіне негізделген. «Көркем әдебиет» бөлімі қазақ халқының ертегілері мен қазақ жазушыларының шығармаларымен толықтырылған.

«Музыкалық тәрбие» бөлімі қазақ халқының музыкасын, сондай-ақ балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес қазақстандық композиторлардың шығармаларын қамтиды.

1971 жылы бұл басылымда Абай Құнанбаевтың «Жаз», Ыбырай Алтынсариннің «Бай баласы мен жарлы баласы», «Мақта қыз бен мысық», С.Сейфуллиннің «Балалар», Ғ.Мүсіреповтың «Қанат пен қуыршақ» Ә.Тәжібаевтың «Май алақай», С.Мәуленовтың «Бала батыр», Қ.Мырзалиевтың «Аңшы», А.Тоқмағамбетовтың «Ақша қар» және т.б. шығармалары қайта басылып шыққан[2].

«Бейнелеу өнері» бөлімінің мазмұнына бауырсақ, пиала, шәйнек, қымызға арналған ыдыс-аяқ модельдеу, аппликация: қазақ үлгісімен ыдыстарын безендіру, қазақ өрнегі бар вазаны салу, тақиялар, кілем безендіру, «біздің ауылдың» сюжетін салу, қазақ ертегілерінің әшекейлері, ою-өрнекті киіз үйлер және т.б. кіріктірілген.

«Музыкалық тәрбие» бөліміне қазақ халқының күйшілері Құрманғазы мен Дәулеткерейдің күйлері мен қазақ композиторлары Б.Байқадамовтың «Айгөлек», С.Мұхамеджановтың «Қазақстан», «Қамажай», «Қыздарай» әндері қосылды.

«Дене мәдениеті» бөліміне қазақ ұлттық ойындары енгізілді.

70 жылдары Ы.Алтынсарин атындағы ҒЗИ-нің және Қазақ КСР Білім министрлігі мектепке дейінгі білім беру бөлімдерінің негізгі күш-жігері балабақшадағы оқу-тәрбие процесінің мазмұнын жетілдіруге, жаңа оқу-әдістемелік құралдарды, оқу құралдарын, дидактикалық материалдарды құрастыруға бағытталды.

Мәселен, еңбектерде «Отбасы және балабақшада бала тілін дамыту» (1962), «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту» (1962), «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту» (1966), «Балаларды мектепке қалай дайындау керек? (1971 ж.), «Ана тілін оқыту әдістемесі және мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту» (1981) Б.Б.Баймұратова қазақ балабақшаларында ана тілін үйрету мәселелерін қолға алды.

1964 жылы «Мектеп» баспасы 4-7 жас аралығындағы балаларға арналған тәрбиешілер үшін «Біздің кітабымыз» атты оқулық шығарды. 1974 жылы «Біздің кітабымыздың» бірінші бөлімі 2 жастан 4 жасқа дейінгі балаларға арналған.

Ерте жас кезеңіне Л.А.Давиденко, бірнеше ғылыми жұмыстар арнады, ол балаларды тәрбиелеудің негіздері мен мәселелері, Қазақстанның ауылдық жерлеріндегі мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогикалық және әдістемелік жұмыстардың мазмұны мен түрлерін зерттеді.

«Ерте жастағы балаларды оқыту» жұмысында Л.А.Давиденко кішкентай балаларды оқытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін түсіндірді, топтағы балаларға білім беру әсерінің сипатын талдады. Ауылдық жерлерде мектепке дейінгі ұйымдар базасында ерте жастағы топтарда сабақ өткізудің практикалық әдістері мен нысандары қарастырылды, тәжірибелік ұсыныстар жасалды.

1976-1980 ж.ж. Алтынсарин атындағы ҒЗИ-ның мектепке дейінгі білім беру бөлімі «Мектепке жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың педагогикалық сұрақтары» мәселесін көтерді. Келесідей мәселелер қарастырылды: «Мектепке дейінгі ересек жастағы балаларға азаматтық тәрбие берудің

бастауы», «Көркем әдебиет арқылы мектеп жасына дейінгі балаларға адамгершіліктік тәрбие беру», «Көркем әдебиет шығармалары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік қорын байыту».

Қазақ КСР Денсаулық сақтау министрлігінің мектепке дейінгі білім беру кабинеті республиканың мектепке дейінгі білім беру қызметкерлері үшін әдістемелік хаттар дайындады: «Балабақшадағы аралас топтардағы тәрбие және оқыту жұмысы» (1976), «Мектепке дейінгі тәрбие процесін басқару» (1977), «Мектеп жасына дейінгі балаларды Қазақстанмен таныстыру» (1980). «Мектеп» және «Жалын» баспалары қазақ тілінде мектеп жасына дейінгі балаларға арналған әдістемелік әдебиеттер, өлеңдер жинағы, әңгімелер, ертегілер, әндерді басып шығарды.

Содан бері, Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру жүйесі басынан түрлі жағдайларды кешіруде. Қазіргі кезде мемлекет тарапынан мектепке дейінгі білім беру жүйесі мықтап қолға алынды, жаңартылған білім мазмұнына сәйкес мамандар даярлануда. Мақалаға негіз болып отырған Оңтүстік Кореяның мектепке дейінгі білім беру жүйесінің ерекшеліктерін қарастырып көрсек [1].

Кез-келген Шығыс Азиялық конфуциандық мұрасы бар ел ретінде, Оңтүстік Корея формальды білім беру жүйесінің ұзақ тарихы бар. Білім беру жүйесіне мемлекеттік қолдаудың жоқтығына қарамастан, үкімет Чосон әулетінің билігі заманында Сеулде білім беру жүйесінің негізі қаланды.

XIX ғ. соңында - XX ғасырлардың басында корейлердің өздері және христиандық миссионерлер жекеменшік мектептер ұйымдастырды. олар әйелдердің білім алуын насихаттады және Батыстық әлеуметтік және саяси идеяларды таратты[3].

1910 жылдың соңына қарай Жапон білім беру саясаты Корея колониясына бағытталды, сондықтан техникалық дағдыларын дамытатын пәндер оқытылды. АҚШ-тың 1945 жылы басқыншылығына байланысты Кореяның оңтүстік бөлігіне американдық білім беру жүйесі енгізілді: БеМан режимі кезінде 1948 жылдан кейін ресурстар жетіспеушілігінен көптеген осы реформалар күшін жойды. Алайда 1990 жылғы америкалық басқыншылар кезінде белгіленген тәртіпті қайтарды.

Ли мен Пак Чон Хи басқармасы кезінде, білім беру жүйесін басқару мемлекеттік Білім беру Министрлігіне көшті. 1980 жылдардың соңында, министрлік ресурстардың бөлінуіне, оқу жоспарын әзірлеу және басқалар үшін жауапты болды[4].

Конфуциандық заманнан келе жатқан дәстүрлі білім беру жүйесі біздің күнімізге дейін жеткен, бүгінгі таңда оны ғалымдар мен түрлі техникалық мамандықтар қызметкерлері де пайдаланады. Экономикалық дамудағы серпіліс 1960-шы жылдардан бастап елге басшылық етуге қол жеткізе алатын жоғары білімді технократтар мен экономистерді толығымен дерлік айқындауы мүмкін.

Ғылыми кәсіп Оңтүстік Кореяда 1980-ші жылдардан ең беделді болып саналады. Кореялық ұлттық білім беру бағдарламасының жетістіктері:1945 жылы азаматтардың 22 % сауатты болды; ал 1970 — 87,6%, 1980 — 93% [5].

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы мақсаттарының бірі «Балаларды ерте жастан дамыту проблемаларын кешенді шешу білім, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау салаларын үйлестіруді және келісілген іс-әрекетін, сондай-ақ ата-аналар қауымдастығын кеңінен қатыстыруды қажет етеді»-деген болса, сонымен қатар, білім беру сапасын жоғарылату мәселелерін көтерді [6]. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 5 қазандағы «Қазақстандықтардың әлауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауында «мектепке дейінгі білім беру сапасын түбегейлі жақсарту керек. Ойлау негіздері, ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттер, жаңа дағдылар сонау бала кезден қалыптасады. Білім беру ісінде 4к моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істей білуге басты назар аударылу керек»- деп атап көрсетті[7].

Оңтүстік Кореяда жақсы білім алу кез-келген корей үшін табысқа жетуде шешуші рөл атқарады, сондықтан беделді оқу орнына түсу міндеті ең жоғары басымдылық болып табылады. Кореяның мемлекеттік басқару органдары баланың ерте жастан бастап, жоғарғы оқуды бітіргенге дейінгі бүкіл оқу үдерісін нақты құрып, бақылап отырады.

1980 жылы Оңтүстік Кореяда 900-ге жуық балабақша болған – 66434 бала тәрбиеленді, 1987 жылы 397020 бала 7792 орындарында қабылданылды. Сол кезеңде тәрбиешілер мен мектепке дейінгі білім беру мұғалімдер саны 3 339-ден 11 920-ге өсті, басым көпшілігі оның ішінде 92 пайызы — әйелдер болды. 2005 жылы олардың саны 8 мыңнан асып кеткенін білуге болады. 1999 жылдан бастап үкімет «ұлттық жобаны» іске қосты, ол аз қамтылған отбасылар балаларын оқытуға бес жастан бастап ақы төлеуге жеңілдіктер ала бастады. Содан кейін 2004 жылдан бастап үш және төрт жастағы балаларды оқытуға, сондай-ақ екі және одан да көп балалары бар отбасыларына көмек көрсету бағдарламасы іске асырыла

бастады. Осылайша, аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға мектепке дейінгі тәрбие беру мүмкіндігі берілді және табыс деңгейі мен әлеуметтік мәртебесіне қарамастан барлық адамдарға тең шарттар жасалды. Бірақ балабақшаның құны университетте білім алу құнымен салыстырылатын деңгейде [4].

Кореяда мектеп жасына дейінгі балалар үшін білім берудің тұтас индустриясы пайда болды. Дүкендерде көптеген түрлі-түсті кітаптар сатылады, онда білім беру ойындарын (мысалы, Корея картасы түріндегі басқатырғыштар) және тіпті кассетаға жазылған балалар әндерін (көбейту кестесі немесе корей әліпбиін) сатып алуға болады.

Корей балабақшасында баланы жағдайына қарай бөлуге болмайды және барлығына ортақ ережелер мен заңдар бар қоғамдастықта өмір сүруі керек. Жақын уақыттан бері базалық балабақшаны толықтай мемлекет төлейді, сондықтан, ата-аналар қосымша сабақ түрлері үшін ғана ақы төлейді, бірақ олар міндетті емес.

"Ориничип" және "ючивон" деген базалық балабақшалардың екі түрі бар. Біріншіден, сабақ өте аз болуы мүмкін және бұл жай ғана балалармен отыруға және ойын алаңына мүмкіндік беретін орын. Кореяда қазір ағылшын балабақшалары көп, ол жерге баланы беру-өте беделді.

Корей балабақшалары үш түрлі болады:

- Бөбекжайлар;
- Орташа деңгейдегі балабақшалар;
- Ересек балаларға арналған балабақшалар.

Кореядағы мектепке дейінгі білім беру баланың ерте жан-жақты дамуына бағытталған. Екі-үш жастан бастап балаларды тек ана тілінде ғана емес, ағылшын тілінде жазуға және оқуға үйретеді. Осы жаста балалар математика түсініктерімен танысады. Отбасында дене шынықтыру дайындығына және музыкалық білім беруге үлкен көңіл бөлінеді [8].

Корей мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ата-аналармен үнемі әңгімелесулер жүргізіледі. Осындай кездесулерде баланың мінез-құлқының мәселелері, оның табыстары талқыланады, тәрбиешілер үйде тиімді білім беруді өз бетінше ұйымдастыруға кеңес береді. Балаларға техника қауіпсіздігі негіздері оқытылады. Әрбір кәріс баласы өрт болған жағдайда қайда қонырау соғатынын және қалай жедел жәрдем шақыратынын біледі. Балабақшалардағы топтар аз-бір тәрбиешіге 10-ға дейін, бұл әрбір қамқорлыққа алынған балаға барынша көңіл бөлуге көмектеседі.

Барлық балабақшаларда балалармен хайуанаттар паркіне, мұражайларға немесе спорт кешендеріне, сондай-ақ экскурсияларға және жай ғана серуенге шығу үнемі ұйымдастырылады. Әр балабақша мен мектептің өзінің жарқын және ыңғайлы формасы бар. Бұл мектепке дейінгі білім беру бағдарламасына кіреді. Корей балалары 2-3 жылдан оқуға, санауға, музыкаға, балетке және сурет салуға үйренеді. Балабақша тәрбиешілері корей және жалпы дамыту сабақтарын жүргізеді. Музыканы, ағылшын, дене шынықтыру, балет, сурет салуды тек кәсіби мамандар жүргізеді. Сабақ 20 минутқа созылады. Күніне 20 минуттан үш-төрт сабақ болуы мүмкін: екі тәрбиеші және екі көмекшісі бар.

Балабақшада тәрбиешілер мейірімді және шыдамды. Тәрбиешілер үнемі біліктілікті арттырудан өтеді.

Қорытынды

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру жүйесін реформалау жағдайында Корея Республикасы мектептерінің даму тәжірибесімен танысу еліміз үшін қызығушылық тудыруы мүмкін. Себебі, Оңтүстік Корея бір жағынан, әлемдік білім кеңістігінде білім сапасының нәтижелері бойынша жоғары көрсеткіштерді көрсетсе, екінші жағынан білім берудегі ұлттық үлгілерін сақтай алғандарымен көптеген мемлекеттерді қызықтырады. Сондықтан, зерттеу жұмысымыз өзекті тақырыптардың бірі Қазақстан мен Оңтүстік Кореяның мектепке дейінгі білім беру жүйесін оң тәжірибесін зерттеуге бағытталады. Қазақстан мен Оңтүстік Корея мемлекеттерінің мектепке дейінгі білім беру жүйесін зерттеу нәтижелері төмендегідей қорытындылар жасауға мүмкіндік берді:

1. Мектепке дейінгі білім беру жүйесін реформалау өмір сапасының көрсеткіштері мен мемлекеттің даму деңгейіне және халықаралық деңгейде бәсекелестігіне әсер етеді.

2. Зерттеудің теориялық әдістерін пайдалану, мектепке дейінгі білім беру жүйесі аясындағы отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі еңбектерін талдауға, шетелдік тәжірибені жинақтау және терең ғылыми зерттеулер жасауға мүмкіндік берді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К., Сыздықбаева А.Ж., Бөлікбаева Ә.И. Мектепке дейінгі педагогика. Оқу құралы. Алматы: «Альманах» баспасы», 2018. – 269 б.
- 2 Беркімбаева Ш.К., Құсайынов А.К., Аймағамбетова К.А., Әмірова А.С., Масырова Р.Р., Левченко Т.А., Искакова А.Т., Таубаева Ф.З., Метербаева К.М. Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру (анықтамалық талдама шолу) Алматы, 2010
- 3 Құсайынов А.К., Булатбаева А.А. Білім беру саясаты: салыстырмалы талдау. –Алматы: . «ROND & A» баспасы, 2009. – 116 б.
- 4 Лим. Э.Х. Тенденции развития общеобразовательной школы Республики Корея (1945-2005 гг.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. –М., 2007. -169 с.
- 5 Park, Se -H. Managing Educational Reform: Lessons from the Korean Experience, 1995–1997. -Seoul: Korea Development Institute, 2001.
- 6 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 –2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы, N 205 Жарлығы. –Астана, 2016.
- 7 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 10 қаңтар, 2018 жыл.
- 8 Булікбаева А.И., Досжанова А.Ж. Тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастырудағы отандық және шетелдік мәселелер// Абай атындағы ҚазҰПУ «Хабаршысы», «педагогикалық ғылымдар» сериясы. №4(56). – Алматы, 2017. – Б.48-53.

УДК:373.29

МРНТИ: 14.23.09

М.А. Бакетова¹, А.И. Булікбаева²

*¹Абай атындағы Қаз ҰПУ, Педагогика және психология институтының докторанты,
Алматы қ., Қазақстан*

*²PhD доктор, Абай атындағы Қаз ҰПУ, Педагогика және психология институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан*

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМҒА БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Педагогтардың, педагог-психологтардың, педиатрлардың назары біраз жылдан бері бейімделу процесіне ауып келеді. Бұл мәселе өзінің өзектілігін жоғалтпайды, өйткені қазіргі заманғы зерттеулер мен ерте жастағы баланы балабақшаға қалай дайындау туралы ұсыныстар жеткілікті, дегенмен де жаңа көзқарастарды қажет етеді.

Ерте жас-адамға тән барлық психофизиологиялық процестердің қарқынды даму уақыты. Бірақ ерте жастағы даму фонды, өкінішке орай, қолайлы емес-бұл жаста ағзаның көптеген ауруларға төзімділігі төмен. Жас ерекшелігіне байланысты ерте жастағы балалардың өзіне тән ерекшеліктері бар.

Мақалада ерте жастағы балалардың мектепке дейінгі ұйымға бейімделуінің өзекті мәселелерін шешу қарастырылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі білім, мектеп жасына дейінгі бала, мектепке дейінгі ұйымдар, бейімделу.

Baketova M.A.¹, Bulshekbayeva A.I.²

¹doctoral student the Institute of Pedagogy and Psychology at AbaiKazNPU,
Almaty, Kazakhstan

²Doctor PhD, senior teacher of the Institute of Pedagogy and Psychology at AbaiKazNPU,
Almaty, Kazakhstan

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ADAPTATION OF YOUNG CHILDREN TO PRESCHOOL ORGANIZATION

Abstract

The focus of teachers, psychologists, pediatricians for a long time is the problem of adaptation. This problem does not lose its relevance, because, despite the fact that modern research and recommendations on how to prepare an early age child for admission to kindergarten, quite a lot, but they are scattered.

Early age is the time of intensive development of all psychophysiological processes peculiar to man. But the background of development at an early age, unfortunately, is not favorable – at this age the body has increased vulnerability and low resistance to diseases. A young child has a number of specific age features.

The article deals with the solution of the actual problem of adaptation of young children to preschool organization.

Key words: preschool education, preschool children, preschool, adaptation.

M.A. Baketova¹, A.I. Bulshekbayeva²

¹докторант Института Педагогики и психологии КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

²доктор PhD, старший преподаватель, Института Педагогики и психологии КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА К ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация

В центре внимания педагогов, педагогов-психологов, педиатров уже продолжительное время находится проблема адаптации. Эта проблема не теряет своей актуальности, так как, несмотря на то, что современных исследований и рекомендаций о том, как подготовить ребенка раннего возраста к поступлению в детский сад, достаточно много, но они носят разрозненный характер.

Ранний возраст – время интенсивного развития всех психофизиологических процессов, свойственных человеку. Но фон развития в раннем возрасте, к сожалению, не благоприятный – в этом возрасте организм имеет повышенную ранимость и низкую сопротивляемость к заболеваниям. Ребенок раннего возраста имеет ряд специфических возрастных особенностей.

В статье рассматривается решение актуальной проблемы адаптации детей раннего возраста к дошкольной организации.

Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольник, дошкольные организации, адаптация.

Кіріспе

Ерте жас - бір жастан үш жасқа дейін психофизиологиялық процестердің жылдам қалыптасу кезеңі. Бала өмірінің алғашқы екі жылы физикалық және нейропсихикалық дамудың жылдам қарқынымен сипатталады.

Ерте жас ерекшеліктері:

- өсу қарқыны мен физикалық дамуы нәрестелік кезеңге қарағанда біршама төмендейді;
- белсенді сергектік уақыты 4-4,5 сағатқа дейін артады;
- бала негізгі өмірлік қозғалыстарды (жаяу жүру, жүгіру, өрмелеу, заттармен әрекеттер) біледі;
- базальды гигиеналық дағдылар мен өз-өзіне қызмет көрсету дағдылары дамиды;
- ана тілін меңгереді;
- басқа адамға қызығушылық танытады, қарым-қатынас жасауға ұмтылады;
- жүйке процестерінің қозғалысы артады;

- өз жынысын біледі (мен ұлмын, мен қызбын);
- өз қызметінің нәтижесіне жету ниеті бар;
- тәуелсіздік пен бастамашылдықты білетін 3 жастағы баланың негізгі ерекшелігі бар (мен өзім, мүмкін) [1].

Бейімделу-бұл ағзаның жаңа жағдайға бейімделуі, ал бала үшін балабақша жаңа, әлі белгісіз кеңістік, жаңа орта және жаңа қарым-қатынас.

Бейімделу баланың психофизиологиялық және жеке ерекшеліктеріне, қалыптасқан отбасылық қатынастарға, мектепке дейінгі ұйымдарда болу жағдайына байланысты жеке реакциялардың кең спектрін қамтиды.

Баланың жаңа күн тәртібіне, бейтаныс ересектер мен құрдастарына дағдылану баланың одан әрі дамуы мен балабақшаға бейімделуіне байланысты[2].

Негізгі бөлім

Психологтардың бақылаулары бойынша баланың мектепке дейінгі ұйымдарға қалыпты бейімделуінің орташа мерзімі:

1. Бөбекжайларға -7-10 күн
2. Балабақшаға (3 жас) - 2-3 апта
3. Мектепке дейінгі ересек жас - 1 ай.

Әрине, әрбір бала жаңа жағдайға әртүрлі бейімделеді. Балабақшаға немесе бөбекжайларға отбасындағы жалғыз балалар, әсіресе шамадан тыс қамқорлықтағы, анасына тәуелді, өзіне сенімсіз балалар ұзақ уақыт үйренеді.

Біріншіден, 2-3 жастағы балалар құрдастарымен қарым-қатынас қажеттілігін сезінбейтінін есте сақтау керек, ол әлі қалыптаспаған процесс. Бұл жаста балалар үшін ересектер ойын бойынша серіктес, еліктеу үлгісі ретінде әрекет етеді және баланың мейірімді ықыласпен және ынтымақтастықта қажеттілігін қанағаттандырады.

Мектеп жасына дейінгі флегматик балалар мектепке дейінгі ұйымдарда өздерін нашар сезінеді. Олар балабақшаның қарқынына үлгермей қалады: тез киініп, серуенге жиналып, тамақ жеп ілесе алмайды. Ал, егер тәрбиеші мұндай баланың проблемаларын түсініп, бірден қолға алмаса, балада эмоциялық стресс пайда болып, одан да көп тежеледі, одан да нашар, немқұрайлы болады [3].

Сондықтан, қалыпты бала анасына өте бауыр басқан болғандықтан балабақшаға тез бейімделе алмайды, әсіресе ол әсерлі және эмоциялық сезімтал болсақынға соғады.

2-3 жастағы балалар бейтаныс адамдар мен қарым-қатынастың жаңа жағдайлары алдында қорқынышты сезінеді, бұл балалардайқын көрінеді. Бұл қорқыныш-баланың қатарға бейімделуінің қиын себептерінің бірі. Жиі бейтаныс адамдар мен балабақшадағы жағдайлардан қорқу баланың иммунитетін әлсіретеді, жиі ауырады, себебі стресс дененің қорғаныс күшін жояды.

2-3 жастағы ұлдар бейімделу тұрғысынан қыздарға қарағанда осал, өйткені осы кезеңде олар анасына тым бауыр басады, анасынан ажырау ауыр әсер етеді. Эмоционалды дамымаған балалар үшін керісінше бейімделу оңай болады - оларда анасына бауыр басу деңгейі орта дәрежеде [4].

Алғашқы эмоционалдық қарым-қатынасқа мұндай бала анасымен емес, құрдастарымен түседі, оның эмоционалдық аясының дамуына жақсы әсер етпейді - одан әрі мұндай бала махаббат, бауырмалдық, жанашырлық сезімдерін терең сезінбеуі мүмкін. Осылайша, анамен эмоциялық байланыс неғұрлым дамыған сайын, бейімделуден өту қиын болады. Өкінішке орай, бейімделу проблемасын балалардың барлығы еңсере алмайды, бұл балада невроздың дамуына әкелуі мүмкін. Егер, бұл балаларда балабақшаға бейімделу 1 жыл және одан да көп уақыт бойы болмаса, онда бұл баласымен бәрі дұрыс емес және маманға жүгіну қажет деген белгі.

Балалардың балабақшаға келу дайындығын анықтау және бейімделуді болжау үшін үш блокта біріктірілген психологиялық-педагогикалық параметрлер қолданылады:

- Органикалық қажеттіліктерді қанағаттандыруға байланысты балалардың мінез-құлқы;
- Жүйке психикалық дамуы;
- Жеке тұлға белгілері [5].

Бұл блоктарға сүйеніп баланың балабақшаға келуге дайындығы картасы жасалады, онда әңгімелесу кезінде ата-аналардың жауаптары тіркеледі.

Балабақшаға келген кезде барлық балалар бейімделу күйзелісін бастан кешіреді, сондықтан балаға эмоционалдық шиеленісті жеңуге және жаңа ортаға табысты бейімделуге көмектесу өте маңызды.

Мамандар балабақшаға үйренудің үш кезеңін бөледі: жедел, өткір, өтемақы кезеңі.

Алғашқы екі кезеңді ауырлық дәрежесі бойынша – жеңіл, орташа ауыр және өте ауыр деп жіктеуге болады.

Бейімделудің барлық дәрежелері арнайы ғылыми әдебиеттерде сипатталған, сондықтан бейімделу кезеңінде медбикенің функцияларына ғана тоқталайық. Олардың ішінде: - медициналық карталармен жұмыс істеу, қажет болған жағдайда баланың денсаулық тобын анықтау үшін ата-аналармен әңгімелесу, оның даму тарихын түсіну, белгілі бір медициналық препараттар мен өнімдерге асқынулар мен тыйым салуларды анықтау;

- МДҰ психологы және тәрбиешімен бірге медициналық картадағы жазбалар негізінде баланы МДҰ-ға бейімдеу тәртібі бойынша ұсынымдар дайындау;

- вирустық инфекциялар және басқа да ағымдағы аурулары бар балалардың балабақшаға келуін қадағалау, балалардың денсаулық жағдайын бақылау және тамақтану;

- педагогтармен бірге бейімделу парағын жүргізу (бала балабақшаға толық бейімделмеген сәтке дейін жүргізіледі) [6].

Балалардың ерсі мінез-құлқының себебі баланың іс-әрекетін дұрыс ұйымдастырмау болып табылады: оның қозғалыс белсенділігі қанағаттандырылмаған кезде, бала жеткілікті әсер алмайды, ересектермен қарым-қатынасқа түсе алмайды.

Балалардың мінез-құлқындағы бұзылулар оның табиғи қажеттіліктеріне уақытылы қанағаттанбауы-киімге ыңғайсыздық, бала уақытылы тамақтанбауы, ұйықтамауы салдарынан да орын алуы мүмкін.

Сондықтан, күн тәртібі, мұқият гигиеналық күтім, барлық режимдік үдерістерді – ұйқыға, тамақтандыруға, дәретханаға әдістемелік тұрғыдан дұрыс жүргізу, балалардың өз бетінше іс-әрекетін, сабақтарды уақтылы ұйымдастыру, оларға дұрыс тәрбие тәсілдерін жүзеге асыру баланың дұрыс мінез-құлқын қалыптастыру, оның тепе-тең көңіл-күйін жасау кепілі болып табылады.

Баланың балабақша жағдайына сәтті бейімделуі көп жағдайда отбасы мен балабақшаның өзара талаптарына байланысты. Егер, екі тарап балаға мақсатты әсер ету қажеттілігін түсінсе және бір-біріне сенсе, олар барынша оңтайлы жағдай қалыптасады. Ата-аналар педагогтың балаға деген жақсы қарым-қатынасына сенімді болуы; педагогтың тәрбие мәселелерінде құзыреттілігін сезінуі; бірақ ең бастысы-оның жеке қасиеттерін (қамқорлық, адамдарға көңіл бөлу, қайырымдылықты) бағалауы маңызды.

МДҰ-да ерте жастағы балаларды тәрбиелеу жағдайында балаға жеке бағдар беру бір жағынан психикалық және физикалық ерекшеліктерін білумен, қазіргі уақытта оның эмоционалдық көңіл-күйін, денсаулық жағдайын ескере отырып негізделеді [7].

Бірінші кезекте отбасы туралы мәліметтерді жинау қажеттілігі туындайды. Бұл үшін ата-аналарға сауалнама ұсынылады, онда ата-аналар ұсынылған сұрақтарға жауап бере отырып, өз баласына толық сипаттама береді. Өз кезегінде МДҰ қызметкерлері осы материалдарды талдайды, баланың мінез-құлқының ерекшеліктері, оның дағдыларының қалыптасуы, қызығушылықтары және т.б. туралы қорытынды жасайды. Мектепке дейінгі ұйым жағдайына табысты бейімделу процесін оңтайландыру үшін отбасымен жұмыс жүргізу қажет – баланы қоғамдық тәрбие жағдайларына дайындау бойынша біліктілік ұсынымдар беру (отбасындағы күн тәртібін сақтау, қажетті мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру, өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары, баланың ересек және балалармен қарым-қатынас жасай білуі). Тәрбиешілер ата-аналарды балалардың жүйке-психикалық даму карталарымен таныстырады.

Балаларды топқа қабылдағанға дейін ата-аналар жиналысын өткізу қажет, оған балабақша меңгерушісі, әдіскер, психолог, медиктер және, әрине, ерте жастағы балалар тобының тәрбиешілері қатысады. Мамандар балабақшаның, ерте жастағы балалар тобының жұмыс ерекшеліктерін ашып, білім беру ұйымының педагогикалық қызмет бағыттарымен таныстырады, ата-аналардың сұрақтарына жауап береді [8].

Ерте жастағы балалардың табысты бейімделуін ұйымдастыру үшін тәрбиешілер тәрбие-білім беру іс-әрекетінің жоспарын құрайды. Бұл ретте жұмыстың әртүрлі бағыттарын таңдайды: ойын-сауық, ата-аналарға кеңес беру, жадынамалар, балаларға қызықты дидактикалық ойындар, балаларда жағымды эмоциялардың пайда болуына ықпал ететін қозғалмалы ойындар, халық ауыз әдебиеті элементтері.

Сонымен қатар, ерте жастағы балалардың табысты бейімделуі үшін тәрбиешілер мен ата-аналар келесі ұсынымдарды орындау қажет:

- әр баланың жеке-психологиялық даму ерекшеліктері туралы есте сақтау;
- баланы әлеуметтік және адамгершілік нормаларға қол жетімді түрде қосу;
- мектепке дейінгі ұйымға келетін балалардың ата-аналарымен қарым-қатынас орнату қажет;

- ата-аналармен кеңес және әңгімелер өткізу, балабақшаның күн тәртібімен, балаға қойылатын талаптармен таныстыру;

- балабақшаға келгенге дейін ата-аналар жиналысын өткізу [9].

Тәрбиешілер өз жұмысында сауалнаманы, баланы үйге баруды, қажет құжаттарды, педагогикалық насихаттаудың көрнекі нысандарын (стендтер), ата-аналарға кеңес беруді, ата-аналармен әңгімелесуді, ата-аналар жиналыстарын пайдалануы тиіс.

Балабақшада балаларды өмірге дайындаудың екінші кезеңі – балабақша педагогтары мен қызметкерлерімен танысу. Бұл жұмыстың түрлері: жеке кеңестер; балалардың топ балаларымен бірге серуендеуін өткізу; ашық балалар мерекелері («Жаңа жыл», «Көктем мерекелері», және т.б.); ата-аналарды «Балабақша кітапханасына» сәйкес әдебиеттермен таныстыру [10].

Бұл кезеңде ең бастысы – баланың балабақша күн тәртібіне үйренуі. Баланың күн тәртібінің күрт өзгеруі оның денсаулығына әсер етеді. Сондықтан, ата-аналар осы кезеңде педагогтар мен медиктер ұсынған, баланың денсаулығын нығайтуға ықпал ететін іс-шараларды жүзеге асыруы тиіс.

Балаларды бейімдеу бойынша жұмыстың негізгі қағидаттары:

1. Топқа педагогтарды мұқият таңдау.
2. Топтарды біртіндеп қалыптастыру (аптасына жаңа келген 2-3 баланы қабылдау).
3. Баланың бастапқы бейімделу кезеңінде толық күнге қалмауы (2-3 сағат, анасымен болу мүмкіндігі).
4. Баланың балабақшада болудың икемді күн тәртібі (бос уақыты, қосымша демалыс күндері).
5. Алғашқы 2-3 аптада баланың әдеттерін сақтау.
6. Бірінші айда баланың денсаулық жағдайын, эмоциялық жағдайын, тәбетін, ұйықтауын күнделікті бақылау (осы мақсатта әр балаға «бейімделу парағын» жүргізу).

Қорытынды

Ерте жас-адамға тән барлық психофизиологиялық процестердің тез қалыптасу кезеңі. Ерте жастағы балаларды қазіргі заманғы басталған және дұрыс жүзеге асыратын тәрбиелеу олардың толыққанды дамуының маңызды шарты болып табылады.

Ерте жастағы даму ағза дамуының осал тұсы, оның ауруларға төтеп беруінің төмендігі сияқты қолайсыз жағдайлар орын алады.

Сондықтан, балабақшаға бейімделу кезінде баланың өз ортасында жайлы болуы үшін қолайлы жағдай жасау маңызды.

Бала бөбекжайға келгенге дейін және мектепке дейінгі ұйымға бейімделу кезеңінде кешенді медициналық-педагогикалық іс-шараларды өткізу жаңа жағдайларға жеңіл дағдылануға ықпал етеді.

Баланың жаңа өмір жағдайларына бейімделуі кезеңінде белгілі бір күн тәртібіне қатысты бұрын қалыптасқан динамикалық стереотиптерді қайта жасау.

Мектепке дейінгі ұйымдар жағдайына бейімделу процесін оңтайландыру үшін өз тәрбиеленушілерінің ата-аналарын тарта отырып, білім беру ұйымының барлық қызметкерлерінің нақты және дәйекті жұмысы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К., Сыздықбаева А.Ж., Бөлікбаева Ә.И. Мектепке дейінгі педагогика. Оқу құралы. Алматы: «Альманах» баспасы», 2018. – 269 б.
2. Аксарина М.Н. Воспитание детей раннего возраста. – М.: Медицина 2007- 64с.
3. Белкина Л.В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОУ. – Воронеж: Учитель, 2006- 36с.
4. Печора К.Л., Пантюхина Г.В. Дети раннего возраста в дошкольных учреждениях - М.: Владос, 2007 – 76с.
5. Адаптация ребенка к условиям детского сада: управление процессом, диагностика, рекомендации / Сост. Н.В. Соколовская. – Волгоград : Учитель, 2008. – 188с.
6. Айсина, Р. Социализация и адаптация детей раннего возраста/ Р. Айсина, В. Дедкова, Е. Хачатурова // Ребенок в детском саду. – 2003. –№ 5. – С.49-53.
7. Ватутина, Н.Д. Ребенок поступает в детский сад / Н.Д. Ватутина - М.: Просвещение, 1993 - 170 с.
8. Внешняя среда и психическое развитие ребенка / Под ред. Р.В. Тонковой-Ямпольской. – М. : Педагогика, 2004. – 232с.
9. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста : Сб. ст. / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.В. Запорожца и др. – М. : Международный образовательный и психологический колледж, 1995. – 144с.
10. Булікбаева А.И. Крымбай Б.С. Мектеп жасына дейінгі баланың танымдық қызығушылығының ерекшеліктері// Абай атындағы ҚазҰПУ «Хабаршысы», «педагогикалық ғылымдар» сериясы №4(60). – Алматы, 2018. – Б.324-328.

МРНТИ 14.23.11

С.Ж. Еркебаева
п.ғ. магистрі, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Педагогика және психология институтының аға оқытушысы, 2 курс PhD докторанты,
Алматы, Қазақстан

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫНЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектепке дейінгі білім берудегі жаңартылған білім мазмұнының басым бағыттары мен дамудың жаңа мүмкіндіктері туралы мәселелеріне арналған. Онда баланың негізгі дамуының жан-жақты сипатталға ,атап айтқанда:, білім беру ісінде 4 к моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істеуге басты назар аударылуда Сонымен қатар, жаңартылған мазмұны жағдайларында білім беру процесі. мектепалды даярлық, қауіпсіз білім беру ортасы, инклюзивті білім беру, педагогтің кәсіби құзыреттіліктерінің басым бағыттары көрсетілген.

Түйін сөздер: Сыни ойлау, креативтілік, коммуникативтілік, топпен жұмыс, мектепалды даярлық, инновация

Yerkebaeva S.J.
master degree, PhD 2nd, course, senior teacher of the Institute of Pedagogy and Psychology at Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan

PRIORITY DIRECTIONS OF THE UPDATED CONTENT OF EDUCATION IN THE PRESCHOOL ORGANIZATION

Abstract

This article is devoted to the priority directions of the updated content of education in preschool education and new opportunities for development. It focuses on the comprehensive nature of the basic development of the child, namely: model 4 K in education: the development of creativity, critical thinking, communication and teamwork.

In addition, the educational process in terms of updated content. priority directions of pre-school preparation, safe educational environment, inclusive education, professional competence of the teacher are presented.

Keywords: critical thinking, creativity, communication, group work, preschool training, innovation

С.Ж. Еркебаева
магистр п.н., старший преподаватель
Института педагогики и психологии КазНПУ им. Абая, докторант PhD 2 курса,
Алматы, Казахстан

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация

Эта статья посвящена вопросам о приоритетных направлениях обновленного содержания образования в дошкольном образовании и новых возможностях развития. В ней особое внимание уделяется всестороннему характеру основного развития ребенка , а именно: модели 4 к в образовании: развитию креативности, критического мышления, коммуникативности и работе в команде.

Кроме того, образовательный процесс в условиях обновленного содержания. представлены приоритетные направления дошкольной подготовки, безопасной образовательной среды, инклюзивного образования, профессиональной компетентности педагога.

Ключевые слова: критическое мышление, креативность, коммуникативность, работа в группах, дошкольная подготовка, инновации

Білім беруді дамыту тұжырымдамасы білім берудің негізгі жүйесі үлкен салмақты жауапкершілікке жүктеліп отыр. Мұның дәлелі ел президенті Қасым Жомарт Кемелұлының Қазақстан халқына жолдауында білім мен ғылымды дамыту мәселелерін көтеруі. Білім берудің негізгі өзекті мәселесі жан-жақты заманауи ағымдағы көштен қалмай білім нәрімен сусындату.

Ел Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси амалы атты Қазақстан халқына Жолдауында – «Кішкентай бүлдіршіндердің дамуына ықпал ететін үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы ретіндегі мектепке дейінгі білім беруге баса назар аударған жөн. Және бұл сатыны олардың шығармашылық және интеллектуалдық, қабілеттерін дамытуға арналған тиімді бағдарламалармен қамтамасыз ету қажет. Әрбір балалардың білім алуға, еңбекке және қоршаған ортаға бейімі, қарым-қатынасы нақ осы кезеңде қаланатынын естен шығармауымыз керектігі» - көрсетілген [1].

Елбасы Н. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» және 2018 жылғы 5 қазандағы «Қазақстандықтардың әлауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауларындағы тапсырмаларын орындауда мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиелеу-білім беру процесінде ерте жастағы балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру және мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың сапасын арттыру 2019-2020 оқу жылында негізгі міндеттер болып табылады.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жаңартылған мазмұны жағдайларында білім беру процесі.

1. Мектепалды даярлық.

2. Қауіпсіз білім беру ортасы.

3. Инклюзивті білім беру.

4. Педагогтің кәсібі құзыреттілігі [2]. Осы аталған құжаттардың негізгі түйінді құзіреттілік мәселелері ол мектепалды даярлық тобындағы 5 жастағы балаларды мектепалды даярлау міндетті және отбасында, мектепке дейінгі ұйымдарда, жалпы білім беретін мектептердің, лицей және гимназиялардың мектеп алды сыныптарында жүзеге асырылады.

Мектепалды даярлықтың негізгі міндеттері:

- балалардың оқу қызметінің ұйымдастырылған мінез-құлқының дағдыларын қалыптастыру (танымдық белсенділік, шығармашылық);

- мектепке қолайлы бейімделуге қажетті болашақ бірінші сынып оқушысының жеке қасиеттерін қалыптастыру (жауапкершілік, зейінділік, дербестік, ынталық);

- ұжымдық қызметтегі бірлескен іс-әрекет дағдыларын тәрбиелеу (құрдастарына көмек көрсету, жұмыс нәтижелерін бағалау және т. б.);

- балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, мектепке дейінгі ұйымнан мектепке көшу кезінде сабақтастықты және табысты бейімделуді қамтамасыз ету;

- баланың мектепке деген эмоциялық-жағымды қарым-қатынасын, оқуға деген ынтасын дамыту.

Баланың мектепке дайындығының критерийлері:

- жеке-тұлғалық дайындығы – оқуға ынтасы (мектепке барғысы келеді; мектептегі оқытудың маңыздылығы мен қажеттілігін түсінеді, білім алуға қызығушылық танытады);

- зияткерлік дайындығы – ойлау операцияларының дағдыларын меңгеру (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау);

- әлеуметтік-психологиялық дайындығы – жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделе білу, ересектермен және құрдастарымен өзара қарым-қатынас жасай білу.

- қоршаған орта туралы қарапайым білім (әлеумет, табиғат);

- коммуникативтік дағдылар (сөздік қоры артады, сөйлеу тілі дамиды, әңгімелесушіні тыңдай алады, сұрақтар қояды және сұрақтарға қарапайым сөйлемдермен жауап береді);

- дыбыстар туралы бастапқы білім және сөздерді дыбыстық талдау дағдылары;

- қарапайым математикалық көріністер (есеп, геометриялық фигуралар, кеңістіктікті бағдарлау, уақыт т.б.);

- бейнелеу әрекетінің дағдылары (сурет салу, мүсіндеу, жапсыру) қалыптасады [2,5].

Мектепке дейінгі білім беру үрдісінде креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті және командада жұмыс істеу дағдыларын дамыту.

Жаңа Қазақстанда білім беру саласы жаңа жүйе бағытымен әлемдік кеңістікке енуде. Бұл процесс мұғалімдердің тәжірибесі мен теориясының нәтижесінен білім беру саласында маңызды өзгерістер байқалып жүр.

20 жыл бұрын SMM – маманы немесе мобильді қосымшаларды әзірлеуші сияқты мамандықтарды бұрын сонды естімеген едік. Бірнеше жылдан кейін, еңбек нарығы нені қажет ететінін дөп басып айту қиын, бірақ өзгеретіні анық. Адамзат белгілі мансапқа жетуден бұрын, икемді дағдылары бұдан әлдеқайда бұрын басталады.

Сондықтан мектепке дейінгі білім беру саласында сапаны жақсартуға көңіл бөлу керек.«Ойлау негіздері, ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттер, жаңа дағдылар сонау бала кезден қалыптасады».Білім беру ісінде 4 к моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істеуге басты назар аударылуда.Енді осы 4 К моделіне тоқталатын болсақ.

1. Сыни ойлау. Бұл-ақпараттар ағымдарында жүру мүмкіндігі туралы, ақпарат себеп-салдар байланысын көру, артықсыздықты жою және қорытынды жасау. Тіпті сәтсіздікке ұшыраған жағдайда да шешім табу үшін сіздің жетістіктеріңізбен сәтсіздіктеріңіздің себептерін түсінуіңіз керек.

2. Шығармашылық сыни жағдайды әртүрлі бұрыштардан бағалауды,стандартты емес шешімдер қабылдауға және адамның өз жағдайларына сеніммен қарауға мүмкіндік береді.Шығармашылығы дамыған адам құрушы болады.Ол идеяларды шығарып,басқа адамдардың бастамаларын дамыта алады. Қиындықтарды жеңу ол үшін қызықты басқатырғышқа айналады.

3.Әлеуметтілік енді барлық адамдар қашықтан қоңырау шалуға немесе хабарламаға тәулік бойы дерлік қашықтықта орналасқан келіссөздер жүргізуге,қарым-қатынас жасауға әңгімелесушіні тыңдауға және олардың көзқарастарын білуге қабілеті өмірлік дағдыға айналады.

4.Командалық жұмыс коммуникациясымен тығыз байланысты.Бұл жалпы мақсатпен оған жету жолдарын анықтауға,рөлдерді таратуға және нәтижені бағалауға мүмкіндік береді.Адам өміріндегі шығармашылық ойлауды дамытудың негізгі кезеңдері қандай?«Бастапқы шығармашылық» кезеңі. Ол бастапқыда туғаннан адамға өмір сүру қабілеті ретінде негізделген, бірақ оған шектеу қоймау керек. 3-5 жасында ересектер бастапқы шығармашылық көріністерін байқайды: көптеген суреттер, ертегілер шығару, оларды жалғастыру, сюжеттік ойындарды ойлап табу.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ұйымдастырылған оқу қызметі балалардың шығармашылығын қолдау мақсатында әртүрлі сайыстар ұйымдастыруда, оларға ата-аналары мен балалар белсенді қатысады, онда балалар өз шығармашылық қабілеттерін көрсетуге тырысады. Мысалы: киім кию бұрыштарында ұсынылған материалдардан театрландырылған көрініс үшін кішкентай балалар жаңа костюмдерді өздері құрастырып, оларды түрлі аксессуарлармен толықтырады, ертегі кітапшалар жасайды, өздері ертегі ойлап шығарады және т.б.Баланың сұрақтарына бірден жауап беруден аулақ болыңыз.

Ересектер керісінше түсіндірудің маңыздылығын асыра бағалайды, ойлауды дамыту үшін ойлау процессін өзі ынталандыруы маңызды. Берілген сұраққа өз бетімен жауап беруге мүмкіндік беру кезінде ол ойланады, оның білім қоры жұмылдырылады, қиялы дамиды және бұл сіз бере алатын жауапқа қарағанда әлдеқайда құнды. Қателіктер-бұл қызық! Іс жүзінде қателер баланың ой-өрісін кеңейту үшін тамаша мүмкіндік.

Сыни ойлаудың сыни компоненті сәйкессіздіктерді табу қабілеті. Мысалы: «Ертегілер», «Дұрыс-Бұрыс» сияқты ойындарды пайдаланамыз.

Сұрақтар қойып әңгімелесуді қолданңыз. Егер мұқият болсаңыз күн сайын баламен талқылау үшін ондаған тақырыпты табуға болады. Әңгімелесу мен талқылаулар екі есе пайдалы болуы мүмкін. Біржағынан «пікірталас клубы» ретінде, ал екінші жағынан бұл тақырыпты баламен түсінуді белсенді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.4. Тиісті үстел үсті ойындарын ойнаңыз. «Сыни ойлау белсенді түрде дамитын көптеген ойын- үстел ойындары, мұнда ойыншылардың жіктелуі үшін белгілер мен критерийлер ойлап табу керек, дәлелдемелерді сынап дұрыс таңдау жасауға тура келеді». «Иә - жоқ» бұл классикалық ойын, онда сізге сөзді табу керек немесе ойластырылған жағдайды қайта қалпына келтіру керек. «Қалпақ», «Байланыс» т.б. ойындарында, ойыншы сөздер немесе сөз тіркестерін өзгеше жолмен түсіндіру керек. Командада жұмыс істеу қабілеті мен байланысқа бейімділік (коммуникабельность).

Қазіргі кезде балалардың моральдық және коммуникативті дамуы күрделі жолдарға тап болған кезде, бұл мәселе ерекше маңызды.

Шындығында ересектер қарым-қатынас саласында бұзушылықтар жиі кездесіп, балалардың моральдық және эмоциялық дамуының жоқтығы байқалады. Бұл тәрбиенің зияткерлендірілуі біздің өміріміздің шамадан тыс технологияландырылуына байланысты.

Қазіргі заман балаларының жақын досы – гаджет, ал сүйікті ісі-мультфильм тамашалау мен компьютерлік ойындар екені ешкімге де құпия емес. Балалардың тек қана ересектермен ғана емес, өз

теңдерімен де қарым – қатынасы азайды. Ал тікелей қарым-қатынас балалардың өмірін байытады, олардың сезім саласын жарқын бояулармен бояйды.

Коммуникативтік дағдылар күнделікті әрекеттерде дамиды, дидактикалық, қимылды, сюжетті- ролдік ойындарда және ұжымды біріктіруге бағытталған ойындарды ойнатуға болады. Мысалы: «Бәріне арналған сыйлық», «Қолдар танысады», «Қолдар достасады», «Жағдаятты шеш» ойындары және т.б. Жоғарыда айтылған ойындар балаларда жағымды қарым-қатынастарды орнатуды, жұмылдыруды, бірлесе жұмыс істеуге, өзгелердің жағымды қасиеттерін байқауды және оны сөзбен жеткізуге үйретеді, қақтығыстарды жеңудің жолдарын көрсетеді, тікелей еркін қарым-қатынаспен эмоционалды жақындығының жағымды атмосферасын қалыптастырады[3].

XXI ғасырдың баласы бұрынғы ұрпақтардан айырмашылығы ұшақтардың ұшатынын, телефондардың соғылатынын көреді, ал электрондық хаттар жөнелтілгеннен кейін бірнеше секунд өткен соң келетінін біледі — бұл норма. Балаларға бір кездері адамдар басқа әлемде өмір сүргенін елестету қиын. Оларға заманауи өмір туралы жаңалықты білу маңызды. Себебі, ақша талап етілмегенін ескере отырып, бұл сұранысты өзгеше түрде қанағаттандыру қажет. Тек бұл сұрау дәуірді ескере отырып, басқаша қанағаттандыру керек.

Қорыта келгенде жаңартылған мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнын іске асырудың негізгі бағыттары ол жаңартылған стандарт және бағдарламадағы мектепжасына дейінгі балалардың дайындық деңгейіне қойылған талап-тарды жүзеге асыру болып табылады, жаңа инновациялық технологияларды оқу және іс-әрекет барысында қолдануымыз қажет.

Мұның ішінде М.Монтессори, Воскобович. Зайцевтің технологияларын пайдалануға болады. Жаңартылған технологиялардың тағы бір технологиясы ол әрине жобамен жұмыс жасау. Жалпы барлық технологияларды ойын әрекетінде пайдалануымыз керек.

Мектепке дейінгі ұйымның заманауи педагогі келесі талаптарға жауап беруі қажет: рухани, кәсіби, жалпы мәдени және денесін жетілдіруге ұмтылған, ішкі дүниесі бай, үйлесімді дамыған, тұлға.

Педагог бағдарламада анықталған міндеттерді жемісті іске асыру үшін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің барынша тиімді құралдары мен технологияларын қолдануы және игеруі қажет. Осы мақсатта ол үнемі өзінің кәсіби шеберлігін арттыруы, білімін көтерумен айналысуы қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси амалы атты Қазақстан халқына Жолдауы (желтоқсан, 2012 ж.).
- 2 Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдарында 2019-2020 оқу жылында тәрбиелеу - білім беру процесін ұымдастыру туралы әдістеме Нұр- Сұлтан, 2019 ж, 24б.
3. «Жаңа технологияларды сабақта қолдану» Ұ.Төлепова «Бастауыш мектеп» №7, 2015 жыл, 12 б.

МРНТИ 14.25.07

Г.Г. Жусупбекова¹ Г. С. Ахметова²

*доктор PhD специальности, 6D010200 – Педагогика и методика начального обучения,
доцент кафедры Социальной и возрастной педагогики,
Кокшетауский государственный университет имени Ш.Уалиханова
г. Кокшетау, Казахстан*
*Магистр педагогических наук, читель английского языка, Школа-лицей «NURORDA»
г. Нур-Султан, Казахстан*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В КОНТЕКСТЕ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается вопрос использования коммуникативных технологий обучения для развития речевой деятельности младших школьников, который реализуется в рамках реализации обновленного содержания образования в Республике Казахстан. Основной идеей обновленного образовательного процесса является формирование функционально грамотной личности младшего школьника через развитие практических навыков применения языковых единиц в четырех видах речевой деятельности: говорении, слушании, чтении и письме.

В системе казахстанского начального образования на сегодняшний день отводится особое место использованию коммуникативной технологии, которая дает возможность сосредоточиться на методах эффективного формирования речевой деятельности учащихся, коммуникативных навыков и способности работать в сотрудничестве.

Ключевые слова: обновленное содержание образования, коммуникативные технологии обучения, коммуникативные навыки, коммуникативные компетенции младшего школьника.

Г.Г. Жусупбекова¹ Г.С. Ахметова²

*6D010200 – Педагогика және бастауыш білім беру әдістемесі мамандығы бойынша PhD докторы,
Әлеуметтік және жас ерекшелік педагогика кафедрасының доценті
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті
Көкшетау қ., Қазақстан*
*Педагогика ғылымдарының магистрі, Ағылшын тілі мұғалімі, «NURORDA» мектеп-лицейі
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан*

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ШЕҢБЕРІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДА КОММУНИКАТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасында білім мазмұнын жаңартуды жүзеге асыру шеңбері аясында қатысымдық оқыту технологиясын қолдана отырып, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дамыту мәселесі қарастырылады. Жаңартылған білім беру беру үдерісінің негігі идеясы тілдік бірліктерді сөйлеу әрекетінің түрлері: айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым барысында қолданудың практикалық дағдыларын дамыту арқылы функционалдық сауаттылыққа ие бастауыш сынып оқушы тұлғасын қалыптастыру.

Қазақстандық бастауыш білім беру жүйесінде қазіргі таңда оқушылардың сөйлеу әрекетін, қатысымдық дағдыларын, ынтымақтастықта жұмыс жасауға қабілеттілігін тиімді қалыптастыру әдістеріне бағытталуға мүмкіндік беретін қатысымдық технологияларды қолдануға үлкен басымдық берілуде.

Түйін сөздер: жаңартылған білім мазмұны, оқытудың қатысымдық технологиялары, қатысымдық дағдылар, бастауыш сынып оқушыларының қатысымдық құзыреттіліктері.

PhD on specialty, 6D010200 - Pedagogy and methodology of primary education, Associate Professor at the Department of Social and Age Pedagogy Sh.Ualikhanov Kokshetau State University

Kokshetau, Kazakhstan

M.A. in Education, English Teacher at International School "NURORDA"

Nur-Sultan, Kazakhstan

USE OF COMMUNICATIVE TEACHING TECHNIQUES FOR DEVELOPING OF SPEECH ACTIVITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF UPDATED CONTENT OF EDUCATION

Abstract

The present article deals with the use of communicative learning techniques for the development of speech activity of younger learners, which is implemented in the framework of the implementation of the updated content of education in the Republic of Kazakhstan. The main idea of the updated educational process is the formation of functional competence of younger learners through development of practical skills in the use of language units in four types of speech activity: speaking, listening, reading and writing.

Today the system of Kazakhstan's primary education focuses on using communicative technique, which enables to concentrate on the methods of effective formation of speech activity of learners, communicative skills and cooperation skills.

Key words: updated content of education, communicative techniques of teaching, communicative skills, communicative competence of young learners.

Совершенно справедливо утверждение о том, что образование есть дальнедействующий фактор в закладке фундамента роста образованного и конкурентоспособного общества, имеющего все возможные стратегии и перспективы развития и совершенствования, но все же оно требует постоянного обновления в учебно-методическом и научно-методологическом аспекте на основе внедрения эффективных научно-педагогических инновационных технологий. Обновленное содержание образования, базирующееся на инновационных подходах, является не просто новацией, оно строится в процессе преобразования, интеграции и трансляции традиционных знаний, умений и навыков, т.е. методическое обеспечение актуализирующейся учебной деятельности педагога и обучаемого должно осуществляться в соответствии с переменами в жизни человека, среды и общества. Сущность обновленного содержания образования в республике Казахстан состоит в ориентации на гуманизацию и демократизацию образования, обеспечивающей социальный заказ, который меняется в зависимости от потребности социально-экономической жизни общества, в соответствии с уровнем научного знания, свободного развития личности, не допуская никаких ограничений и принуждения в обучении. Обновленное содержание образования РК придерживается следующих требований:

- формирование функционально грамотной личности учащихся;
- формирование устойчивой гражданской позиции учащихся;
- логичность и системность в разработке образовательных программ, УМК;
- взаимосвязь между отдельными предметами;
- отражение связи теории и практики;
- соответствие возрастным особенностям развития;
- концептуального подхода к преподаванию отдельных предметов;
- требования к результатам обучения и т.д.

В обновленной образовательной программе отмечается значимость предмета «Русский язык», так как он является межнациональным языком в полиязычном пространстве РК. Преподавание учебного предмета «Русский язык» в классах с русским языком обучения предполагает использование коммуникативных технологий обучения, которые направлены на максимальное погружение учащихся в языковой процесс. В процессе обучения языку необходимо ориентироваться на коммуникацию, т.е. на межличностное взаимодействие в учебном процессе и гуманизацию педагогического воздействия. Коммуникативная технология обучения включает следующие направления:

- практическая направленность обучения языку в школе;
- коммуникативно-речевая основа процесса обучения языку;
- комплексная организация языкового материала;

- дифференцированный подход в обучении;
- всемерная интенсификация учебного процесса.

На основе применения коммуникативных технологий создаются условия для формирования активной познавательной деятельности учащихся, коммуникативных навыков и способности работать в сотрудничестве. Коммуникативные технологии в учебном процессе реализуются на принципе коммуникативности. Коммуникативность по Е.И. Пассову имеет следующие параметры:

- мотивированность как функционально-речевая обусловленность любого речевого поступка и деятельности ученика в целом;
- целенаправленность как наличие речевой стратегии и тактики, ориентированность на конечную цель;
- личностный смысл деятельности учащегося по овладению иноязычной культурой;
- речемыслительная активность как постоянная вовлеченность в процесс общения, заключающаяся в непосредственном (т.е. вербальном) либо опосредованном (т.е. мыслительном) решении речемыслительных задач общения;
- индивидуальность отношения ко всему, что составляет образовательный процесс;
- ситуативность как соотносительность речевой деятельности с ситуацией;
- образовательная ценность учебного материала;
- проблемность как способ организации, введения и интерпретации материала;
- контактность трех видов: эмоциональная, смысловая, личностная;
- взаимодействие участников образовательного процесса (координация, взаимопомощь и т. п.);
- связь речевой деятельности с различными формами деятельности (учебно-познавательной, трудовой, бытовой и т. п.);
- функциональность как признание ведущей роли функции, а не формы речевых единиц;
- новизна как постоянная вариативность всех компонентов образовательного процесса;
- эвристичность как антипод произвольному заучиванию и воспроизведению заученного [1, с. 116].

Образовательный процесс коммуникативным по праву будет называться лишь в том случае, если будут соблюдены все перечисленные параметры на оптимальном уровне. Следовательно, при формировании всех видов речевой деятельности младших школьников на уроках русского языка необходимо придерживаться ведущих принципов современной методики преподавания на основе применения коммуникативных технологий. Методика преподавания русского языка на основе применения коммуникативных технологий предоставляет современному учителю следующие возможности:

- вовлекать каждого учащегося в активный познавательный процесс, т.е. обучающий процесс направлен на систематическую помощь приобретать знания, умения и навыки наиболее полно и ясно, умения четко выражать свои мысли, предполагается не пассивное овладение знаниями, а активное и самостоятельное;
- вовлекать каждого учащегося в совместную работу (сотрудничество) при решении учебных задач, требующих коммуникативных умений;
- формировать собственное, независимое, но аргументированное мнение учащихся по той или иной проблеме на основе свободного доступа к необходимой информации;
- повышать интеллектуальный и нравственный потенциал учащихся, примеря различные социальные роли в определении характера решения проблем, возникающих в реальной жизни и формировать умения их решать совместными усилиями.

Отсюда следует, что развитие речевой деятельности младших школьников посредством применения коммуникативных технологий обучения на уроке русского языка эффективным и смыслообразующим являются следующие аспекты:

- в центре технологии обучения – ученик, его позиция в учебном процессе является активной, а не пассивной;
- в основе учебной деятельности – сотрудничество;
- личностный рост учащихся – свобода выбора, владение и использование информации;
- перспективная цель – формирование коммуникативных навыков, гармоничной и языковой личности.

Таким образом, формирование коммуникативных навыков младших школьников, обеспечивающих личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении знаний, умение управлять информацией и развитие критического мышления будет эффективным и качественным при применении коммуникативных технологий в обучении.

Коммуникация как функция языковой деятельности личности, по мнению ученых А.Т. Бабаевой [2], А. Нейматовой [3] имеет интегративный характер и в процессе обучения языку у учащихся формируется способность использовать язык в коммуникативных целях. Преимущества коммуникативной технологии в обучении, ориентированной на формирование у обучаемых навыков правильного использования грамматических структур, как утверждает А. Нейматова, заключаются в его сфокусированности на развитии у учащихся способности эффективно использовать язык для достижения коммуникативных целей.

Формальный подход к изучению языков сменился новой формой обучения, который ориентирует образовательный процесс на понимание и восприятие языковой структуры как целостного взаимосвязанного элемента языковой культуры и коммуникативной способности.

Если взять во внимание исследование зарубежного ученого М. Холлидея, который предлагает рассмотреть 7 функций языка (содействующая, регулирующая, репрезентативная, интерактивная, личностная, эвристическая и функция, создающая воображаемые ситуации (воображение)), то для обучения учащихся младших классов с точки зрения психолого-педагогической науки необходимо ориентировать педагога на развитии функции воображения [4]. Ученые Huili Hong, Karin Keith, Renee Rice Moran, and Jodi Lashay Jennings в работе «*Using Imagination to Bridge Young Children's Literacy and Science Learning: A Dialogic Approach*» также указывают на развитие функции воображения как основы формирования интереса к научным знаниям младшего школьника посредством использования диалога как стимула к социальному взаимодействию и воспроизведению новых идей.

В психологии есть два основных вида воображения, творческое и воссоздающее, так ребенок, наблюдая внешнюю среду, проявляет различный интерес к происходящим событиям, и более сильные стимулы получают соответствующую реакцию, творческий подход ориентирует учащегося на выработку новых креативных идей, воссоздающее воображение позволит учащимся варьировать уже полученными знаниями с тем, чтобы получить новое знание [5].

Таким образом, воображение как важная функция формирования коммуникативных компетенций учащихся начальной школы является эффективным способом развития грамотности детей. Воображение как функциональный процесс способствует взаимодействию полученных знаний, состоянию грамотности и способности к диалогу. Формирование способности к научному пониманию языка, умению использовать социальный контекст в качестве инструмента общения, чтения, познания осуществляется посредством наблюдения и анализа дискурса.

Как видим, процесс формирования речевых компетенций является двусторонним, с одной стороны учащийся, который приобретает в результате усвоения учебных задач опыт ценностно-смыслового понимания лингвокомпетенций, с другой стороны, педагог, проектирующий свою деятельность на условиях комфортного и лично-значимого общения. Для реализации такой проективной деятельности педагогу необходимо иметь следующие качества:

- активность и интерактивность, т.е. совместная учебная деятельность всех субъектов обучения;
- постановка стратегических целей, важными составляющими которых должны стать личностное развитие всех участников педагогического процесса и предметно-ориентированные знания;
- адаптивность образовательной среды к лингвокоммуникативной компетентности;
- отсутствие авторитарности и менторства педагога как «всезнающего» по отношению к учащемуся, гуманность и вера в познавательные способности младшего школьника;
- применение дифференцированного подхода к личности учащегося, учет его индивидуальных, психологических, психофизических особенностей, а также степень активности и самостоятельности в коммуникации.

Коммуникативные технологии обучения включают, на наш взгляд, три вида обучения: диалог или «диалоговое обучение», направленное на продуктивное сотрудничество учителя и обучающихся; игровое обучение, ориентированное на моделирование различных ситуаций и *case-studies* (дословно, *исследование случаев*, многосторонние исследования значимых ситуаций). Вышеобозначенные коммуникативные технологии формируются посредством, таких форм и методов, как диалог, дискуссия, эвристическая беседа, круглый стол и т.д. Так, в рамках диалогового обучения педагог решает специфические задачи, такие как формулировка вопросов для обсуждения, подбор и распределение информации, определение социальных позиций в группах (докладчик, оппонент, аналитик, независимый эксперт) и модераторов. Поскольку диалог имеет обязательную другую сторону, то вторая сторона – учащиеся высказываются по обсуждаемым вопросам, систематизируют утверждения на основе собственного мнения, выражают

согласие или несогласие в групповых рассуждениях. Высказывания учащихся должны соответствовать вышеописанным социальным позициям.

Проблемно-поисковый метод активно применяется в методике преподавания любого языка и преимуществом данного метода является создание различных моделей общения учителя и учащихся при максимальном погружении в процесс коммуникации [6].

По мнению В.И. Андреева, эвристические методы являются основой учебно-творческой деятельности: «Эвристические методы – это система эвристических правил деятельности педагога (методы преподавания) и деятельности ученика (методы учения), разработанные с учетом закономерностей и принципов педагогического управления и самоуправления в целях развития интуитивных процедур деятельности учащихся в решении творческих задач» [7]. Известный ученый-психолог, профессор Ю.К. Кулюткин отмечает, что в педагогике определены две основные функциональные характеристики эвристических методов: функции «наведения» на правильное решение и функции «сокращения» вариантов при переборе возможных путей решения задач [8, с.133-134]. Эврика с древнегреческого означает «я нашел» и связана с именем Архимеда, который был поставлен в такие жесткие условия при решении задачи, поставленной Гиероном (Сиракузский царь), что такое восклицание как эврика стало показателем истинной радости от познания, поэтому эвристические методы еще называют эвристиками и с успехом используют для решения различных методических задач. Чем более неопределенными, общими или нетрадиционными являются вопросы, тем более эвристичен их потенциал. Для отличия эвристических вопросов от неэвристических используется понятие «открытый вопрос», то есть вопрос без заданного направления поиска ответа, когда ученику открыты различные пути и средства его решения.

К вопросу о лингвокоммуникации интересным, на наш взгляд, является исследование В.Л. Скалкина, который предложил понятие «методические универсалии», отмечая значение ситуации по сферам общения. По Л.В. Скалкину сфер общения восемь (социально-бытовая, семейная, профессионально-трудовая, социально-культурная, сфера общественной деятельности, административно-правовая, зрелищно-массовая, сфера игр и развлечений) и они присущи «любому современному языковому коллективу», поэтому должны рассматриваться в методическом осмыслении ситуации [9, с. 7]. О методическом осмыслении ситуации было сказано в статье «Ситуация как объект лингводидактического описания элементарного уровня общего владения русским языком как иностранным». Так, Г.А. Битехтина, А.С. Иванова, Л.П. Клобукова, М.М. Нахабина и Н.И. Соболева рассматривают вслед за В.Л. Скалкиным и Г.А. Рубинштейном, что при осмыслении феномена ситуация производится разграничение речевых (вербальных) и неречевых (невербальных) ситуаций, а в ходе учебного процесса вводится понятие «учебная речевая ситуация» [10]. Одной из форм «учебной речевой ситуации» является использование учебной дискуссии, которая, по мнению, В.Л. Скалкина «...обладает определённой структурой, включающей тему, экспозицию, речевой стимул, направляющие вопросы и речевую реакцию обучающихся» [11].

Интенсивность как важнейший метод формирования коммуникативных компетенций рассматривался сторонником «интенсивного метода» Г.А. Китайгородской, которая обращала особое внимание на личность обучаемого, его творческий и интеллектуальный потенциал. Интенсивный метод по Г.А. Китайгородской направлен на активизацию резервных возможностей личности и коллектива в процессе обучения, общения (диалога), опосредованной речевым взаимодействием между преподавателем и учащимися. Кроме этого, метод Г.А. Китайгородской привносит в интенсивные методы элементы личностно-ориентированного обучения (learner-centered approach). Личностно-ориентированное обучение при формировании коммуникативной компетенции опирается на развитие таких категорий, как языковая и коммуникативная личность. Известно, что язык – общественное явление и возникает из потребности человека в коммуникации. Речевое развитие детей на разных этапах его жизни проходит ряд стадий становления речи как вербального отражения действительности. Активная речевая практика детей, в частности младшего школьного возраста, происходит в тесном содержательном взаимодействии педагога с учащимся [12].

Представления о языковой личности сводятся к пониманию личности как «совокупности свойств, присущих данному человеку» и «носителе каких-нибудь свойств», в данном случае речевых навыков и умений. Доктор психологических наук И.С. Якиманская считает, что для построения модели личностно-ориентированного обучения необходимой составляющей становится языковая личность – как носитель социальных отношений и устойчивой системы общественно значимых ценностей в обществе [13].

Особое внимание педагога при формировании речевых компетенций в учебном процессе направлено на применение игровых технологий, основой которых является игровая деятельность. В процессе учебной деятельности, как видим из опыта учителей в начальной школе, более приемлемы игровые технологии, связанные с исполнением определенных ролей, так называемые ролевые игры, когда создается жизненная ситуация с разыгрыванием ролей. Ролевые игры как форма учебной деятельности, по нашему мнению, более приемлема при проведении творческих заданий, направленных на создание ситуации и решение ее с помощью наделения участников ролями, так, при преподавании предметов области «язык и литература» учащиеся читают в ролях изучаемые произведения. Другая форма – деловые игры используется педагогом при изучении предметов лингвистической направленности, где учащиеся могут демонстрировать свое красноречие в таких формах: «урок-суд», «урок-аукцион», урок-пресс-конференция и т.д.

Коммуникативные технологии ориентированы на стимулирование интереса, активизацию мыслительной деятельности, качество усвоения учебного материала, индивидуализацию обучающих методов, а также своевременное реагирование педагога на успешное усвоение знаний учащимися. При внедрении коммуникативных технологий в систему обучения используется различный инструментарий: иллюстрации, мультимедийные и интерактивные средства, видео и аудио сопровождение. Тем не менее, несмотря на всю современность применяемых технических средств, педагог вправе применять и традиционные методы обучения: работа по картинке, наглядные иллюстрации, схемы, таблицы и т.д. Систематизация и целенаправленность такой деятельности педагога ставит перед учителем следующие задачи:

- создание атмосферы заинтересованности коммуникативными технологиями;
- стимулирование учащихся к активной речевой деятельности;
- использование на уроках лингводидактических средств усвоения материала;
- постоянный мониторинг учебных достижений;
- использование интенсивных психолого-педагогических возможностей учащегося;
- стимулирование самостоятельности, инициативности и право выбора в решении учебных задач и естественного самовыражения ученика.

Таким образом, использование коммуникативных технологий обучения для развития речевой деятельности младших школьников в контексте обновления содержания образования способствует формированию коммуникативной компетенции основой, которой может являться успешная, активная речевая деятельность, требующая систематической и целенаправленной работы педагога в качественном взаимодействии с учащимися.

Список использованной литературы:

- 1 Пассов Е.И. *Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению*. М.: Просвещение, 1991. – 221 с.
- 2 Бабаева А.Т. *Некоторые рекомендации по формированию разговорной речи на изучаемом языке у студентов языкового вуза*. //Вестник КазНПУ им.Абая. Серия «Педагогические науки». Алматы. – №4 (48), 2015. С.40-44
- 3 Нейматова А. *К вопросу об обучении иностранному языку в контексте формирования коммуникативной компетенции*. //Вестник КазНПУ им.Абая. Серия «Педагогические науки». Алматы. – №4 (48), 2015. С.37-39
- 4 Halliday, M.A.K. 1985. «Systemic Background». In *Systemic Perspectives on Discourse, Vol. 1: Selected Theoretical Papers from the Ninth International Systemic Workshop*, James D. Benson and William S. Greaves (eds). Ablex. Vol. 3 in *The Collected Works*, p. 192.
- 5 Huili Hong, Karin Keith, Renee Rice Moran, and Jodi Lashay Jennings. (2017) *Using Imagination to Bridge Young Children's Literacy and Science Learning: A Dialogic Approach*. SPRING/PRINTEMPS, Vol. 42. No. 1. pp.11-22
- 6 Скалкин В.Л. *Основы обучения устной иноязычной речи*. – М.: Рус.яз., 1981. – 248с.
- 7 Андреев В. И. *Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития*. – 2-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – С. 217
- 8 Кулюткин Ю. К. *Эвристические методы в структуре решений*. – М.: Педагогика, 1970. – 234 с.
- 9 Клобукова Л. П. *Обучение языку специальности: учеб.пособие /Л.П.Клобукова*. – М.: МГУ, 1987. – 116 с.
- 10 Скалкин В. Л. *Речевые ситуации как средство развития неподготовленной речи /В. Л. Скалкин, Г. А. Рубинштейн //Иностранные языки в школе*. – 1966. – № 4. – С. 3-4

11 Скалкин В. Л. проблемы интенсификации обучения русскому языку как иностранному в свете коммуникативного подхода /В. Л. Скалкин //Материалы VII конгресса МАпРЯЛ. – М., 1990. – С. 213-221.

12. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам: Учеб.пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш.шк., 1986. – 103 с.

13. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения //Вопросы психологии, 1995. – №2. – с.13-21

МРНТИ 14.15.01

А.М. Текесбаева¹ Г.М.Текесбаева²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор,
Қазақ Мемлекеттік Қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

² педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ПӘНДІК ОЛИМПИАДАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Бастауыш мектепте сабақпен қатар, педагогикалық үрдістің негізгі формасы ретінде, оқыту барысында сыныптан тыс жұмыстардың да алатын орны ерекше. Бастауыш сыныптарда жүргізілетін сыныптан тыс жұмыстар тек оқу бағдарламасымен шектеліп қана қоймайды. Ол бағдарламаның жалғасы ретінде күрделі әрі қызықты тақырыптарды қамтуы мүмкін. Оқушылардың білімін дамыту, тәрбиелеу, шығармашылық белсенділігін күшейту, өмірге деген құштарлығын арттыру, олардың қабілетіне, дарынына әсер ету, оны әрі қарай дамыту істері білім берумен қоса жүреді. Бірақ бұл жұмыстарды оқу үрдісінде жүзеге асыру мүмкін емес болғандықтан, сыныптан тыс жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады. Әсіресе, белгілі бір білім саласы, нақты бір пән бойынша оқушылардың білімін арттыруда пәндік олимпиадалардың алатын орны ерекше. Авторлар мақалада пәндік олимпиаданы интеллектуалдық жарыс ретінде қарастып, оны ұйымдастыру мен өткізудің кезеңдерін нақтылайды.

Түйін сөздер: пәндік олимпиада, сыныптан тыс жұмыстар, сабақтан тыс жұмыс, оқу үрдісі, олимпиада кезеңдері, бастауыш сынып оқушысы.

А.М. Tekesbayeva¹ G.M.Tekesbayeva²

¹Candidate of pedagogical sciences, associate professor, Kazakh State Women's Teacher Training University, city Almaty, Kazakhstan

² Master of education, senior lecturer, Kazakh national pedagogical university named after Abai, city Almaty, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF OLYMPIADS IN THE ELEMENTARY SCHOOL

Abstract

Along with the lesson in the teaching process in primary school a huge role to play extra-curricular activities as the main form of teaching activities. Extracurricular activities, done in elementary school are not limited only to the curriculum of their content can be a continuation of the curriculum, including more complex and interesting topics. Development, education, increasing creative activity of students, enhancing their passion for life, the impact of their gifts, talents, and their further development accompanied by the formation it is not possible to perform in the learning process. So it is important to properly and effectively organize extra-curricular activities. Especially in increase students ' knowledge on a particular subject, the special place is occupied subject Olympics.

In the article the authors consider the Olympics as an intellectual exercise, and also determine the periods of organizing and conducting Olympiads.

Key words: Olympiad, class work, extracurricular work, the educational process, the periods of the Olympics, pupils of initial classes.

А.М. Текесбаева¹ Г.М.Текесбаева²

*¹кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор,
Казахский Государственный женский педагогический университет,
Алматы, Республика Казахстан.*

*²магистр педагогических наук, старший преподаватель,
Казахский Национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Казахстан*

ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПРЕДМЕТНЫХ ОЛИМПИАД В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

Наряду с уроком в учебном процессе начальной школы огромная роль принадлежит внеклассной работе как основной форме педагогической деятельности. Внеклассные работы, проводимые в начальной школе не ограничиваются только с учебной программой. Их содержания могут стать продолжением учебной программы, включая более сложные и интересные темы.

Развитие, воспитание, усиление творческой активности учащихся, повышение их увлеченности жизнью, влияние на их способности, таланты и их дальнейшее развитие сопровождаются образованием. Все это не возможно выполнить в процессе обучения. Поэтому очень важно правильно и эффективно организовывать внеклассные мероприятия. Особенно в повышении знаний учащихся по конкретному предмету особое место занимают предметные олимпиады. В статье авторы рассматривают олимпиаду как интеллектуальное соревнование, а также определяют периоды организации и проведения предметных олимпиад.

Ключевые слова: предметная олимпиада, внеклассные работы, внеурочная работа, учебный процесс, периоды олимпиады, учащиеся начальных классов.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі - жалпы білім беретін мектептерде оқушылар арасында дарынды балаларды айқындау, оларға қолдау көрсету. Қазіргі қоғам жеке тұлғаның өзбетінше дамуын, шығармашылық тұрғыдан жүзеге асуын, белгілі бір ой қорытындысы мен нақты, тұрақты шешім қабылдауын талап етеді. Жеке тұлғаның білімі дамыған сайын оның кәсіби шеберлігі терендей түседі. Осы тұрғыдан алғанда, білім мекемелерінде түрлі конкурстар мен жарыстар, олимпиадалар жүйесін жетілдірудің маңызы аса зор. Мұндай жарыстардың, олимпиадалар мен конкурстардың негізгі мақсаты – оқушыларды шығармашылық ізденіске, ғылымға, танымға, өзін өзі жетілдіруге баулу болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының білімін дамыту, тәрбиелеу, шығармашылық белсенділігін күшейту, өмірге деген құштарлығын арттыру, олардың қабілетіне, дарынына әсер ету, оны әрі қарай дамыту істері білім берумен қоса жүреді. Бірақ бұл жұмыстарды оқу үрдісінде жүзеге асыру мүмкін емес. Оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыру, эстетикалық талғамын, сезімін дамыту, дүниетанымын қалыптастыру сияқты білім мен тәрбие берудің басты-басты мәселелері пәндік олимпиадаларды тиімді ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытта пәндік олимпиадалар Қазақстан Республикасының барлық аймақтарында қарқынды дамып, ерекше белсенділікпен өткізілуде. Оның негізгі мақсаты – оқушылардың ғылыми-зерттеушілік әрекеттері мен қызығушылықтарын оятып, шығармашылық қабілеттерін айқындау мен дамыту болып табылады.

Оқушылардың оқуда табысты болуы түрлі олимпиадаларға қатысып, жүлделі орындарға ие болуымен де көрініс табады.

Пәндік олимпиадалар сыныптан тыс жұмыстардың бір формасы болып есептеледі. Сыныптан тыс жұмыстар қызықты әрі пайдалы болып келеді. Ол оқу-тәрбие үдерісінің құрамды бөлігі болғандықтан, оқу бағдарламасының негізгі міндеттерін шешуге бағытталады.

Сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың дүниеге көзқарасын кеңейтіп, таным мен шығармашылыққа жетелейді. Жауапкершілік, тәртіптілік, адамгершілік, ізгілік сияқты қасиеттерді қалыптастырады.

Сыныптан тыс жұмыстың мазмұны – оқушылардың теориялық білімін кеңейтіп, толықтыра түседі және олардың жеке қабілетін дамыта түседі. Сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың қабілеті, икемі, дарыны, жеке ынтасы негізінде ұйымдастырылады және бірнеше салаға бөлінеді. Сыныптан тыс жұмыс барлық оқушыларға міндетті емес болуымен ерекшеленеді. Сыныптан тыс жұмыстардың негізгі ерекшеліктері: оның еріктілік принципінің негізінде құрылуында; оқушылардың бейімділігі мен мүддесінің дамуында; оқушылардың өздігінен жұмыс істеуге, зерттеп бақылауға іскерлік пен дағдымен қарулануында; оқушылардың өздерінің еңбекке деген қабілетін сынай алуында; оқыту мен тәрбиенің жалпы қоғамдық еңбек және кәсіптік бағдармен байланысына көмектесуінде; мұғалімнің негізгі материалдарды оқып білуге толықтырушы материалдар ретінде пайдалануында; сыныптан тыс жұмыстарда әртүрлі жастағы оқушылардың қатысуында т.б.

Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

- әртүрлі іс-әрекеттерде оқушылардың қабілетін, мүмкіндігін, бейімділігін, қызығушылығын айқындау;

- сыныптан тыс жұмыстардың түрлері бойынша әрбір баланың дамуы үшін жағдай жасау;

- оқушылардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыру;

- балалардың шығармашылық қабілеті мен шығармашылық іс-әрекет тәжірибесін дамыту;

- оқушылардың алған білімдерін жүзеге асыруға жағдай туғызу;

- балалардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру;

- оқыту барысында қиындыққа тап болатын оқушылармен түзету жұмыстарын ұйымдастыру.

Сыныптан тыс жұмыстың міндеттерін анықтай отырып белгілі ғалым А.Ф.Родин: "Сыныптан тыс жұмыстың міндеттері - сабақ сияқты, бірақ басқа жолдар, өзгеше материалдар арқылы мақсатқа жетуге бағытталған" - деп тұжырымдайды.

Тәрбие салалары бойынша сабақтан және мектептен тыс тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру бойынша З.Әбілова, Б.З.Ақназаров, Р.Д.Ержанова, М.Н.Кузьмина, Ж.Р.Аширова, С.Х.Нұрмағанбетов, Р.Овчинникова, Т.Қ.Жұманова, П.Қажығалиева, У.Жарқынбеков, Қ.И.Қаңлыбаев, Н.М.Сагитова еңбектерін ерекше атап өтуге болады. Қазақстан мектептерінде сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың теориялық жақтарын зерттеген ғалымдарымыз баршылық. Атап айтсақ, Б.Ы.Мұқанова, А.Н.Илиясова, Ә.Жұмақанов, Қ.Б.Бержанов, Ш.Әмірәлиев, З. Әбілова, Қ.Құнантаева, Б.З.Ақназаров т.б.

Сыныптан тыс жұмыстарының әдіс-тәсілдері саналуан. Солардың ішіндегі ең маңыздысы әдеби әдіс. Әдеби әдіс - яғни негізгі әрекет әдебиетпен, мерзімді баспасөзбен жұмыс болып табылады. Әдеби әдістің негізгі мақсаты - оқушыларды кітаппен, анықтамалықтармен, мерзімді баспасөзбен, құжатты материалдармен өзбетінше жұмыс істеуге үйрету.

Жұмыс табысты болуы үшін белгілі тақырып бойынша әдебиеттердің каталогы құрылады, мезгіл-мезгіл көрмелер мен стендтер ұйымдастырылады, аудан, облыс, қала газеттерінің тақырыптық мақалаларының альбомдары құрылады. Таңдалып жинақталған әдебиет материалдары баяндама, реферат, есеп, сипаттама, хабарлау түрінде жасалады.

Сонымен қоса статистикалық, математикалық әдістер, сауалнама, суретке түсіру т.б. әдістер жатады. Бұл аталған әдістердің барлығы өзара бір-бірімен тығыз байланысты.

Олимпиадалар баланы дамытуда маңызды орын алады. Олимпиада жеке пәндер бойынша кіші мектеп оқушыларына танымдық әрекеттерін дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Сондай-ақ, оқушылар өз білімдері мен қабілеттерін сыни тұрғыдан бағалауға және тексеруге мүмкіндік алады. Ол оқушылардың қоршаған ортаны тануда көптеген қажеттілік пен мүдделерді қанағаттандыруына жағдай туғызып, бағдарлама көздеген білімдерді тереңдетіп және оларды практикада қолдануға мүмкіндік береді, еңбексүйгіштікке, төзімділікке, жауапкершілікке тәрбиелейді. Олимпиадалар өзінің педагогикалық мәні жағынан мектеп пен өмірді байланыстыратын буын болып табылады.

Олимпиада – белгілі бір ғылыми сала бойынша оқушылардың интеллектуалды жарысы. Ол нақты білім мазмұнын анықтап қана қоймай, сол білімдерді шығармашылық ойлауды қажет ететін стандартты емес жағдайларда пайдалану болып табылады.

Олимпиаданың басты шарты – жаңа идеялар, жобалар, шығармашылық жұмыстардың қорытындысымен тәжірибе алмасу болып табылады.

Олимпиадалар тақырыбы санаулан болады. Олимпиадалар жергілікті жерді зерттеу бойынша ең жақсы озат тәжірибені таратуға, түрлі материалдарды жинауға, мұражайлар, бұрыштар құруға көмектеседі.

Олимпиадалар бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыруға көмектеседі, елінің рухы биік патриоты болуға тәрбиелейді, практикалық іскерлік пен дағдыны қалыптастырады, өсіп келе

жатқан жас ұрпақ денесін жетілдіреді, сабақ барысында алған білімдерін өмірімен тығыз байланыстырады. Олимпиадалар сыныптың, мектептің жұмысын қорытындылау мақсатымен жүргізіледі.

Олимпиада алдында оқушылардың өзіндік жұмыстары жүреді. Олимпиадаларға дайындық алдында ең алдымен оқушылардың белгілі бір білім саласы бойынша білім деңгейлері анықталады. Түрлі шығармашылық сипаттағы конкурстар ұйымдастырылады: постерлер, кластер құру, эссе, реферат, шығарма жазу, өлең, синквейн шығару, макет, гербарий жасау, кесте құру, сурет салу, белгілі бір тақырып көлемінде материалдар жинастыруды, әдеби кештер, конференциялар мен топсаяхатар, кездесулер, т.б. өткізу.

Олимпиадаларды өткізбестен бұрын қойылатын сұрақтар, әдебиет тізімі құрастырылады, жауаптар мен оларды бағалаудың талаптары жасалып бекітіледі. Олимпиадалардың өту мерзімі анықталады, әділқазы алқасы жұмыстары белгіленіп, бекітіледі. Олимпиада оқушылардың дүниетанымының қалыптасуына, олардың көзқарасының дамуына әсер етіп, оқу әрекетінің артуына көмектесуі үшін оқушыларды әдебиетпен алдын-ала таныстыру қажет. Сұрақтар мағыналы, мазмұнды, нақты болу керек.

Олимпиадалар тур бойынша өтеді: мектептік, аудандық немесе қалалық, облыстық, республикалық, халықаралық. Турдан турға қарай берілетін тапсырмалар мен сұрақтар мазмұны күрделене түседі. Олимпиада соңында жеңімпаздар түрлі сыйлықтармен марапатталады.

Олимпиада қатысушыларына көмек ретінде мектептерге адын ала олимпиаданың мақсатын, міндеттерін, қойылатын негізгі талаптар мен шарттарын, әдебиет көрсеткіштерін белгілеп, барлық турларға ауызша және жазбаша жауаптардың сұрақтары жарияланып жіберіледі, кеңестер ұйымдастырылады.

Пәндік олимпиадалардың бірінші турында немесе кезеңінде барлық мектеп оқушылары қатысып, өздерінің білімдерін сынай алады. Яғни бұл кезеңнің тапсырмалары аса күрделі емес, қарапайым, қызығушылығы бар, бірақ үлгерімі нашар оқушыларға да қолжетімді болатындай етіп құрастырылуы тиіс. Оқушыларға берілетін тапсырма түрліше берілуі мүмкін. Көп жағдайда мұндай олимпиадаларды пән мұғалімдері өздері ұйымдастырып өткізеді.

Олимпиаданың екінші кезеңін арнайы білім басқармасының ұйымдастыруымен қаланың бір мектебінде өтеді. Бұл турға әдеттегідей, бірінші турдың жеңімпаздары қатысады. Олимпиада тапсырмалары бірінші турға қарағанда күрделі, шығармашылық, логикалық сипатта құрастырылады. Бірақ тапсырма мазмұны олимпиаданың алғашқы кезеңінің жалғасы ретінде болуы тиіс. Бірінші және екінші тур тапсырмаларының арасында байланыс болуы қажет. Бұл кезеңнің жеңімпаздары өздерінің іздемпаздығымен, даралығымен, шығармашылығымен ерекшеленуі тиіс.

Олимпиаданың келесі турлары мемлекет тарапынан ұйымдастырылады. Оған екінші тур жеңімпаздары қатысады. Турдан турға өткен сайын тапсырмалар мазмұны күрделене түседі. Оқушылардан тек шығармашылықты емес, сондай-ақ ғылымилықты, тапқырлықты, мобильдікті, ұшқырлықты талап етіледі.

Олимпиаданың соңғы кезеңінде жеңіп алған оқушы марапатталады, оқушы 11 сынып болса, кейбір жағдайларда белгілі оқу орнына грант негізінде жолдама алады.

Сонымен пәндік олимпиада сыныптан тыс жұмыстардың маңызды формасы болып табылады. Ол мектеп өміріне жарыс енгізеді, оқушыларды белгілі бір пән бойынша жемісті жұмыс істеуге ынталандырады. Сыныптан тыс жұмыстың мұндай формасы еліміздің ғылым мен білім саласын дамытатын дарынды оқушыларды айқындауға көмектеседі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. *Мир природы и ребенок. Учебное пособие. Под ред. Л.М. Маневцовой, П.Г. Саморуковой. Санкт-Петербург: "Акцидент", 1998, 318 с.*
2. *Сыдықова М. "Қазақстан мектептерінде оқушылармен жүргізілген сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының дамуы (1940-1960 жж.)" Автореферат. Қазақстан Республикасы. Алматы, 2002.*
3. *Лихачев Б.Т. "Педагогика" 2000 г. 304 с.*
4. *Қоянбаев, Р.М. Қоянбаев. Педагогика. Алматы, 1999 ж., 420 б.*
5. *Подласый И.П. "Педагогика Новый курс" книга М., 2000 г. с.576, 72-76 с.*

МРНТИ 14.25.09

Г.Ж. Омарова¹

¹6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 3-курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан

КӨПТІЛДІЛІК ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЗДІКТЕРМЕН ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Еліміздегі жаңа білім беру реформасы «өмір бойы білім алу» үлгісіне көшуді және әлемдік білім беру кеңістігіне жедел енуді қамтамасыз етуді мақсат етеді. Осы реформаға сәйкес жаңартылған білім мазмұны үштілді білім беру саясаты шеңберінде іске асырылуда. Оқушылардың өзіндік ізденісіне, өз бетінше білім алуына мән берілген жаңа білім беру стандартында бастауыш мектеп оқушыларының әртүрлі анықтамалық-энциклопедиялық дереккөздермен (сөздіктер, анықтамалықтар, энциклопедиялар) жұмыс істеу білігін қалыптастыру көзделген. Осы дереккөздердің ішіндегі сөздіктермен жұмыс көптілділікке үйретудің басты құралы болып табылады.

Мақалада көптілділік жағдайында бастауыш сынып оқушыларының тақырыптық сөздіктерді пайдалануының маңызы мен оның ерекшеліктері қарастырылады. Идеографиялық оқу сөздіктері тілүйренім үшін ерекше маңызды оқу құралдарының бірінен саналады. Идеографиялық сөздіктердің негізгі нысаны сөздердің тақырыптық бірлігі болып табылады. Осыған сәйкес мақалада жаңартылған бастауыш білім беру мазмұнындағы ортақ тақырыптар бойынша құрастырылған сөздіктермен жұмыстың тиімділігі талқыланады.

Түйінді сөздер: көптілділік, көптілді білім беру, бастауыш мектеп, жаңартылған білім беру мазмұны, лингвистикалық сөздіктер, аударма сөздіктер, идеографиялық сөздік, ортақ тақырып, тақырыптық үлгідегі сөздік, сөздіктермен жұмыс.

G.Zh. Omarova¹

¹3rd-doctoral course specialty 6D010200 – Pedagogy and methods of primary education,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, gulnar-aidos@mail.ru

THE IMPORTANCE OF ORGANIZATION WORK WITH DICTIONARIES FOR STUDENTS IN PRIMARY CLASSES IN THE CASE OF MULTILINGUISM

Abstract

The goal of the reform in our country to introduce updated learning content is the implementation of the lifelong learning model of education. It is aimed at training and developing a creative, critically thinking, multilingual person who knows how to apply language knowledge in life, capable of continuously improving the level of education. Within the framework of this reform, the role of trilingual education is strengthened through the use of various reference and encyclopedic sources in the process of teaching primary school students, which is noted in the new education standard of the Republic of Kazakhstan.

This article discusses the role, value and features of working with primary school students on the use of thematic dictionaries in the context of multilingualism, analyzes the feasibility of organizing the work of primary school students with dictionaries on common topics.

Particular attention is given to working with ideographic training dictionaries, which are the main sources in the study of languages.

Keywords: - multilingualism, multilingual education, primary school, content of updated education, linguistic dictionaries, translation dictionaries, ideographic dictionary, general topics, thematic dictionary, work with dictionaries.

Г.Ж. Омарова¹

¹докторант 3-курса по специальности 6D010200 – Педагогика и методика начального обучения,
КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан, gulnar-aidos@mail.ru

РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ СО СЛОВАРЯМИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛИЯЗЫЧИЯ

Аннотация

Целью проводимой в нашей стране реформы по внедрению обновленного содержания обучения является реализация модели образования «обучение на протяжении всей жизни». Она направлена на обучение и развитие творческой, критически мыслящей, полиязычной личности, умеющей применять языковые знания в жизни, способной к непрерывному повышению уровня образования. В рамках этой реформы усиливается роль трехязычного образования, осуществляемого через использование в процессе обучения учащихся начальных классов различных справочно-энциклопедических источников, что отмечено в новом стандарте образования РК.

В данной статье рассматриваются роль, значение и особенности работы с младшими школьниками по использованию тематических словарей в условиях полиязычия, анализируется целесообразность организации работы младших школьников со словарями по общим темам.

Особое внимание уделяется работе с идеографическими учебными словарями, которые являются основными источниками при изучении языков.

Ключевые слова: полиязычие, полиязычное образование, начальная школа, содержание обновленного образования, лингвистические словари, переводные словари, идеографический словарь, общие темы, тематический словарь, работа со словарями.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының шет елдермен халықаралық байланыстарын дамытып, елімізді әлемдік аренаға шығару үшін көп тіл білетін жас ұрпақ тәрбиелеу қажет-ақ. Еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының XII сессиясында сөйлеген сөзінде: «Қазақстандықтардың жаңа ұрпағы ең кемі үштілді болуы, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруі тиіс. Еуропада көптілділік қалыпты нормаға айналған, біз де осы қатардан міндетті түрде табылуға тиіспіз. Ағылшын тілін кең тұрғыда білмей, ұлттың нағыз бәсекеге қабілеттілігі туралы айту қиын», - деген-ді [1]. Халықаралық қатынастар күннен-күнге ерекше көтеріліп жатқан қазіргі таңда дүние жүзінің әлеуметтік мәдени талап тілегіне орай бірнеше тілді қатысымдық құзыреттілікті дамыту күрделі міндеттердің бірі болып табылады. «Адам өмірінің шегі бар, ал білімнің шегі жоқ»-деп атап өткен Елбасы оқушы жастарды ғұмыр бойы білімнің тұңғығына терең үңілуіне шақырды. «Мен бүгінгі ұрпақтың үш тіл білуін қолдаймын. Мемлекеттік тіл – мемлекет құрушы ұлттық тілі, ал орыс тілін білу – ұлы байлық. Ағылшын тілі ілгерілеушілік пен технологиялардың тілі болғандықтан біз оны үйренуге тиіспіз. Ал қазақ тілі барлық Қазақстанды біріктіріп, жақындастырып өзара түсіністік пен сүйіспеншілікке жетелейді» [2], - деді. Ендеше, үш тілді білу - бүгінгі заман талабы.

Осыған сәйкес бастауыш мектептегі жаңартылған білім беру мазмұны үштілді білім беру саясаты шеңберінде іске асырылуға бағытталған. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартында: «Үштілді білім берудің мақсаты көптілді тұлғаны – кемінде үш тілді меңгерген, қызметтің алуан түрлі саласында үш тілде диалог жүргізе алатын, өз елінің мәдениетін бағалайтын, басқа елдердің мәдениетін түсінетін және сыйлайтын Қазақстанның азаматын қалыптастыруға негізделеді» - делінген [3]. Бастауыш сыныптардың оқушыларына үш тілді сөйлесім әрекеті арқылы мәдениетаралық қатысым құралы ретінде меңгерту, оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру, олардың әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-қоғамдық, әлеуметтік-мәдени орталарда тілдік шектеуді сезінбей, өзін еркін ұстауына мүмкіндік туғызу – үштілділікке үйретудегі негізгі ұстаным болып табылады. Көп тілді тұлғаны қалыптастыру үшін оқу үдерісін ұйымдастырғанда, оқытудың ұстанымдары, мазмұны, әдіс-тәсілдері ерекше іріктеліп, оқытудың нәтижесі назарда ұсталғанда көп тіл білетін тұлғаның қалыптасуы мүмкін.

Көптілді тұлға қалыптастыруда тілдік пәндердің орны ерекше. Тілді бірден, біржола меңгеру мүмкін емес, ол үнемі өзгеріп отырады. Тілдік бірлікті бірнеше ықтимал түрден таңдау қажеттілігі тілді таңдау ұстанымдары арқылы реттеледі. Сондықтан оқушылар анықтамалық әдебиеттермен, лингвистикалық сөздіктермен жұмыс істеуі қажет. Бұл дереккөздер оқушылардың нақты ақпарат алуына және қолдануына ыңғайлы, оларға лексикалық бірліктер туралы дәл, ғылыми-сенімді ақпаратты тез және оңай алуға мүмкіндік береді. Оқушылардың өзіндік ізденісіне, өз бетінше білім алуына мән берілген жаңа білім беру

стандартының «Тіл мен әдебиет» білім беру саласында бастауыш мектептің 4-сыныбын бітіргенде «оқушы түрлі дерек көздерінен қалай ақпарат табуды біледі» деп, күтілетін оқыту нәтижелерінде атап көрсетеді [3]. Бұл өз кезегінде көптілді білім беру жағдайында оқушылардың әртүрлі сөздіктермен жұмыс істеу білігін қалыптастыруды талап етеді. Сөздіктермен жұмыс көптілділікке үйретудің басты құралы болып табылады.

Сөздік – сөздердің мағынасы, қолданылуы, жасалуы, басқа тілге аудармасы туралы мәлімет беретін және белгілі бір ұстанымға сәйкес орналасқан сөздер жиынтығынан (морфемалар, сөз тіркестері, идиомалар және т.б.) тұратын анықтамалық кітап. Сөздіктер шартты түрде энциклопедиялық және лингвистикалық болып бөлінеді. Энциклопедиялық сөздікте белгілі бір салаға қатысты ұғым, дерек, зат, құбылыстар сипатталса, лингвистикалық сөздіктер әліпбилік тәртіппен белгілі бір тілдің лексикасы және фразеологиясын түсіндіруді мақсат тұтады.

Ана тілі арқылы өзге тілдер меңгеріледі. Балалардың өз ана тілін толыққанды меңгеруін қамтамасыз ету мақсатында өтілген жаңа сөздерді саналы түрде қолдануға үйрету қажет. Осы бағытта қазақ тілінің түсіндірме сөздіктерін пайдалану маңызды. Алайда бүгінгі таңда бастауыш сыныптарға арналған түсіндірме сөздіктер жоқтың қасы.

Лингвистикалық сөздіктердің ішінде көптілділікке үйретуде екі тілді не көптілді аударма сөздіктер жиі қолданылады. Аударма сөздіктер бір тілдегі сөздерді басқа тілдің балама сөздерімен беріп, ұлттар арасында сөз алмасу үдерісін, өзара қарым-қатынас жасауды дамытады. Аударма сөздіктердің екі түрі бар: оның бірінде белгілі бір шет тілдегі сөздер мен фразеологизмдер ана тіліне аударылып беріледі де, екіншісінде, керісінше, ана тіліндегі сөздер мен фразеологизмдер шетел тіліне аударылады.

Сөздіктерді құрастырғанда материалдың орналасуы басты назарда болады. Сөздіктерде негізінен сөздер әліпбилік ретпен орналастырылады. Материалдардың орналасуының әліпбилік емес ұстанымдарының ішіндегі бастысы лексикалық бірліктермен берілген ұғымдардың жіктелім жүйесін айқын көрсетуге жағдай жасайтын жүйелілік ұстанымы (логикалық жіктелім). Осыған сәйкес сөздіктер берілген сөздердің әліпби тәртібімен көрсетілуіне немесе сөздермен белгіленетін ұғымдар топтарының рет ретімен көрсетілуіне қарай екі түрге бөлінеді: әліпбилік сөздіктер, идеологиялық сөздіктер немесе ұғымдар сөздігі. Әліпбилік емес ұстаныммен жасалған идеологиялық сөздіктер идеографиялық сөздіктер немесе «тақырыптық» деп те аталады. Бұл сөздікте ұғымдардың жіктелу логикасы жасалып, сөздікке енгізілетін барлық сөздер осы жіктелу айдарымен орналасады. Идеографиялық сөздіктер қостілді және көптілді болып келеді. Идеографиялық оқу сөздіктері тілүйренім үшін ерекше маңызды оқу құралдарының бірінен саналады. Түсіндірме сөздіктердегі әліпбилік түзілім тәртібі тілдің лексикалық құрамын бейнелеудің сан ғасырлар бойы қалыптасып, тұрақтанған, ыңғайлы әдісі болып табылады. Алайда әліпбилік сөздіктерде лексикалық бірліктердің арасындағы жүйелі семантикалық байланыс толық көрініс таба алмайды. Сөздерді әріптердің орнына сәйкес әліпби, графика және орфография заңдылықтарына орай тізбелеп беретін сөздіктердің бір кемшін тұсы осы мәселеге байланысты [3]. Сол себепті бастауыш сынып оқушыларына өзге тілдерді тез меңгеру ісінде тақырыптық сөздіктердің қосар үлесі зор.

Бастауыш сыныптағы жаңартылған білім мазмұны әр сынып бойынша ортақ тақырыптармен берілген. Осы тақырыптардағы түйін сөздерді үш тілде меңгерту барлық пәндердің тілдік мақсаттарынан көрініс табады. Тілді үйретуге арналған сөздіктің бір түрі ретінде идеографиялық сөздік лексикалық қорды оқу мақсатына сәйкес кешенді түрде сипаттайды. Идеографиялық оқу сөздіктерін түзуде лексикалық жүйені оқытудың әдістемелік аспектілері де ескеріледі. Атап айтқанда, оқыту кезеңі, жас ерекшелігі, білім деңгейі, оқу мақсаттары т.б. Бұл сөздіктің көлеміне, сөздік бірліктердің берілуіне, сипаттаманың әдіс-тәсілдеріне өз деңгейінде әсер етіп отырады. Тақырыптық үлгідегі оқу сөздіктерінде кез келген лексикалық бірліктер беріле бермейді. Онда нақты бір тақырып бойынша ұйымдасқан, шоғырланған мағыналы сөздер ғана түзіледі. Әр тарау өз ішінен тақырыпшалар мен шағын тақырыптарға жіктеледі. Сөздерді топтастыруда оның жүйелі сипаттары толық ескерілуі керек. Идеографиялық сөздік құрастыруда сөздердің тақырыптық және лексика-семантикалық байланыстарының маңызы зор. Сол себепті идеографиялық оқу сөздіктерін түзуде мағынадан тұлғаға қарайғы функционалды-семантикалық бағыт пен тілдік бірліктердің семантикалық жүйелілігі ұстанымына ерекше назар аудару қажет [4].

Тақырыптық сөздікте лексикалық бірліктерді іріктеу мәселесі орыс тіл білімінде И.П.Слесарев, П.Н.Денисов, В.В.Морковкин, Л.Г.Саяхова т.б. ғалымдардың еңбектерінде сөз болады. Сөздік бірліктерді тақырыптық жағынан топтастырғанда, тілдің коммуникативті, функционалды жағы ескеріледі. Сөздерді топтастырғанда, оларға тілдік факторлар емес, тақырып, сөйлеу ортасы сияқты тілден тыс факторлар қарастырылады. Сол себепті сөздердің ішкі, тілдік байланыстары тілден тысқары факторларды ескеріп

отыруы тиіс. Сөздік түзуде алдымен қажетті тақырыптар анықталып, кейін әр тақырыпқа қажетті сөздер нақтыланады. Идеографиялық оқу сөздікте сөздер тақырыптық, семантикалық тұрғыдан үйлесіп, ұйымдасып келуімен қатар ол сөздер әліпбилік тәсілмен өз ішінен саралануы мүмкін [5].

Сөздер тақырып ортақтығына байланысты жүйелеу жолымен іріктеледі. Түсіндірме, орфоэпиялық, орфографиялық сөздіктердің материалдары қосымша көз, көмекші материал ретінде пайдаланылады. Идеографиялық сөздіктердің негізгі нысаны сөздердің тақырыптық бірлігі болып табылады. Бастауыш сыныптарға арналған тақырыптық сөздік құрастырғанда жаңартылған білім беру бағдарламасында пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында берілген ортақ сегіз тақырып бойынша сөздік минимум жасау тиімді болып табылады. Мысалы, «Өзім туралы», «Менің мектебім», «Менің отбасым және достарым», «Бізді қоршаған әлем», «Саяхат», «Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті», «Тағам және сусын», «Дені саудың жаны сау».

Идеографиялық сөздіктердің әртүрлілігін суретті сөздіктер құрайды. Мұнда берілген суреттердің сәйкесті атаулары екі немесе бірнеше тілде беріледі. Суреттер тақырыпқа сәйкес өмір шындығынан алынып (мысалы, бөлменің іші, дастархан басындағы отбасы, зауыттағы цех, көмір шахтасы, құс фермасы, спорт алаңы және т.б.) және осы суретке сәйкес атаулар үш тілде (айтылуы, жазылуы бойынша) беріледі.

Лексикографияда сөз мағынасын ашу мен сипаттау жолының мынадай аспектілері көрсетіліп жүр: бір топқа жататын сөздердің мағынасын бірдей үлгіде ашу; семантикалық жағынан өзара жақын сөздердің мағыналарын ашқанда, олардың ортақ және айырым мағыналарын жіктеп көрсету [6]. Мұндай ұстаным сөздіктегі тілдік материалды нақты бір жүйеде беруге және сөз мағынасын жан-жақты, толық сипаттауға мүмкіндік береді. Бастауыш сыныптарға арналған идеографиялық суретті сөздіктер құрастырғанда лексикалық минимумға іріктеліп алынған әрбір сөздің ана тіліндегі түсіндірмесімен қатар үш тілде де айтылуы, дұрыс жазылуы, оның сөз тіркесі, сөйлем ішінде қолданысының берілуі маңызды.

Идеографиялық оқу сөздігінің тілдік жүйені меңгертудегі орнын арнайы зерттеген Э.Ә.Иісова лексика-семантикалық топтардың берілуіне байланысты идеографиялық сөздіктердің төмендегідей өзіндік ерекшеліктерін көрсетеді:

– сөздіктің негізгі мақсаты – тілді оқыту міндетіне сәйкес тілдің лексика- семантикалық жүйесін (лексика- семантикалық топ жиынтығын) нақты бейнелеу; сол себепті сөздік негізгі лексика-семантикалық топтар мен олардың өзара иерархиялық байланысын қамти отырып, оқу мақсатына сәйкес лексика-семантикалық топтарды іріктейді;

– сөздерді лексика- семантикалық топтарға біріктіре отырып, тұтас бірліктер түзеді, онда сөздер, тұтас дүниенің бөлшегі ретінде қызмет етіп, сөздік қор жүйелі түрде меңгеріледі;

– сөздерді семантикалық негізде жүйелей отырып, идеографиялық сөздіктер адам жадында сөз бірліктерінің сақталу тәсілі мен сөз қолданыстың психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес келетіндіктен, қажетті сөзді тез табуға мүмкіндік береді [7];

Бүгінгі жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша қазақ тілі пәнінің берілу жайы да өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым жетілдіруге бағытталған. «Қазақ тілі» пәнінің бағдарламасында оқылым дағдысы бойынша түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты алу бөлімшесінде «иллюстрациялық материалдар, анықтамалықтар, сөздік, энциклопедиялардан берілген сұраққа жауап болатын ақпаратты табу» оқу мақсаты беріліп және ол әр сынып бойынша күрделеніп отырады [8].

Бағдарламаға сәйкес жасалған жаңа оқу-әдістемелік кешен оқушылардың білімді белсенді, өз бетінше игеру формаларына және түрлі ақпараттармен жұмыс істеуіне негізделген. Жаңартылған білім мазмұны бойынша дайындалған оқулықтардағы тапсырмалар мен жаттығулар механикалық есте сақтаудан нұсқауларды орындауға қарай, негізгі бағыты ақпаратты табуға, жаңа нысандар мен үдерістерді модельдеуге, ережелерді түсіну және қорытып шығаруға, алдына әр түрлі міндеттерді қойып, өз бетінше жоспарлауға және өз әрекетін реттеуге жетелейді.

Оқушыда сөздіктермен жұмыс істеу үшін, алдымен олардың түрлері мен қажеттілігі, құрылымы, ақпараттың берілу ерекшелігі туралы білімі болуы шарт. Сөздіктердің әртүрлілігін бағдарлай отырып, қажеттісін анықтау, одан керек ақпаратты табу, лингвистикалық ақпараттардың берілу жолдары мен құралдарының лексикографиялық басылымдардағы ерекшеліктерін қабылдай білуі керек.

Сөздіктермен жұмыс бастауыш сыныптың барлық пәндерінде жүргізіледі, себебі әр пәнде берілетін жаңа ақпараттармен қатар жаңартылған білім мазмұнында оқушылардың тілдік құзыреттілігіне басымдық беріліп, оқу жоспарында барлық пәннің тілдік мақсаттары, пәнге қатысты лексика мен терминологиясы айқындалған және ол үштілділік саясатын жүзеге асыруға бағытталған.

Оқушылардың сөздіктермен жұмыс істеуі бастауыш сыныптан күтілетін оқыту нәтижелеріндегі жаңа талап деп те айта алмаймыз. Себебі бұрынғы бағдарламаларда арнайы қарастырылмағанмен, орфографиялық, түсіндірме сөздіктермен жұмыс тілді оқытудың бастауыш сатысында жүргізіліп келеді.

Алайда оқушыларды сөздіктермен өз бетінше жұмыс істеуге үйрету тиімділігі төмен болып отыр, бұған мектеп түлектерінің, тіпті жоғары оқу орнына келген көпшілік студенттердің лексикографиялық дереккөздерге жүгінетін тапсырмаларды өзбетінше орындауға қабілетсіздігі дәлел болады.

Бастауыш білімнің мемлекеттік стандартының өзгертілген жаңа нұсқасында алуан түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты табу білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар қатарында қойылғандықтан, енді ғана осы жұмысқа көңіл бөлініп отыр. Оқулық авторлары жаңартылған білім мазмұнын меңгеруде тұлғалық, пәндік нәтижелерді қамтамасыз етудегі ролін аша отырып, білім беру үдерісінде дереккөздерді жүйелі пайдаланудың қажеттілігін негіздейді.

Осыған сәйкес «Қазақ тілі» оқулықтары да жаңартылған білім беру стандартының талаптарымен әртүрлі лингвистикалық сөздіктер, анықтамалық энциклопедиялар қарауды қарастырады. Жаңартылған білім беру аясында жарық көрген «Қазақ тілі» оқулықтарының мектеп тәжірибесіне енгізілуі олардың сапалық көрсеткіштерінің айғағы. Бастауыш сынып оқушыларының ұғымына қиын тиетін сөздердің, тіркестердің оқулықта кездесетіні сөзсіз. Дамыта оқыту идеясына негізделіп жазылған «Қазақ тілі» оқулығындағы жаттығулардың көпшілігінде бала ұғымына қиындық келтіретін сөздер, сөз тіркестері баршылық деуге болады. Оны оқулық авторлары ескеріп, біршамасын оқулықтағы түсіндірме сөздікке енгізген және оқушылардың өз бетінше дереккөздерден тауып, біліп алуына тапсырма береді.

Мағынасы бала ұғымына қиындық келтіретін сөздердің әрқайсысының сөздігін шұбыртып, оқулықтың аяғына беруді оқулықтың ауқымы да, мақсаты да көтермейді. Алайда оқу барысында мұндай сөздерді оқушы игеріп отырмаса, мәтіндерді балалар дұрыс, толық қабылдай алмайды, сәйкесінше тілі дамымайды. Әрбір түсіндірілмей қалған жеке сөз болашақта баланың сөздік қорының молаюына кесірін тигізеді. Оқушылар көптеген сөздердің мағынасын біле бермегендіктен белгілі бір қиыншылыққа тап болады. Оқулықта қажет ақпараттарды түрлі дереккөздерден өз бетінше іздеуге тапсырмалар беріледі. Осы арқылы оқушыларды кездескен проблеманың шешімін табуға жетелейді.

Қазақ тілі сабақтарында сөздіктерді пайдалану мүмкіндігі оқушыларға тіл туралы өз білімдерін толықтыруға, қарым-қатынаста лексикалық қиындықтарды еңсеруге мүмкіндік береді. Сөздіктермен жұмыс оқушылардың сөздік қорына келіп қосылған ұғымдарға қозғау салып, оларды үнемі жаңғыртып, толықтырып отырады. Бала өзінің ана тілінде сөздің мағынасын толық түсінгеннен кейін ғана оны өзге тілде меңгереді. Ендеше бастауыш мектептен бастап оқушылардың сөздіктерді пайдалану білігін қалыптастыруымыз керек.

Бастауыш сыныптарда сөздіктерді пайдалану арнайы зерттеу нысанына айналмаған тың мәселелердің қатарында. Көптілділікке үйретуде бастауыш сыныптың жаңартылған мазмұнындағы ортақ тақырыптар бойынша жасалған тақырыптық сөздіктердің берері мол. Сол себепті бастауыш сыныптарға арналған тақырыптық үлгідегі оқу сөздігі құрастырылып, бастауыш сынып оқушыларының сөздіктермен жұмыс істеу білігін қалыптастыру бағытында тәжірибелік жұмыстар жүргізілуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының XXII сессиясында сөйлеген сөзі. Мәңгілік Ел: бір ел – бір тағдыр. –Астана қаласы, 2015 жылғы 23 сәуір. www.akorda.kz (Қаралған күні: 02.02.2019.)

2 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Болашақтың іргесін бірге қалаймыз. -Астана, 2011 жыл, 28 қаңтар. (Қаралған күні: 12.02.2019.)

3 Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. –Астана, 2018. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989>

4 Мұханбетжанова А.Р. Екі тілді идеографиялық оқу сөздіктеріне қойылатын дидактикалық талаптар. ksu.edu.kz/files/nauka/20_m_hanbetzhanova_a_r.pdf

5 Саяхова. Л.Г. и др. Иллюстративный тематический словарь русского языка. – Москва: Рус.яз., 1989. -314 с.

6. Исламова А. Шетел сөздерінің лексикографиялық деректерде берілу жолдары // Қ.А.Яссауи атындағы халықаралық қазақ- түрік университетінің хабаршысы. – 2008. № 2. 3-7 б.

7 Иісова Э.Ә. Идеографиялық оқу сөздігінің тілдік жүйені меңгертудегі орны. фил. ғыл. кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты. –Алматы, 2009. -27 б.

8 Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4-сыныптарына арналған "Қазақ тілі" пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде). – Астана, 2018 <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989>

ҚҰТТЫҚТАУЛАР

Серғазы Қалиұлы – 90 жаста

Қазақстан педагогика ғылымдар академиясының толық мүшесі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Серғазы Қалиұлы 90 жылдық мерей тойыңыз құтты болсын!

Серғазы Қалиұлы ұлттық педагогика ғылымының негізін салған ғалымдардың бірі. Еліміз тәуелсіздік алған жылдары Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында ұлттық білім беру мен ұрпаққа тәрбие берудің негізгі ғылыми жүйесін қалыптастырды.

1992 жылы «Үздіксіз тәрбиенің тұжырымдамасын» ұлттық тәрбие негізінде дайындап, соның негізінде үздіксіз білім беру жүйесінде тұлғаға бағдарланған тәрбие жүйесі іске асты.

Түркі жұртының 14 ғасырлық тарихын қамтитын «Қазақтың ой - пікірлер Антологиясын», «Қазақ тәлімдік ойлар Антологиясын» құрастыруы да ғалымның ұлттық ғылымның дамуына қосқан іргелі үлесі деп бағалауға болады. Тарихтың терең қойнауына еніп, үш мың жылдық тарихтын қилы - қилы кезенің қамтыған, терең сыр шертетін тарихи құнды еңбек. Ұлтымыздың парасатты, таңғажайып өсиетін, тілінің күдіретті қасиетін зерделеуде Антология ғылыми ізденушілерге де, мектеп мұғалімдері, жоғары оқу орындағы профессор-оқытушы қауымына және студенттер, магистранттар, докторанттарға аса қажетті құнды дерек көзі болып табылады.

Ғалым халықтық педагогика мен қазақ этнопедагогикасының дамуының ғылыми теориялық және әдіснамалық негіздерін айқындауда үлкен үлес қосты. «Қазақ тәлімінің тарихы», «Қазақтың тәлім - тәрбиесі», «Қазақ халқының салт- дәстүрлері», «Қазақтың халықтық педагогикасы», «Қазақ этнопедагогикасы», «Этнопедагогика», «Педагогика тарихы», «Оқушылардың тұлғалық қасиетін дамытудың педагогикалық негіздері», «Үлгілі үйдің ұл қыздары» т.б. ғылыми еңбектері ұлттық ғылымның дамуына қосқан құнды еңбектер болып табылады.

«Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы» атты еңбегі үздік ғылыми зерттеулер үшін Б.Алтынсарин атындағы І – ші дәрежелі сыйлыққа ие болды.

Ғалымның ұзақ жылдық ұстаздық және ғылыми еңбектері арқылы қазақ елінің дамуына қосқан өзінің қайталанбас қолтаңбасын көруге болады. Педагогика ғылымының Апостолы, бар саналы өмірін оқу - ағарту саласы мен педагогика ғылымының дамуына арнаған Серғазы Қалиұлына зор денсаулық, ұзақ өмір, шығармашылық табыс, қаламыңыз қажымай, бақытты қарттықта 100 келіңіз демекпіз.

**Құрметпен, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Педагогика кафедрасы**

**Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Сақыпжамал Асқарқызы Ұзақбаева – 70 жаста**

Қазақ халқы қашанда ұрпағының толыққанды тұлға болып қалыптасуына атсалысып жырлары, ертегілері, салт-дәстүрі арқылы бала кезінен ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп отырған. Осы сабақтастықты үзбей жалғастыруда педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей халықаралық педагогика ғылымдары академиясының академигі **Ұзақбаева Сақыпжамал Асқарқызының** орны ерекше.

Профессор С.А. Ұзақбаеваның «Тамыры терең тәрбие», «Қазақ халық педагогикасы», «Қазақ этнопедагогикасы: тәлімдік тағылым-дар», «Этнопедагогика» және т.б. ғылыми еңбектерінің бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне берері мол.

Тумасынан музыка өнеріне жақын, ұлы Абай мен Мұхтардың, Шәкерім, Әнет бабамыз өмір сүрген топырақтан нәр алған Сақыпжамал Асқарқызы қазақ елін әлемге танытқан «Айгүл» вокалды ансамблін ұйымдастыруда және оның қызметінің дамуына, халықаралық деңгейде танымал болуына қосқан үлесі ерекше екені белгілі.

Еліміздегі педагогика ғылымы саласы бойынша ғалым-педагогтарды дайындаған Сақыпжамал Асқарқызы ғылымының биік төрінен орнын алып, өзінің ғылыми мектебін қалыптастырған тұлға.

«Жақсының аты өлмейді, ғалымның хаты өлмейді» демекші, Сақыпжамал Асқарқызына «Жоғары оқу орнының үздік оқытушысы» мемлекеттік атқтың берілуі, оның көп жылғы зерттеушілік, ғылыми, басшылық қызметінің, халыққа тынбай еңбек етуінің, шәкірттерінің сүйікті ұстазы болуының жоғары нәтижесі. Өмір деректеріне тоқталған сайын оның еліміздің білім беру ісінің дамуына қосқан табысты еңбегін көреміз. Қазақ қызы деген атауды биік деңгейде ұстай отырып, педагогика ғылымы саласы бойынша айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізген ғалымдардың бірі.

Еліне жасаған қызметі мемлекет тарапынан марапатталып, еліміздің және өзі қалыптастырған ғылыми мектебінің құрметіне, алғысына бөленген қайраткер. «Қазақстан Республикасының ғылымын дамытуға сіңірген еңбегі үшін», «Ы.Алтынсарин» төс белгісімен, ҚР Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі тарапынан «Мәдениет қайраткері» құрмет белгісінің берілуі профессордың алған асуын айқындай түседі.

Еліміздің түрлі жоғары оқу орындарында атқарған кәсіби қызметіңізде, Сіз отандық педагогика ғылымының дамуы мен жоғары білікті мамандарды даярлауға өз үлесіңізді қосуды жалғастырып келесіз.

Құрметті Сақыпжамал Асқарқызы, Сізге зор денсаулық, шығармашылық шабыт, ғылымдағы жетістіктеріңіздің мол болуына тілектеспіз!

**Құрметпен, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогика университеті
Педагогика кафедрасы**

**ҰСЫНЫСТАР ҮШІН
ДЛЯ ЗАМЕТОК**